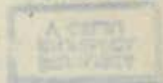

1852

KOLEDAR

MOHORJEVE DRUŽBE

ZA PRESTOPNO LETO

1964

CELJE 1963

VSEBINA

Astronomski in cerkveni koledar	2	Iz Trinkove oporoke (Ivan Trinko-Zamejski)	114
Kalendarij	4	Moje krške poti (Jože Gregorič)	115
Nova jugoslovanska ustava (Zdravko Gosak)	23	Slika (Tone Kotar)	122
O nekaterih temeljnih vprašanjih našega gospodarstva (Dr. France Bučar)	44	Pevci (Joža Bertoncelj)	123
Nekateri aktualni problemi na vasi (M. R.)	48	Pri nas doma (Vinko Gaberski)	126
Od obnove do preobrazbe (Marjan Mušič)	53	Mozaik (Ksaver Meško)	127
Vloga žensk v našem gospodarstvu (Pavle Kogej)	58	Konec (Stane Kolar)	130
Narodne manjšine v Sloveniji (E. P.)	63	Pomladna (Marija K. Zavrhar)	130
Svet je lačen (J. D.)	69	Žajbljev list (Alojz Rebula)	131
Čas spreminjanja in rasti (Božidar Pahor)	76	Kraška pomlad (Ivan Delpin-Smrekar)	136
Dvoje perečih vprašanj naše dobe (M. J.)	83	Dekletova žalost (Ivan Delpin-Smrekar)	136
Napredek znanosti nekoč in danes (S. G.)	86	Cekin (Joško Kragelj)	137
Novi koraki pri osvajanju veselja (Vladimir Ribarič)	90	Doma (Leopold Stanek)	142
Jubilej slovanskih narodov (S. G.)	97	Pozno srečanje (Fran Roš)	143
Janez XXIII. — papež miru (J. K.)	100	Velikonočna (Ludvik Zorzut)	147
Novi papež — Pavel VI. (J. K.)	105	Sta stala nekoč dva gradova... (Ludvik Zorzut)	148
† Nadškof dr. Anton Vovk (J. Š.)	107	Športna aktivnost v zrelosti in starosti (Drago Ulaga)	150
Dr. Jože Pogačnik — pomožni škof ljubljanski (J. K.)	110	Navodila za jutranjo gimnastiko (Drago Ulaga)	152
Dve Trinkovi obletnici (J. D.)	113	Jesen (Valentin Cundrič)	154
Toga (Ivan Trinko-Zamejski)	114	Pesem (Valentin Cundrič)	154
		Večer in jutro (Valentin Cundrič)	154
		Gospodinjski koledar (M. J. K.)	155

NAZNANILO

Udje Mohorjeve družbe bodo dobili za udino 800 din naslednjih pet knjig:

1. Koledar Mohorjeve družbe za leto 1965,
2. Janez Kmet: Dom pod Borštom (Slovenske večernice, 115. zvezek),
3. Kramolc-Tomc: Slovenska pesmarica, II. del,
4. Ksaver Meško: Mladim srcem,
5. Bojan Zavašnik: 20 let nove Jugoslavije.

Udje bodo prejeli knjige pri svojih poverjenikih. Naročiti in plačati jih morajo do 26. marca.

Stroške za odpremo knjig naj udje povrnejo svojim poverjenikom ob prevzemu knjig.

Letošnje knjige: Koledar 1964, Joži Munič: Sadovi zla (Slovenske večernice, 114. zvezek), Kramolc-Tomc: Slovenska pesmarica I. del, Miha Ogorevc: Pot v vrtno veselje in Josip Jurčič: Jurij Kozjak.

Hkrati priporočamo naslednje doplačilne knjige, ki bodo izšle prihodnje leto:

1. Franc Detela: Zbrano delo, IV. knjiga,
2. Franc Detela: Zbrano delo, V. knjiga,
3. Ivan Pregelj: Izbrana dela, IV. knjiga,
4. Ivan Pregelj: Izbrana dela, V. knjiga,
5. F. S. Finžgar: Izbrana dela, III. knj. (ponat.)
6. F. S. Finžgar: Izbrana dela, IV. knj. (ponat.)

Izšle bodo tudi knjige, ki so še na dolgu iz lanskega leta. Doplačilne knjige lahko plačujete na obroke.

Več o rednih in doplačilnih knjigah boste prebrali v naslednjem Književnem glasniku MD.

Koledar Mohorjeve družbe za prestopno leto 1964 — Opremil akademski slikar Lojze Perko — Uredil uredniški odbor, zanj: dr. Stanko Cajnkarič — Založila Mohorjeva družba v Celju — Za založbo Pavel Golmajer — Natisnila tiskarna CP »Celjski tisk, Celje 1963.

Prestopno leto 1964

ima 366 dni, začne se s sredo in neha s četrtkom.

PREMAKLJIVI PRAZNIKI

Sedemdesetnica	Angelska nedelja
26. jan.	6. sept.
Pepelnica 12. febr.	Rožnovenska nedelja
Velika noč 29. marca	4. okt.
Križev teden 4., 5.,	Žegnanjska nedelja
6. maja	11. okt., 1. nov.
Vnebohod 7. maja	Misijonska nedelja
Binkošti 17. maja	18. okt.
Sv. Trojica 24. maja	Kristus Kralj 25. okt.
28. maja	Zahvalna nedelja
Sv. Rešnje Telo	8. nov.
Srce Jezusovo	1. adventna nedelja
5. jun.	29. nov.

Nedelj v predpustu je pet, po binkošti pa 27.

Z zvezdico (*) zaznamovani prazniki (svečnica, oznanjenje, velikonočni ponedeljek, binkoštni ponedeljek, rojstvo Dev. Marije in sv. Štefan) niso več cerkveno zapovedani prazniki.

POSTI IN ZDRŽKI

V vseh slovenskih škofijah imamo zdržek od mesnih jedi in mesne juhe (znamenje †) vse petke v letu, strogi post (zdržek od mesnih jedi in mesne juhe ter pritrgovanje v jedi, znamenje ††) na pepelnico, na veliki petek, na dan pred praznikom Brezmadežne in pred božičem.

V NAŠEM KOLEDARJU

se oziramo na svetnike vseh slovenskih škofij. Za vsak dan smo napisali najprej tiste svetnike, ki jih ta dan Cerkev časti v bogoslužju. Upoštevali smo tudi svetnike, ki jih časti ljudstvo in se jim priporoča. Novorojencem dajemo najraje imena svetnikov, ki so blizu dneva rojstva. Kadar ne najdemo primerne imena, pojdimo k dušnemu pastirju. Ta nam bo tudi povedal, kako bi se glasilo tuje ime svetnika po slovensko. Nekaj takih imen boste našli tudi v našem koledarju.

GODOVINSKO ŠTEVILO

Zlato število	8	Nedeljska črka	e - d
Sončni krog	13	Rimsko število	2
Epakta	XVI	Letni vladar	Luna

ZNAKI ZA LUNINE SPREMEMBE

Mlaj . . . . . ☉	Ščip (polna luna) . . ☽
Prvi krajec . . . . ☾	Zadnji krajec . . . ☾

ZAČETEK LETNIH ČASOV

Začetek pomladi dne 20. marca ob 15. uri 10 minut; Sonce stopi v znamenje Oвна (pomladansko enakonočje).

Začetek poletja dne 21. junija ob 9. uri 57 minut; Sonce na povratniku Raka.

Začetek jeseni dne 23. septembra ob 1. uri 17 minut; Sonce stopi v znamenje Tehtnice (jesensko enakonočje).

Začetek zime dne 21. decembra ob 20. uri 50 minut; Sonce na Kozorogovem povratniku.

MRKI SONCA IN LUNE

V letu 1964 bo šest mrkov, štiri sončni in dva lunina.

1. Dne 14. januarja bo delni sončni mrk, ki bo viden iz Antarktike in iz Patagonije; pri nas ne bo viden.

2. Dne 10. junija bo delni sončni mrk, ki bo viden iz Avstralije; pri nas ne bo viden.

3. V drugi polovici noči med 24. in 25. junijem bo popolni lunin mrk, ki bo viden iz Evrope, iz Afrike, iz jugozahodne Azije, na Atlantskem oceanu, iz Južne Amerike in iz Antarktike. Mrk bo viden tudi pri nas.

Trenutki posameznih stopenj mrka so:

prvi stik Lune s senco	dne 25. VI.	ob 0. uri 10 minut;
začetek popolnega mrka		ob 1. uri 16 minut;
sredina mrka		ob 2. uri 7 minut;
konec popolnega mrka		ob 2. uri 58 minut;
Luna izstopi iz sence		ob 4. uri 4 minute.

Dne 24. junija vzide Luna v Ljubljani ob 19. uri 39 minut in zaide 25. junija ob 4. uri 21 minut. Pri nas bodo torej vidne ob ugodnem vremenu vse stopnje mrka.

4. Dne 9. julija bo delni sončni mrk, ki bo viden iz krajev okoli severnega tečaja, iz severne Kanade in iz severovzhodnega dela Sibiriije. Pri nas ne bo viden.

5. Dne 3. oziroma 4. decembra bo delni sončni mrk, ki bo viden iz krajev ob vzhodnih obalah Sibiriije, s Kamčatke, s Sahalina, z Japonske, z Aleutskih otokov ter s Havajskega otočja. Skozi zono vidnosti mrka gre datumska meja: za opazovalce zahodno od te meje nastopi mrk 4. decembra, za opazovalce vzhodno od nje pa 3. decembra. Pri nas mrk ne bo viden.

6. Dne 19. decembra bo popolni lunin mrk, ki bo viden iz Evrope, iz Afrike, iz Severne in Južne Amerike ter na Atlantskem oceanu. Mrk bo viden tudi iz naših krajev. (V drugi polovici noči med 18. in 19. decembromi)

Trenutki posameznih stopenj mrka so:

prvi stik Lune s senco	
dne 19. XII.	ob 2. uri 0 minut;
začetek popolnega mrka	ob 3. uri 8 minut;
sredina mrka	ob 3. uri 38 minut;
konec popolnega mrka	ob 4. uri 8 minut;
Luna izstopi iz sence	ob 5. uri 16 minut.

Luna vzide v Ljubljani dne 18. decembra ob 15. uri 46 minut in zaide dne 19. decembra ob 8. uri 0 minut. Če bo nebo vedro, bomo torej videli pri nas vse stopnje mrka.

VIDNOST NEKATERIH PREMIČNIC

Venera je v prvi polovici leta Danica, v drugi Večernica. Ob začetku leta jo utegnemo zapaziti ob zgodnjih večernih urah v ozvezdju Vodnarja, zaide pa že nekaj minut po 19. uri. V naslednjih mesecih se vse delj zadržuje zvečer nad obzorjem: sredi februarja zaide ob 20. uri 45 minut, sredi marca ob 22. uri. V ozvezdju Rib sreča 28. II. Jupitra, preide nato v ozvezdje Vodnarja in se ob njem oddaljuje navidezno od Sonca. Dne 10. aprila, ko se že giblje v ozvezdju Bika, doseže največjo navidezno razdaljo vzhodno od Sonca. Stiri dni kasneje sreča zvezdo Aldebaran. Od srede aprila in vse do srede maja zahaja ob 23. uri ali celo nekaj minut kasneje. Dne 13. maja je v največjem sijaju ($-4,2^m$) in krasi večerno nebo do konca meseca. Po 29. V. se giblje navidezno v obratni smeri; v začetku junija zaide okoli 22. ure, toda kaj kmalu utone v sončni svetlobi, saj je 20. VI. v zdoljni konjunkciji s Soncem.

Prve dni julija se začenja pojavljati na nebu kot Danica. Po 11. VII. se giblje spet naprej. Dne 26. VII. je drugič v letu v največjem sijaju in vzhaja približno ob 2. uri 30 minut. V tem času sreča Venera dvakrat Marsa: prvič 18. VII., ko gre Mars hitro mimo nje. Toda v naslednjih dneh se Marsova hitrost zmanjšuje, hitrost Venere pa pospešuje, tako da ga leta 28. VII. dohiti. Dan kasneje pride Venera v največjo navidezno razdaljo zahodno od Sonca in vzhaja tedaj ob 1. uri 30 minut. Dne 2. IX. gre mimo zvezde Poluks v ozvezdju Dvojčkov, dne 5. X. mimo Regula v Levu in 18. XI. mimo Spike (Klas) v ozvezdju Device. Vzhaja vedno pozneje: sredi oktobra ob 2. uri 30 minut, sredi novembra ob 4. uri. Venera je do konca leta Danica.

Venera sreča Luno: 17. I., 16. II., 17. III., 15. IV., 14. V., 7. VII., 4. VIII., 2. IX., 2. X., 1. XI., 1. XII. in 31. XII. Saturna sreča 9. I., Jupitra 28. II., Marsa 18. VII. in 28. VIII.

Mars: Leto ni ugodno za opazovanje Marsa. V začetku leta ni viden, ker je 17. II. v konjunkciji s Soncem. V naslednjih mesecih se postopoma navidezno oddaljuje od Sonca in vzhaja v drugi polovici maja že pred 4. uro. Od junija naprej je v ozvezdju Bika, kjer sreča 1. VII. zvezdo Aldebaran, 18. VII. pa Venero. Meseca avgusta je v ozvezdju Dvojčkov in sreča 28. VIII. drugič Venero; vzhaja okoli 1 in pol ure. Sreča 2. IX. zvezdo Poluks in preide

nato v ozvezdju Raka, toda oktobra ga najdemo v ozvezdju Leva, kjer sreča 4. XI. zvezdo Regulus. Vzhaja sredi oktobra pol ure po polnoči, sredi novembra opolnoči, sredi decembra pa četrte ure po 23. uri. Giblje se do konca leta v ozvezdju Leva. Mars sreča Luno: 10. V., 8. VI., 7. VII., 5. VIII., 2. IX., 1. X., 29. X., 26. XI. in 24. XII. Sreča Jupitra 19. V., Venero 18. VII. in 28. VIII.

Jupiter je v začetku leta viden v ozvezdju Rib vso prvo polovico noči; sredi februarja zahaja četrte pred 22. uro, sredi marca pa ob 20. uri 30 minut. Jupiter se hitro navidezno približuje Soncu, preide v ozvezdje Oвна in je 22. IV. v konjunkciji s Soncem ter zato neviden. Prikaže se na jutranjem nebu šele v začetku junija, ko vzide okoli 3. ure. Iz ozvezdja Oвна preide julija v ozvezdje Bika; vzhaja sredi julija pol ure po polnoči, sredi avgusta pa že pred 23. uro. Jupiter postopoma zmanjšuje hitrost navideznega gibanja na nebu; dne 15. IX. je v zastoju in se po tem datumu giblje v obratni smeri; sredi septembra vzide ob 20. uri 30 minut. Ker je dne 13. XI. v opoziciji s Soncem, so zadnji trije meseci v letu najbolj ugodni za opazovanje Jupitra, saj je skoraj vso noč nad obzorjem.

Jupiter sreča Luno: 20. I., 17. II., 16. III., 10. IV., 7. VI., 5. VII., 2. VIII., 29. VIII., 25. IX., 23. X., 19. XI. in 6. XII.

Saturn v začetku leta ni viden, ker je 15. februarja v konjunkciji s Soncem. Utegnemo ga zapaziti na jutranjem nebu šele v drugi polovici aprila, ko vzhaja okoli 3. ure. Zadržuje se do konca leta v ozvezdju Vodnarja. Vzhaja sredi maja ob 1. uri 30 minut, sredi junija pa že pred polnočjo. Po 16. VI. se giblje navidezno v obratni smeri; sredi julija vzhaja pred 22. uro in je v avgustu viden vso noč, ker je 24. VIII. v opoziciji s Soncem. Tudi v naslednjih mesecih je v ugodni legi za opazovanja, saj zaide sredi septembra ob 3. uri 30 minut, sredi oktobra ob 1. uri 30 minut, sredi novembra pa pol ure pred polnočjo. Po 2. XI. je njegovo navidezno gibanje spet napredno. Sredi decembra zaide že ob 21. uri 30 minut.

Saturn sreča Luno: 17. I., 12. III., 8. IV., 6. V., 2. VI., 30. VI., 27. VII., 23. VIII., 29. IX., 16. X., 13. XI. in 10. XII.

PREGLED

Venera je Večernica od januarja do maja, Danica od avgusta do konca leta.

Mars v prvi polovici leta ni viden, v drugi polovici noči je viden oktobra, novembra in decembra.

Jupiter je januarja viden prvo polovico noči, aprila in maja ni viden, v drugi polovici julija je viden po polnoči, oktobra, novembra in decembra pa vso noč.

Saturn do aprila ni viden, junija je viden vso drugo polovico noči, avgusta in septembra je viden vso noč, od srede oktobra do srede novembra je viden samo prvo polovico noči.

JANUAR PROSINEC

Če v prosincu ni snega,
ga mali traven da.

Če Vinka sonce peče,
v sode vino teče.

Sveti Makarij jasen, meglen
naznanja prav tako jesen.

Z Bogom začnimo vsako delo, da bo dober tek imelo. — Po katerikoli poti gre bedak, mu manjka pameti, in razodeva vsakemu, da je bedak (Prid 10, 3). — Boljša je domača gruda, ko na tujem zlata ruda. — Poslušaj, moj sin, svojega očeta pouk in ne zametuj nauka svoje mater! (Preg 1, 8)

SREČNO NOVO LETO!

Odrešenik je bil »Maziljenec« in nam je bil poslan predvsem zato, da bi nam zaslužil večno zveličanje.

Novo leto kliče vsakemu od nas: čas teče, mesec za mesecem, leto za letom. Čas je kakor reka, ki brez prestanka odteka mimo nas; včasih mirna, včasih vsa peneča se in hrumeča, toda nepretrgoma odteka v ocean večnosti. Vsa naša dela in kretnje val za valom odnaša pred večnega Boga, ki jih bo sodil.

Če so bila naša leta leta milosti — tem bolje: zapisana so v knjigi življenja in za naše večno zveličanje bodo to rodovitna leta; če pa ne, bodo kot pesek, ki ga veter odnese v daljavo.

Zdaj je čas milosti, zdaj so dnevi rešitve: Bog nam je dal še časa. Srečni smo, če smo v novoletnih zvonovih zaslišali oznanilo blagoslovljenega leta. — Blagoslovljeno in srečno novo leto!

V NOVO LETO

Golo je drevje, zemlja v spanji
molče vsi pevci pomladanji,
objela sonce je megla;
a spet srce se radovalo
ter sonce bode spet sijalo,
ko vesna bode k nam prišla.

Zato na prvo jutro leta
v kraljestvo onega le sveta
naj vznášajo se vam oči,
ker le iz neba sreča prava
nam k upanju se pridružava
in božji blagoslov rosi.

Srce vam grej ljubezen sveta,
do vseh ljudi na zemlji vneto,
in k delu dvigajte roke,
ter novega vam leta zarja
prinese dneve brez viharja,
izpolni dobre vam želje!

Fran Levstik

1 Sobota
2 Nedelja

Ignacij (Ognjeslav) Antiohijski, škof, muč.; Brigita, dev.
2. PREDPOSTNA; Svečnica, Darovanje Gospodovo'
Prilika o sejavcu in semenu (Lk 8, 4—15)

3 Ponedeljek
4 Torek
5 Sreda
6 Četrtek
7 Petek
8 Sobota

Blaž, škof, mučenec; Oskar (Anzgar), škof; Gašper, spozn.
Andrej Korsini, škof; Janez de Britto, mučenec
Agata, devica, mučenka; Albuin, škof
Til, škof; Doroteja (Dora, Rotija), devica, mučenka
† Romuald, opat; Rihard, spoznavavec; Julijana, žena

9 Nedelja

Prešernov dan
Janez iz Mate, spoznavavec; Juvencij, škof; Štefan, opat
3. PREDPOSTNA; Ciril Aleksandrijski, cerkv. učitelj
Jezus ozdravi slepca (Lk 18, 31—43)

10 Ponedeljek
11 Torek
12 Sreda
13 Četrtek
14 Petek
15 Sobota
16 Nedelja

Sholastika, devica; Sotera, devica, muč.; Viljem, spozn.
Pust; Luška Mati božja; Adolf, škof; Gregorij II., papež
†† Pepelnica; Sedem svetih ustanoviteljev; Damijan, muč.
Albin, škof; Katarina de Ricci, devica; Julijan, mučenec
† Valentin (Zdravko), mučenec; Vital, muč.; Ivana Valois
Favstin in Jovita, mučenca; Georgija, devica
1. POSTNA; Onezim, škof, mučenec; Julijana, dev., muč.
Hudič trikrat skuša Jezusa (Mt 4, 1—11)

17 Ponedeljek
18 Torek
19 Sreda
20 Četrtek
21 Petek
22 Sobota
23 Nedelja

Frančišek Clet, mučenec; Silvin, škof; Hildegarda, žena
Simeon, škof, mučenec; Lucij, mučenec; Flavijan, škof
Kvatre; Julijan, mučenec; Konrad, spoznavavec
Sadot in tov., mučenci; Leon, škof; Eleverij, škof, muč.
† Kvatre; Feliks (Srečko), škof; Irena (Miroslava), devica
Kvatre; Stol sv. Petra, apostola; Marjeta Kortonska
2. POSTNA, KVATRINA; Peter Damiani, cerkv. učitelj
Jezus se na gori spremeni (Mt 17, 1—9)

24 Ponedeljek
25 Torek
26 Sreda
27 Četrtek
28 Petek
29 Sobota

Prestopni dan; Modest, škof; Julijan in Lucij, muč.
Matija (Bogdan), apostol; Sergij, mučenec
Valburga, devica; Viktorin in tov., mučenci
Viktor, spoznavavec; Nestor, mučenec; Andrej, škof
† Gabrijel Žalostne Matere božje, spozn.; Baldomir, spozn.
Roman, opat; Antonija Florentinska, žena; Makarij, muč.

Datum	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Sonce vziđe	7.26	7.26	7.24	7.23	7.22	7.20	7.19	7.18	7.16	7.15	7.13	7.12	7.10	7.09	7.07	7.06
zaide	17.05	17.07	17.08	17.09	17.11	17.12	17.14	17.16	17.17	17.19	17.20	17.22	17.23	17.25	17.26	17.28
Dan traja	9.39	9.41	9.44	9.46	9.49	9.52	9.55	9.58	10.00	10.04	10.07	10.10	10.12	10.16	10.19	10.22
Luna vziđe	21.09	22.15	23.18	—	0.21	1.24	2.26	3.27	4.25	5.19	6.08	6.50	7.27	7.58	8.26	8.52
zaide	9.34	9.58	10.20	10.42	11.05	11.31	12.00	12.35	13.17	14.06	15.04	16.08	17.15	18.26	19.39	20.52
mena					€ 13.43							● 14.02				
Datum	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.			
Sonce vziđe	7.04	7.02	7.01	7.00	6.58	6.56	6.54	6.53	6.51	6.49	6.47	6.45	6.44			
zaide	17.29	17.30	17.32	17.33	17.35	17.36	17.37	17.39	17.40	17.43	17.44	17.45	17.47			
Dan traja	10.25	10.28	10.31	10.33	10.37	10.40	10.43	10.45	10.49	10.54	10.57	11.00	11.03			
Luna vziđe	9.17	9.43	10.11	10.43	11.21	12.07	13.02	14.06	15.16	16.28	17.40	18.50	19.57			
zaide	22.05	23.20	—	0.35	1.51	3.02	4.09	5.07	5.55	6.35	7.07	7.34	7.59			
mena				● 14.25							● 13.40					

SVEČAN FEBRUAR

Svečnica zelena,
velika noč snežena.

Če se svečnica jasno zdani,
zima še dolgo trpi.

Sveti Valentin
prinese ključe do korenin.

Kar je krivo, se ne more zravhati, in kar manjka, se ne more šteti (Prid 1, 15). — Ni bolj praznega človeka od tistega, ki je sam sebe poln. — Kruhova pijanost je najhujša. — Kdor nima v glavi, naj ne tišči na visoko. — Zaradi lenobe se pogreza tramovje in zaradi zanikrnosti rok kaplja v hišo. (Prid 10, 18)

ZVESTOBA

Zvestoba — mnogim se ta beseda zdi premalo moderna. Zvestoba je marsikomu odveč. Obvezuje. Veže. Človek našega stoletja pa noče biti vezan. Hoče biti prost.

Zvestoba do Cerkve je v dvatisočletnem obstoju od nešteto kristjanov zahtevala življenje.

Druga oblika zvestobe je poklicna zvestoba. Zvestoba za vsak dan. Kako težko se zdi nekaterim storiti to, kar dolžnost zahteva pri vsakdanjih opravilih. Proti poklicni zvestobi se ne pregreši samo uradnik, ki poseže v blagajno, ne le knjigovodja, ki popravlja vknjižbe, greši tudi tisti nameščeneec, ki nasprotuje koristim svojega podjetja, skupnosti, greši gospodinjstva pomočnica, ki nemarno ravna z lastnino svojega gospodarja, greši pomočnik, delavec, ki slabo opravlja svoj posel.

V nekaterih poklicih se nezvestoba pokaže na strahoten način. Pomislimo le na kretničarja pri železnici, ki ne postavi prav kretnice in povzroči železniško nesrečo ... na zapirača zapornic, ki »pozabi« spustiti zapornice ... na vozača, ki neprespan ali celo opit sede za volan avtobusa, polnega ljudi ... na bolniško sestro, ki zanemari svojo dolžnost pri strežbi bolnikov ... na zdravnika, ki je kriv smrti človeka in tako naprej. Zvestoba je odgovornost ne le pred našim bližnjim, pred skupnostjo, marveč tudi pred Bogom.

MARIJA GRE NA BOŽJO POT

Marija gre na božjo pot,
sinka nese res s seboj.

»Če me neseš križem svet,
ne morem biti martre prost,
ne morem biti martre prost,
če hočem biti rešni Bog.«

Marija pa zdaj v cerkev gre,
sineka ofra na oltar.

Poglejte zdaj vsi ljudje,
al je to ofer ali ne!

Ko je Marija k ofru šla,
prelepo se je razsvétlila:
kak prerumeno soncece,
ktero v jutru gori gre.

S seboj je vzela golobca dva
no je ofrala tudi oba.

1 Nedelja

- 2 Ponedeljek
- 3 Torek
- 4 Sreda
- 5 Četrtek
- 6 Petek
- 7 Sobota

8 Nedelja

- 9 Ponedeljek
- 10 Torek
- 11 Sreda
- 12 Četrtek
- 13 Petek
- 14 Sobota

15 Nedelja

- 16 Ponedeljek
- 17 Torek
- 18 Sreda

19 Četrtek

- 20 Petek
- 21 Sobota

22 Nedelja

- 23 Ponedeljek
- 24 Torek

25 Sreda

- 26 Četrtek
- 27 Petek
- 28 Sobota

29 Nedelja

30 Ponedeljek

- 31 Torek

3. POSTNA; Albin, škof; Feliks II., papež

Jezus izžene hudiča (Lk 11, 14—28)

Pavel, mučenec; Neža Praška, devica; Milena, žena
Kunigunda, žena; Marin, mučenec; Feliks in tov., muč.
Kazimir, spozn.; Lucij, papež, muč.; Hadrijan, mučenec
Janez Jožef od križa; Teofil (Bogoljub), škof
† Perpetua in Felicita, mučenki; Fridolin, opat
Tomaž Akvinski, cerkv. učitelj; Gaudios, škof

4. POSTNA; Janez od Boga, spoznavavec

Jezus nasiti pet tisoč mož (Jan 6, 1—15)

Franciška Rimska, žena; Gregor Niški, spoznavavec
Štirideset mučencev; Makarij, spoznavavec; Viktor, muč.
Sofronij, škof; Krištof Milanski, spoznavavec
Gregorij Veliki, papež, cerkv. učitelj; Bernard, škof
† Kristina, devica, mučenka; Teodora (Božidara), mučenka
Matilda, žena; Leon, škof, muč.; Karel, spoznavavec

5. POSTNA, TIHA; Klemen Marija Dvořák, spozn.

Judej hočejo Jezusa kamnati (Jan 8, 46—59)

Hilarij in Tacijan, mučenca; Herbert, škof; Julijan, muč.
Patricij (Patrik), škof; Jedrt, devica; Jožef iz Arimateje
Ciril Jeruzalemski, cerkv. učitelj; Salvator, spoznavavec

JOŽEF, ŽENIN DEVICE MARIJE

† Žalostna Mati božja; Feliks, Larg, Dionizij, mučenci
Benedikt, opat; Nikolaj Flüe, spozn.; Serapion, škof

6. POSTNA, CVETNA; Lea, žena; Katarina Švedska, žena

Jezusov slovesni vhod v Jeruzalem (Mt 21, 1—9)

Viktorijan, mučenec; Jožef Oriol, spozn.; Oton, škof
Gabrijel, nadangel; Simon, otrok, mučenec; Marko, muč.

Oznanjenje Device Marije; Dizma, desni razbojnik

Veliki četrtek; Maksima, mučenka; Tekla, mučenka

†† Veliki petek; Janez Damaščan, cerkv. učitelj

Velika sobota; Janez Kapistran, spoznavavec

VELIKA NOČ, VSTAJENJE GOSPODOVO

Jezus vstane od mrtvih (Mr 16, 1—7)

Velikonočni ponedeljek; Kvirin, mučenec

Modest Krški, škof; Benjamin, mučenec; Balbina, dev.

Datum	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Sonce vziđe	6.42	6.40	6.38	6.37	6.35	6.33	6.31	6.29	6.28	6.25	6.23	6.21	6.19	6.17	6.15	6.14
zaide	17.48	17.49	17.51	17.52	17.53	17.54	17.56	17.57	17.59	18.00	18.02	18.04	18.05	18.06	18.07	18.09
Dan traja	11.06	11.09	11.13	11.15	11.18	11.21	11.25	11.28	11.31	11.35	11.39	11.43	11.46	11.49	11.52	11.55
Luna vziđe	21.03	22.07	23.11	—	0.13	1.14	2.14	3.09	4.00	4.45	5.23	5.57	6.27	6.53	7.19	7.45
zaide	8.21	8.43	9.06	9.31	9.59	10.31	11.09	11.55	12.48	13.50	14.57	16.07	17.20	18.34	19.49	21.06
mena					€	11.00								3.14		
Datum	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	
Sonce vziđe	6.12	6.10	6.08	6.06	6.04	6.03	6.01	5.59	5.57	5.55	5.53	5.51	5.49	5.47	5.45	
zaide	18.10	18.11	18.13	18.14	18.15	18.17	18.18	18.19	18.20	18.22	18.23	18.25	18.26	18.28	18.29	
Dan traja	11.58	12.01	12.05	12.08	12.11	12.14	12.17	12.20	12.23	12.27	12.30	12.34	12.37	12.41	12.44	
Luna vziđe	8.12	8.43	9.20	10.03	10.56	11.57	13.03	14.14	15.25	16.34	17.42	18.49	19.53	20.58	22.01	
zaide	22.23	23.40		0.55	2.04	3.04	3.54	4.35	5.08	5.37	6.01	6.23	6.45	7.07	7.31	
mena				21.40								3.49				

MAREC SUŠEC

Igrajo v sušcu sē mušice,
v aprilu vzemi rokavice.

Če štirideset mučenikov dan ni lepo,
tudi štirideset dni potem ne bo.

Sveti Jožef lep in jasen,
dobre letine prerok prijazen.

Laž je ključ h koncu. — Pojdi k mravlji, lenuh, poglej njena
pota in postani moder! (Preg 6, 6). — Če brat bratu pomaga,
sta kakor trdno mesto (Preg 18, 19). — Brez muke ni moke. —
Ne odklanjaj dobrote onemu, ki jo potrebuje, če je v tvoji
moči, da jo izkažeš. (Preg 3, 27)

LJUBEZEN NE IŠČE SVOJEGA

I

Dve ljubezni imam na izbiro, Gospod, ljubezen
do sebe ter ljubezen do Tebe in bližnjega.

Kadar ljubim sebe, mi zmanjka nekaj ljubezni
do Tebe in bližnjega.

Dal si mi namreč ljubezen, da bi se ločil od
sebe in bil na voljo drugim.

Ljubezen do sebe, o Bog, je strup, ki ga uži-
vam dan za dnem;

izbira mi najboljši kos in najodličnejše mesto;
razvaja moje čute in s tuje mize jemlje zame;
govori o meni in zapre moja ušesa pred be-
sedami drugih;

me štiti in spremlja, me postavlja v ospredje,
druge pa odriva v temo;

toži o meni, pa prezre tujo bolečino;
hvali moje ideje in zaničuje, kar so drugi do-
gnali;

hvali me, da sem poštenjak in poln kreposti;
svetuje mi, naj dam vbogajme, da bi si s tem
uspaval vest in v miru živel;

mi obuje copate in me posadi v naslonjač;
je zadovoljna z menoj in me zaziblje v pri-
jetno ugodje.

In kar je še slabše, o Gospod, ljubezen do
sebe je ukradena ljubezen.

Namenjena je drugim, ki jo potrebujejo, da bi
mogli živeti in se razvijati, jaz pa sem jo pokvaril.
Ljubezen do sebe rodi bedo ljudi, vse člove-
ško trpljenje;

trpljenje dečka, ki ga mati tepe brez vzroka,
in moža, ki ga predstojnik sramoti pred tovariši;

trpljenje nelepega dekleta, ki je nihče ne po-
prosi za ples, in žene, ki je mož nič več ne objema;

trpljenje otroka, ki ga puste doma, da ne bi
bil družbi v nadlego, in starega očeta, iz čigar sta-
rosti se otroci norčujejo;

trpljenje boječega človeka, ki ne najde ni-
kogar, da bi se mu zaupal;

trpljenje očeta, ki se mora z vso družino
stiskati v enem samem prostoru zraven praznega
paviljona, in matere lačnih otrok, ki gledajo, kako
stresajo v pomije ostanke slovesnega obeda;

trpljenje človeka, ki umira sam in zapuščen,
medtem pa v sosednji sobi čaka njegove smrti dru-
žina ob skodelici kave.

1 Sreda	Hugon, škof; Venancij, škof, mučenec; Teodora, mučenka
2 Četrtek	Fračišek Pavelski, spoznavavec; Marija Egiptovska
3 Petek	† Rihard, škof; Sikst I., papež, mučenec; Irena, devica
4 Sobota	Izidor Seviljski, cerkv. učitelj; Benedikt, spoznavavec
5 Nedelja	1. POVELIKONOČNA, BELA; Vincencij Ferreri, spozn. Jezus se prikaže apostolom (Jan 20, 19—31)
6 Ponedeljek	Marcellin, mučenec; Viljem, opat; Timotej, mučenec
7 Torek	Herman Jožef, spoznavavec; Donat, mučenec
8 Sreda	Albert, škof, mučenec; Julija, devica
9 Četrtek	Marija Kleofova, žena; Tomaž Tolentinski, mučenec
10 Petek	† Apolonij in tov., mučenci; Ezekijel, prerok; Mehtilda, muč.
11 Sobota	Leon Veliki, papež, cerkv. učitelj; Domnij (Dujam), škof, muč.
12 Nedelja	2. POVELIKONOČNA; Lazar, tržaški mučenec Jezus, dobri pastir (Jan 10, 11—16)
13 Ponedeljek	Hermenegild, mučenec; Ida, devica; Maksim in tov., muč.
14 Torek	Justin, mučenec; Valerijan, mučenec; Lambert, škof
15 Sreda	Peter Gonzales, spoznavavec; Anastazija, devica, mučenka
16 Četrtek	Bernarda Lurška, devica; Benedikt Jožef Labre, spozn.
17 Petek	† Anicet, papež, mučenec; Rudolf, mučenec; Robert, opat
18 Sobota	Antija, mučenka; Elevterij Ilirski, mučenec
19 Nedelja	3. POVELIKONOČNA; Ema, žena; Leon IX., papež Jezus napove svoj odhod (Jan 16, 16—22)
20 Ponedeljek	Obletnica ustanovitve Komunistične partije Jugoslavije Sulpicij, škof; Neža Montepulčanska, devica
21 Torek	Anzelm, cerkv. učitelj; Simeon, škof; Konrad Parzham, spozn.
22 Sreda	Soter in Gaj, papeža, mučenca; Leonida, mučenec
23 Četrtek	Vojteh (Adalbert), škof, mučenec; Gerard, škof
24 Petek	† Jurij (Georgij, Zora), mučenec; Fidelis Sigmarinški, muč.
25 Sobota	Marko, evangelist; Stefan, škof, muč.; Ermin, škof, muč.
26 Nedelja	4. POVELIKONOČNA; Matj dobrega sveta Jezus objubi Svetega Duha (Jan 16, 5—14)
27 Ponedeljek	Ustanovitev OF Hozana Koterska, devica; Peter Kanizij, cerkv. učitelj
28 Torek	Pavel od križa, spozn.; Vital, muč.; Ludovik Marija Grignon
29 Sreda	Peter, mučenec; Robert, opat; Hugon, opat; Pavlin, škof
30 Četrtek	Katarina Sienska, devica; Jožef Kotolengo, spoznavavec

Datum	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Sonce vzide	5.43	5.41	5.39	5.37	5.35	5.33	5.31	5.30	5.28	5.26	5.24	5.22	5.20	5.18	5.16	5.15
zaide	18.30	18.31	18.33	18.34	18.35	18.36	18.38	18.40	18.41	18.42	18.43	18.45	18.46	18.48	18.49	18.50
Dan traja	12.47	12.50	12.54	12.57	13.00	13.03	13.07	13.10	13.13	13.16	13.19	13.23	13.26	13.30	13.33	13.35
Luna vzide	23.03	—	0.04	1.01	1.54	2.40	3.20	3.55	4.25	4.52	5.19	5.45	6.11	6.41	7.16	7.58
zaide	7.58	8.28	9.03	9.46	10.35	11.33	12.36	13.44	14.56	16.09	17.25	18.43	20.03	21.23	22.42	23.55
mena					€ 6.46						⊙ 13.38					
Datum	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.		
Sonce vzide	5.13	5.11	5.09	5.08	5.06	5.04	5.02	5.01	4.59	4.57	4.55	4.53	4.52	4.50		
zaide	18.52	18.53	18.54	18.55	18.56	18.58	18.59	19.00	19.02	19.03	19.05	19.06	19.08	19.09		
Dan traja	13.39	13.42	13.45	13.47	13.50	13.54	13.57	13.59	14.03	14.06	14.10	14.13	14.16	14.19		
Luna vzide	8.49	9.49	10.55	12.05	13.15	14.24	15.32	16.37	17.42	18.46	19.50	20.54	21.56	22.54		
zaide	—	1.00	1.54	2.37	3.13	3.42	4.06	4.29	4.50	5.12	5.34	5.59	6.27	7.01		
mena			⊙ 5.10							⊙ 18.50						

APRIL MALI TRAVEN

Sveti Jurij zakuri
in odpre nam duri.

Če v dežju drevo cvete,
nikdar sadja ne daje.

Če malega travna grmi,
se slane več bati ni.

Polnost modrosti je strah Gospodov, s svojimi sadovi nasičuje
verne (Sir 1, 16). — Drevo se na drevo naslanja, a človek na
človeka. — Kdor vedno pazi na veter, ne pride do sejanja, kdor
vedno gleda na oblake, ne pride do žetve. (Prid 11, 4)

LJUBEZEN NE IŠČE SVOJEGA

Vse trpljenje, vse krivice, grenkosti, ponižanja,
skrbi, sovraštvo in obup, vse trpljenje je neute-
šena lakota po ljubezni.

Ljudje so postopoma zgradili nečloveški svet,
ki jih tlačí;

svoj dolgčas preganjajo s tem, da sebe ob-
dajajo s pokvarjeno ljubeznijo;

okrog njih pa drugi lačni umirajo s proseče
iztegnjenimi rokami.

Zapravljali so ljubezen — jaz sem zapravil
tvojo ljubezen, o Gospod.

~

Nocoj Te prosim, o Gospod: pomagaj mi
ljubiti!

Daj, da bom v svetu širil pravo ljubezen.

Daj, da bo po meni in Tvojih otrocih nekoliko
prodrla v vsako okolje, v vsak družabni krog, v
vsak gospodarski in politični sistem, v zakonodaje,
v pogodbe, v vse dogovore;

v urade, v tovarne, na cesto, v stanovanje, v
kino in v plesne dvorane.

Daj, da prodre v človeška srca in da ne bom
nikoli pozabil, da je boj za boljši svet boj za lju-
bezen, boj človeka, da bi bil v službi ljubezni.

Pomagaj mi ljubiti, o Gospod, da bom svoje
zmožnosti ljubil, ne pa zapravljaj; da bom sebe
ljubil vedno manj, druge pa vedno bolj;

da v moji oklobici nihče ne bo trpel ali umrl, ker
bi mu jaz ukradel ljubezen, ki jo on potrebuje za
življenje.

~

GOSPOD ODGOVARJA:

Sin moj, nikdar ti ne bo uspelo, da bi z lju-
beznijo napolnil svet in človeška srca,
kajti žeja jih po neskončni ljubezni

in le Bog more ljubiti z neskončno ljubeznijo.
Toda če hočeš, moj sin, Ti dam jaz svoje
življenje,

sprejmi ga.

Dam ti svoje srce, dam ga svojim otrokom.

Ljubi z mojim srcem, sin moj,

in vsi skupaj boste nasitili svet in ga rešili.

(Michel Quoist)

1 Petek

MEDNARODNI PRAZNIK DELA¹

† Jožef, ženin bl. Device Marije, Delavec; Jeremija, prerok
Atanazij, cerkv. učitelj; Evgenij, škof, muč.; Boris, spozn.

2 Sobota

5. POVELIKONOČNA; Aleksander (Saša), papež

Jezus uči o mōči molitve (Jan 16, 23—30)

3 Nedelja

Križev teden; Monika, žena; Florijan (Cvetko), mučenec

4 Ponedeljek

Križev teden; Pij V., papež; Maksim, škof

5 Torek

Križev teden; Benedikta, devica

6 Sreda

VNEBOHOD GOSPODOV; Stanislav, škof, muč.; Gizela, opatinja

7 Četrtek

† Peter, škof; Viktor, mučenec

8 Petek

Gregorij Nacianski, škof, cerkv. učitelj; Pahomij, opat

9 Sobota

10 Nedelja

6. POVELIKONOČNA; Izidor, kmet; Job, očak

O pričevanju Svetega Duha (Jan 15, 26—16, 4)

11 Ponedeljek

Filip in Jakob (Zdenko), apostola; Sigismund, mučenec

12 Torek

Pankracij, mučenec; Nerej in Ahilej, mučenca

13 Sreda

Servacij, škof; Robert Belarmin, cerkv. učitelj

14 Četrtek

Bonifacij, mučenec; Justa in Justina, mučenki

15 Petek

† Zofija (Sonja), mučenka; Janez de la Salle, spozn.

16 Sobota

Kraljica apostolov; Janez Nepomuk, muč.; Ubald, škof

17 Nedelja

BINKOŠTI, PRIHOD SVETEGA DUHA; Pashal Bajlonski

O Svetem Duhu in o ljubezni (Jan 14, 23—31)

18 Ponedeljek

Binkoštni ponedeljek; Venancij, mučenec; Erik, muč.

19 Torek

Peter Celestin, papež; Ivo, spoznavavec

20 Sreda

Kvatre; Bernardin Sienski, spoznavavec

21 Četrtek

Andrej Bobola, mučenec; Valens, škof; Feliks, spozn.

22 Petek

† Kvatre; Emil (Milan), mučenec; Renata, žena

23 Sobota

Kvatre; Janez de Rossi, spoznavavec; Deziderij, mučenec

24 Nedelja

1. POBINK., KVATRINA. PRESV. TROJICA; Marija, Pom. kr.

Jezus razpošlje apostole (Mt 28, 18—20)

25 Ponedeljek

Rojstni dan maršala Tita

26 Torek

Gregorij VII., papež; Urban I., papež, mučenec

27 Sreda

Filip Neri, spoznavavec; Eleuterij, papež, mučenec

28 Četrtek

Beda Častitljivi, cerkv. učitelj; Janez I., papež, mučenec

29 Petek

PRESV. REŠNJE TELO; Bernard Mentonski, spozn.

30 Sobota

† Maksim, škof, mučenec; Marija Magdalena Paciška, devica

31 Nedelja

Feliks I., papež, mučenec; Ivana Orleanska, devica, muč.

2. POBINKOŠTNA; Marija Devica, Kraljica

Prilika o veliki večerji (Lk 14, 16—24)

¹ Se praznuje dva dni

Datum	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Sonce vzide	4.49	4.47	4.46	4.44	4.43	4.42	4.40	4.39	4.38	4.36	4.35	4.34	4.32	4.30	4.29	4.28
zaide	19.10	19.11	19.12	19.13	19.15	19.16	19.17	19.19	19.20	19.21	19.22	19.24	19.25	19.26	19.28	19.29
Dan traja	14.21	14.24	14.26	14.29	14.32	14.34	14.37	14.40	14.42	14.45	14.47	14.50	14.53	14.56	14.59	15.01
Luna vzide	23.48	—	0.37	1.19	1.54	2.25	2.53	3.19	3.43	4.09	4.37	5.10	5.49	6.37	7.35	8.42
zaide	7.41	8.27	9.21	10.21	11.26	12.35	13.45	14.59	16.14	17.33	18.54	20.16	21.36	22.48	23.48	—
mena				€ 23.20							⊙ 22.02					
Datum	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	
Sonce vzide	4.27	4.26	4.25	4.24	4.23	4.22	4.21	4.20	4.19	4.19	4.18	4.17	4.16	4.16	4.15	
zaide	19.30	19.31	19.32	19.33	19.34	19.35	19.36	19.37	19.38	19.39	19.40	19.41	19.42	19.43	19.44	
Dan traja	15.03	15.05	15.07	15.09	15.11	15.13	15.15	15.17	15.19	15.20	15.22	15.24	15.26	15.27	15.29	
Luna vzide	9.52	11.05	12.15	13.23	14.30	15.34	16.38	17.42	18.45	19.47	20.47	21.44	22.34	23.18	23.56	
zaide	0.38	1.16	1.47	2.13	2.36	2.57	3.17	3.39	4.03	4.30	5.02	5.39	6.22	7.13	8.12	
mena		⊙ 13.43								⊙ 10.29						

MAJ VELIKI TRAVEN

Slana v začetku maja
zoritvi sadja nagaja.

Če je ta mesec dosti dežja,
v jeseni bo dosti vsega blaga.

Po svetem Servati
se mraza ni bati.

Iz neumne dupline neumen veter piha. — Otroci, pazite na očeto vo pravico in tako delajte, da vam bo dobro! (Sir 3, 1). — Molčati ni nobena umetnost, pa vendar je težko. — Ne snuj zla zoper svojega bližnjega, ko zaupno pri tebi prebival! (Preg 3, 27). — Kadar ima Bog praznik, tudi hudobec ne petkuje.

MOLČEČNOST

Ne more biti dober delavec, kdor pri delu veliko klepeta. Iz dolge Kristusove obtrniške dobe poznamo le nekaj njegovih besed. V teh 30 letih je imel za mojstra najbolj molčečega svetnika: sv. Jožefa.

Kakor je res, da ne smemo škopariti z besedami, če jih prisrčnost od nas zahteva, pa prav tako vedno velja, da moramo obdati svojo dušo s pasom spoštljive molčečnosti, če hočemo, da se bo v njeni notranjosti spletel najvažnejši pogovor, pogovor z Bogom.

Molčečnost tudi zahteva, da prisilimo k molku tudi vsako klepetanje, ki nam ga drugi ponujajo, ali da ga vsaj ustavimo.

Res ni potrebno, da bi bil Kristusov delavec pretirano skrivnosten, zelo pa mu je potrebna obzirnost in izostren čut, da bo znal čuvati zadnje skrivnosti, ki jih ni dano govoriti, a vendar preprosto povedati, kar mora razodeti.

Včasih je treba v debati resnico tudi izpričati iz ljubezni do nje, treba je pa tudi mirno molčati, kadar naš sobesednik zagovarja boljše mnenje, še bolj pa, kadar je debata prazen klepet. Vsakomur bo koristilo, če se bo takrat spomnil gesla: »Molči in delaj!«

Zgovornost le prevečkrat razodeva napuh in nečimrnost, molčečnost pa pogosto prepričljivo kaže na ponižnost in zrelost, nas notranje plemeniti, bližnje pa navdaja z zaupanjem in spoštovanjem.

Delavec, ki se tako trudi za Kristusa, pripravlja s tem človeške pogoje za tisto, kar je edino odločilno pri njegovem apostolatu: da Kristus sam deluje v njem. Pri tem pa vedno globlje spoznava: kadar hoče Kristus v svoji ljubezni potrebovati človeka, mora ta še mnogo bolj čutiti, kako zelo sam potrebuje Kristusa. Skrivnost plodovitega apostolata je namreč geslo: Delam, pa ne jaz, ampak v meni dela Kristus.

(P. Georg Josef Strangfeld S. J.)

1	Ponedeljek	Angela Merici, devica; Juvencij, mučenec
2	Torek	Marcelin in tov., mučenci; Evgenij I., papež
3	Sreda	Klotilda, žena; Pavla, devica, mučenka; Oliva, devica
4	Četrtek	Kvirin, škof, mučenec; Frančišek Caracciolo, spozn.
5	Petek	† Presveto Srce Jezusovo; Bonifacij, mučenec; Valerija, muč.
6	Sobota	Norbert, škof; Bertrand Oglejski, škof; Klavdij, škof
7	Nedelja	3. POBINKOŠTNA; Robert, opat; Ana Garzia, devica Prilika o izgubljeni ovci in denarju (Lk 15, 1—10)
8	Ponedeljek	Medard, škof; Viktorin, spoznavavec; Viljem, škof
9	Torek	Primož in Felicijan, mučenca; Mati Milosti božje
10	Sreda	Marjeta (Biserka), žena; Bogumil, škof; Timotej, škof
11	Četrtek	Barnaba, apostol; Feliks (Srečko), mučenec
12	Petek	† Janez Fakundski, spoznavavec; Leon III., papež
13	Sobota	Anton (Zvonko) Padovanski, cerkv. učitelj; Peregrin, muč.
14	Nedelja	4. POBINKOŠTNA; Bazilij Veliki, cerkv. učitelj Čudežni ribji lov (Lk 5, 1—11)
15	Ponedeljek	Vid, Modest in Kresceniya, mučenci; Germana, devica
16	Torek	Frančišek Regis, spozn.; Benon, škof; Gvido Kortonski, spozn.
17	Sreda	Adolf, škof; Rajnerij, spoznavavec; Čiriaka in Muska, muč.
18	Četrtek	Efrem Sirski, cerkv. učitelj; Marko in Marcelijan, muč.
19	Petek	† Julijana Falconieri, devica; Gervazij in Protazij, muč.
20	Sobota	Silverij I., papež, mučenec; Prakseda, devica
21	Nedelja	5. POBINKOŠTNA; Alojzij (Slavko, Vekoslav), spozn. Jezus obsoja farizeje (Mt 5, 20—24)
22	Ponedeljek	Ahacij, mučenec; Pavlin Nolanski, škof
23	Torek	Agripina, devica, mučenka; Janez, mučenec
24	Sreda	Kres; Rojstvo Janeza Krstnika; Neronovi mučenci
25	Četrtek	Viljem, opat; Henrik, škof; Lucija, dev., mučenka
26	Petek	† Janez in Pavel, mučenca; Vigilij, škof, mučenec
27	Sobota	Hema Krška, žena; Ladislav, spoznavavec
28	Nedelja	6. POBINKOŠTNA; Pavel I., papež Jezus nasiti štiri tisoč mož (Mr 8, 1—9)
29	Ponedeljek	PETER IN PAVEL, apostola; Marcel, mučenec
30	Torek	Spomin apostola Pavla; Lucina žena

Datum	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Sonce vziđe	4.15	4.14	4.14	4.13	4.13	4.12	4.11	4.11	4.10	4.10	4.10	4.10	4.10	4.10	4.09	4.09
zaiđe	19.45	19.46	19.47	19.48	19.49	19.49	19.50	19.51	19.52	19.53	19.53	19.54	19.54	19.55	19.55	19.55
Dan traja	15.30	15.32	15.33	15.35	15.36	15.37	15.39	15.40	15.42	15.43	15.43	15.44	15.44	15.45	15.46	15.46
Luna vziđe	—	0.28	0.56	1.21	1.45	2.09	2.35	3.04	3.39	4.22	5.16	6.21	7.33	8.48	10.02	11.12
zaiđe	9.14	10.20	11.28	12.38	13.51	15.06	16.24	17.45	19.07	20.25	21.33	22.29	23.13	23.48	—	0.17
mena			€ 12.08						5.23							
Datum	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.		
Sonce vziđe	4.09	4.09	4.10	4.10	4.10	4.10	4.10	4.11	4.11	4.11	4.12	4.12	4.13	4.13		
zaiđe	19.56	19.56	19.57	19.57	19.57	19.57	19.57	19.58	19.58	19.58	19.58	19.58	19.58	19.57		
Dan traja	15.47	15.47	15.47	15.47	15.47	15.47	15.47	15.47	15.47	15.47	15.46	15.46	15.45	15.44		
Luna vziđe	12.21	13.26	14.30	15.34	16.37	17.40	18.41	19.39	20.31	21.18	21.57	22.31	23.00	23.26		
zaiđe	0.41	1.03	1.24	1.45	2.08	2.34	3.03	3.38	4.21	5.09	6.05	7.07	8.11	9.13		
mena	0.02								2.09							

JUNIJ ROŽNIK

Kakor vreme na Medarda kane,
tako ves mesec ostane.

O svetem Vidi
se skozi noč vidi.

Sveti Vid dežja ne daj,
da bo lepe žetve kaj.

Grunt pravi: Obdeluj me, če ne, bom jaz tebe. — Pouči modrega in bo še modrejši, pouči pravičnega in bo napredoval v spoznanju! (Preg 9, 9). — Oko gospodarja in gospodinje pita živino. — Kdor zanemarja svojo hišo, žanje veter, in neumnež bo suženj modremu (Preg 11, 29).

POKAŽI NAM OČETA IN DOVOLJ NAM BO ...

Sin je v Očetu in Oče je v Sinu. — O častivredna, vekovita skrivnost! Molim Te, moj nedoumljivi Stvarnik, po katerem sem le drobec — bitje od včeraj ali šele od prejšnje ure! Ozri se le nekaj let nazaj, ni me še bilo, a svet se je vrtel dalje prav tako brez mene. Ti si pa od vekomaj in ni je stvari, ki bi ji bilo dano obstajati le en sam trenutek brez Tebe. Od vekomaj imaš svojo naravo — o preslavna skrivnost — bil si Sin v Očetu in Oče v Sinu. Naj bivamo ali ne bivamo, Ti si vedno eden in isti, Sin, ki zadošča Očetu in Oče Sinu, vse drugo pa je zgolj ničevost. Nekoč ni bilo ničesar, pa čeprav bi spet vse izginilo, bi Očetu zadoščalo, da je rodil svojega sebi enakega in sonaravnega Sina, Sinu pa, da počiva objet v naročju večnega Očeta. O častivredna skrivnost! Do nje me ni pripeljal človeški razum; toda verujem! Verujem, ker si govoril Ti, o Gospod. Vesel sprejemam Tvoj glas o Tebi samem. Ti moraš vedeti, kdo si, le kdo drug naj to ve? Jaz — prah in pepel — gotovo ne, razen kolikor mi poveš Ti. O moj Stvarnik, Tvoje lastno pričevanje sprejemam in trdno verujem. Za Teboj ponavljam, česar ne razumem, ker hočem živeti življenje vere; ljubša mi je vera vate, kot zaupanje v samega sebe.

(John Henry Newman)

PESEM O KLASU

Kot z zelene goré
cesta, ravno poljé,
kot ves pisan svet
nam se dnevi vrsté!

Glej, izza teh brez
polje in poljé,
tako daleč čez
vse nam v zrno gré.

To je naša last,
vse za naše dni!
Sebi v slavo in čast
tudi klas nam zori.

Da obvárjuje Bog
hudih ur ga, vetrov,
da povsodi okrog
zlije svoj blagoslov!

Na Medardovo jasnih dni,
mirne daj Margaretine,
da se svet veseli
dobre letine —

da neznan glas noči,
ko s temó govori,
da nam daleč zbeže
hrepeneče skrbi!

Da, za kruh, da, za klas
Bog usliši nas,
čez razore zavej
sredi urnih maš;

naj se dnevi vrsté
kot svet pisan z goré —
Prepelica, hej, čez poljé,
hitri veter, zavej čez goré!

Josip Murn-Aleksandrov

JULIJ MALI SRPAN

Jakobova ajda in Ožbaltova repa
je malokdaj lepa.

Če Marijinega dne ne bo lepo,
se dež ves mesec ustavil ne bo.

Če na dan svete Marjete deži,
orehov pričakovati ni.

Bolje je bosa trnje mleti, kakor pijanca vzeti. — Kdo je, ki načrtno delo zatemnjuje z govori brez pameti? (Job 38, 2). — Komur Bog ni dal razuma, temu ga tudi kovač ne skuje. — Do smrti se bojaj za pravico in Gospod Bog se bo zate boril (Sir 4, 28). — Dobro orodje je pol mojstra.

SV. DUH — ŽIVLJENJE CERKVE

Molim Te, moj Gospod, tretja oseba presvete Trojice, kajti Ti si postavil na ta svet veliko luč na gori. Ustanovil si Cerkev, jo uredil in jo ohranil. Neprestano jo napolnjuješ s svojimi darovi, da ljudje gledajo, pridejo bliže, se oprimejo in žive. Tako si podaljšal nebesa na zemljo. Ustanovil si veliko družbo, katero obiskujejo angeli po tisti lestvi, ki jo je gledal očak Jakob v videnju. S svojo navzočnostjo si obnovil zvezo med Bogom zgoraj in človekom spodaj. Dal si mu luč milosti, ki je začetek luči slave. Moj Gospod in Bog, molim Te in hvalim zaradi Tvojega neskončnega usmiljenja do nas. Molim Te, o vsemogočni Gospod, Paraklet, ker si me v svojem neskončnem usmiljenju privedel v to Cerkev, ki je delo Tvoje nadnaravne moči. Nisem imel pravice do tako čudovite, vse na svetu presegajoče dobrote. Mnogi ljudje so bili po naravi veliko boljši od mene; bili so obdarjeni s prijetnejšimi naravnimi darovi, manj omadeževani z greh. Toda Ti si me v svoji nedoumljivi ljubezni izbral in me vključil v svojo čredo. Vedno veš, kaj delaš, zato vem, da moraš imeti neskončno moder vzrok — kot pravimo s človeškim jezikom — da si izbral mene in ne koga drugega. Toda vem, da je bil ta vzrok izven mene. Nič nisem storil, da bi to podpiral, vse pa sem delal temu nasprotno. Potrudil sem se, da bi preprečil Tvoj namen. Zato sem vse dolžan Tvoji milosti. V temi in grehu bi bil moral živeti in umreti, tvoja nedoumljiva ljubezen do mene me je pa ujela — ljubezen, ki se ji ne da ustavljati.

Ali je bila kakšna mladost tako brezbožna kot nekaj let moja? Ali si Te nisem upal dražiti do skrajnosti? Kako sem se boril, da bi se Ti izmuznil izpred oči, a bil si močnejši in si zmagal.

Končno me je Tvoja milost počasi, toda varno pripeljala v Tvojo Cerkev. Gospod, uči me in stori, da bom z budno, željno dušo, poln žive pobožnosti neprestano hodil k studentem usmiljenja. Daj mi ljubezen do Tvojih zakramentov in zapovedi. Uči me, da bom kot dragocen biser cenil in vrednotil usmiljenje, ki si mi ga ponovno izkazal, in pa veliki, nebeški dar pričujočnosti na oltarju Njega, čigar Duh si. Brez Tebe ne morem ničesar storiti, Ti pa si tam, kjer je Tvoja Cerkev in Tvoji zakramenti. Daj mi milost, da vedno ostanem v njih, dokler ne bodo prešli v slavo Tvojega razodetja, ki pride.

(John Henry Newman)

AVGUST VELIKI SRPAN

Srpna če veter zvedri,
vreme še dolgo trpi.

Kakršno vreme dá Kasijan,
bo ostalo še marsikateri dan.

Po vremenu svetega Jerneja
rada vsa jesen se nareja.

Castna obleka sramote ne pokriva. — Kdor ljubi opomin, ljubi spoznanje, kdor pa svarjenje sovraži, je neumen (Preg 12, 1).
— Čas vse v kozji rog užene. — Poslušaj, moj sin, in sprejmi moje besede in pomnožila se ti bodo leta življenja! (Preg 4, 10)

ZDRAVA MARIJA, MILOSTI POLNA

Zdrava, Marija, milosti polna, nad svetnike sveta in nad nebesa vzvišena, veličastnejša od kerubov in častitljivejša od serafov, nad vse stvari češčenja vredna!

Zdrava, golobica, ki nam prinašaš oljke sad in naznanjaš Rešenika iz duhovnega potopa in pristan odrešenja, Tvoje peruti so posrebrene, Tvoj hrbet pa se sveti v najsvetejšem zlatu in sijaju Duha, ki Te obseva. Pozdravljen, nad vse ljubki in umni božji rajski vrt, ki ga je danes na Vzhodu vsadila predobrotna in vsemogočna božja roka, lilija Bogu prijetno dišeča, nevenljiva roža, ki rasteš v zdravilo onim, ki so na Zahodu svojo dušo pogubljali s kužnim in grenkim smrtnim napojem; raj, v katerem je vzcvetelo drevo življenja v spoznanje resnice, ki njegov sad vsakomur prinaša nesmrtnost. Pozdravljen, presveti hram, brezmadežni in prečisti dom najvišjega božjega kralja, ki ga je ovenčala mogočnost istega kralja, ki vse sprejema v svoje zavetje in vse krepi s skrivnostnim veseljem. V njem je pripravljeno ležjšče duhovnemu Zeninu, ne z rokami narejeno, a z vso lepoto okrašeno. V njem se je Beseda, ko je hotela nazaj poklicati blodeči človeški rod, zaročila z mesom, da bi z Očetom spravil one, ki so bili po lastni volji izgnani.

(Homilija sv. Germana)

ČRNSKA MARIJINA PESEM

Ti si lepa in žareča kot jutro, ki se mlado
in sveže vedno znova obnavlja.

Ti si lepa in razveseljujoča kot polje kavovca,
kot polje cvetočega in dišečega kavovca.

Ti si lepa in krasna kot šopi palm, ki se klanjajo
pod žarnim sinjim nebom.

Ti si lepa in ljubka kot čisti studenec
med skalovjem.

Ti si lepa in jasna kot luna, potujoča po nebu,
ki so ga očistili viharji.

Ti si lepa in sijoča kot veličastni plamen,
ki se ponoči dviga nad puščavo.

Ti si lepa, vsa lepa, tako lepa, da bi tisti,
ki Te je enkrat videl, rad umrl, samo da bi
Te videl še enkrat.

(Hieronim Bala)

1	Torek	Egidij (Tilen), opat; Verena, devica; Ana, prerokinja
2	Sreda	Štefan, spoznavavec; Maksima, mučenka; Antonin, mučenec
3	Četrtek	Pij X., papež; Simeon, spoznavavec; Evfemija in tov., muč.
4	Petek	† Rozalija, devica; Mojzes, prerok; Ida, žena
5	Sobota	Lavrencij Justiniani, škof; Viktorin, škof, mučenec
6	Nedelja	16. POBINKOŠTNA, ANGELSKA; Zaharija, prerok Jezus ozdravi vodeničnega, uči o ponižnosti (Lk 14, 1—11)
7	Ponedeljek	Marko Križevčan, Štefan Pongrac, Melhior Grodetski, mučenci
8	Torek	Rojstvo Device Marije'; Peter Klaver, spoznavavec
9	Sreda	Aleksander in Tiburcij, mučenca; Gorgonij, mučenec
10	Četrtek	Nikolaj Tolentinski, spoznavavec; Pulherija, devica
11	Petek	† Prot in Hiacint, mučenca; Ertruda (Erna), devica
12	Sobota	Ime Marijino; Gvido, spoznavavec; Silvin, škof
13	Nedelja	17. POBINKOŠTNA; Notburga, devica; Filip, mučenec O največji zapovedi (Mt 22, 35—49)
14	Ponedeljek	Povišanje sv. križa; Krescencij, mučenec; Rozula, mučenka
15	Torek	Žalostna Mati božja; Nikodem, mučenec; Albin, škof
16	Sreda	Kvatre; Ljudmila, žena; Edita, devica; Kornelij, papež, muč.
17	Četrtek	Rane sv. Franciška; Lambert, škof, mučenec
18	Petek	† Kvatre; Jožef Kupertinski, spoznavavec; Irena in Zofija, muč.
19	Sobota	Kvatre; Januarij in tov., mučenci; Suzana, devica, muč.
20	Nedelja	18. POBINKOŠTNA, KVATRINA; Evstahij in tov., mučenci Jezus ozdravi mrtvoudnega (Mt 9, 1—8)
21	Ponedeljek	Matej, apostol in evangelist; Jona, prerok
22	Torek	Tomaz Vilanovski, škof; Mavricij in tov., mučenci
23	Sreda	Lin, papež, mučenec; Tekla, devica, mučenka
24	Četrtek	Marija Devica, Rešiteljica jetnikov; Rupert, škof
25	Petek	† Pacifik, spoznavavec; Kleofa, mučenec; Avrelija, devica
26	Sobota	Ciprijan in Justina, mučenca; Kanadski mučenci
27	Nedelja	19. POBINKOŠTNA; Kozma in Damijan, mučenca Prilika o kraljevi svatbi (Mt 22, 1—14)
28	Ponedeljek	Venčeslav, mučenec; Lioba (Ljuba), devica; Silvin, škof
29	Torek	Mihael, nadangel; Evtihij in tov., mučenci
30	Sreda	Hieronim, cerkv. učitelj; Zofija, žena; Gregorij, škof

Datum	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Sonce vzide	5.21	5.23	5.24	5.26	5.27	5.28	5.29	5.31	5.32	5.33	5.34	5.35	5.37	5.38	5.39	5.41
zaide	18.42	18.40	18.38	18.36	18.34	18.32	18.30	18.28	18.26	18.24	18.22	18.20	18.19	18.17	18.15	18.13
Dan traja	13.21	13.17	13.14	13.10	13.07	13.04	13.01	12.57	12.54	12.51	12.48	12.45	12.42	12.39	12.36	12.32
Luna vzide	—	0.29	1.37	2.50	4.06	5.22	6.35	7.45	8.54	10.01	11.06	12.11	13.13	14.11	15.04	15.51
zaide	15.45	16.43	17.31	18.10	18.41	19.07	19.31	19.54	20.16	20.39	21.05	21.34	22.08	22.50	23.38	—
mena						5.35						22.24				
Datum	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.		
Sonce vzide	5.42	5.44	5.45	5.46	5.47	5.48	5.49	5.51	5.52	5.53	5.54	5.56	5.57	5.58		
zaide	18.10	18.08	18.06	18.04	18.02	18.00	17.58	17.57	17.55	17.53	17.51	17.49	17.47	17.45		
Dan traja	12.28	12.24	12.21	12.18	12.15	12.12	12.09	12.06	12.03	12.00	11.57	11.53	11.50	11.47		
Luna vzide	16.31	17.05	17.35	18.01	18.25	18.48	19.12	19.38	20.08	20.44	21.28	22.21	23.25	—		
zaide	0.34	1.37	2.43	3.52	5.03	6.15	7.28	8.43	9.59	11.16	12.31	13.40	14.40	15.30		
mena					18.31						16.02					

SEPTEMBER KIMAVEC

Tilen meglen,
grda jesen.

Če zgodaj se selijo ptiči,
bo huda zima o božiči.

Kdor po mali maši kosi,
ta za pečjo suši.

Bog ni dal enemu človeku vsega, dal je vsem vse. — Mož nagle jeze dela neumnosti, preudaren mož pa potrpi (Preg 14, 17). — Kogar hoče sreča končati, ga prej razvadi kakor neumna mati. — Boljša je zelenjavna jed, kjer je ljubezen, kakor pitan vol, kjer je sovrašтво (Preg 15, 17).

MED BOGOM IN LJUDMI

Nič ni bolj tujega krščanstvu kot osamelost, življenje, ki se zapira samo vase. Nemogoče je, da bi pravi kristjan molil sam, delal sam, se kesal sam, trpel in umiral sam; nemogoče je, da bi »rešil« ali »pogubil« svojo dušo, ne da bi potegnil še druge za seboj. Kristjan je vedno povezan z drugimi, vedno je vključen v skupnost, vedno mora biti člen verige.

Ponovimo: Bog je ustvaril svet, ki je v bistvu nedokončan; zato ga naprej razvija v veličastni kozmični evoluciji. V to veselje nas je postavil, ustvarjene po svoji naravi, obdarjene z razumom in močjo, da bi skupaj zgradili boljši svet. Bog nas pa ne more prisiliti, da bi se vključili v »verigo«, prav tako, kakor ni bil prisiljen ustvariti svet. K ljubezni se nikogar ne da prisiliti; ljubezen terja svoboden odgovor; svobodno izbiro. Nič čudnega, če tisti, ki noče ljubiti, prinese greh v skupnost in če vsa skupnost zaradi tega trpi. Bog je to vedel, toda ker je mogočnejši od našega samoljubja, je na ta greh skupnosti hotel odgovoriti z odrešenjem skupnosti, ko je v Kristusu ustvaril novi, bolj bratovski svet.

Verigo med Bogom in ljudmi je mogel ustvariti le Kristus; a kakor vse stvarjenje, je tudi Kristusovo poslanstvo nedokončano: da bi nadaljeval svoje delo, je ustanovil Cerkev. Kristus — prvi člen verige, sklepa s seboj tiste, ki se mu hočejo priključiti in svoje sile žrtvovati za koristi vse skupnosti. Kdo se zapira v lastno samoljubje ter noče pomagati bližnjemu, ni povezan s Kristusom, čeprav v molitvi kliče: »Gospod, Gospod!«

Kristjani, ki smo vsi členi verige, katere prvi člen je Kristus, moramo biti voljni popraviti tisto, kar je treba popraviti ter se v zavesti skupne odgovornosti truditi za ozdravljenje bolnega sveta.

Katoliška Cerkev ni nikdar govorila človeštvu, da ga bo rešila trdega zakona bolečine in smrti. Nikoli ga ni skušala varati. Je pa vedno govorila, da je življenje le romanje, in je učila svoje otroke skupno peti pesem upanja, ki se kljub temu dviga na svetu...

(Papež Janez XXIII. o binkoštih 1962)

- 1 Četrtek Remigij, škof; Maksima in Julija, mučenki; Domnin, muč.
 2 Petek † Angeli varuhi; Teofil (Bogoljub), spoznavavec
 3 Sobota Terezija Deteta Jezusa, devica; Kandid, mučenec
 4 **Nedelja** **20. POBINKOŠTNA, ROŽNOVENSKA; Francišek Asiški Jezus ozdravi sina kraljevega uradnika (Jan 4, 46—53)**
- 5 Ponedeljek Placid in tov., mučenci; Marcelin, škof; Flavijana, devica
 6 Torek Bruno, spoznavavec; Fides, devica, mučenka
 7 Sreda Rožnovenska Mati božja; Marko, papež; Sergij, mučenec
 8 Četrtek Brigita, žena; Simeon, starček; Demetrij (Mitja), mučenec
 9 Petek † Posvečenje cerkva (v ljublj. nadšk.); Janez Leonard, sp.
 10 Sobota Francišek Borgia, spoznavavec; Hugolin, mučenec; Pavlin, škof
 11 **Nedelja** **21. POBINKOŠTNA (žegn. v lj. nadškofiji); Materinstvo Dev. M. Prilika o neusmiljenem hlapcu (Mt 18, 23—35)**
- 12 Ponedeljek Maksimilijan Celjski, škof, mučenec; Serafin, spoznavavec
 13 Torek Edvard, spoznavavec; Koloman, mučenec; Venancij, opat
 14 Sreda Kalist I., papež, mučenec; Just, škof; Gaudencij, mučenec
 15 Četrtek Terezija Avilska, devica; Avrelija, devica; Tekla, devica
 16 Petek † Hedvika (Jadviga), žena; Gerard Majella, spoznavavec
 17 Sobota Marjeta Marija Alakok, devica; Viktor in tov., mučenci
 18 **Nedelja** **22. POBINKOŠTNA, MISIJSKA; Luka, evangelist O davčnem denarju (Mt 22, 15—21)**
- 19 Ponedeljek Peter Alkantarski, spoznavavec; Etbín, opat; Lucij, muč.
 20 Torek Janez Kentski, spoznavavec; Irena, mučenka; Felicijan, mučenec
 21 Sreda Uršula in tov., mučenke; Hilarion, opat
 22 Četrtek Vendelin, opat; Marija Salome, žena; Kordula, mučenka
 23 Petek † Posvečenje cerkva (v goriški šk.); Anton Marija Claret, škof
 24 Sobota Rafael, nadangel; Kristina, devica; Feliks, mučenec
 25 **Nedelja** **23. POBINKOŠTNA. KRISTUS KRALJ; Krizant in Darija O božjem kraljestvu (Jan 18, 33—37)**
- 26 Ponedeljek Evarist, papež, mučenec; Lucijan in tov., mučenci
 27 Torek Frumencij, škof; Vincencij in Sabina, mučenca
 28 Sreda Simon in Juda, apostola; Cirila, devica; Fidelis, mučenec
 29 Četrtek Posvečenje cerkva (v mariborski šk.); Narcis, škof
 30 Petek † Marcel in Kasijan, mučenca; Klavdij in tov., mučenci
 31 Sobota Alfonz Rodriguez, spoznavavec; Volbenk, škof; Krištof, muč.

Datum	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Sonce vzide	5.59	6.01	6.02	6.04	6.05	6.07	6.08	6.09	6.11	6.12	6.13	6.14	6.15	6.17	6.18	6.20
zaide	17.43	17.41	17.39	17.37	17.35	17.33	17.31	17.29	17.28	17.26	17.24	17.22	17.20	17.19	17.17	17.15
Dan traja	11.44	11.40	11.37	11.33	11.30	11.26	11.23	11.20	11.17	11.14	11.11	11.08	11.05	11.02	10.59	10.55
Luna vzide	0.36	1.50	3.04	4.17	5.28	6.37	7.45	8.52	9.58	11.01	12.01	12.57	13.46	14.28	15.04	15.35
zaide	16.10	16.42	17.10	17.34	17.56	18.17	18.40	19.04	19.32	20.05	20.43	21.28	22.21	23.20	—	0.24
mena					17.20								17.57			
Datum	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	
Sonce vzide	6.21	6.23	6.24	6.25	6.27	6.28	6.30	6.31	6.32	6.34	6.35	6.36	6.37	6.39	6.41	
zaide	17.13	17.11	17.09	17.07	17.06	17.04	17.03	17.01	16.59	16.58	16.56	16.55	16.53	16.52	16.50	
Dan traja	10.52	10.48	10.45	10.42	10.39	10.36	10.33	10.30	10.27	10.24	10.21	10.19	10.16	10.13	10.09	
Luna vzide	16.02	16.26	16.50	17.13	17.38	18.06	18.41	19.23	20.14	21.17	22.26	23.39	—	0.53	2.05	
zaide	1.32	2.41	3.53	5.06	6.22	7.40	9.00	10.18	11.32	12.37	13.31	14.13	14.47	15.15	15.39	
mena					5.46						22.59					

OKTOBER VINOTOK

Kakor je sveta Uršula pričela,
bo zima vsa izpela.

Se nerade listje obleti,
vsak se zime naj boji.

Sveti Luka —
sneg prikuka.

Noben dan ni tako dolg, da bi ne bilo večera. — Ne grajaj, preden nisi preiskal; najprej preišči in potem posvari! (Sir 11, 7.) — Ako kupuješ, česar ne potrebuješ, boš prodajal, kar potrebuješ. — Brez razodetja ljudstvo podivja, a blagor mu, če se drži postave (Preg 29, 18).

MOLK ČASA

Molče prihajajo in odhajajo letni časi. Ne pride pomlad od zime sëm, temveč pride iz molka, iz katerega je prišla tudi zima in poletje in jesen. Nekoga jutra spomladi je češnja vsa v cvetju. Beli cveti so, kot da niso pognali na drevesu, ampak so se vsuli iz rešeta molka. Nobenega glasu ni bilo slišati, zdrsnili so ob molku in postali beli od tega. Ptice pojo v drevesu — kot da je molk strel iz sebe zadnje glasove. Nenadoma ozelene tudi drevesa. Ko človek tako gleda eno drevo zeleno zraven drugega, se mu zdi, kot da je zelenje molče prehajalo z enega drevesa na drugo. Tako nenadoma je prišla pomlad: ljudje gledajo v daljavo, kot da bi tam še z zadnjim pogledom ujeli onega, ki je izginil potem, ko je molče prinesel pomlad. Za vsemi pomladnimi glasovi pa je molk časa. Otroci se igrajo, drevje cvete in zeleni, ptice pojo. — Potem je nenadoma poletje tu, kot bi vdrl v čas in prostor, in od tega sunka je zrak kar vroč. Kakor bi jih nekdo odgrnil, so pred nami stvari poletja v vsem izobilju — nihče pa ni slišal, kdaj je prišlo poletje; tudi poletje je prinesel molk. Ko pa je že tu, je v njem vse glasno: glasovi živali so močnejši, ljudje mečejo besede kakor žogo visoko, z vrtov in s polj, iz hlevov in iz gospodarskih poslopij, od vsepovsod prihajajo glasovi, kot bi bili sami vrtovi in hiše pretesni zanje. Poda je, kot da glasnost poletnih stvari slavi zmago slavje nad molkom. Molk se umakne v gozd. Potem pa — kot bi molk spet zajel sapo — pride jesen. Kakor ptice, ki so se pred selitvijo zbrale na gosto na žicah, vise jabolka na vejah. Tu in tam, ko jabolko pade z drevesa na tla, nastane za trenutek tihota; kot da je molk iztegnil roko, da bi pobral jabolko. Čedalje bolj žive so barve listja in sadežev. Če se jih le dotakneš, se ti zdi, kot da prihaja iz njih glas: temnomodre grozdne jagode so kakor glave not, ki se tišče skupaj in že vidiš pred sabo pesem pivcev v teh temnih jagodah. Jeseni so vsi predmeti, vse stvari nekako bliže besedam: kot da molk sam pripeva v odmorih pojočih žanjcev. Pozimi se nam zdi molk kot nekaj vidnega: sneg je molk, vidno molčanje. Ves prostor med nebom in zemljo je kakor napolnjen z molkom.

Molk torej spremlja čas in molk ga označuje; glasove pa, ki označujejo merjenje časa, ki mu dajejo takt, pregluši molk. Kadar pa molčanje tako prevladuje v času, da se popolnoma stopi z njim, tedaj se čas ustavi: to je molk večnosti.

(Max Picard)

1 Nedelja

- 2 Ponedeljek
3 Torek
4 Sreda
5 Četrtek
6 Petek
7 Sobota

8 Nedelja

- 9 Ponedeljek
10 Torek
11 Sreda
12 Četrtek
13 Petek
14 Sobota

15 Nedelja

- 16 Ponedeljek
17 Torek
18 Sreda
19 Četrtek
20 Petek
21 Sobota

22 Nedelja

- 23 Ponedeljek
24 Torek
25 Sreda
26 Četrtek
27 Petek
28 Sobota

29 Nedelja

- 30 Ponedeljek

DAN MRTVIH

24. POBINKOŠTNA (žegn. v marib. šk.). VSI SVETI Osmero blagrov (Mt 5, 1—12)

Spomin vernih duš; Viktorin, škof, muč.; Just, mučenec
Hubert, škof; Silvija, žena; Valentin in tov., mučenci
Karel (Dragotin) Boromejski, škof; Vital, mučenec
Zaharija in Elizabeta; Svete moči (relikvije)
† Leonard (Lenart), opat; Feliks, mučenec; Sever, škof
Engelbert, škof; Vilibrord, škof; Herkulan, mučenec

25. POBINKOŠTNA, ZAHVALNA; Bogomir, škof Prilika o pšenici in ljulki (Mt 13, 24—30)

Posvečenje bazilike presv. Odrešenika; Teodor (Božidar), muč.
Andrej Avelinski, spoznavavec; Demetrij (Mitja), škof
Martin (Davorin), škof; Menas, mučenec; Valentin, muč.
Martin, papež, mučenec; Kuno, škof; Avrelij, škof
† Stanislav Kostka, spoznavavec; Didak, spoznavavec
Jozafat Kunčević, škof, mučenec; Klementin, mučenec

26. POBINKOŠTNA; Albert Veliki, cerkv. učitelj Prilika o gorčičnem zrnu in kvasu (Mt 13, 31—35)

Jedr, devica; Otmar, opat; Edmund, škof
Gregorij Čudodelnik, škof; Hugon, škof; Viktorija, mučenka
Posvečenje bazilike presv. Odrešenika; Teodor (Božidar), muč.
Elizabeta (Jela, Špela), žena; Krispin, škof
† Feliks Valois, spoznavavec; Edmund, škof
Darovanje Device Marije; Kolumban, opat; Albert, škof

27. POBINKOŠTNA; Cecilija, devica, mučenka O razdejanju Jeruzalema (Mt 24, 15—35)

Klemen I., papež, mučenec; Felicita, mučenka
Janez od križa, cerkv. učitelj; Krizogon, mučenec
Katarina, devica, mučenka; Erazem, mučenec
Silvester, opat; Konrad, škof; Leonard Portomavriški
† Virgili, apostol Koroške; Valerijan, škof; Čudodelna svetinja
Gregorij III., papež; Jakob, spoznavavec

DAN REPUBLIKE¹

1. ADVENTNA; Saturnin, mučenec

O poslednji sodbi (Lk 21, 25—33)

Andrej, apostol; Justina, devica, mučenka

¹ Se praznuje dva dni

Datum	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Sonce vzide	6.42	6.44	6.45	6.47	6.48	6.50	6.51	6.53	6.54	6.55	6.57	6.58	6.59	7.01	7.02	7.04
zaide	16.48	16.47	16.45	16.44	16.42	16.41	16.39	16.38	16.37	16.36	16.35	16.34	16.33	16.32	16.31	16.30
Dan traja	10.06	10.03	10.00	9.57	9.54	9.51	9.48	9.45	9.43	9.41	9.38	9.36	9.34	9.31	9.29	9.26
Luna vzide	3.15	4.23	5.31	6.38	7.44	8.49	9.51	10.50	11.41	12.26	13.04	13.36	14.03	14.28	14.51	15.13
zaide	16.00	16.21	16.43	17.07	17.33	18.03	18.38	19.21	20.11	21.07	22.09	23.13	—	0.20	1.30	2.41
mena				⊙ 8.17							☾ 13.21					
Datum	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.		
Sonce vzide	7.05	7.06	7.08	7.09	7.11	7.12	7.14	7.15	7.16	7.18	7.19	7.20	7.21	7.23		
zaide	16.29	16.28	16.27	16.26	16.25	16.24	16.23	16.22	16.21	16.21	16.20	16.20	16.19	16.19		
Dan traja	9.24	9.22	9.19	9.17	9.14	9.12	9.09	9.07	9.05	9.03	9.01	9.00	8.58	8.56		
Luna vzide	15.37	16.04	16.35	17.13	18.02	19.03	20.12	21.27	22.42	23.55	—	1.06	2.14	2.21		
zaide	3.55	5.12	6.32	7.54	9.13	10.25	11.25	12.13	12.51	13.20	13.45	14.07	14.28	14.49		
mena			⊙ 16.43							☾ 8.11						

NOVEMBER LISTOPAD

Deževni vsi sveti,
pozimi hudi zameti.

Sveti Martin naj bo suh,
da pozimi raste kruh.

Sneg svetega Andreja
polju ni kaj pridá odeja.

Človek se mora po ljudeh ravnati, ne ljudje po človeku. — Blagor človeku, ki ga njegova vest ne obtežuje in ki ne izgubi svojega upanja! (Sir 14, 2). — Na lesniki nikdar jabolko ne zraste. — Mila beseda pridobi mnogo prijateljev, vljuden jezik množi te, ki prijazno pozdravljajo (Sir 6, 5).

ZAHVALA

Zahvaljevati se je treba znati. Vsak dan prejmemo obilico bogatih darov od Gospoda. Če bi jih opazili in jih znali prav sprejeti, bi bili vsak večer zares srečni ob pogledu nanje. Bogu bi bili hvaležni, bili bi polni zaupanja, ker nam vsega daje, veseli bi bili, ker vemo, da bo ta darila vsak dan obnavljal.

Vse, tudi najmanjše stvari, so božji dar. Vsi darovi skupaj pa nam naredo življenje lepo ali mračno, kakor že darove sprejemamo in uporabljamo.

Vsak dober dar in vsako popolno darilo pride od zgoraj, od Očeta luči, pri katerem ni spremembe niti sence menjave (Jak 1, 17).

Hvala za vsa darila, ki si mi jih danes ponudil.

Hvala za vse, kar sem videl, slišal in prejel.

Hvala za vodo, ki me je zdramila.

Hvala za obleko, ki me odeva.

Hvala za sončno jutro, za resni pogovor, ki ga bomo še nadaljevali, za pravico, ki so mi jo izkazovali, hvala za mirno spanje.

Hvala za moje delo, moje orodje, moje moči.

Hvala za kovino v mojih rokah, za njeno zahtevano tožbo, ko se jeklo zagriže vanjo, za zadovoljni pogled delovodja in za voziček, poln izgotovljenih delov.

Hvala za jed, ki me kreпча.

Hvala za vsak »Dober dan!«, ki mi ga je kdo želel, za vsako prisrčno stisnjeno roko, za vsak smehljaj, ki mi je bil podarjen.

Hvala za mamo, ki me je doma sprejela, za njeno nesebično ljubezen, za njeno tiho navzočnost.

Hvala za streho, ki me varuje, za luč, ki mi sveti, za melodije iz radia.

Hvala za novice, za Jožeta, za Janeza.

Hvala za šopek, malo mojstrovino na moji mizi.

Hvala za mirno noč.

Hvala za zvezde.

Hvala za molk.

Hvala za čas, ki si mi ga podaril.

Hvala za milost.

Hvala za to, da bivam, o Gospod.

Hvala za to, da me slišiš, da me vzameš resno, da sprejemaš moje darove v svoje roke in jih daješ Očetu.

Hvala, Gospod.

Hvala!

(Michael Quoist)

1	Torek	Marijan in tov., mučenci; Natalija (Božena), žena
2	Sreda	Bibijana, devica, mučenka; Blanka, žena; Pavlina, muč.
3	Četrtek	Francišek (Branko) Ksaverij, spoznavavec; Sofonija, prerok
4	Petek	† Peter Krizolog, cerkv. učitelj; Barbara, devica, mučenka
5	Sobota	Nikolaj Tavelič, mučenec; Saba (Savo), opat
6	Nedelja	2. ADVENTNA; Nikolaj (Miklavž), škof Janez Krstnik pošlje svoja učenca k Jezusu (Mt 11, 2—10)
7	Ponedeljek	†† Ambrozij, škof, cerkv. učitelj; Agaton, mučenec
8	Torek	BREZMADEŽNO SPOČETJE DEVICE MARIJE
9	Sreda	Peter Fourier, spoznavavec; Valerija, mučenka
10	Četrtek	Loretska Mati božja; Melkiad, papež, mučenec
11	Petek	† Damaz, papež; Evthij, mučenec; Danijel, spoznavavec
12	Sobota	Aleksander, mučenec; Maksencij in tov., mučenci
13	Nedelja	3. ADVENTNA; Lucija, devica, mučenka Janez Krstnik pričuje o Kristusu (Jan 1, 19—28)
14	Ponedeljek	Spiridion (Dušan), škof, muč.; Just, mučenec
15	Torek	Anton in tov., mučenci; Konrad, spoznavavec
16	Sreda	Kvatre; Evzebij, škof, mučenec; Albina, devica
17	Četrtek	Lazar, škof; Vivina, devica; Olimpija, žena
18	Petek	† Kvatre; Gracijan, škof; Teotim in Bazilijan, mučenca
19	Sobota	Kvatre; Urban V., papež; Tea, mučenka; Favsta, žena
20	Nedelja	4. ADVENTNA, KVATRNA; Evgenij in Makarij, muč. Janez Krstnik pripravlja Jezusu pot (Lk 3, 1—6)
21	Ponedeljek	Tomaž, apostol; Severin, škof; Glicerij, mučenec
22	Torek	Dan JLA Demetrij(Mitja) in tov., muč.; Franciška Cabrini, dev.
23	Sreda	Viktorija, devica, mučenka; Serval, spoznavavec
24	Četrtek	†† Sveti večer; Adam in Eva; Hermina, devica
25	Petek	BOŽIČ, ROJSTVO GOSPODOVO; Anastazija, mučenka
26	Sobota	Štefan, prvi mučenec; Martin, mučenec
27	Nedelja	NEDELJA V BOŽIČNI OSMINI; Janez Evangelist Simeon in Ana oznanjata Gospoda (Lk 2, 33—40)
28	Ponedeljek	Nedolžni otroci; Kastor in tov., mučenci
29	Torek	Tomaž Becket, škof, mučenec; David, kralj
30	Sreda	Evgenij, škof; Liberij, škof; Rajnerij, škof
31	Četrtek	Silvester I., papež; Katarina Labouré, devica; Melanija, žena

Datum	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Sonce vzide	7.24	7.25	7.26	7.27	7.28	7.29	7.30	7.31	7.32	7.33	7.34	7.35	7.36	7.37	7.37	7.38
zaide	16.18	16.18	16.18	16.17	16.17	16.17	16.17	16.16	16.16	16.16	16.16	16.17	16.17	16.17	16.17	16.17
Dan traja	8.54	8.53	8.52	8.50	8.49	8.48	8.47	8.45	8.44	8.43	8.42	8.42	8.41	8.40	8.40	8.39
Luna vzide	4.28	5.33	6.39	7.42	8.42	9.36	10.23	11.04	11.38	12.06	12.31	12.53	13.15	13.37	14.01	14.28
zaide	15.11	15.35	16.03	16.37	17.17	18.04	18.58	19.57	21.01	22.06	23.13	—	0.21	1.30	2.43	4.00
mena				2.19								7.02				
Datum	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	
Sonce vzide	7.39	7.39	7.40	7.41	7.41	7.42	7.42	7.43	7.43	7.43	7.44	7.44	7.44	7.44	7.44	
zaide	16.18	16.18	16.18	16.19	16.19	16.20	16.20	16.21	16.21	16.22	16.23	16.23	16.24	16.25	16.26	
Dan traja	8.39	8.39	8.38	8.38	8.38	8.38	8.38	8.38	8.38	8.39	8.39	8.39	8.40	8.41	8.42	
Luna vzide	15.03	15.46	16.42	17.49	19.05	20.23	21.41	22.55	—	0.05	1.13	2.20	3.26	4.31	5.34	
zaide	5.20	6.42	8.00	9.08	10.05	10.48	11.21	11.50	12.13	12.34	12.55	13.16	13.39	14.06	14.38	
mena			3.42						20.27							

DECEMBER GRUDEN

Prvega dne v adventu mraz,
trajal bo ves zimski čas.

Dež in veter pred božičem
koplje jamo rad mrličem.

Zelen božič —
bela velika noč.

Laž in zvijača pogineta, samo resnica in pravica ostaneta. —
Ko poidejo drva, ugasne ogenj, ko ni podpihovavca, ugasne
prepír (Preg 26, 20). — Srečna smrt je lepega življenja dozorek.
— Pravičnost dviga narod, greh pa je sramota za ljudstva
(Preg 14, 34). — Mirna vest je najboljše vzglavje.

BOG Z NAMI

Sveti Krstnik je živel ločen od sveta. Bil je nazirejec. Umaknil se je svetu; a se mu ni postavil nasproti in mu govoril z vzvišenega mesta ter ga klical k pokori. Tedaj je šel ves Jeruzalem k njemu v puščavo, on pa se mu je postavil nasproti. In ko je učil, je govoril o Nekom, ki bo prišel k njim in drugače govoril z njimi. Ne bo se ločil od njih, ne bo se jim razodeval, da je neko višje bitje, ampak da je njihov brat, iz njihovega mesa in kosti; bo eden izmed mnogih bratov; nekdo iz množice in v njej. Da, bil je že med njimi. »Sredi med vami stoji, katerega vi ne poznate.« Ta, ki je večji, imenuje sam sebe Sina človekovega. Sveti Janez kakor tudi drugi evangelisti poudarjajo isto, čeprav o Njem vsi po svoje poročajo. Krstnik pravi: Sredi med vami stoji, katerega vi ne poznate. Takoj nato beremo, kako Jezusa zasebno pokaže, ne množicam, ampak enemu ali dvema izmed svojih učencev, kako iščeta Jezusa in jima ta dovoli, da gresta z njim domov. Končno se Jezus začne razodevati in kazati svojo slavo s čudeži, a kje? Na svatbi, kjer so se večkrat dogajali neredi, nastop starešine govori za to. In kako? Tako, da pomnoži vzrok neredov, ko poide: Na tej svatbi ni bil učitelj, ampak gost; če smemo reči, na družaben način — saj je bil v družbi svoje Matere. Zdaj pa to primerjajmo s tistim, kar izpove sam o sebi v Matejevem evangeliju: Janez ni jedel in ni pil — Sin človekov pa je in pije in pravijo, da je požeruh in pijanec. Čeprav so morda Janeza sovražili, so ga le spoštovali, Jezusa so pa zaničevali.

O Jezus — veliki Bog — spodobilo se je, da si tako obilno in čezmerno izpolnil nalogo, za katero Te je Oče poslal. Nisi je opravil na pol, prav veličina žrtve je Tvoja slava pri Bogu ter nam grešnikom tolažba in pomoč. Preljubi Gospod, bolj si bil človek kot sveti Janez Krstnik, bolj kot sveti Janez, apostol in evangelist, bolj kot Tvoja sladka Mati. Kot presegaš vse v božji vednosti o meni, tako tudi v lastni skušnji in osebnem stiku z mojo naravo. Si moj starejši brat. Zakaj bi se bal, zakaj ne bi na tako ljubeznivem, nežnem, domačem, skromnem, naravnem in ponižnem Srcu odpočil svojega srca? Čeprav si v nebesih, si vendar še vedno tak, kot si bil na zemlji: mogočni Bog — čeprav majhen otrok; Presveti, čeprav čuteč in popoln človek.

Nova jugoslovanska ustava

Na svojem zasedanju dne 7. aprila 1963 je zvezna ljudska skupščina na skupni seji zveznega zbora in zbora proizvajalcev sprejela in razglasila novo ustavo Socialistične federativne republike Jugoslavije. Bilo je to njeno zadnje zakonodajno dejanje pred razpustitvijo in volitvami nove skupščine, a nedvomno najpomembnejše v vsej njeni poslovni dobi. O osnutku nove ustave je več kakor 6 mesecev razpravljala vsa jugoslovanska javnost, ki je pokazala zanj zelo veliko zanimanja tudi tako, da je predlagala razne spremembe, dopolnitve in izboljšanja. Za besedilo nove ustave pa so se zelo zanimali tudi v tujini, kjer že dolgo pozorno sledijo razvoju naše družbene ureditve z njeno popolnoma izvirno značilnostjo: družbenim in delavskim samoupravljanjem.

Novo ime in temeljne značilnosti

Z uveljavitvijo nove ustave se naša država uradno imenuje Socialistična federativna republika Jugoslavija. Ta sprememba je izraz novega obdobja v razvoju socialistične graditve Jugoslavije na podlagi revolucionarne zmage delovnih ljudi Jugoslavije med narodnoosvobodilno vojno. Še bolj pa prihajajo do veljave nove značilnosti družbene ureditve Jugoslavije v njeni opredelitvi, ki jo besedilo ustave uzakonja v 1. členu uvodnih določil o družbeni in politični ureditvi.

V tem členu piše, da je SFR Jugoslavija »zvezna država prostovoljno združenih in enakopravnih narodov«, hkrati pa »socialistična demokratična skupnost, ki temelji na oblasti delovnega ljudstva in na samoupravljanju.« Prva značilnost SFR Jugoslavije je torej njena federativna ureditev, kar v drugi obliki poudarja tudi 2. člen, ko pravi »da sestavljajo SFR Jugoslavijo socialistične republike: Bosna in Hercegovina, Črna Gora, Hrvatska, Makedonija, Slovenija in Srbija,« torej narodnostne skupnosti, ki so se zgodovinsko razvile v dolgotrajnem razvoju jugoslovanskih narodov in ki so se »na podlagi skupne borbe ter prosto izražene volje v narodnoosvobodilni

vojni in socialistični revoluciji v skladu s svojimi zgodovinskimi težnjami in v zavešti, da je nadaljnja krepitev njihovega bratstva in enotnosti v njihovem skupnem interesu, združile v zvezno republiko svobodnih in enakopravnih narodov in narodnosti.« (Temeljna načela I.)

Druga značilnost pa je njena socialistična vsebina, demokratični značaj, politična oblast, ki je v rokah delovnega ljudstva, in samoupravljanje kot nova oblika, v kateri prihajata do veljave volja in vpliv vsakega občana tako na delovnem mestu kakor v odločanju o širših družbeno političnih zadevah, za katere je zainteresiran.

Proizvodni in lastninski odnosi

Temelj vsake družbene ureditve, na katerem se izoblikujejo tudi politični sistem in drugi družbeni odnosi, so odnosi ljudi v proizvodnji in pri delitvi družbenega proizvoda. Ti odnosi so odločilni za značaj družbe in njenega političnega sistema. Zato določa ustava najprej družbeno gospodarsko ureditev ali temeljne proizvodne odnose in z njimi tudi socialistični značaj družbeno gospodarskega reda v Jugoslaviji.

Njeno temeljno in najvažnejše stališče, ki ga uzakonja, je, da sta temelj družbeno ekonomske ureditve Jugoslavije svobodno združeno delo s produkcijskimi sredstvi, ki so družbena lastnina, ter samoupravljanje delovnih ljudi v produkciji in delitvi družbenega proizvoda v delovni organizaciji in družbeni skupnosti. S tega stališča obravnava ustava najprej pojem družbene lastnine na produkcijskih in drugih sredstvih družbenega dela ter rudnih in drugih prirodnih bogastvih, zatem samoupravljanje delovnih ljudi v delovni organizaciji, delitev družbenega proizvoda, pravice delovnega človeka pri tej delitvi, ustanavljanje in prenehanje delovnih organizacij in njihov položaj, nato pa govori še o oblikah lastninske pravice občanov ter o položaju kmetov in obrtnikov, ki z osebnim delom in s svojimi delovnimi sredstvi opravljajo gospodarske dejavnosti.

Ko opredeljuje ustava pojem družbene lastnine, ne misli na lastnino kot premoženje, kakor se to navadno misli, ko se govori o zasebni lastninski pravici. Pri družbeni lastnini gre predvsem za razmerje med proizvajalnimi sredstvi in delovnimi ljudmi, ki v svojem interesu in v interesu skupnosti delajo s temi sredstvi. Družbena lastnina pomeni, da v delu združeni ljudje ta sredstva samostojno upravljajo, da so jim vsem ob enakih pogojih dostopna in da jim je to razmerje podlaga za delitev tega, kar je bilo z njimi in z delom ustvarjenega, med te ljudi same za zadovoljitev njihovih osebnih potreb, za odvajanje nekega dela ustvarjenega za skupne potrebe kakor tudi za izločitev posebnega dela ustvarjenega za povečanje in razširitev proizvodnje (za družbeno akumulacijo), kar zagotavlja stalen napredek v povečevanju družbenega proizvoda in družbenega bogastva sploh.

Zaradi takega značaja družbene lastnine nima na ta sredstva nihče (niti delovna organizacija niti organi družbene skupnosti) lastninske pravice v tem pomenu, da bi smel izključno razpolagati z njimi in si tudi izključno prilaščati to, kar so delovni ljudje z njimi in s svojim delom ustvarili. Ta sredstva praviloma v nobenem primeru ne morejo preiti v zasebno lastnino. Delovna organizacija, ki jih upravlja, je dolžna ohraniti nezmanjšano njihovo vrednost. Kako delovne organizacije, čeprav niso lastnice teh sredstev, z njimi razpolagajo, kako razpolagajo z drugimi stvarmi, ki so v družbeni lastnini, kakšne pravice imajo do njih, to določa ustrezní zakon, ki pri tem upošteva naravo in namen teh sredstev. To pomeni, da lahko delovne organizacije razpolagajo z njimi le v skladu z zakonskimi določili, a hkrati tudi to, da ima to, če razpolagajo z njimi v skladu z zakonskimi določili, učinek zoper tretje osebe.

Vsebina samoupravljanja

O samoupravljanju vsebuje nova ustava zelo obširne določbe, s čimer je njegov pomen še bolj poudarjen. Te določbe pomenijo nov korak naprej v razvoju samoupravljanja, ker enako veljajo za vse delovne organizacije, to je ne samo za gospo-

darske organizacije, ampak tudi za zavode, ki delujejo v prosveti, kulturi, zdravstvu, socialnem varstvu in drugih družbenih službah.

Delovni ljudje v vseh teh organizacijah imajo enak položaj in enake pravice. V skladu z naravo posameznih organov in organizacij pa zagotavlja ustava enoten družbeno gospodarski položaj tudi delovnim ljudem, ki delajo v državnih organih, v družbeno političnih organizacijah in v družstvih. Njihove pravice samoupravljanja se uredijo z zakonom in statutom.

Skupnost zagotavlja to, da delujejo delovne organizacije v skladu s splošnimi družbenimi interesi, predvsem s svojim vplivanjem na trg in z ustreznimi ukrepi v načrtnem usmerjanju gospodarstva. Vendar pa dopušča ustava, da pride vpliv skupnosti na poslovanje delovnih organizacij, ki opravljajo kakšno družbeno službo ali kakšno drugo zanjo pomembno dejavnost, do veljave tudi tako, da sodelujejo pri upravljanju teh organizacij tudi »zainteresirani občani ter predstavniki zainteresiranih organizacij in družbene skupnosti.«

Samoupravljanje obsega po ustavi predvsem naslednje pravice in hkrati tudi dolžnosti delovnih ljudi v organizacijah, v katerih so zaposleni:

— da upravljajo delovno organizacijo neposredno ali po organih upravljanja, ki jih sami izvolijo;

— da organizirajo proizvodnjo ali drugo dejavnost, skrbijo za razvoj delovne organizacije in določajo načrte in programe za njeno delo in razvoj;

— da odločajo o menjavi proizvodov in storitev ter o drugih vprašanjih, ki se tičejo poslovanja delovne organizacije;

— da odločajo o rabi družbenih sredstev in o razpolaganju z njimi ter jih gospodarsko smotrno uporabljajo, da se doseže čim večji učinek za delovno organizacijo in družbeno skupnost;

— da razporejajo dohodek delovne organizacije in zagotavljajo razvoj materialne podlage svojega dela, da delijo dohodek med delovne ljudi in izpolnjujejo obveznosti delovne organizacije do družbene skupnosti;

— da odločajo o vstopu delovnih ljudi v delovno organizacijo, o prenehanju njihovega dela v delovni organizaciji ter o drugih medsebojnih delovnih razmerjih;

— da določajo v skladu s splošnimi delovnimi pogoji delovni čas v delovni organizaciji in urejajo druga vprašanja, ki imajo skupen pomen;

— da zagotavljajo notranjo kontrolo in javnost dela;

— da urejajo in izboljšujejo pogoje za svoje delo, organizirajo varstvo pri delu in počitek, zagotavljajo pogoje za svoje izobraževanje ter za zvišanje svojega osebnega in družbenega standarda;

— da odločajo o izločitvi dela delovne organizacije v posebno organizacijo ter o splošni in združeni delovni organizaciji z drugimi delovnimi organizacijami.

Osební dohodek — v skladu z načelom delitve po delu

V samoupravljanju so vsi delovni ljudje, ki delajo v delovni organizaciji, enako-pravni. Omogočeno jim mora biti, »da na vsaki stopnji in v vseh delih delovnega procesa, ki pomenijo celoto, kar najbolj neposredno odločajo.«

Med gornjimi določbami, ki označujejo vsebino samoupravljanja, ima za delovne ljudi bistven pomen zlasti določba o razporejanju doseženega dohodka. Ustava je temu vprašanju posvetila dva člena, v katerih določa naslednja temeljna načela o delitvi doseženega dohodka:

— sistem delitve družbenega proizvoda je enoten. Delovna organizacija mora iz doseženega dohodka:

— najprej obnoviti vrednosti pri delu porabljenih sredstev,

— nato izločiti iz njega tisti del, s katerim se izenačujejo pogoji za delo in pridobivanje dohodka,

— kar ostane, razporedi delovna organizacija: na del, ki je namenjen za razširitev materialne podlage dela, in na del, ki je namenjen za zadovoljevanje a) osebnih in b) skupnih potreb delovnih ljudi. Del, ki je namenjen za razširitev materialne podlage dela delovne organizacije, mora biti v sorazmerju z njeno udeležbo pri doseganju sredstev za družbeno reprodukcijo. Del, ki pripada delovni organizaciji za zadovoljevanje osebnih in skupnih potreb delovnih ljudi, pa mora biti v sorazmerju z njihovo produktivnostjo dela in s poslovnim uspehom delovne organizacije. Zato je naslednje temeljno delitveno načelo, ki ga uzakonjuje ustava:

— vsakemu delovnemu človeku v delovni organizaciji gre v skladu z načelom delitve po delu osebni dohodek, ki ustreza uspehom njegovega dela in dela delovne enote ter uspehom delovne organizacije kot celote.

O položaju in pravicah delovnih organizacij kot celote

Te določbe o notranjih razmerjih med delovnimi ljudmi v delovnih organizacijah ter med njimi in delovno organizacijo kot celoto pa dopolnjuje ustava še z določbami o njihovem položaju v družbeno gospodarski ureditvi sploh, ko nastopajo navzven kot organizacija. Nekatere teh določb so splošnega pomena, druge pa pridejo v poštev le za nekatere delovne organizacije. Tako ustava določa:

— delovne organizacije lahko ustanovijo v skladu z zakonom družbeno politične skupnosti (občine, okraji, republike in zveza), delovne in druge organizacije ter občani;

— delovne organizacije imajo ne glede na to, kdo jih je ustanovil, enak položaj;

— delovna organizacija je samostojna in samoupravna organizacija;

— delovna organizacija je pravna oseba in nosilec nekaterih pravic glede sredstev v družbeni lastnini, ki jih upravlja;

— pravice, ki jih delovna organizacija ima, ji ni mogoče vzeti in tudi ne omejiti, razen če to terja splošna korist, ki pa jo mora določiti zvezni zakon, in to po postopku, ki ga določa, in proti ustrezni odškodnini;

— za svoje obveznosti odgovarja delovna organizacija z družbenimi sredstvi, ki jih upravlja;

— delovnim organizacijam se za opravljanje posameznih dejavnosti, ki imajo poseben družbeni pomen, predpišejo z zakonom splošni pogoji, za menjavo proizvodov in storitev v notranjem prometu se jim smejo predpisati pogoji samo z zveznim zakonom, s takim zakonom pa se jim določajo tudi pogoji za menjavo proizvodov in storitev ter pogoji za poslovanje v odnosih s tujino;

— delovne organizacije se lahko združujejo v poslovna združenja, ko hočejo uveljaviti smotno delitev dela in poslovati v zadevah, ki imajo skupen pomen;

— delovne organizacije se lahko združujejo tudi za pospeševanje produkcije ali drugih svojih dejavnosti, za medsebojno sodelovanje ter obravnavanje in reševanje drugih vprašanj, ki so skupnega pomena;

— za pospeševanje in razvoj svoje dejavnosti lahko združujejo svoja sredstva in sklepajo druge sporazume o skupni dejavnosti in skupnem poslovanju;

— vendar pa je delovnim organizacijam prepovedano vsako združevanje ali spajanje, ki bi šlo za tem, da se prepreči ali omeji prosta menjava dobrin in storitev zaradi pridobitve materialnih ali drugih prednosti, ki ne bi temeljile na njihovem delu, ali s katero bi bili kršeni socialistični ekonomski odnosi, ustvarjeni drugi neenakopravni poslovni odnosi ali povzročena škoda splošnim koristim, ki jih določa zvezni zakon.

Individualno delo kot vir dohodka v kmetijstvu in obrti

V skladu s stopnjo doseženega družbeno gospodarskega razvoja pa priznava ustava v dveh gospodarskih panogah, to je v kmetijstvu in obrti, tudi individualno delo kot vir za pridobivanje dohodka in določa zanj temeljna načela. V tem pogledu je pomembna zlasti določba, ki pravi, da lahko občani za pridobivanje dohodka opravljajo z osebnim delom kmetijsko, obrtno in drugo storitveno ali podobno dejavnost, in to v mejah ter ob pogojih, ki jih določa zakon.

Zakon določa tudi, v katerih mejah in ob katerih pogojih imajo lahko občani za opravljanje navedenih dejavnosti lastninsko pravico na delovnih sredstvih in poslovnih prostorih. Pri tem ustava sama jamči kmetom lastninsko pravico na obdelovalnem kmetijskem zemljišču v izmeri največ 10 ha na gospodarstvo. V katerih mejah in ob katerih pogojih pa imajo lahko kmetje lastninsko pravico na drugih zemljiščih, pa določa zakon, ki sme dovoliti tudi uporabo dopolnilnega dela drugih oseb v tej dejavnosti in obrti, čeprav sicer ustava prepoveduje zaposlovanje tuje delovne sile za pridobivanje dohodka. Tudi za druge občane, torej tiste, ki niso kmetje, določa zakon, v katerih mejah in ob katerih pogojih imajo lahko lastninsko pravico na kmetijskem in drugem zemljišču.

Ker pa je zemlja dobrina splošnega pomena, lastninska pravica na zemljišču tudi obvezuje njenega lastnika. Ustava izrecno določa, da je treba vsako zemljišče izkoristiti racionalno in tako, da bodo zagotovljeni drugi splošni interesi. Splošne pogoje, ki naj zagotovijo tako izkoriščanje zemljišč, določa zakon. Pod njegovim posebnim varstvom so tudi gozdovi in gozdna zemljišča.

Naloge kmetijskih zadrug

V splošnem interesu in v interesu delovnih ljudi, ki delajo s svojimi delovnimi sredstvi v kmetijstvu in drugih gospodarskih panogah, je, da se povezujejo z družbenim gospodarstvom. Za to, da bi se organiziralo in spodbujalo tako sodelovanje in

tako širili socialistični družbeni odnosi, skrbijo zadruge, ki imajo značaj delovnih organizacij in vse njihove pravice in dolžnosti z nekaterimi izjemami. Med kmetom in zadrugo ni delovnega razmerja, ko poslovno sodelujeta; kmet se lahko v zadrugo le včlani in to prostovoljno. Če kmet trajno gospodarsko sodeluje z zadrugo, sodeluje lahko tudi pri upravljanju delovne organizacije v poslih tega sodelovanja.

Ustava pa določa primere, ko lahko zakon predpiše, da se kmetje, ki delajo s svojimi delovnimi sredstvi, morajo združiti ali morajo sodelovati z neko delovno organizacijo. Taki primeri so:

- če je to potrebno za izvršitev melioracijskih del,
- zaradi boljšega izkoriščanja melioriranih zemljišč,
- zaradi izkoriščanja voda in obrambe pred vodami,
- za zavarovanje zemljišč pred erozijo in za urejanje hudournikov,
- kadar to zahteva poseben družbeni interes v gojitvi in izkoriščanju gozdov in
- kadar to zahteva poseben družbeni interes v pospeševanju kmetijske proizvodnje na nekaterih zemljiščih.

Lastninska pravica na predmetih osebne potrošnje

Za položaj delovnih ljudi, ki pridobivajo dohodek z osebnim delom, pa so važne še nekatere druge ustavne določbe, ki sicer veljajo tudi za vse druge občane. Vsem občanom jamči ustava lastninsko pravico na predmetih, ki so namenjeni za osebno potrošnjo, rabo ali zadovoljevanje njihovih kulturnih in drugih osebnih potreb. Za zadovoljevanje osebnih in družinskih potreb ter za opravljanje dejavnosti z osebnim delom, kakor jim jo zagotavlja ustava, imajo občani lahko lastninsko pravico na stanovanjskih hišah in stanovanjih v skladu s pogoji, ki jih določa zakon. Meje te lastninske pravice določa zvezni zakon. V splošnem interesu, ki mora biti določen v zveznem zakonu, se smejo nepremičnine, na katerih imajo občani lastninsko pravico, proti pravični odškodnini razlastiti ali pa se sme lastninska pravica omejiti.

Podoba ustavne družbeno gospodarske ureditve in položaj delovnega človeka v

njej pa s tem še ni popolna. Ustava vsebuje glede tega še druge pomembne določbe. Važne gospodarske funkcije opravljajo tudi družbeno politične skupnosti, predvsem pa občina. Ker je značilnost družbeno ekonomske ureditve Jugoslavije tudi samoupravljanje delovnih ljudi v delitvi družbenega proizvoda v družbeni skupnosti, si na kratko oglejmo še zadevne določbe.

Ko določa obseg pravic in dolžnosti delovnih ljudi v samoupravljanju, pravi ustava, da odločajo delovni ljudje v družbeno političnih skupnostih o usmerjanju gospodarskega in družbenega razvoja, o delitvi družbenega proizvoda ter o drugih vprašanjih, ki so skupnega pomena. To pa pomeni, da odločajo o ukrepih za uresničevanje enotnega gospodarskega sistema, da planirajo gospodarski razvoj in razvoj materialne podlage ter tako zagotavljajo čim ugodnejši gospodarski in družbeni razvoj, izenačevanje splošnih pogojev za delo in pridobivanje dohodka, izvajanje načela delitve po delu in z vsem tem tudi razvoj socialističnih družbenih odnosov.

Naj ta pregled ustavnih določb o družbeno ekonomski ureditvi Jugoslavije končamo s tem, da navedemo še nekatere splošne ustavne določbe o družbenogospodarskem redu:

— ozemlje Jugoslavije je enotno gospodarsko in carinsko območje;

— promet blaga in storitev je v vsej Jugoslaviji prost in se sme omejiti le na podlagi zveznega zakona;

— delovne organizacije smejo ob enakih pogojih opravljati gospodarske in druge dejavnosti po vsej Jugoslaviji;

— denarni in kreditni sistem sta enotna;

— za plačilni promet veljajo enotna načela;

— pravico dobivati kredite od bank imajo delovne organizacije in družbeno politične skupnosti ob enakih z zveznim zakonom določenih pogojih.

Pravice in dolžnosti človeka in občana

Že iz dosedanje razlage določb nove ustave smo videli, da priznava ta človeku in občanu pomembne pravice in dolžnosti, kakršnih nima človek v nobenem drugem družbenem redu. Vendar z družbeno ekonomskimi pravicami se še ne izčrpa vse tisto, kar je na splošno potrebno, da lahko ljudje razvijajo svojo osebnost, da svo-

bodno ustvarjajo in uveljavljajo človeško dostojanstvo ter živijo človeka vredno življenje. Zato uzakonja nova ustava v posebnem poglavju, ki šteje 39 členov, vse pravice in dolžnosti, ki jih imajo občani in ljudje sploh v socialistični družbeni ureditvi Jugoslavije.

Temeljno stališče ustave o svoboščinah in pravicah, ki so zagotovljene občanu, je, da so interesi človekove osebnosti in socializma enotni, prav tako pa je enotno uveljavljanje človekovih pravic in svoboščin ter socialistične družbe in demokracije. Le v socialističnih in demokratičnih odnosih, ki jih ustava varuje, človek ni več predmet kakršnegakoli izkoriščanja in samovolje in si z osebnim ter z združenim delom omogoča vsestranski razvoj.

Občan pa ne more imeti samo pravic, marveč ima tudi dolžnosti. Brez teh ne bi bilo skupnosti in tudi pravic ne. Ustava poudarja dolžnosti kot obliko solidarnosti med delovnimi ljudmi, ko je mogoče pravice uveljavljati le, če vsi izpolnjujejo svoje dolžnosti do vsakogar in vsakdo do vseh.

Ustava določa, da so vsi občani pred zakonom enaki in da imajo enake pravice in dolžnosti ne glede na razlike v narodnosti, rasi, veri, spolu, jeziku, izobrazbi ali družbenem položaju. V 34. členu pa nato obravnava pravico, ki je s stališča individualnih pravic nedvomno najpomembnejša, doslej še nikjer uveljavljena novost. Gre za pravico do družbenega samoupravljanja, za katero določa ustava, da je nedotakljiva. Ta pravica pomeni proces podružbljanja funkcij oblasti in upravljanja, ko se dolžnosti vseh javnih organov in organizacij ter nosilcev javnih pooblastil zelo stopnjujejo. V uveljavljanju te pravice občan:

— neposredno odloča o družbenih zadevah na zborih volivcev, zborih delovnih ljudi v delovnih skupnostih, z referendumom in v drugih oblikah neposrednega odločanja;

— odloča o družbenih zadevah kot član organov družbenega samoupravljanja, kot sodnik porotnik ali kot drug javni funkcionar;

— voli in je voljen v organe upravljanja delovne organizacije, v predstavniške organe družbeno političnih skupnosti in v druge organe samoupravljanja;

— določa kandidate za volitve v te organe, predlaga odpoklic in odloča o odpoklicu izvoljenih delegatov;

— daje pobudo za sklicanje zborov volivcev oziroma zborov delovnih ljudi v delovnih skupnostih, sproža razpis referendumov in daje pobudo za opravljanje družbenega nadzorstva;

— ima pravico biti obveščen o delu predstavniških teles in njihovih organov, organov družbenega samoupravljanja in organizacij, ki opravljajo zadeve javnega pomena, zlasti pa pravico biti v delovni organizaciji, v kateri dela, in v drugi organizaciji, v kateri uresničuje svoje interese, seznanjen z materialnim in finančnim stanjem, z izpolnjevanjem načrtov in poslovanjem, pri čemer pa je dolžan varovati poslovne in druge tajnosti;

— obravnava delo državnih organov, organov družbenega samoupravljanja in organizacij, ki opravljajo zadeve javnega pomena, in sme povedati svoje mnenje o njihovem delu;

— daje predstavniki in drugim organom opozorila in predloge in dobiva nanje odgovor;

— daje politične in druge pobude splošnega pomena.

Ob teh obširnih družbeno političnih pravicah, od katerih bo morala praksa nekatere še zagotoviti, ker doslej še niso bile izvajane, poudarja in uzakonja ustava še dolgo vrsto drugih, ki jih v tem okviru ne moremo podrobno obravnavati, temveč jih lahko večino le naštejemo.

Pravice — da, vendar ne v škodo socializma in za rušenje z ustavo določenega reda

Volilno pravico dobi občan, ko dopolni 18 let starosti. Zajamčeni sta mu pravica do dela in svoboda dela, pri čemer je družbena skupnost dolžna ustvarjati čedalje ugodnejše pogoje, da bo svojo pravico do dela lahko uveljavljal. Prosto si izbira poklic in zaposlitev. Ob enakih pogojih mu je dostopno vsako delovno mesto in vsaka funkcija v družbi. Med začasno brezposelnostjo ima ob pogojih, ki jih določa zakon, pravico do oskrbnine. Če je nezmožen za delo in nima za preživljanje potrebnih sredstev, mu daje družbena skupnost pomoč, toda — kdor noče delati, čeprav je zmožen za delo, ne uživa pravic in družbenega varstva. Kot delavec ima občan pravico do omejenega delovnega časa, največ 42 ur na teden, do dnevnega in tedenskega počitka ter do plačanega letnega dopusta, ki traja najmanj 14 delovnih dni. Pravico ima do osebne varnosti ter do zdravstvenega in drugega varstva pri delu. Zajamčen mu je minimalni osebni dohodek, ki ga določa zvezni zakon.

Vsak delavec je zavarovan v okviru enotnega sistema socialnega zavarovanja za primer bolezni, zmanjšanja ali izgube delovne zmožnosti in za starost. Zdravstveno varstvo in pravice zaradi zavarovančeve smrti in druge pravice so zagotovljene tudi članom njegove družine. Zavarovanje, ki zagotavlja zdravstveno varstvo in druge pravice na podlagi socialnega zavarovanja, se uvaja z zakonom tudi za druge občane.

Zajamčena je svoboda misli in opredelitve, tiska in drugih oblik informacij, združevanja, govora in javnega nastopanja, zborovanja in drugega javnega zbiranja. Teh svoboščin in pravic ne sme nihče zlorabljaliti za rušenje temeljev socialistične demokratične z ustavo določene ureditve, za ogražanje miru, enakopravnega mednarodnega sodelovanja ali neodvisnosti države, za razpihovanje nacionalnega, rasnega ali verskega sovraštva ali nestrpnosti ali za škovanje h kaznivim dejanjem in tudi ne tako, da bi se žalila javna morala. Občanu in organizaciji je zajamčena pravica do popravka v tisku, radiu in televiziji objavljene informacije, s katero sta prizadeta pravica in interes človeka ali organizacije.

Občan sme svobodno izražati svojo narodnost, kulturo in uporabljati svoj jezik. Ni se dolžan opredeljevati za neko narodnost in izjavljati, kateri narodnosti pripada. Jeziki in pisave narodov Jugoslavije so enakopravni. Izjemoma se v jugoslovanski ljudski armadi uporablja srbohrvaščina.

Občan ima ob enakih pogojih pravico pridobivati si potrebno znanje in izobrazbo na šolah in izobraževalnih zavodih. Osemletno šolanje je obvezno. Znanstveno in umetniško ustvarjanje je svobodno. Ustvarjalci imajo moralne in materialne pravice na svojih stvaritvah.

Izpovedovanje vere je svobodno in je človekova zasebna zadeva. Verske skupnosti so ločene od države in so svobodne pri opravljanju verskih zadev in obredov. Lahko ustanavljajo šole za vzgojo duhovnikov. Zloraba vere in verske dejavnosti v politične namene je protiusstavna. Verske skupnosti smejo imeti v mejah, ki jih določa zakon, lastninsko pravico na nepremičninah.

Nedotakljive in neprekršljive pravice

Človekovo življenje in svoboda sta nedotakljiva. Smrtna kazen se sme predpisati le izjemoma za najhujša kazniva dejanja. Nezakonit odvzem prostosti je kazniv. Osebno življenje in druge pravice osebnosti so nedotakljive.

Občani uživajo svobodo gibanja in nastanitve. To svobodo je mogoče omejiti le z zakonom v primerih, ki jih ustava izrecno našteva. Stanovanje je nedotakljivo. Nihče ne sme brez zakonito izdane odločbe proti posestnikovoli vstopiti v tuje stanovanje ali druge prostore, niti jih preiskovati. Pri preiskavi ima pravico biti navzoč tisti, čigar stanovanje ali prostori se preiskujejo, ali pa njegovi družinski člani oziroma njegov zastopnik. Vendar pa sme uradna oseba ob pogojih, ki jih določa zakon, vstopiti v tuje stanovanje ali v tuje prostore brez odločbe pristojnega organa, če je to neogibno, da se neposredno prime storilec kaznivega dejanja, zavarujejo ljudje in premoženje, ali če je očitno, da se sicer ne bi mogli zavarovati dokazi v kazenskem postopku.

Neprekršljiva je tajnost pisem in drugih občevalnih sredstev. Če je neogibno za kazenski postopek ali za varnost države, lahko zvezni zakon predpiše, da se sme odstopiti od tega načela.

Zagotovljena je pravica dedovanja, vendar ne sme zaradi dedovanja nihče imeti v lasti več nepremičnin in delovnih sredstev, kakor je to določeno v ustavi ali zakonu.

Vsakdo ima pravico do zdravstvenega varstva. Družbena skupnost zagotavlja pogoje za ustanavljanje zdravstvenih zavodov, za pospeševanje zdravstvenega varstva, za razvoj telesne kulture, za počitek in razvedrilo občanov, daje posebno varstvo materi in otroku, mladoletnikom, za katere ne skrbijo starši, in drugim osebam, ki niso zmožne same skrbeti zase. Vojaškim invalidom je zagotovljena usposobitev za delo, invalidske pravice in druge oblike varstva.

Družbeno varstvo uživa tudi družina. Starši imajo pravico in dolžnost skrbeti za vzrejo in vzgojo svojih otrok. Otroci rojeni izven zakonske zveze imajo do staršev ena-

ke pravice in dolžnosti kakor otroci, ki so bili rojeni v zakonski zvezi.

Medsebojna razmerja med ljudmi morajo temeljiti na vzajemnem sodelovanju in na spoštovanju človekove osebnosti ter njegovih svoboščin in pravic. Vsak je dolžan priskočiti na pomoč drugemu, ki je v nevarnosti, in solidarno z drugimi mora pomagati odvracati splošno nevarnost.

Obramba države je pravica in najvišja dolžnost ter čast vsakega državljana. Vsak občan je dolžan vestno opravljati javno in drugo družbeno funkcijo, ki mu je zaupana. Vsak občan je dolžan ob enakih zakonsko določenih pogojih prispevati za materialne potrebe družbene skupnosti. Vsak je dolžan obnašati se, kakor predpisujejo ustava in zakoni.

Vsaka samovolja, s katero se krši ali omejuje človekova pravica, je protiustavna in kazniva. Nihče ne sme uporabljati proti drugemu sile ali omejevati njegovih pravic, razen v zakonito določenih primerih in postopku. Vsakomur je zajamčena pravica do pritožbe zoper odločbe sodišč in drugih državnih organov ter organizacij, s katerimi se odloča o njegovi pravici ali na zakonu temelječem interesu. Vsakdo ima pravico do odškodnine za škodo, ki mu jo s svojim nezakonitim ali nepravilnim delom stori oseba ali organ, ki opravlja službo ali kakšno drugo dejavnost državnega organa oziroma organizacije, ki opravlja zadeve javnega pomena.

Z ustavo zagotovljenih pravic ni mogoče vzeti in ne omejiti. Te svoboščine in pravice se uresničujejo že na podlagi same ustave. Če je v ustavi to že določeno ali če je za uresničevanje svoboščin in pravic neogibno potrebno, se sme predpisati z zakonom, kako se posamezne svoboščine in pravice uveljavljajo. Svoboščine in pravice, zajamčene z ustavo, uživajo sodno varstvo.

O družbeno političnem sistemu

Novost v ustavi je poglavje o družbeno političnem sistemu, na katerega se nato navezujejo določbe o družbeno političnih skupnostih. Načela, ki jih o družbeno političnem sistemu uveljavlja ustava, so de-

loma razčlenjena v njej sami, deloma pa tudi v republiških ustavah in statutih. Ta načela so:

— temelj sistema je družbeno samoupravljanje;

— občani odločajo o vseh družbenih zadevah neposredno ali po odposlancih;

— predstavniška telesa družbeno političnih skupnosti so organi družbenega samoupravljanja, ti opravljajo svoje naloge neposredno ali po izvršilnih in upravnih organih;

— člani predstavniških teles in člani politično izvršilnih organov morajo biti izvoljeni vendar je njihova ponovna izvolitev omejena in tudi trajanje njihove funkcije je omejeno;

— nosilci javnih pooblastil so osebno odgovorni;

— delo organov in organizacij mora biti javno;

— politični temelj enotnega družbeno političnega sistema je samoupravljanje občanov v občini;

— federativna ureditev in uveljavljanje samoupravljanja v vseh družbeno političnih skupnostih;

— ustavnost in zakonitost s tem, da je nadzor nad ustavnostjo in zakonitostjo splošnih aktov zaupan ustavnim sodiščem;

— sodno funkcijo opravljajo sodišča, ki so samostojni organi družbene skupnosti.

Predstavniška telesa družbeno političnih skupnosti so skupščine. Občinsko skupščino volijo neposredno občani in delovni ljudje v delovnih organizacijah, skupščine drugih političnih skupnosti pa izvolijo občinske skupščine. Skupščina je najvišji organ oblasti in družbenega samoupravljanja v mejah pravic in dolžnosti, ki jih ima družbeno politična skupnost. Mandat članov skupščine traja štiri leta. Vsaki dve leti se voli polovica članov vsakega zbora skupščine. Nihče ne more biti dvakrat zapored izvoljen za člana istega zbora, prav tako ne hkrati član republiške in zvezne skupščine, kar pa ne velja za tistega člana republiške skupščine, ki je izvoljen v zbor narodov zvezne skupščine. Ta ostane tudi republiški poslanec in je lahko izvoljen za republiškega oziroma zveznega poslanca tudi naslednja štiri leta, vendar v tem obdobju ne more biti izvoljen več v zbor narodov. Član okrajne skupščine, ki je delegat občinske skupščine, ostane hkrati odbornik občinske skupščine, naslednje štiri-

letno obdobje pa ne more biti izvoljen več v okrajno skupščino, pač pa samo v občinsko skupščino.

Medtem ko skupščina določa politiko in odloča o drugih temeljnih vprašanjih, ki imajo pomen za politično, gospodarsko in kulturno življenje ter za družbeni razvoj, pa politično izvršilni organi skrbijo za uresničevanje te politike in za izvrševanje zakonov, družbenih planov in drugih aktov skupščine. Te organe voli in razrešuje skupščina in so tudi njej odgovorni. Upravne organe ustanavlja skupščina na podlagi ustave, zakonov oziroma statutov. Ti izvršujejo zakone, družbene plane in druge akte skupščine, izvajajo njeno politiko in drugo. V mejah zakonskih pooblastil so samostojni, a za svoje delo so odgovorni skupščini in politično izvršilnim organom.

Občani neposredno odločajo na zborih volivcev o tistih zadevah, za katere je tako določeno v zakonu in občinskem statutu. Razen tega obravnavajo in dajejo pobude za reševanje vprašanj, ki so pomembna za življenje in delo v naselju in občini. Na teh zborih občani tudi predlagajo kandidate za člane predstavniških teles.

Organi delovne organizacije so delavski svet, upravni odbor in direktor, lahko pa tudi posebni nadzorni, strokovni in drugi organi. Delovne organizacije imajo statute, ki določajo notranjo organizacijo, delovno področje, odgovornost organov upravljanja, položaj delovnih enot in pravice delovnih ljudi pri upravljanju. Statut je lahko sprejet šele, ko ga obravnava občinska, republiška ali skupščina druge družbeno politične skupnosti.

Delavski svet se voli za dobo dveh let in nihče ne more biti dvakrat zaporedoma izvoljen za člana delavskega sveta. Vsako leto se voli polovica članov delavskega sveta. Upravni odbor se voli vsako leto in nihče ne more biti več kakor dvakrat zaporedoma njegov član. Direktorja imenuje posebna komisija, v kateri so zastopniki delovne organizacije, občine ali druge družbeno politične skupnosti. Direktor je imenovan za dobo, ki jo določa zakon, in je po istem postopku lahko znova imenovan.

Družbeno politične skupnosti nosilke oblasti in gospodarstva

V socialistični družbeni ureditvi Jugoslavije so družbeno, politične skupnosti hkrati nosilke oblasti in gospodarstva, ko gre za njegovo uravnavanje in pospeševanje v interesu celotne skupnosti. Ustava pozna pet vrst družbeno političnih skupnosti: občine, okraje, avtonomne pokrajine, republike in zvezo. Po svojem značaju, položaju in nalogah seveda niso enake, skupno pa jim je, da so vse organizirane na podlagi enotne politične in družbene ureditve.

Za položaj občine je odločilno:

— da v njej delovni človek odloča o vseh vprašanih skupnega dela, delitvi družbenega proizvoda in o vseh drugih vprašanih, ki imajo skupen pomen za delovne ljudi;

— da je v sistemu samoupravljanja temeljna družbeno politična skupnost;

— da je samoupravljanje občanov v občini politični temelj vsega družbeno političnega sistema in se predstavniška telesa družbeno političnih skupnosti zato volijo tako, da pošljejo občine vanje svoje zastopnike (delegate);

— da je temeljna ozemeljska družbeno ekonomska skupnost, ki samostojno planira razvoj gospodarstva in materialno podlago svoje dejavnosti ter ima zato na voljo ustrezna sredstva.

Položaj občine je zavarovan neposredno z ustavo, ki obširno določa njene pravice in dolžnosti. Njeno ozemlje se določi z republiškim zakonom v skladu z republiško ustavo. Vsaka občina ima svoj statut, v katerem samostojno določi v okviru ustave in zakonov svoje pravice in dolžnosti ter način njihovega izvrševanja, organizacijo in pravice krajevnih skupnosti, razne pravice občanov, organizacijo skupščine in drugo.

Občina v mejah svojih pravic in dolžnosti samostojno izdaja predpise, sprejema družbeni plan, proračun, ustanavlja sklade, določa dohodke in razpolaga z njimi, izvršuje naloge v zvezi z urejanjem in uporabo zemljišč in dobrin v splošni rabi, z graditvijo in uporabo stanovanjskih hiš ter z urejanjem stanovanjskih in komunalnih razmerij. Če občina ne more sama financirati svojih nalog in dela družbenih služb, dobi dopolnilna sredstva iz republiških dohodkov. Občinski organi neposredno izvršujejo

jo tudi zvezne in republiške zakone, če niso zanje pristojni višji organi. V mestu, ki je razdeljeno na več občin, se lahko za zadeve, ki so skupnega pomena za mesto kot celoto, ustanovijo z mestnim statutom posebni organi samoupravljanja.

V krajevni skupnosti občani kmečkih in mestnih naselij neposredno samoupravljajo dejavnosti, s katerimi se zadovoljujejo potrebe delovnih ljudi in njihovih družin, lahko pa opravljajo krajevne skupnosti tudi druge zadeve za zadovoljevanje komunalnih, socialnih in drugih skupnih potreb občanov. Mora pa biti to določeno v občinskem statutu, ki določi tudi način finansiranja teh dejavnosti.

Okraji in republike

Okraji v sedANJI stopnji razvoja nimajo več takega pomena, kakor so ga imeli prej. Zadeva republike je, da se odloči, ali bo imela okraje. Če jih ima, opravljajo zadeve skupnega pomena za dve ali več občin in naloge, ki jim jih poverita zveza in republika. Okraj ima svoj statut in skupščino. Kako se finansira, določa republiški zakon.

O republikah ima ustava komaj 5 členov. V njih določa le položaj in najsplošnejše naloge republik kot družbenih skupnosti in kot državnih tvorb, medtem ko prepušča konkretno določitev njihovih funkcij, organizacijo organov in določitev razmerja do občin in okrajev republiškim ustavam. Ko govori o zvezi, določa ustava v 126. členu tudi, da so republike odgovorne za izvajanje zveznih zakonov in drugih zveznih predpisov na svojem območju. Ozemlje republike se brez njene privolitve ne more spremeniti. Republike sodelujejo med seboj v zadevah skupnega pomena. Odločbe, listine in drugi akti, ki jih izdajo državni organi in pooblašcene organizacije neke republike, imajo veljavo tudi v drugih republikah.

Na območjih s posebno narodnostno sestavo ali z drugimi posebnostmi, lahko ustanovi republika avtonomne pokrajine, če je taka izrecna volja prebivavstva teh območij. Avtonomna pokrajina mora biti potrjena v zvezni ustavi. Sedanja zvezna ustava

potrjuje, da delujeta v SR Srbiji dve taki avtonomni pokrajini: Vojvodina in Kosovo ter Metohija. Pravice in dolžnosti ter temeljna načela za organizacijo avtonomnih pokrajin določa republiška ustava.

O zvezi oziroma federaciji

Veliko obširnejše so ustavne določbe o zvezi oziroma federaciji, kakor jo uradno imenuje ustava. To je tudi razumljivo, saj gre za zvezno ustavo in hkrati za vrhovno družbeno politično skupnost, ki:

— varuje suverene pravice in enakopravnost narodov ter socialistično družbeno in politično ureditev republik;

— je neposredno odgovorna za to, da je zavarovana suverenost, neodvisnost, teritorialna neokrnjenost, varnost in obramba Jugoslavije ter njeni mednarodni odnosi;

— zagotavlja enotnost gospodarskega sistema in sistema delitve družbenega proizvoda;

— zagotavlja tudi enotnost političnega sistema, sistema družbenega samoupravljanja ter temeljne svoboščine človeka in občana;

— zagotavlja enotnost denarnega in kreditnega sistema, določa politiko emisije denarja in kontrolo denarnega obtoka;

— zagotavlja enoten temelj pravnega sistema;

— določa splošno smer gospodarskega razvoja države, temeljna razmerja v delitvi družbenega proizvoda, usklajuje razvoj gospodarstva, določa pogoje za menjavo s tujino, izenačuje splošne pogoje za delo in pridobivanje dohodkov in ustvarja čimbolj ugodne pogoje za uresničevanje skupnih interesov delovnih ljudi, dejavnosti delovnih organizacij in nalog družbeno političnih skupnosti;

— določa vire in višino sredstev za uresničevanje svojih nalog.

Da bi mogla zveza uresničevati te skupne interese, ima ustavno določene pravice in dolžnosti. Izdaja zakone in druge predpise ter jih neposredno izvršuje. Tam, kjer gre za izključne pravice zveze, smejo republike izdajati svoje zakone le, če so z zveznim zakonom v ta namen pooblašcene. Na drugih področjih pa smejo republike urejati posamezna vprašanja, če zveznega zakona ni ali če z zveznim zakonom kakšen odnos ni urejen. Na področju prosvete in kulture, zdravstva, socialnega varstva izdaja zveza samo splošne zakone, ki se ne izvajajo neposredno, marveč šele tedaj, ko njihova temeljna načela uzakoni in razčleni republika s svojim zakonom.

Sredstva, ki jih dobiva zveza, uporabljata za financiranje potreb narodne obrambe, za druge naloge in obveznosti ter za dotacije posameznim republikam, za gospodarska posredovanja, za financiranje hitrejšega gospodarskega razvoja gospodarsko premalo razvitih republik in območij, za udeležbo pri investicijah, ki so bistvenega pomena za gospodarski razvoj Jugoslavije, ter za investicije, ki jih določajo mednarodne pogodbe. Za financiranje hitrejšega razvoja premalo razvitih republik in območij ima zveza poseben sklad.

Pravice zveze zaradi stabilnosti gospodarstva

Da bi zagotovila stabilnost gospodarstva in uresničevanje družbenega plana, ima zveza pomembne pravice glede ustvarjanja rezerv, uporabe dela dohodka delovnih organizacij in družbeno političnih skupnosti. Sme jim začasno tudi prepovedati razpolaganje z določenimi družbenimi sredstvi, če to terjajo gospodarske motnje, večja nesorazmerja v izvrševanju plana, interesi narodne obrambe ali druge izredne potrebe. Ko gre za narodno obrambo, jim sme naložiti tudi druge obveznosti.

Zveza sme določiti meje, v katerih si smejo družbeno politične skupnosti določati dohodke in druga sredstva, če gre za to, da se delovnim ljudem in organizacijam zagotovi enakopraven položaj v poslovanju in delitvi, ali če to terja uresničevanje temeljnih materialnih razmerij, ki so določena s planom.

Zveza sme na območju republik in drugih družbeno političnih skupnosti ustanavljati upravne organe za opravljanje zadev s področja njenih izključnih pravic in dolžnosti. Sme tudi republikam naložiti dolžnost, da ustanovijo take organe. Zvezni upravni organi smejo zadržati izvršitev splošnih aktov republiških upravnih organov, če ti nasprotujejo zveznemu zakonu ali drugim zveznim predpisom in odločati o pritožbah zoper upravne akte republiških upravnih organov. Če organi družbeno političnih skupnosti ne izvršujejo zveznih zakonov in drugih zveznih predpisov, sme zveza poskr-

beti po svojih organih za njihovo izvajanje. V zadevah izključnih pravic in dolžnosti zveze lahko občujejo zvezni upravni organi z upravnimi organi drugih družbeno političnih skupnosti neposredno, v drugih zadevah pa samo po takih republiških organih. Zvezni inšpekcijski in nadzorstveni organi smejo opravljati svojo dolžnost po vsej Jugoslaviji, če gre za izvrševanje zveznih zakonov, varovanje zakonitosti in pravic občanov ter organizacij.

Zvezni zakoni se objavljajo v zveznih uradnih listih v treh jezikih jugoslovanskih narodov: srbohrvatskem, slovenskem in makedonskem. Za jugoslovanske državljane je državljanstvo enotno. Vsak državljan katerekoli republike je hkrati tudi jugoslovanski državljan. Vsak državljan ima enake pravice in dolžnosti v vseh republikah.

O ustavnosti in zakonitosti

Ker določbe nove ustave o sodiščih in javnem tožilstvu niso bistveno drugačne, kakor so bile zadevne določbe prejšnje ustave, jih ne bomo obravnavali, pač pa se bomo ustavili pri naslednjem poglavju ustave, ki govori o ustavnosti in zakonitosti. Čeprav tudi te določbe niso novost, pa vendar uveljavlja ustava nova sredstva za njihovo izvajanje.

Pri tem izhaja ustava s stališča, da morajo biti vsi predpisi, naj jih izda katerikoli pristojni organ, v skladu z jugoslovansko ustavo, republiški zakon mora biti v skladu z zveznim zakonom, z obema pa morajo biti v skladu tudi statuti. Ne gre pri tem samo za ustrezno usklajevanje besedil in določb, temveč za vsebinsko stran te zadeve. Socialistična demokracija naj se giblje v zakonitih mejah, v katerih ni prostora za samovoljo in pomanjkljivosti posameznih činiteljev. V skrbi za ustavnost in zakonitost je potrebno upoštevati tudi mednarodne pogodbe in obveznosti, ki jih je sprejela Jugoslavija. Za ustavnost in zakonitost morajo skrbeti vsi organi in organizacije, posebne naloge pa imajo v tem pogledu ustavna sodišča zveze in republik, ki odločajo o skladnosti zakonov z ustavo in drugih predpisov ter splošnih aktov z ustavo in zakoni.

Zakoni in drugi predpisi morajo biti objavljeni, preden začnejo veljati, a veljati začnejo praviloma osmi dan po objavi. Iz utemeljenih razlogov lahko začne veljavati zakon prej, vendar ne prej, dokler ni objavljen. Predpisi ne morejo v načelu imeti učinka za nazaj, izjemoma pa ga lahko imajo, če tako določa zakon. Če ni z zakonom v izjemnih primerih izrecno določeno drugače, je dovoljena pritožba zoper vsako odločbo sodnih, upravnih in drugih državnih organov. O zakonitosti dokončnih odločb upravnih organov odloča sodišče v upravnem sporu, če ta z zveznim zakonom ni izključen.

O organizaciji in organih zveze

Drugi del ustave, ki šteje malone 100 členov, je posvečen organizaciji zveze, v katere sestavi so pomembni organi: zvezna skupščina, predsednik republike, zvezni politično izvršilni organi in upravni organi, zlasti zvezni izvršni svet in zvezna uprava, vrhovno in ustavno sodišče Jugoslavije ter končno jugoslovanska ljudska armada.

V prvih treh členih tega dela ustava izčrpno našteva pristojnosti zveznih organov in razčlenjuje tiste naloge, pravice in dolžnosti, o katerih smo govorili že prej, ko smo obravnavali položaj zveze kot družbeno političnega organa Jugoslavije (varstvo neodvisnosti in ozemeljske neokrnjenosti, organiziranje oboroženih sil in zadeve obrambe, varstvo z ustavo določenega reda in ustavnosti, zastopanje Jugoslavije v odnosih z drugimi državami, mednarodne pogodbe, vprašanja vojne in miru, jugoslovansko državljanstvo, zavarovanje meja, pravni položaj in bivanje tujcev v Jugoslaviji, urejanje zunanjetrgovinskega in deviznega poslovanja ter drugega gospodarskega poslovanja s tujino, carine, politika v emisiji denarja, urejanje denarnega obtoka, kontrola varnosti zračne plovbe, potniškega prometa čez mejo, prometa blaga čez mejo, nad mednarodnim prometom in mednarodnimi zvezami, organizacija zveze). Podrobno našteva ustava tudi, kakšne zakone in s katerih področij izdaja zveza. Končno pa sodi v pristojnost zveze še določanje politike v izvajanju zveznih zakonov, skrb za njihovo izvajanje, zagotavlja-

nje enotne uporabe zveznih zakonov in enotne kazenske politike v pravosodju, statistika in evidenca, organiziranje službe družbenega knjigovodstva ter opravljanje drugih zadev.

Pristojnosti in sestava zvezne skupščine

Najvišji zvezni organ oblasti in družbenega upravljanja je zvezna skupščina, ki:

- odloča o spremembi ustave Jugoslavije;
- sprejema zvezne zakone, razpisuje referendum, daje razlago zakonov in amnestijo za kazniva dejanja;
- sprejema družbene plane Jugoslavije, zvezni proračun in zvezni zaključni račun;
- obravnava politična vprašanja, in določa temelje notranje in zunanje politike;
- voli predsednika in podpredsednika republike;
- voli in razrešuje predsednika in člane zveznega izvršnega sveta, sodnike vrhovnih sodišč, državne sekretarje ter druge zvezne funkcionarje;

— opravlja politično kontrolo nad delom politično izvršilnih in upravnih organov zveze, nad izvrševanjem planov, zveznim proračunom in finančnimi načrti zveznih skladov ter družbeno nadzorstvo;

- odloča o spremembi meja;
- odloča o miru in vojni ter ratificira mednarodne pogodbe;
- obravnava poročila zveznih sodišč in zveznega javnega tožila, samoupravnih organizacij in drugih zveznih organov;

— opravlja druge z ustavo določene zadeve.

Zvezna skupščina sestoji iz zveznega, gospodarskega, prosvetno-kulturnega, socialno-zdravstvenega in organizacijsko-političnega zbora. Del zveznega zbora je tudi zbor narodov, ki so mu poverjene pravice in dolžnosti za varstvo enakopravnosti narodov Jugoslavije in z ustavo določenih republiških pravic.

Vsak zbor šteje 120 poslancev, le zvezni zbor jih šteje 190, ker ima zbor narodov 70 poslancev, ki jih izvoli vsaka republiška skupščina po 10, skupščine avtonomnih pokrajin pa po 5. Za člana zveznega zbora je lahko izvoljen vsak občan, za člane drugih zborov pa delovni ljudje, ki delajo na ustreznem področju dela. Poslanec zveznega zbora mora biti izvoljen v občinskih skupščinah njegove volilne enote, razen tega pa mora zanj glasovati večina volivcev volilne enote oziroma največ volivcev, če

je kandidatov več. Poslanci drugih zborov so izvoljeni že s tem, da jih izvolijo občinske skupščine. Vsi poslanci so lahko odpoklicani pred potekom mandatnega obdobja.

Zadeve, za katere je pristojna skupščina, opravlja:

- zvezni zbor enakopravno z drugim pristojnim zborom;
- posamezen zbor samostojno;
- skupščina na skupni seji vseh zborov;
- v odborih, komisijah in drugih organih.

Zvezni zbor enakopravno:

- z gospodarskim zborom obravnava vprašanja s področja gospodarstva in financ in sprejema zakone s tega področja ter družbeni plan Jugoslavije;
- s socialno-zdravstvenim zborom obravnava vprašanja s področja zdravstva, socialnega zavarovanja in drugih področij socialne politike in sprejema zakone s teh področij;
- s prosvetno-kulturnim zborom obravnava vprašanja s področja prosvete, znanosti, umetnosti in kulture ter telesne kulture in sprejema zakone s teh področij;
- z organizacijsko-političnim zborom obravnava vprašanja s področja družbeno-političnega sistema in z drugih področij, sprejema zakone s tega področja, zvezni proračun in zaključni račun.

Zvezni zbor obravnava samostojno vprašanja s področja zunanje politike, narodne obrambe, državne varnosti in splošne notranje politike, sprejema s tega področja zakone in ratificira mednarodne pogodbe, voli in razrešuje predsednika in člane zveznega izvršnega sveta, sodnike vrhovnih sodišč ter druge funkcionarje, za katere izvolitev je pristojna skupščina, uveljavlja pravice skupščine glede odgovornosti zveznih funkcionarjev in politično izvršilnih organov ter opravlja druge zadeve, ki ne spadajo v enakopravno delovno področje drugih zborov.

Vsak zbor lahko samostojno obravnava vprašanja, ki so v zvezi z izvrševanjem zveznih zakonov in drugih skupščinskih aktov ter druga vprašanja, ki so skupnega pomena za delovne in druge samoupravne organizacije z ustreznega področja dela.

Na skupni seji vseh zborov voli skupščina predsednika in podpredsednika republike, predsednika in podpredsednika skupščine ter odloča o podaljšanju mandata poslancem.

Pravice poslancev, zborov in njihova organizacija

Pravico predlagati zakone ima vsak poslanec, zvezni izvršni svet in odbor zbora. Vsak zbor lahko predlaga tudi izdajo zakona z delovnega področja drugega zbora. Zahtevo za izdajo zakona lahko podajo tudi samoupravne organizacije, družbeno politične organizacije, društva in občani.

Vsak zbor ima tudi pravico obravnavati predlog zakona, družbenega plana in proračuna in dati pristojnemu zboru mnenje, če predlog oziroma vprašanje posega tudi v njegovo delovno področje. Pristojni zbor je dolžan vzeti v obravnavo mnenja drugih zborov ter zavzeti stališče do njih.

Pristojna zbora lahko skleneta, da se da zakonski predlog v javno obravnavo ali pa zahtevata mnenje organizacij in društev.

Ustava obsega tudi določbe o tem, kakšno je razmerje med zbori pri sprejemanju zakonov. Zakon mora biti v obeh zborih izglasovan v enakem besedilu. Če se to ne doseže, se zakon umakne z dnevnega reda in se sme uvrstiti znova na dnevni red šele po šestih mesecih, če ne skleneta zbora drugače. Če zaradi spora ni sprejet družbeni plan ali proračun, se oba zbora razpustita, plan oz. proračun pa velja v besedilu, kakor ga je izglasoval zvezni zbor. Če gre za zakon, za katerega je predsednik republike ali zvezni izvršni svet mnenja, da je nêobhoden in nujen, in ta zakon ne more biti sprejet zaradi spora o besedilu, se oba prizadeta zbora razpustita. Predsednik republike ima pravico razglasiti začasni zakon v besedilu, kakor ga je sprejel zvezni zbor.

O pristojnosti zbora narodov smo že govorili. Obvezno se sestane, ko gre za spremembo ustave, kadar to zahteva večina delegatov ene republike, deset njegovih članov ali predsednik skupščine. Če pride do spora med zveznim zborom in zborom narodov, se sporni zakon ali sprememba ustave odstavi z dnevnega reda za eno leto. Če gre za družbeni plan ali zvezni proračun, se v tem primeru zvezni zbor razpusti, čeprav ta dva akta veljata tako, kakor ju je izglasoval.

Skupščina kot celota in vsak zbor ima svojega predsednika. Predsednik skupščine razen drugega tudi predstavlja skupščino.

Poslanci se smejo obračati na zvezni izvršni svet ali na funkcionarje, ki vodijo zvezne upravne organe, z vprašanji, ki se tičejo njihovega dela ali zadev, zahtevati smejo od njih obvestila. Poslanci so odgovorni volivcem volilnih enot, v katerih so bili izvoljeni, poročati morajo občinskim skupščinam, ki so jih izvolile, če te to zahtevajo. Od državnih organov ter delovnih in drugih samoupravnih organizacij z območja volilne enote pa smejo zahtevati podatke, ki so jim potrebni za njihovo delo v skupščini. Poslanci uživajo imuniteto.

Odbori in komisije skupščine pripravljajo gradivo za skupščinska zasedanja. Zvezni zbor ima stalne odbore za posamezna področja. Svoje odbore imajo lahko tudi drugi zbori. Skupščina kot celota ima komisijo za volitve in imenovanja, ta pripravlja gradivo za volitve, imenovanja in razrešitve, za katere je pristojna skupščina.

Za spremembo ustave sta pristojna zvezni zbor in zbor narodov. Predlaga jo lahko 30 članov obeh navedenih zborov, predsednik republike ali zvezni izvršni svet. Za spremembo ustave morata v obeh zborih glasovati dve tretjini njenih članov. Če spremembi ustave, ki sta jo že sprejela zvezni zbor in zbor narodov, v 15 dneh ne pritrđijo najmanj trije drugi zbori skupščine, se razpiše referendum. Za spremembo ustave mora glasovati večina volivcev.

Pravice in dolžnosti predsednika republike

Predsednik republike ima v načelu enake pravice in dolžnosti, kakor jih je imel že pred sedanjo ustavo. Vendar pa po novi ustavi funkcija predsednika republike ni več avtomatično združena s funkcijo predsednika zveznega izvršnega sveta. Ti dve dolžnosti sta ločeni. Zato pa ima predsednik republike večji vpliv na izvolitev zveznega izvršnega sveta in drugih zveznih organov ter na usmerjanje njihovega dela. Krepitev položaja predsednika republike pa izhaja tudi iz samega značaja njegovih funkcij. Predsednik republike je samostojen v njegovem opravljanju. Ni potrebno, da bi bil predsednik republike izvoljen iz vrst zveznih poslancev, če pa je, mu preneha poslanski mandat.

Predsednik republike obvešča skupščino o stanju in problemih notranje in zunanje

politike in ji lahko predlaga, naj obravnava posamezna vprašanja ter sprejme ustrezne sklepe. Predsednik republike ne more biti razrešen pred potekom razdobja, za katerega je bil izvoljen, razen če krši ustavo ali zakone.

Važna novost je, da določa predsednik republike mandatarje za sestavo zveznega izvršnega sveta in da predlaga njegovo razrešitev, pri čemer je omejen le toliko, da mora biti mandatar iz vrst članov skupščine. Če je predsednik republike navzoč na seji zveznega izvršnega sveta, jo hkrati tudi vodi. Predsednik predlaga tudi izvolitev predsednika in sodnikov ustavnega sodišča, izvolitev članov sveta federacije in namestnika vrhovnega poveljnika. Predsednik republike lahko sklicuje seje zveznega izvršnega sveta in daje posamezna vprašanja na njihov dnevni red. Zadržati sme izvajanje uredb in drugih predpisov zveznega izvršnega sveta, preden so objavljeni, če sodi, da niso v skladu s politiko zvezne skupščine, mora pa zadevo predložiti v odločitev zveznemu zboru.

Novost je pravica in dolžnost predsednika republike, da razglša vojno stanje v primeru neposredne nevarnosti za neodvisnost in integriteto države, če se zvezna skupščina ne more sestati. Med vojno ali ob neposredni vojni nevarnosti izdaja na predlog zveznega izvršnega sveta uredbe z zakonsko močjo o vprašanjih, za katera je pristojna skupščina. S tako uredbo se smejo izjemoma, dokler traja vojno stanje, suspendirati posamezne ustavne določbe.

Predsednik republike je tudi vrhovni poveljnik oboroženih sil in predsednik sveta za narodno obrambo ter opravlja druge dolžnosti, ki jih je imel že prej (razglša zakone, postavlja in odpoklicuje veleposlanike, sprejema poverilna in odpoklicna pisma tujih diplomatov in drugo). Za predsednika republike je ista oseba lahko izvoljena samo dve zaporedni obdobji po 4 leta. Izjema velja le za osebnost Josipa Broza-Tita, za katerega ne velja nobena omejitev.

Če je predsednik republike odsoten, ga nadomešča podpredsednik republike. Tega lahko pooblasti, da ga zastopa v posameznih zadevah. Podpredsednik republike obdrži svoj poslanski mandat, če je izvoljen iz vrst zveznih poslancev.

Zvezni izvršni svet je politično izvršilni organ zvezne skupščine. Najvažnejša sprejema, ki jo je glede pravic in dolžnosti tega organa prinesla nova ustava, je v tem, da zvezni izvršni svet ni več splošno pooblaščen za izdajanje uredb in drugih predpisov za izvajanje zveznih zakonov, temveč sme to storiti le, če ga je za to pooblastil zakon. Tudi glede ustanavljanja zveznih upravnih organov velja, da jih sme zvezni izvršni svet ustanoviti le, če je to določeno z zveznim zakonom, sicer je to pravica zvezne skupščine. Tudi funkcionarjev ne postavlja in razrešuje več izvršni svet, temveč zvezni zbor na predlog predsednika zveznega izvršnega sveta. Izjema velja za tiste funkcionarje, za katere je v zveznem zakonu določeno, da jih postavlja zvezni izvršni svet. Funkcionarji, ki vodijo zvezne upravne organe, so odgovorni za svoje delo skupščini in zveznemu izvršnemu svetu. Odločbo o razpisu volitev v zvezno skupščino in o njenem razpustu na podlagi ustave sprejema po novi ustavi predsednik zvezne skupščine in ne več zvezni izvršni svet. Tudi pomilostitve za kazniva dejanja, določena z zveznim zakonom, ne sodijo več v pristojnost zveznega izvršnega sveta, temveč predsednika republike.

Po novem je član zveznega izvršnega sveta lahko vsak zvezni poslanec in ne samo član zveznega zbora. Kako se izvoli zvezni izvršni svet, smo že povedali. Naj dodamo, da lahko predsednik zveznega izvršnega sveta predlaga razrešitev posameznih članov sveta in izvolitev novih. Če skupščina sprejme predlog za razrešitev predsednika zveznega izvršnega sveta oziroma za odstop večine njegovih članov, ima to za posledico odstop vsega sveta.

Po svojem položaju so člani sveta predsedniki republiških izvršnih svetov, zvezni državni sekretarji in zvezni sekretarji. Ti člani imajo načelno enake pravice in dolžnosti kakor izvoljeni člani. Ker pa imajo od zveznega zbora izvoljeni člani posebno odgovornost za izvajanje zvezne politike, določa ustava, da odloča zvezni izvršni svet v ožji ali širši sestavi.

Poseben politični pomen imajo vloga in funkcije predsednika zveznega izvršnega

sveta. Zato nosi posebno odgovornost glede izvajanja splošne politike sveta, dajanja pobud za predložitev posameznih vprašanj svetu, pripravlja predloge za ukrepe, ki jih izdaja svet, pripravlja seje sveta in skrbi za izvajanje njenih sklepov. Razen tega koordinira tudi delo zveznih upravnih organov in sklicuje v ta namen sekretarje na obravnavanje vprašanj, ki so v skupnem interesu uprave.

Zvezni izvršni svet lahko poda skupno ostavko, če pristojni zbori skupščine sprejmejo zakonski predlog v nasprotju z njegovim stališčem, sam pa misli, da ne bo mogel izvajati takega zakona.

O zveznem izvršnem svetu so važne še naslednje konkretne določbe ustave:

— pri izvolitvi se mora upoštevati njegova nacionalna sestava:

— izjemoma je za predsednika zveznega izvršnega sveta lahko izvoljen poslanec, ki je že pred tem opravljal to dolžnost 4 leta, če zvezni zbor z večino glasov privoli v njegovo izvolitev;

— dolžan je skupščini poročati o svojem delu;

— če svet odstopi, opravlja svoje dolžnosti do izvolitve novega.

Zvezna uprava opravlja zadeve državne uprave, za katero je pristojna zveza. Sestoji iz državnih sekretariatov, sekretariatov in drugih zveznih organov. Državni sekretariati se ustanovijo samo za tista področja, za katera je zveza izključno pristojna. Tak državna sekretariata sta državni sekretariat za zunanje zadeve in državni sekretariat za narodno obrambo. Drugi sekretariati se ustanavljajo z zakonom, ki določi tudi njihovo področje. Omejitev izvolitve velja načelno tudi za zvezne upravne funkcionarje, le da smejo biti izvoljeni iz utemeljenih razlogov, ki jih odobri skupščina, še za eno štiriletno obdobje.

Naloge, postopek in odločbe ustavnega sodišča Jugoslavije

Naj se obširneje ustavimo še pri eni izredno pomembni novosti, ki jo je uveljavila nova ustava, to je pri ustavnem sodišču Jugoslavije. To sodišče ima v primerjavi z ustavnimi sodišči v drugih državah posebne naloge in pristojnosti. Pomen te nove ustanove v jugoslovanski družbeni

ureditvi poudarja ustava tudi s tem, da izčrpno obravnava in določa naloge ustavnega sodišča, njegov postopek in odločbe. Tako pravi ustava, da ustavno sodišče:

— daje zvezni skupščini mnenje o tem, ali je republiška ustava v nasprotju z zvezno ustavo;

— odloča o skladnosti zakonov z zvezno ustavo;

— odloča o skladnosti drugih predpisov z ustavo, zakoni in drugimi zveznimi predpisi;

— odloča v sporih o pravicah in dolžnostih med zvezo in republiko, med republikami in drugimi družbeno političnimi skupnostmi z območja raznih republik ter o razmejitvenih sporih med republikami;

— odloča v sporih o pristojnosti med sodišči in zveznimi organi ter med sodišči in drugimi državnimi organi z območja raznih republik.

Ustavno sodišče opravlja tudi druge zadeve, ki so po ustavi ali zveznem zakonu v njegovi pristojnosti. Odloča tudi o varstvu pravic samoupravljanja in drugih z ustavo določenih temeljnih svoboščin, kadar jih prekrši zvezni organ s posameznim aktom ali dejanjem in v drugih primerih, če ni zagotovljeno drugačno sodno varstvo.

Naloge ustavnega sodišča pa se ne izčrpavajo zgolj v odločanju o navedenih skladnostih predpisov, njegova dolžnost je, da tudi samo spremlja pojave, ki so pomembni za uresničevanje ustavnosti in zakonitosti in daje na podlagi tega zvezni skupščini mnenje in predloge za izdajo zakonov in za druge ukrepe, da se zagotovita ustavnost in zakonitost ter zavarujejo pravica samoupravljanja in druge svoboščine in pravice občanov in organizacij.

Ustavno sodišče Jugoslavije ima predsednika in deset sodnikov, ki se volijo za osem let in so lahko znova izvoljeni še za naslednjih osem let. Zaradi posebnega položaja, ki ga imajo, uživajo imuniteto kakor zvezni poslanci.

Postopek za presojo ustavnosti in zakonitosti lahko sprožijo:

— zvezna skupščina in republiške skupščine;

— zvezni izvršni svet in republiški izvršni sveti, razen za presojo ustavnosti zakonov, ki jih sprejemajo njihove skupščine;

— vrhovno sodišče Jugoslavije in druga vrhovna sodišča zveze ter republiška vrhovna sodišča, če nastane vprašanje ustavnosti in zakonitosti v postopku pred sodiščem;

— zvezni javni tožilec, če nastane vprašanje ustavnosti ali zakonitosti pri delu javnega tožilstva;

— republiško ustavno sodišče;

— skupščina družbeno politične skupnosti in delovna ali druga samoupravna organizacija, če je prekršena njena z ustavo Jugoslavije določena pravica;

— ustavno sodišče Jugoslavije samo na lastno pobudo;

— državni organi, organizacije in občani lahko sprožijo postopek oziroma dajo zanj pobudo, če jim to omogoča zvezni zakon, ki določi v ta namen pogoje.

Ustava tudi določa, kakšne posledice nastanejo, če ustavno sodišče ugotovi, da zvezni zakon ni v skladu z ustavo Jugoslavije ali da republiški zakon ni z njo v skladu ali ni v skladu z zveznim zakonom. V obeh primerih ga morata zvezna skupščina oziroma republiška skupščina spraviti v sklad z zvezno ustavo oziroma z zveznim zakonom. Če tega ne napravita, nehajo veljati določbe, ki so v nasprotju z zvezno ustavo oziroma z zveznim zakonom. Potrebno pa je, da ustavno sodišče to ugotovi s svojo odločbo.

Če pa gre za neskladnost med republiškim in zveznim zakonom in pri tem ustavno sodišče ugotovi, da zvezni zakon ni v skladu z ustavo Jugoslavije, odloči, da se do končne odločitve o tem ne uporabljajo tiste določbe zveznega zakona, ki niso v skladu z ustavo. Enako ravna, če gre za neskladnost republiškega zakona z jugoslovansko ustavo ali z zveznim zakonom, sme pa republiški zakon takoj razveljaviti, če se z njim očitno kršijo pravice zveze. Zlasti je pomembna pravica ustavnega sodišča, da lahko ugotovi tudi pravi smisel zakona ali kakšnega drugega predpisa, kadar v postopku spozna, da ni v nasprotju z ustavo Jugoslavije ali z zveznim zakonom. To napravi z odločbo.

Narodna obramba in Jugoslovanska ljudska armada

Zadnji členi ustave so posvečeni narodni obrambi in Jugoslovanski ljudski armadi, pri čemer uvodno ugotavljajo, da je »varovati in braniti neodvisnost in teritorialno neokrnjenost SFR Jugoslavije neodtujljiva pravica in dolžnost narodov Jugoslavije in da je obramba države pravica in dolžnost vsakega občana, delovne in druge organizacije ter zveze, republike, občine in drugih družbeno političnih skupnosti. Za pri-

pravljanje in organiziranje armade je odgovorna zveza, za organiziranje civilne zaščite, predvojaškega pouka in za pripravljanje in organiziranje obrambe države sploh pa vse družbeno politične skupnosti.

Glavna oborožena sila narodne obrambe Jugoslavije je Jugoslovanska ljudska armada. Vojaška obveznost občanov je splošna. Za organizacijo in mobilizacijo virov in sil države za narodno obrambo skrbi svet za narodno obrambo, katerega člane imenuje in razrešuje zvezni zbor na predlog predsednika republike, ki je tudi njegov predsednik.

Tako smo povzeli najbolj bistvene določbe nove ustave Jugoslavije, ki imajo normativni značaj. Njena posebnost pa je, da jo uvajajo obširna »Temeljna načela«, ki v osmih kratkih poglavjih zelo zgoščeno podajajo temeljna načela jugoslovanske socialistične družbe in njenega napredka. Ta temeljna načela naj se uporabljajo predvsem za razlago ustave in zakonov ter kot kazipot za delovanje vseh in vsakogar. Niso torej zakon v pravem pomenu besede, so pa pomembna zato, ker dajejo ustavi prožnost in prilagodljivost, saj omogočajo potrebam socialističnega razvoja pravilno razlago ustavnih določb v primerih, ko bo razvoj prerasel njihovo sedanje pojmovanje.

Temeljna načela navajajo, kako in zakaj so se narodi Jugoslavije združili v SFR Jugoslaviji in kaj hočejo v njej zagotoviti, karakterizirajo socialistični sistem Jugoslavije, njeno gospodarsko ureditev, način, kako delavski razred in delovno ljudstvo Jugoslavije zagotavljata organiziranje družbe kot svobodne skupnosti proizvajalcev, vlogo Socialistične zveze in Zveze komunistov Jugoslavije, načela, ki vodijo Jugoslavijo v mednarodnih odnošajih in njene smotre v teh odnošajih, naposled pa še končni smoter sedanjega razvoja — komunistično družbo ter kako je potrebno delati, da bo ta smoter dosežen.

Iz vsebine, ki smo jo v bistvenih potezah povzeli, je razvidno, da je nova ustava izredno pomemben politični, družbeni in pravni dokument razvoja jugoslovanske socialistične družbe. Ni zgolj ogledalo njene stvarnosti, pač pa tudi orientacija za akcijo delovnih ljudi, za nadaljnji gospodarski in družbeni razvoj.

Zdravko Gosak

O nekaterih temeljnih vprašanjih našega gospodarstva

Ko me je urednik nagovoril, naj napišem nekaj o našem gospodarstvu, kar ne bo zastarelo že ob izidu koledarja, mi je bilo takoj jasno, da je prošnji vsaj v tem pogledu zelo lahko ustreči. Če namreč pišemo o nekaterih temeljnih vprašanjih našega gospodarstva, lahko ugotovimo, da bomo o njih prav tako prizadeto pisali še zelo dolgo. Temeljna vprašanja, s katerimi se borimo v našem gospodarstvu, bodo na žalost aktualna še dokaj dolgo, ker so pač taka, da jih ni mogoče rešiti kar čez noč. Nekatera pa so taka, da jim preprosto ne vidimo konca.

Seveda ne gre pri tem za vsakodnevna tekoča vprašanja. Teh je vedno kopica, in jih sproti rešujemo, zdaj bolje zdaj slabše. Gledati gospodarstvo samo skozi tekoča vprašanja, pa bi pomenilo isto, kakor videti drevesa, gozda pa ne. No, pa tudi ob tem smo zadeli že na nekaj načelnega. Že dejstvo, da moramo vsakodnevno reševati toliko perečih gospodarskih vprašanj, da tako pogosto menjavamo gospodarske predpise oziroma da izdajamo predpise o toliko neposrednih gospodarskih vprašanjih, da imamo vtis, kakor da naše gospodarstvo zadevajo stalne trzavice, da je treba vedno nekaj popravljati in dodajati, nas napotuje k nekaterim temeljnejšim vprašanjem. Eno takih temeljnih vprašanj pa je sam sistem gospodarjenja, način gospodarjenja v socializmu.

Na to temeljno vprašanje še nimamo jasno izdelanega odgovora. Gospodarstvenik bo dejal, da naš gospodarski sistem še ni izdelan, še ni dognan. Od tod izvirajo tudi premnoge vsakodnevne težave, ki jih moramo sproti premagovati, ne da bi nam dajal osnovno vodilo za reševanje teh težav sam gospodarski sistem. In zato pogosto tudi improviziramo, iščemo rešitve za silo.

Zato bomo o bistvu našega gospodarstva zvedeli bore malo, če bi se zadovoljili samo s podatki o dvigu proizvodnje, o naraščanju ene ali druge gospodarske dejavnosti, o številu zaposlenih itd., razen če bi iz

takih zunanjih pokazateljev skleпали na bistvo: Po sadu spoznaš drevo. Ob tem pa seveda ne bi mogli presoјati, s kakšnimi sredstvi in naporji smo dosegli nekatere uspehe, kakšno ceno smo plačali za neki uspeh, ali bi lahko z istimi naporji dosegli morda celo dosti več, ne bi mogli zlasti presoditi, kakšna je notranja moč nekega gospodarstva.

In zakaj je sistem gospodarjenja ravno pri nas tako zapleteno vprašanje? Saj znajo gospodariti tudi drugod. In osnovna uganjka dobrega gospodarjenja je samo v tem, kako s čim manjšimi sredstvi doseči čim večji uspeh, s čim manjšimi sredstvi čim boljše zadovoljiti naše potrebe. In končno, v gospodarstvu veljajo neke zakonitosti, ki se jih moramo držati, če hočemo uspeti. Te zakonitosti so že zdavnaj odkrite in znane. Kar se tiče proizvodnosti, je v kapitalističnih državah, zlasti starejših, celo na zavirljivi višini. Kar se tiče stopnje v razvoju, vprašanja, kako hitro se posamezno gospodarstvo razvija, so dosegle socialistične države sicer višjo stopnjo, kar pomeni, da se bolj hitro razvijajo. Vendar je taka slika razvoja le relativne vrednosti. Kdor je še slabo razvit, se bo, izraženo v odstotkih, zelo hitro razvijal, če ustvari le neznatne nove zmogljivosti. (Če proizvajam npr. tisoč ton nekega blaga in dvignem proizvodnjo na 2000, se je moja proizvodnja dvignila za 100 odstotkov. Če pa sem že razvit in proizvajam na primer 1.000.000 ton nekega blaga in povečam proizvodnjo še za pol milijona, se je moja proizvodnja dvignila le za 50 odstotkov. V prvem primeru pomeni 1000 ton 100 odstotno povečanje, v drugem pa 500.000 ton le 50 odstotno povečanje.) Poleg tega pa so v zadnjem času tudi nekatere kapitalistične dežele dosegle izredno visoko stopnjo v razvoju svojega gospodarstva.

Kje torej tiči zajec? Kaj je tisto posebno, kar je značilno samo za nas in kar nam dela take težave? Zlasti še, ko ugotavljamo da je tako naša proizvodnja kakor kapitalistična proizvodnja blagovna proizvodnja,

da v obeh primerih gospodarimo tako, da proizvajamo blago za trg, ga na trgu prodamo, za denar pa kupimo drugo blago. To pomeni, da delujejo tako v našem kakor kapitalističnem gospodarstvu iste gospodarske zakonitosti, zakon trga. Blago bo prodal le tisti, ki proizvajajo tako blago, po katerem je povpraševanje in, če je več proizvajalcev, le tisti, ki prodajo kvalitetnejše in cenejše blago. Kdor proizvaja z nižjimi stroški, bo ustvaril tudi večji dohodek. Trg sam po sebi nagraduje pridnega, podjetnega in iznajdljivega proizvajalca. In ker si vsakdo želi ustvariti čim večji dohodek, se bo vsak gnil za tem, da bi čim bolj ustregel želji potrošnika, da bo proizvajal s čim manjšimi stroški in prodajal po nižji ceni kakor njegov tekmeč. S tem pa je tudi dosežen osnovni cilj dobrega gospodarjenja: s čim manjšimi sredstvi čim bolj zadovoljiti potrebe.

Toda ta gospodarska tekma ima tudi nekatere zelo slabe posledice. Kdor je bolj razvit, se bo še hitreje razvijal, kdor je zaostal, bo zaostajal vedno bolj. Tako se vedno bolj širi prepad med bolj razvitimi in manj razvitimi. Tako na domačem trgu kakor na svetovnem. Bogastvo bogatih stalno narašča, revščina revnih se stalno veča. Vsi pa imamo enake pravice do kruha in življenja.

Tak blagovni način gospodarjenja ni pravičen tudi s čisto človeškega stališča. Več dobi, kdor je bolj sposoben in podjeten. Sposobnost in podjetnost pa ni samo pridobljena, ampak je tudi prirojena. Torej naj bo manj sposobni, ki ga je usoda že tako in tako udarila, še posebej kaznovan, čeprav so morda njegove potrebe celo večje.

Taka gospodarska tekma povzroča tudi stalno negotovost. Dober in sposoben delavec se bo znašel na cesti ne zaradi svoje krivde, ampak zato, ker je slučajno zaposlen v podjetju, ki je propadlo. Ljudje pa si žele gospodarske varnosti, ki je tak sistem gospodarskega tekmovanja ne daje.

Blagovna proizvodnja vodi do gospodarskih kriz. Ker ureja odnose med proizvajalci samo trg in boj za čim večji dohodek, pride včasih do tega, da je posameznega

blaga preveč, podjetja propadajo, za njimi prihaja brezposelnost itd. Ljudje pa že od nekdaj težijo ne samo za gospodarsko varnostjo, ampak tudi za neko smotrnostjo in razumno premišljenostjo v svojem ravnanju. Zakaj naj bi ravno na področju gospodarstva prepustili svojo usodo slepim gospodarskim zakonitostim, ki jih ne morejo obvladati? Ali ne bi bilo pametno tudi v gospodarstvo vpeljati več reda in smotrnosti, gospodarstvo smotrno načrtovati?

To so slabe strani sleherne blagovne proizvodnje, naj bo kapitalistična ali socialistična. Kapitalistično blagovno proizvodnjo pa spremlja še izkoriščanje delavca, ki za svoje delo dobiva samo najskromnejšo mezdo, sicer pa je povsem odvisen od kapitalista, ker pač nima drugega kakor samo delo svojih rok.

Zato so se ljudje že od nekdaj upirali takemu gospodarskemu sistemu, ki jih zasuznjuje, ki jim ne priznava tega, kar gre vsakemu človeku kot človeku, ki jim ne priznava niti osnovne gospodarske varnosti in ki je poleg tega tudi socialno krivičen. In ker je bil nosilec blagovne proizvodnje kapitalistični sistem, so mislili, da je osnovno vprašanje samo v tem, da se znebijo kapitalističnega sistema, pa bo vse dobro.

Tako smo v bistvu mislili tudi pri nas. Podržavili smo sredstva za proizvodnjo, hkrati pa uvedli sistem gospodarjenja, ki gospodarskih zakonitosti blagovne proizvodnje sploh ni priznaval. To je bil tako imenovani administrativni sistem v gospodarstvu. Zgrajen je bil na domnevi, da gospodarstvo lahko v celoti načrtno urejamo: načrtujemo proizvodnjo, ugotovimo, kakšen narodni dohodek nam je dala taka proizvodnja in ga nato načrtno porazdelimo. Trgu ne priznamo nobene vloge več, saj ni potreben. Cen pa sploh ne sme določati več trg. Tudi cene določa plan. Trgovina ima samo še vlogo čisto tehničnega značaja: razdeljuje naj blago po smernicah državnih organov.

Pa se je kaj kmalu pokazalo, da je tak sistem zgrajen samo na domnevi, resničnost pa je daleč od take domneve. V gospodarstvu vladajo nekatere zakonitosti, ki imajo svoje učinke, če jih z zakonom priznamo

ali pa ne. Podjetju ni bilo do tega, kaj bo proizvajalo in kako bo proizvajalo. Zanj je bilo važno le to, da je izpolnilo postavljeni plan. Zato pa se je borilo, da bi bil postavljeni plan čim nižji. Namesto da bi se borilo za čim večjo proizvodnjo, se je borilo za čim nižji plan. In ni bilo važno, kako je doseglo postavljeni plan, samo da ga je doseglo. Zato pa mu ni bilo mar, ali so stroški večji ali manjši. Posledica: vedno večji materialni stroški, vedno večje število zaposlenih, vedno manjša proizvodnost dela. Če je imel delavec vnaprej določeno plačo, se je trudil, da bi za vnaprej določeno plačo porabil manj svojega dela itd. Skratka, gospodarstvo, ki naj bi bilo do kraja smotrno in pravično urejeno, je postalo do kraja neučinkovito, slabo se je razvijalo, proizvodnost dela je bila stalno zelo nizka, blago je imelo sicer precej stalne cene, a ga ni bilo, prave vzpodbude za večjo in boljšo proizvodnjo ni bilo, za kakovost blaga se nihče ni dosti brigal, potrošnik ni imel nikake izbire in se je moral zadovoljiti pač s tem, kar je bilo na razpolago itd. Delavec pa je ostal v svojem bistvu še vedno mezdni delavec, le da je bila država njegov delodajavec.

Administrativni sistem torej še daleč ni prinesel tistega, kar smo od njega pričakovali, nasprotno pa je prinesel dosti slabih posledic. Tak sistem se je v bistvu ohranil do današnjih dni v Sovjetski zvezi. In tudi tu so se v zadnjem času pojavili predlogi, da je treba tak sistem spremeniti.

Bili smo prisiljeni, da uberemo drugo pot. Čeprav po dolgih prerekanjih in ovinkih, je prodrlo na dan spoznanje, da je naše gospodarstvo blagovno gospodarstvo in da se je treba s tem sprijazniti, če hočemo dobro gospodariti. Podjetje naj gospodarja popolnoma samostojno, od boljšega ali slabšega gospodarjenja naj bo odvisen njegov dohodek, s tem pa tudi dohodek delavcev, ki s podjetjem upravljajo. Takemu položaju in vlogi podjetja naj se prilagodi tudi celoten gospodarski sistem.

V čem pa se potem tak sistem gospodarjenja razlikuje od kapitalističnega? Ali smo dobili namesto enega kapitalista v posameznem podjetju skupnega kapitalista, ki ga predstavljajo delavci, zaposleni v pod-

jetju? Če pristanemo na to, smo samo v drugi obliki vzpostavili kapitalizem, ki smo ga prej odpravili.

Bistvena razlika med našim podjetjem in kapitalističnim je v tem, da so sredstva, s katerimi gospodarja podjetje, družbena last. Toda če delavec s temi sredstvi gospodarja, se mora vesti do teh sredstev tudi kot do svojih sredstev, ki pa vendar niso njegova. Tu je prvo in osnovno vprašanje našega gospodarstva. Kako doseči, da bo delovni kolektiv s podjetjem gospodaril kot s svojim podjetjem, da se bo kot kapitalist trudil za čim večji uspeh, da pa vendar ne bo nastopal kot kapitalist v nasprotju s splošnimi družbenimi koristmi. Oba cilja se namreč lahko medsebojno izključujeta. Lahko da bo delovni kolektiv kar najbolje gospodaril, a gledal samo nase, lahko pa se bo oziral v večji meri na splošne družbene koristi, a hkrati slabo gospodaril. Kako rešiti to najvažnejše in osnovno vprašanje našega sistema, je še vedno vprašanje, ki ga do kraja še nismo rešili, in ga menda še ne bomo tako kmalu. Tu pa je ravno jedro problema, odnos med kapitalizmom in socializmom. Socializma se ne da ustvariti kar z dekretom. Tak dekret pomeni v bistvu administrativni sistem v gospodarstvu.

Nič manj važno kot to pa je vprašanje, kako gospodariti na osnovah blagovne proizvodnje, a se hkrati rešiti slabih posledic, ki jih poraja blagovno gospodarstvo, o katerih smo že govorili. Tudi to vprašanje je v neki meri kvadratura kroga. Pustiti podjetju svobodo, hkrati pa mu to svobodo jemati s planom. Plan in svoboda v gospodarstvu sta si v nasprotju. Podjetju pustiti samostojnost, decentralizirati pristojnosti in razpolaganje s sredstvi, hkrati pa centralizirati enotno usmerjanje gospodarstva. Pustiti, da se razvija najboljši in ga zato tudi gospodarsko nagrajevati, hkrati pa preprečiti, da bi se gospodarstvo neenakomerno razvijalo, da bi se večala razlika med bolj razvitimi in manj razvitimi. Sprostiti gospodarsko tekmovanje, pa vendar vsem zagotoviti gospodarsko varnost. Sprostiti samostojno gospodarsko vzpodbudo, pa vendar preprečiti, da bi se gospodarske zmogljivosti divje razvijale, da bi prišlo do

gospodarskih kriz, pred katerimi samo po sebi ni zavarovano nobeno gospodarstvo, niti naše itd.

Vse to so kočljiva vprašanja in včasih podobna prizadevanjem, da bi imeli v isti posodi polovico mrzle in polovico vroče vode. Toda to so tako važna vprašanja, da jih mora danes reševati ves svet. Tudi kapitalistične države se morajo spoprijemati s temi vprašanji. Nikjer ni več mogoče gospodariti tako kot pred dvajsetimi leti. Vrhunska gospodarska modrost je tedaj, kako združiti v harmonično celoto te na videz nezdružljive in izključujoče se dele. Z drugimi besedami: kako pustiti podjetjem gospodarsko svobodo, a hkrati z državnimi posegi, ki to svobodo omejujejo, zagotoviti skladen razvoj vsega gospodarstva, da bo dosežena največja splošna korist.

Za naše gospodarstvo je značilno, da smo pri reševanju teh temeljnih vprašanj prišli nekako šele na pol poti. Naš sedanji gospodarski sistem priznava blagovni značaj naše proizvodnje in je zato podjetje dobilo temu ustrezen položaj in pravice. Toda tega položaja in teh pravic še vedno ne more v celoti uveljaviti, ker je na nekaterih važnih gospodarskih področjih, kot na primer na področju investicij, kreditno denarnega sistema, zunanje trgovine itd. obstal še vedno v bistvu administrativni sistem iz pretekle dobe administrativnega sistema v gospodarstvu, čeprav z nekaterimi popravki.

In zakaj teh stvari takoj ne popravimo? Prav zato, ker se na ta vprašanja navezuje vprašanje borbe proti slabim posledicam blagovnega gospodarstva, rešitve pa ne vemo vsaj ne kar takoj. Več ali manj do kraja je še neobdelano vprašanje sistema planiranja v pogojih blagovnega gospodarstva itd. Vse to so torej dolgoročna vprašanja našega gospodarstva, s katerimi se bomo spoprijemali še precej časa.

Čeprav so to najbolj osnovna vprašanja, pa niso nič manj važna nekatera druga, dasi izhajajo iz teh osnovnih.

Tako je na primer vprašanje, kako zaustaviti dviganje cen, inflacijo, ki spodjeda naše gospodarske uspehe. To vprašanje je v zvezi z nadaljnjim ciljem naših družbeno

gospodarskih prizadevanj, kako čim hitreje razviti gospodarstvo in se uvrstiti v krog razvitih dežel. Inflacija je vprašanje, s katerim se ubadajo prav vsa gospodarstva po svetu, tudi najbolj razvita. Posebno pereča pa je pri tistih gospodarstvih, ki se želijo hitro razvijati in je torej značilna tako za kapitalistična kakor za socialistična gospodarstva. Na tem mestu se ne bomo spuščali v razglabljanja, kje so vzroki za inflacijo, naraščanje cen itd. Opozorili bi le na to, da je tudi to vprašanje zvezano z nekaterimi globokimi protislovji, in da se bomo zato z njim še dolgo ukvarjali, čeprav morada ne vedno v tako pereči obliki kakor danes. Tudi tu stojimo pred vprašanji: ali zagotoviti hitro rast gospodarstva, visoko potrošnja in polno zaposlenost in pri tem tvegati naraščanje cen, ali po vsi sili zaustaviti naraščanje cen, pa čeprav zato pade potrošnja in s tem hiter gospodarski razvoj in z njim zvezana visoka stopnja zaposlenosti. Seveda bi ljudje radi imeli oboje: polno zaposlenost in čim višje dohodke, istočasno pa čim bolj stalne cene, ki naj varujejo njihove pridobljene dohodke. Tudi borba proti inflaciji ter polna zaposlenost in hiter gospodarski razvoj so si pogosto v nasprotju. Tudi tu gre za vprašanja ustrezne mere, ki je ni vedno tako lahko najti.

Končno bi k tem osnovnim vprašanjem našega gospodarstva dodali še eno, čeprav s tem seznam nikakor ni izčrpan. To je vprašanje naše zunanjetrgovinske menjave. Vprašanje ima svojo neposredno praktično in globljo vsebinsko stran. Neposredno praktična naloga je, da izravnamo primanjkljaj v naši zunanjetrgovinski bilanci, ker se s stalnim primanjkljajem ne da gospodariti. Tudi s tem vprašanjem se bomo ubadali še lep čas.

Še bolj pomembna pa je vsebinska stran tega vprašanja. S spoznanjem o blagovnem značaju našega gospodarstva je prodrlo tudi spoznanje, da se moramo čim bolj vključiti v svetovno menjavo blaga, da ne moremo vsega, kar rabimo, proizvajati sami. Iz tega pa sledi, da se moramo podvreči kriterijem, ki veljajo za menjavo na svetovnem trgu, v mednarodni delitvi dela, da se

možamo podvreči zakonitostim, ki vladajo v svetovnem gospodarstvu. Prav zahteve svetovnega trga pa so posvetile v vse skrite kotičke našega gospodarstva in postale vprašanje rentabilnosti naše domače proizvodnje v popolnoma drugačno luč. Mnoge gospodarske stroke so pred nalogo, da si na novo poiščejo svoje mesto v mednarodni delitvi dela, da spremenijo način gospodarjenja, predmet poslovanja, da uvedejo v svojo proizvodnjo nove postopke itd. To so velikanski premiki, ki jih je, oziroma jih bo sprožilo vključevanje v svetovno trgovino in ki bodo zvezani z velikimi težavami in napori.

To prizadevanje po vključevanju v svetovno trgovino je postavilo v nov položaj

cele gospodarske panoge. Tako je na primer jasno, da ob sedanji pasivnosti našega kmetijstva sploh ne moremo računati, da bi se položaj našega gospodarstva bistveno izboljšal, ker nam primanjkljaj na kmetijskem področju sproti podira uspehe, ki bi jih dosegli na področju industrije itd.

In končno je tu še vprašanje, ki je hkrati tudi veliko politično vprašanje, kje naj najdemo svoje mesto v mednarodni delitvi dela, ko se gospodarstva okrog nas, tako na Vzhodu kot na Zahodu, združujejo v posebne zaprte bloke, ki s svojo težo kot enote nastopajo na svetovnem trgu ter zapirajo prostor tistim, ki hočejo ostati zunaj in samostojni. In prav ta vprašanja bodo šele postala vedno bolj pereča.

Dr. France Bučar

Nekateri aktualni problemi na vasi

Splošni gospodarski in družbeni razvoj je povzročil na vasi velike ekonomske in socialne spremembe. Te spremembe se dogajajo že vse povojno obdobje, toda posebno intenzivne so zadnjih pet do šest let.

Demografska gibanja in spremembe socialne strukture

Razvoj gospodarstva nasploh, še zlasti pa industrije in družbenega kmetijstva, je pritegnil iz vasi veliko delovne sile, pri tem se je pomemben del kmečkega prebivalstva odselil v mesto. Med letom 1949 in 1960 je zapustil vas celoten prirastek prebivalstva in še približno 7 odstotkov več. Po večini sta se odselila mladina in pa najbolj produktivno prebivalstvo.

Migracija vas—mesto ni potekala vsekoli enako močno. Medtem ko je leta 1949 zapustilo vas 30 odstotkov manj prebivalstva, kakor je znašal naravni prirastek, se je leta 1960 odselilo za 52 odstotkov več prebivalstva, kakor je znašal naravni prirastek. To nam pokaže razpredelnica.

Število prebivalstva, ki se je preselilo iz vasi v mesto*

Leto	Število prebivalcev (v tisočih)	Naravnega prirastka (—) manj (+) več %
1949	121	— 30
1950	131	— 24
1951	139	— 19
1952	146	— 15
1953	154	— 11
1954	164	— 5
1955	172	0
1956	184	+ 6
1957	198	+ 14
1958	216	+ 22
1959	235	+ 34
1960	262	+ 52
Skupaj	2162	+ 7

* Dr. P. Markovič: Strukturne spremembe na vasi kot posledica ekonomskega razvoja 1900 do 1960 (Doktorska disertacija).

Ker se je prebivavstvo odseljevalo iz vasi v mesto, se je zmanjšalo število prebivavstva na zasebnih gospodarstvih, spremenil se je starostni sestav kmečkega prebivavstva in se zlasti povečalo število takih kmečkih gospodinjstev, ki se ne bodo več reproducirala kot kmetijska, zaradi česar se bo zmanjšala v prihodnjem obdobju celotna populacija kmečkega prebivavstva.

Razen tako obsežnega preseljevanja v mesto je industrializacija povzročila tudi to, da se je naglo povečalo število prebivavstva, ki se je zaposlilo v družbenem gospodarstvu in javnih službah, a živi še naprej na vasi oziroma še ni opustilo zasebnega gospodarstva na vasi. Sredi leta 1962 je znašalo število takih oseb približno 1.450.000. Če prištejemo še osebe, ki jih ti zaposleni vzdržujejo, je danes na vasi približno 40 odstotkov prebivavstva, ki je ekonomsko usmerjeno izven svojega privatnega gospodarstva. Glede na vire prejemkov je to kategorija mešanega prebivavstva na vasi — kmetje — delavci ali kmetje — uslužbenci.

Po podatkih popisa (marec 1961) je vse prebivavstvo glede na vire prejemkov razporejeno v tele skupine: 40,2 odstotkov (7.447.000 prebivavcev) živi samo od kmetijstva; 25,8 odstotkov (4.782.000) od kmetijstva in od nekmetijskih dejavnosti; 34 odstotkov (6.310.000) samo od nekmetijskih dejavnosti.

Ker se je povečalo število mešanega prebivavstva na vasi oziroma se je velik del kmečkega prebivavstva ločil od kmetijstva, je postala proizvodnja na precejšnjem delu površin ekstenzivna in se je začela zmanjševati; to je povzročilo diferenciacijo gospodarstev v pogledu njihove produktivnosti in tržne moči. Številna gospodinjstva, ki bi sicer lahko zadovoljevala svoje potrebe s svojim posestvom, so deficitna v kmetijski proizvodnji, ker so usmerjena na dohodek izven kmetijstva, kmetijske pridelke kupujejo in obremenjujejo že tako deficitni trg s kmetijskimi pridelki.

Migracija pa obstaja tudi v smeri mesto — vas, vendar je v primerjavi z nasprotnim tokom: vas - mesto — veliko šibkejša. V prihodnje bo tega več, ker se tamkaj množe družbene službe (prosveta, kultura, zdravstvene službe itd.), ker doživljata raz-

mah sodobno kmetijstvo in druga družbeno organizirana proizvodnja.

Omeniti velja tudi migracijska gibanja znotraj kmetijstva. Kmečko prebivavstvo iz revnih in nerazvitih območij se preseljuje v ravninska ali pa prihaja iz hribovitih, od mest in industrijskih krajev oddaljenih vasi v bližino mest, kar je v bistvu polovična migracija vas - mesto. To prebivavstvo kupuje zemljo in si pomaga z njo, medtem ko čaka, da se bo zaposlilo izven kmetijstva. Ta težnja dokazuje, da je v nekaterih nerazvitih krajih agrarna prenaseljenost še zmerom velika, da je veliko število rojstev in da so v teh vaseh pomembne rezerve delovne sile. Tako ima v kosovsko-metohijski oblasti še danes več kakor 50 odstotkov kmečkih družin več kakor 10 članov, zaposlenost pa znaša v nekaterih komunah samo 1 do 2 odstotka.

Danes živi na vasi približno 73 odstotkov vsega prebivavstva, v gospodinjstvih, ki imajo zasebno zemljiško posest, pa približno 67 odstotkov vsega prebivavstva. Na kmetijskih gospodarstvih je živel leta 1960 približno 12.500.000 prebivavcev, vendar je od teh samo 7.447.000 oseb črpalo svoj dohodek edino iz kmetijstva. V času po vojni se je nenehoma zmanjševalo absolutno število kmetijskega prebivavstva, tako da je leta 1961 znašalo približno 9.455.000 ali 51 odstotkov prebivavstva. V tem številu so všteti tisti, ki so zaposleni v družbenem kmetijstvu in osebe, ki jih vzdržujejo, kakor tudi osebe, zaposlene v gozdarstvu. V družbenem kmetijstvu je bilo ob popisu prebivavstva leta 1961 zaposlenih približno 239.000 ljudi.

Proizvodna diferenciacija gospodarstev

Nekatera gospodarstva dosega na trgu tudi po sedem ali osemkrat večji dohodek kakor druga. Na 35,5 odstotka površin, ki so v zasebni lasti, ne proizvajajo tržnih presežkov. Še več, prebivavstvo, ki ima v lasti te površine, kmetijske pridelke bolj kupuje kakor prodaja, medtem ko proizvedejo na 13,8 odstotka površin zasebnega sektorja 44 odstotkov tržnih presežkov tega sektorja.

Ko bi bila ob taki lastniški strukturi, kakršna je sedanja, vsa gospodarstva nave-

zana zgolj na kmetijsko proizvodnjo, t. j., ko bi ne bilo možnosti, da si velik del kmetov pridobiva denarna sredstva z delom v nekmetijskih dejavnostih, bi obstajala hkrati z razvojem tržne proizvodnje tudi močna ekonomska diferenciacija na vasi.

Tri tendence v proizvodni usmerjenosti

Na vasi so tri pglavitne tendence v proizvodni in življenjski usmerjenosti lastnikov gospodarstev.

Prva skupina gospodarstev, v katero sodijo večidel gospodarstva z večjim posestvom, dosegajo večino svojega dohodka na trgu in si prizadevajo povečati proizvodnjo. Del teh gospodarstev kaže težnjo, da bi se razširila z nakupom zemlje ali z jemanjem v zakup, nekatera med njimi pa se zatekajo k raznim špekulacijam, da bi povečala gospodarstvo, uporabljajo več tuje delovne sile, imajo v lasti večja proizvodjalna sredstva in opravljajo proizvodne storitve drugim gospodarstvom.

Zanimivo je, kakšno prihodnost si obetajo lastniki, ki si prizadevajo, da bi se večala in krepila njihova gospodarstva. Natančen odgovor verjetno dajeta dva značilna pokazatelja. Pretežni del ali vsaj polovico svojih dohodkov porabijo ta gospodarstva za standard in osebno potrošnjo. Celo taka gospodinjstva, ki imajo gospodarstvo večje od 8 ha, vlagajo vanj samo 50,1 odstotka. Otroci bogatejših kmetov se redno šolajo in si v povprečju pridobivajo višjo izobrazbo, ostajajo v mestih. Nekateri izmed teh proizvajavcev nimajo dedičev, ki bi nadaljevali njihovo delo in vodili gospodarstvo v naslednjem rodu. Večinoma si želijo, da potomci ne bi podedovali njihovega položaja itd. Vse to v bistvu priča o tem, da pri njih ne prevladuje iluzija o večnosti lastnega posestva. Nasprotno, mnogi imajo pomislek glede tega, ali naj bi ostali na posestvu do konca življenja.

V drugo skupino sodijo gospodarstva, katerih lastniki so stalno zaposleni v družbenem gospodarstvu kot delavci ali uslužbenci. Poprej smo videli, da glede na vire denarnih prejemkov 34,7 odstotka gospodinjstev, ki imajo gospodarstva, niso več

kmetijstva, čeprav je od teh gospodinjstev zaposleno vsega skupaj samo 42 odstotkov aktivnih oseb. Če pomislimo, da so v skupno število gospodarsko aktivnih vštete tudi ženske, ki stalno in občasno opravljajo dela na gospodarstvu, ki pa jih je približno 45 odstotkov vseh gospodarsko aktivnih oseb na gospodarstvih, izhaja iz tega, da približno 90 odstotkov aktivnih moških iz teh gospodinjstev stalno dela izven gospodarstva.

Na posameznih kmetijskih gospodarstvih živi danes približno 46 odstotkov vseh zaposlenih v gospodarstvu in javnih službah. Te osebe imajo večidel mala gospodarstva (povprečna velikost znaša 2,5 ha), večinoma pa so nekvalificirane ali polkvalificirane. Takih gospodarstev je največ na tistih območjih, ki so se industrijsko najbolj razvila, ravno tako pa tudi v krajih, kjer delovna sila že po tradiciji išče izhoda v zaposlitvi izven gospodarstva.

Po cenitvah je v rokah takih gospodinjstev, katerih člani so stalno zaposleni izven kmetijstva, približno 35 odstotkov zemlje, ki je v zasebni lasti. Številni statistični podatki kakor tudi razne ugotovitve dokazujejo, da se ta gospodinjstva polagoma odvrta od kmetijske proizvodnje. Večina ne proizvede niti tistih količin kmetijskih pridelkov, ki jih potrebujejo za lastno potrošnjo, ampak celo kupujejo te pridelke. Dejansko lastnik gospodarstva, ki je zaposlen izven njega, svoje posestvo bolj zamenja, kakor opušča. Proizvaja namreč do skrajnosti ekstenzivno, tako da to posestvo ne prinaša niti približno toliko, kakor je včasih. Del zemljišča sploh nič več ne obdelujejo. Tako gospodarstvo najprej opusti bolj oddaljene parcele, zatem parcele, v katere bi morali vložiti sredstva, da bi bolje obrodile. Najprej opuščajo poljedelsko proizvodnjo in se ukvarjajo samo še z živinorejo, zlasti redijo drobne živali, za katere lahko skrbijo otroci in starejši ljudje. Ta skupina gospodarstev kooperira manj kakor prejšnja, daje pa več zemlje v zakup.

Tretja skupina gospodarstev. Medtem ko sta prvi dve skupini gospodarstev izrazito »denarni«, prva na podlagi proizvodnje in druga zaradi zaposlovanja izven gospodar-

stva, ima tretja skupina še zmerom značilnosti gospodarstev z naturalno proizvodnjo. Ta skupina je najmanj povezana z družbeno delitvijo dela in blagovno denarnim gospodarstvom. Najdemo jo v vseh rajonih, prevladuje pa v gospodarsko bolj zaostalih območjih, kjer se še niso razvili industrija, promet in trg. Hkrati z gospodarskim razvojem prihaja do diferenciacije gospodarstev in ta skupina izginja.

Razen teh treh skupin gospodarstev so vredne pozornosti še nekatere skupine, ki jih porajajo zgornje tri.

Na vasi se veča tudi skupina gospodarstev, ki zanje skrbijo stari in oslabeledi ljudje. To je posledica migracije mlajših ljudi v mesto. Zaradi tega se vas iz leta v leto čedalje bolj stara.

V kmetijstvu je veliko več kakor v industriji delovne sile, ki je stara več kakor 50 let. V kmetijstvu je nad 50 let starih 28,3 odstotka vse delovne sile, v industriji pa samo 10 odstotkov.

Razumljivo je, da so se zaradi tega pojavili številni socialni in politični problemi, ki jih moramo danes reševati na vasi. Na približno 20 odstotkih kmečkih gospodarstev so ostali stari in oslabeledi ljudje, naslednikov nimajo ali pa so se odselili, to pa pomeni, da bodo ta gospodarstva propadla.

Omeniti moramo še neko posebno skupino gospodarstev, čeprav je bolj maloštevilna. To so gospodarstva nekmetoavcev, ljudi, ki so se odselili v mesta, na deželi pa obdržali zemljo. Ponekod se niso zanimali za to, ali imajo v lasti več, kakor je po zakonu predpisani maksimum za nekmetoavce. V rokah nekmetoavcev je danes približno 5 odstotkov obdelovalnih površin zasebnega sektorja.

Spremembe v kmetijskem ustroju in kmetijska politika

Danes se proizvodnja postopoma zmanjšuje na posestvih, kjer so člani stalno zaposleni izven gospodarstva, na posestvih starih in oslabeledih ljudi, na posestvih nekmetoavcev in slednjič na posestvih hribovcev, ki se preseljujejo v ravninske kra-

je. Družba si ni dovolj prizadevala, da bi z organiziranim delovanjem s kooperacijo nadomestila ta razvoj oziroma da bi prišla do potrebnih količin kmetijskih pridelkov, kooperacija pa je v celoti teže napredovala ravno s temi skupinami gospodarstev, ker je postajal njihov ekonomski interes za povečanje proizvodnje in obdelovanje zemlje toliko manjši, kolikor bolj so se zaposlovali izven kmetijstva. Po drugi strani družba v minulem obdobju ni zadosti izkoristila premikov v kmetijskem sestavu in razvojev, ki jih je sprožila preselitev dela prebivavstva v mesta, in pa to, da se je velik del aktivnega prebivavstva ločil od gospodarstev zato, da bi povečali družbeni sektor in pa proizvodnjo.

Čedalje bolj pereče postaja vprašanje, kako zagotoviti, da bo spremembo socialnega sestava prebivavstva spremljalo združenje zemlje v rokah družbe.

Kako je bilo to vprašanje zapostavljeno, priča med drugim to, da se je v 17 povojnih letih število kmetijskega prebivavstva zmanjšalo od 75 na 51 odstotkov, vendar je v tem času komaj kakih 30.000 hektarjev obdelovalne zemlje prešlo v družbeno last, in še to predvsem z administrativnimi ukrepi. V nekaterih okrajih se je kmetijsko prebivavstvo zmanjšalo tudi za 40 do 50 odstotkov, a je družbeni sektor vseeno prevzel le malo zemlje tistih, ki so se prenehali ukvarjati s kmetijstvom. Da je povečanje družbenega sektorja odvisno od akcij subjektivnih sil, priča nekoliko tudi Slovenija. Družbeni sektor ni leta 1958 pridobil niti enega hektara zemlje. Leta 1959, ko so se te akcije lotili zavestno, so pridobili približno 2.000 hektarov in prav toliko tudi leta 1960. V letu 1961 se je družbeni sektor povečal za 8.000 hektarov, 1963 pa planirajo povečanje za 11.000 hektarov. Rezultati so slabši, kadar je akcija kampanjska. Obratno pa: uspehi se vrstijo, če je delo političnih organov in proizvodjalnih organizacij načrtno in nepretrgano. Dokler v kranjskem okraju niso izdelali sistema ukrepov in delovnega načrta, je bil dotok zemlje v družbeni sektor v tem okraju najmanjši, čeprav bi moral biti največji glede na to, da je tam samo 12 odstotkov individualnih proizvajavcev.

Zemljiška lastnina in izkoriščanje zemlje

Zadnji čas so postala aktualna nekatera vprašanja v zvezi z zemljiško lastnino in z izkoriščanjem zemlje prav glede na stopnjo, do katere so se razvile socialne in demografske spremembe na vasi in kot njihova posledica proizvodna diferenciacija kmetijskih gospodarstev. Opozorimo naj na to, da so načelna stališča o zemljiški lastnini znana, da so zelo jasno obdelana v programu ZKJ v novi ustavi in v predpisih. Nova ustava SFRJ prav tako zagotavlja lastninsko pravico kmetov do zemlje.

To pomeni, da pravica do zemljiške lastnine ni sporna. Družba mora upoštevati to, kako je zemlja kot splošna dobrina izkoriščena. Z ekonomskega stališča ni najvažnejše, ali bo delavec ali uslužbenec še nadalje imel zemljo. Važno je, da bo tudi njegova zemlja dobro obdelana in da bo dajala velik pridelek. V tej luči zahtevamo od vseh lastnikov zemlje, da se drže agrominimuma, da dosledno izvajajo določbe zakona o izkoriščanju zemljišč in druge predpise. Glede tega je izrednega pomena proizvodno sodelovanje družbenih posestev z zasebnimi.

Skupine kmečkega prebivavstva, ki imajo zemljo, pa si zagotavljajo svoj obstoj v glavnem izven posestva, naj bi se znašle v položaju, ko se bodo prostovoljno, v skladu s svojimi gospodarskimi koristmi, odločile, ali bodo zemljo učinkovito obdelovale ali pa se bodo odrekle njeni lastnini. Najnovejši ukrepi družbe, po katerih je mogoče odstopiti zemljo na račun davka, jo z enostransko izjavo prenesti v družbeno last, oprostiti stare kmetovavce davka od zemlje, če jo dajo družbi v zakup, kakor tudi boljši pogoji za kmetijske organizacije, da kupujejo zemljo ali jo jemljejo v zakup — bodo podprli in pospešili tak razvoj.

Družbena gospodarstva

V začetku leta 1962 je bilo 469 kmetijskih družbenih posestev, ki so obdelovale 894.463 ha zemlje. Povprečno je bilo vsako posestvo veliko 2.115 ha.

Visoka tehnologija v proizvodnem procesu je pripomogla, da je pridelek na druž-

benih posestvih dvakrat večji kot pridelek individualnih kmetov izven kooperacije. Leta 1962 so na primer na družbenih posestvih pridelali na hektar po 28,9 stotov pšenice, na individualnih posestvih v kooperaciji 18,4 stota, izven kooperacije pa 14,2 stota. Pridelek koruze v letu 1961 pa je pokazal naslednja razmerja: družbena posestva 34,8 stota, kooperacija 24,9 stota in individualna posestva izven kooperacije 15,9 stota.

Kadar govorimo o doseženih uspehih, moramo naglasiti, da spremljajo ta razvoj tudi negativni pojavi. Zlasti se kažejo v izgubah, ki jih imajo ta posestva že več let. Lani so bili odpravljeni številni objektivni činitelji, ki so povzročali izgube v proizvodnji, vendar pa kolektivi, družbenopolitične organizacije in komune niso storili vsega, da bi bile odpravljene tudi vse subjektivne pomanjkljivosti.

Številne ekonomije so premagale vse tiste težave, s katerimi so se spoprijemale več let in prerasle v velika družbena posestva. Zdaj obdelujejo 691.443 ha zemlje in so pomemben činitelj družbenega kmetijstva na vasi.

Za povečanje učinkovitosti zadrug je nujno kadrovsko okrepiti zadruga s strokovnjaki: agronomi, veterinarji, ekonomisti, komercialisti, knjigovodji in drugimi, ki bi z vsem poletom in strokovnostjo prispevali k temu, da bi zadruga izpolnile vlogo, ki jim je namenjena. Pri izpolnjevanju te naloge se je potrebno upreti odporu pri zaposlovanju strokovnjakov v zadrugah, ki ga kažejo predvsem posamezniki v tistih zadrugah, ki so obtičale v razvoju. Tako bodo lahko zadruga še uspešneje razvijale vse oblike proizvodnje v kooperaciji z individualnimi proizvajavci.

Nekatera vprašanja nadaljnega gospodarskega in družbenega razvoja na vasi

Na vasi so razmeroma velike možnosti za razvoj specializirane kmetijske proizvodnje na zasebnem posestvu, dodatnega in spremljevalnega drobnega gospodarstva. Potrebna je širša usmeritev na izkoriščanje rezerv na vasi, posebno v delovni sili in

v proizvodjalnih sredstvih v kmetijstvu in izven njega ali pa povezano z njim. Tako bi lahko na vasi proizvodjali drobno orodje v majhnih in specializiranih proizvodjalnih kolektivih, razne predmete domače obrti itd.

Delovno silo na vasi je mogoče zaposliti tudi v specializirani kmetijski proizvodnji, ki bi jo družba organizirala s kooperacijo, podpirala pa z zagotovljeno prodajo.

Graditev manjših obratov na vasi ne terja večjih investicij, te pa se v vsakem primeru naglo vračajo. Kmečko prebivastvo je samo pripravljeno, da bi za to prispevalo tudi lastna sredstva.

Imamo že primere, ko je usmeritev na specializirano in dodatno proizvodnjo dala izredne rezultate (Ribnica v Sloveniji, Bogdanci v Makedoniji itd.). To omogoča večjo proizvodnjo, spremembo socialnega sestava brez preseljevanja v mesto, zaposluje pa tudi tisto delovno silo na vasi, ki ne more najti zaposlitve v industriji.

Nadaljnje veliko vprašanje v bodočem razvoju vasi je vprašanje razvoja storitvenih in drugih dejavnosti družbenega standarda in tako imenovano urbaniziranje vasi. Rekli smo že, da dosegajo kmečka gospodarstva čedalje več dohodka v denarju. Večidel denarnih dohodkov dobiva vas z delom izven gospodarstva.

Od leta 1945 so se dohodki od prodaje pridelkov posestva povečali 2,34-krat, od dela izven posestva pa 3,75-krat.

Na vasi se zelo hitro spreminjajo pogoji za stanovanje, prehrano, oblačenje in kulturne potrebe. Čedalje bolj gradijo hiše, ki po gradbenem materialu in udobju ustrezajo mestnim standardom. To terja, da veljajo tudi za vas nekatera urbanistična načela in da se perspektivna kmečka naselja preuredijo, oskrbe s komunalnimi napravami in podobnim. To je zelo pomembno predvsem v predmestnih in sploh na razvitejših območjih.

V smislu urbanizacije je potrebno, da se del dohodkov vasi zajame s samoprispevkom in skladi ter uporabi za gradnjo komunalnih objektov na vasi: električnega omrežja, ulic, vodovoda, mostov, kulturnih domov, knjižnic, kinematografov in podobno. Bolj kakor kdajkoli se zdaj vas zanima za vlaganje sredstev v družbeni standard, posebno pa za gradnjo cest, kulturnih in zdravstvenih objektov in podobno.

Globoke in pomembne družbene ekonomske spremembe na vasi je spremljalo ves čas intenzivno delovanje socialističnih sil, zlasti Socialistične zveze, v kateri se kot najširši obliki samoupravljanja tudi delovni človek na vasi čedalje bolj uveljavlja in vpliva na še hitrejši napredek tako vasi kot vse naše družbene skupnosti.

M. R.

Od obnove do preobrazbe

Petnajst let je minilo, kar je izšla knjiga »Obnova slovenske vasi«.* Dovolj dolga doba, da ocenimo njeno neposredno učinkovitost in da preverimo pravilnost njene usmeritve v prihodnost. Plodno zamisel knjigi so dala osnovna spoznanja, ki so zorela že v letih pred vojno, ko so se s posegom kapitalizma pričela zaostrovati družbena nasprotja tudi na podeželju. Večalo se je bogastvo posameznikov in množilo osiromašenje večine srednjih in malih kmetov, viničarjev in želarjev. Vzporedno s

tem so se začele kazati tudi spremembe v sestavi vasi, njenega prostora in kmečkega doma. Te spremembe, ki so bile svojevoljne, so vznemirjale dotlej enotno podobo vasi. Vas in kmečki dom sta ohranila značilnosti zgodovinskega razvoja, ohranila sta vrednote, ki so bile vezane na preteklost, ohranila pa sta prav tako tudi marsikaj, kar je bilo zaostalo in je utesnjevalo življenje.

Vsa ta spoznanja, ki so temeljila na proučitvi stanja, niso imela kljub idealnim naporom napredno usmerjene inteligence v tedanjih družbenih pogojih upanja, da bi

* Ing. arch. Marjan Mušič, Obnova slovenske vasi, Mohorjeva družba, Celje 1947.

Naselbinski motiv iz Sorice.

preusmenila razvoj. Sele v letih hudega boja za obstanek so dobivala ta spoznanja trdnejšo osnovo, ki se je krepila ob revolucionarnih prizadevanjih po novi družbeni ureditvi. Ta prizadevanja so se začela uveljavljati po drugi svetovni vojni.

»Obnova slovenske vasi« je bila zasnovana takoj po vojni, ko so se po izvedeni agrarni reformi odprle možnosti nove načrtno graditve, ki naj bi nadomestila prve, zgolj obnovitvene posege na podeželju. Knjiga je opravila svojo nalogo s tem, da je pripomogla k razjasnitvi vprašanj o vasi, da je kritično osvetlila in ocenila našo de-

liščino, da je pripomogla k duhovni preusmeritvi in da je v nji kmet, ki si je obnavljal ali postavljaj dom, našel nasvet za ureditev domačije v ljudski gradbeni tehniki. V prvem delu knjige je bil dan poudarek vrednotenju (valorizaciji) izročila, v drugem pa obnovi razdejanega in opustošenega podeželja; pri tem pa je bila nakazana usmeritev v postopno preoblikovanje vasi v smislu njene zadružne ureditve.

Razvoj je potrdil pravilnost te usmeritve. Edino neskladje s predvidevanji, vsaj v kolikor se ta nanašajo na časovno zaporedje, kažejo poskusi kolektivizacije takoj v prvih letih po osvoboditvi in njej sledeče obdobje zastoja, ko je bilo težišče razvoja usmerjeno na druga področja. Zato pa so temeljne osnove, ki jih vsebuje knjiga glede vrednotenja izročila in zasnove zadružne vasi z istočasno obnovo obstoječih naselij, dobile tehtnost in utemeljitev ravno sedaj, ko se postavljajo materialni temelji napredni kmetijski preobrazbi in se povsod uveljavljajo odločni posegi v preobrazbo ne le naselij in njihovega ožjega prostora, marveč tudi celotne pokrajine. V kolikor je bilo dotlej težišče na **obnovi**, je odslej predvsem na **preobrazbi**.

Na neki določeni družbeni razvojni stopnji so se torej nujno morali izraziti daljnosežni posegi v ožjem in širšem naselitve-

Motiv iz Bohinja.

Naselbinski motiv iz Gozda pri Martuljku.

nem prostoru. Zaustavili se niso niti pred tistimi področji, ki so bila doslej, vsaj kar zadeva preobrazbo, izven dosega naše misli in roke. To so dejstva, ki jih sprejemamo kot najbolj utemeljena in sama po sebi razumljiva.

Če je možna primerjava z minulimi obdobji, bi komajda našli vsaj glede intenzivnosti in vsestranosti preobrazbe v preteklosti kaj podobnega. Vsiljujejo se tri obdobja, ki so sunkovito posegla v naselitveni prostor in ga tudi oblikovno preobrazila. Vsa ta tri obdobja so se naposled izrazila v združitvi njihovih prostorskih značilnosti in vrednot, ki jih moramo pri sedanji preobrazbi kot dejstva upoštevati.

Prvič: visoki in pozni srednji vek s fevdalno kolonizacijo in oblikovanjem meščanstva. Prostorsko se je izrazil v utrjenih gradovih, samostanih, cerkvah in posebno v mestih.

Drugič: barok, posebno njegovo zadnje obdobje, ki je razširil razpon njegovih posegov tudi na podeželje in povezal tesneje mesta in vasi, pokrajine in dežele.

Tretjič: pojav kapitalizma s tehnično revolucijo — vanjo se vključuje pionirsko obdobje nove arhitekture — izzove postopno zaostritev družbenih nasprotij. Ta nasprotja so se pokazala tudi v prostoru.

Vse te daljnosežne spremembe v naselitveni prostor smo sprejeli kot povsem na-

ravne, čeprav je tretje obdobje s svojo neugnano samovoljnostjo v marsičem vzneмирilo vrednote prejšnjih obdobj in se je tudi ostreje in manj organsko izrazilo v pokrajini.

Na prostor, v katerem živimo in po katerem se razgledujemo, torej ne smemo gledati statično, se pravi, kot na nekaj, kar je nespremenljivo. Stalno se je spreminjal, tu manj, tam bolj, zato pa je tudi njegova razvojna dinamika danes še kakó razumljiva in utemeljena.

Vsaki pokrajini ustreza v pogojih časa in prostora značilno oblikovanje prostora; vendar so ostajale ves čas neprizadete naravne konstante, ki imajo svojo osnovo v podnebnih, talnih in drugih pogojih. V sedanji razvojni dinamiki pa je preobrazba zajela in tesneje med seboj povezala i mesto i vas, pa prav tako tudi celotno pokra-

Naselbinski motiv iz Kranjske gore.

Naselbinski motiv iz Kranjske gore.

jino. Ogrozila je konstante, premaguje jih, vendar ne vselej dovolj premišljeno in utemeljeno. Podoba pokrajine se pred našimi očmi vidno spreminja. Ogrožena je neka določena harmonija kot nasledek kulturnih, socialnih, higienskih, estetskih in materialnih sestavin preteklosti. Zato je toliko bolj treba težiti za tem, da nadomestimo izgubljene vrednote preteklosti s sodobnimi vrednotami na višji družbeno razvojni ravni, a da pri tem sprejemamo in prilagajamo tisto, kar je v naravi in v arhitekturi dragoceno.

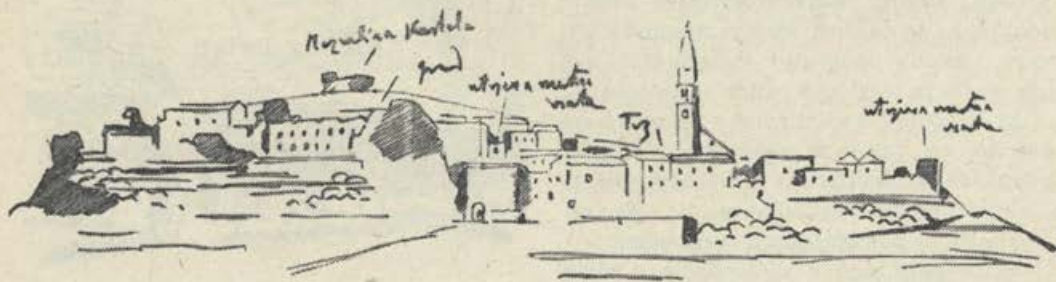
V preobrazbo so pritegnjeni celó alpski vrhovi in doslej mirne alpske doline. Ceste in žičnice, hoteli in domovi, hidrocentrale in daljnovodi se uporno zaganjajo v gorske masive. Posegi pa niso povsod smotrni in skladni, čestokrat so celo odvisni od krajevnih vidikov in koristi. Prav tako smo priče uničevanja dragocenega zaledja strnjenih naselbin. Posledica vsega tega je pokvarjena, nasilno spremenjena pokrajina. Ne smemo namreč pozabiti, da je tudi estetska komponenta del funkcionalne smotrnosti celote. Vsaktero pomanjkanje jasnega in medsebojno vsklajenega programa se prav tako odraža v celokupnosti prostorskega oblikovanja, v področju arhitekture in urbanizma. Priče smo nenavadnih in čisto nerazumljivih odločitev glede uporabe

raznih naselbinskih sistemov in vrst zgradb, kakor so stolpnica, mestni blok, vrstna, individualna hiša in drugo. Kje so usmerjevalci in kje neke neobhodne ureditvene misli? Kje so osnove, ki jih moramo iskati in utrditi, da se bomo lahko ustvarjalno vključili v razvoj, ki nas je že prehitel?

Ne bomo pogrešili, če bomo dodelili to vlogo štirim, vsekakor najvažnejšim vprašanjem. Ta so:

1. regionalno (pokrajinsko) obravnavanje vprašanj;
2. vrednotenje ali valorizacija z vseh splošnih in med seboj vsklajenih vidikov;
3. uresničenje in oblikovanje novih središč in naselij ter z njimi v zvezi
4. obnova zgodovinske pokrajine in naselij.

Danes se po svetu mnogo govori in piše o neobhodnosti pokrajinskega obravnavanja vprašanj in pokrajinskega načrtovanja. Dozorelo je spoznanje, da ne moremo in ne smemo več obravnavati posameznih vprašanj brez širših vidikov in ločeno od celote. V pospešenem razvoju proizvodnih sil in sredstev, ki dajejo materialno osnovo raznim družbenim in kulturnim manifestacijam, se pred našimi očmi spreminja zgodovinska pokrajina in se zastrujejo novi vidiki, s katerimi moramo vrednotiti naše kulturno izročilo in ga po svoje vključevati v proces preobrazbe. V vsesplošni dinamiki razvoja je v ospredju živahna industrializacija, ki vedno bolj posega v našo pokrajino. Z njo vred se množijo nove stanovanjske površine in zgradbe družbenega standarda. Pereča so postala vprašanja urbanistike novih industrijskih središč, ki se porajajo sredi kmetijskih površin. Pa tudi naša zgod-

vinska naselja, mesta, trgi in vasi so se znašla na mah pred novimi nalogami. S splošnim uvajanjem načel družbenega upravljanja v okviru komunalnega sistema so se sprostile različne dejavnosti v ožjem in širšem naselivitvenem prostoru. Intenzivnost urbanizacije je prebila izolacijo mest in je posegla daleč v vplivna območja kmečkega zaledja, tesneje je povezala mesta z deželo in mesta z mesti. Pospešeni promet in pomnožitev prometnih sredstev sta vnesla nov ritem razvoja v doslej mrtve kraje. Na zgodovinskih osnovah temelječa kmetijska proizvodnja se je zaradi novih, racionalnih gospodarskih vidikov, pokazala kot neustrezna. Nov ritem razvoja je hkrati zajel preobrazbo prebivavstva, obdelovalnih površin in naselij. Očitne so postale tudi spremembe v naravi, ki so bile doslej skoro neopazne.

Ves ta do kraja utemeljeni razvoj je s svojo dinamiko prehitel dosednji način dela pri vsklajevanju raznih družbenih dejavnosti v prostoru. Zato je vedno bolj očitna neskladnost med splošnim načelom načrtnega usmerjanja našega družbenega življenja in med načrtnim urejevanjem prostora, v katerega se vključujejo tudi naša vaška naselja in njihov pokrajinski okvir. Zaradi te neskladnosti izgubljam dragocene vrednote, ki so se v stoletjih izbrusile v mestih in vaseh. Treba je torej uresničiti takšno miselnost in take delovne metode,

Motiv iz Bohinja.

ki obravnavajo naselja v širšem naselivitvenem prostoru, odkrivajo pri tem njihove medsebojne odnose in njihovo organsko rast v pokrajini. V današnjem položaju se ne smemo lotiti reševanja posameznih vprašanj brez upoštevanja njihove celotnosti, niti ne reševanja posameznih nalog, ampak moramo tudi navidezno v sebi zaključene prostorske probleme postaviti v širši zemljepisno-gospodarski okvir.

Tu pa smo se soočili z vprašanjem pokrajine in načrtovanja v njej. Kaj je torej regija (pokrajina) in kaj regionalno načrtovanje v današnjem smislu? Regija je enota zemeljske površine, ki se razlikuje od ostalih območij v tem, da ima določene značilnosti. Ta činitelj enotnosti je lahko naraven ali pa se izraža v določenih oblikah človeške dejavnosti na takem območju (Taylor). Regionalno načrtovanje pa je sistematična dejavnost, ki skladno s potrebami in cilji državnega gospodarskega načrta na osnovi regionalne analize demografskih, kulturnih,

Motiv stogov v Studorju v bohinjskem kotu.

ekonomskih in tehničnih razmer ureja regijo takó, da se ustvari organska enota, ki ima možnost nadaljnjega razvoja (Pavliček). Kakor vidimo, gre tu za skladno obravnavanje problemov; med temi pa pritiče zelo vidno mesto estetsko oblikovalnim in spomeniško varstvenim vidikom. Seveda pa so se nujno morali ti vidiki v marsičem spremeniti oziroma dopolniti. Vsaktero zaključeno pokrajinsko enoto je treba obravnavati dinamično in pri tem osvojiti nujnost preobrazbe na višji ravni. To pa nikakor ne izključuje poleg varovanja zaščiteneh kulturnih spomenikov tudi varovanja značilnih in lepih obrisov pokrajine ter kompozicijskih vrednot v sicer anonimnem naselbinskem in arhitekturnem tkivu.

Današnja stihijna preobrazba ključnih pokrajinskih enot in posebej gravitacijskega območja naših mest in vasi nas sili, da nemudoma prekinemo z nepremišljenimi posegi in da zagotovimo našim prizadevanjem tisto veljavo, ki jo imajo ostale materialne sestavine. Prenehati je treba s prakso, da se omalovažujejo stremjenja po skladni ureditvi naselitvenega prostora in pokrajinskega okvira, po spoštovanju še vedno živih vrednot v obstoječih naseljih in po varovanju dragocenih krajinskih motivov. Kulturne spomenike moramo znati vključiti v moderno življenje, prav tako pa tudi značilni in dragoceni ambient v funkcionalni kompleks sodobnega urbanizma.

Kakor je treba v regiji, še preden se lotimo načrtovanja, predhodno temeljito proučiti materialne možnosti gospodarstva,

prometa, energetike idr., prav tako je potrebno proučiti tudi pokrajinske, naselbinske in arhitektonsko likovne vrednote. Vrednotenje ali valorizacija pokrajinskih, naselbinskih in arhitektonsko likovnih značilnosti je torej ena izmed nadvse tvornih komponent, ki jo je treba upoštevati pri regionalnem načrtovanju in jo vskladiti preko ustvarjalnega projektantskega procesa z ostalimi komponentami v harmonično celoto.

Kljub nenavadno sproščeni gradbeni dejavnosti v zadnjih letih, ki je kar se da vzpodbudna, se še nismo utegnili lotiti načrtno zasnovane in pretehtanega oblikovanja novih naselbinskih enot. Mesta in vasi se nenačrtno šinjajo, največ vzdolž komunikacij in preko obdelovalnih površin. Pri tem ne gre le za uničene ali pohabljenе pokrajinske motive in naselja, marveč tudi za gospodarsko škodo in za hromitev razvoja našega družbenega življenja. Neskladnost na enem območju se mora nujno pokazati tudi na drugem. Estetski vidiki torej niso več osamljeni in sami sebi namen; neločljivi so od ostalih vidikov in nepogrešljivi v celotnem urejevanju prostora.

Snovanje novih naselbinskih enot pa je zelo važno tudi za regeneracijo naših historičnih mest in posebno še vasi. S tem, da jih povečujemo in jim dodajamo nove, zahtevnejše funkcije, zaostrujemo pomanjkljivosti in uničujemo često dragocene naselbinske vrednote. Proces preobrazbe bo še za dolgo dobo moral upoštevati ne le naša stara mesta, marveč tudi naše vasi.

Marjan Mušič

Vloga žensk v našem gospodarstvu

Splošne gospodarske rasti si danes ne moremo predstavljati brez močne udeležbe žensk v proizvodnji. Če bi bila tehnična opremljenost in organizacija dela v industrijskih obratih taka, kot je bila v preteklem stoletju ali v prvih desetletjih tega stoletja, bi bilo zaposlovanje žensk v mnogih strokah gospodarstva nemogoče ali pa bi prišlo v poštev le za manjši del delovnih mest. Zaposlovanje žensk je bilo v takratnih razmerah največkrat v veliko zdrav-

stveno škodo. Delo je bilo težko, ker so bili stroji neizpopolnjeni oziroma jih za vrsto del sploh ni bilo. Prav tako ni bil urejen notranji transport; ta je pomenil navadno najtežje delovne faze. Največja ovira pa je bilo nedeljeno delo. Na vsakem mestu so se prepletale najrazličnejše operacije, od težkih do lahkih, od zahtevnih do nezahtevnih in od obdelovalnih do transportnih in montažnih. Taka mesta so lahko zasedli le moški — toda še ti le zdravi in močni.

Ženske v mentalnih (duševnih) in ročnih sposobnostih ne zaostajajo za moškimi. Celó nasprotno — v nekaterih sposobnostih prekašajo moške. Toda pri delih, kjer je potrebna telesna moč, ženske zaostajajo. Tudi za tiste, ki so v telesni moči enake moškim, ni primerno, da delajo na takih mestih, zlasti ne, če gre to na škodo njihovega materinstva (nosečnost, dojenje).

Čim bolj se je izpopolnjevala tehnična oprema in čim bolj je bilo delo deljeno, tem laže in smotrnejše je postajalo zaposlovanje žensk. Sodobna mehanizacija in organizacija dela ni torej nujna samo zaradi večje produktivnosti (hitrejšo delo, serijska proizvodnja, večje izkoriščanje osnovnih sredstev), ampak istočasno tudi zaradi tega, da omogoči zaposlovanje vsem, ne glede na spol in telesno moč. Z gospodarskim razvojem raste povpraševanje po delavkah in potrebe so že daleč prerasle zmogljivost moške delovne sile.

V prvem obdobju gospodarske rasti so se ženske zaposlovale predvsem v tipično »ženskih« strokah, kot je tekstilna, tobačna in živilska industrija. (V kapitalističnih deželah gre to precej tudi na račun »cene delovne sile«.) V drugi fazi razvoja pa se ženskam odpirajo vrata tudi v vse druge panoge, kjer so do nedavna prevladovali moški.

Podoben razvoj smo doživeli tudi v naši državi — predvsem v Sloveniji — v povojnem razdobju. Potrebe po ženski delovni sili iz leta v leto rastejo. V letu 1953 je bilo v Sloveniji od vseh zaposlenih 96.303 ženske ali 31 odstotkov. V letu 1962 se je to število dvignilo že na 186.550, to je za 94 odstotkov. Povečanje števila zaposlenih žensk je hitrejšo kakor povečanje vseh zaposlenih. Danes dela v industriji že nad 37 odstotkov žensk. V industriji nekovin jih je na primer 35,7 odstotka, v kovinski 25,3, v elektroindustriji 46,3, v kemični 39,1, v lesni 38,3, v papirniški 36,4, v usnjarski in obutveni 47,7, v gumarski 35,1, v živilski 46,4, v grafični 47,5 odstotka itd.

Z naraščanjem potreb po udeležbi žensk v industriji moramo istočasno spreminjati tudi pogoje dela, ki so nujno potrebni za uspešno in normalno udejstvovanje žensk. Da je zaposlovanje žensk zelo odvisno od tehnične opremljenosti in organizacije de-

la, povedo analize, ki so bile opravljene na vzorcu naših gospodarskih organizacij. Analizirana podjetja so bila razdeljena na tri skupine glede na tehnično opremljenost in organizacijo. V prvo skupino so bila zajeta podjetja s slabo opremljenostjo (posebno glede na notranji transport) in polobratno delitvijo dela. V drugo skupino so prišla podjetja s povprečno opremljenostjo, maloserijsko proizvodnjo in z delitvijo dela takega obsega, da je bilo okoli 50 odstotkov delovnih mest ozkega profila.* V tretji skupini pa so bila podjetja z dobro opremljenostjo in visoko delitvijo dela — v obratih 70 do 90 odstotkov mest ozkega profila. Udeležba žensk je bila v teh treh skupinah, v industriji pohištva in predelovalni kovinski industriji takale:

industrija pohištva:

v prvi skupini 82 odstotkov moških in 18 odstotkov žensk,

v drugi skupini 61 odstotkov moških in 39 odstotkov žensk,

v tretji skupini 46,5 odstotka moških in 53,5 odstotkov žensk;

kovinska industrija:

v prvi skupini 86,5 odstotka moških in 13,5 odstotka žensk,

v drugi skupini 58,3 odstotka moških in 41,7 odstotka žensk,

v tretji skupini 47 odstotkov moških in 53 odstotkov žensk.

Omeniti moram še to, da so bili v analizi zajeti le delavci v obratih (brez delavcev na upravi podjetja). Podobna slika odvisnosti je tudi v drugih strokah.

Analiza jasno kaže, da moramo podjetja tako tehnično kot organizacijsko dvigniti na višjo raven, če hočemo, da bo naš razvoj skladen z razpoložljivimi delavci. Seveda pa moramo to zahtevo prav tako jemati z vidika, da delavcem olajšamo delo ne glede na spol in telesno moč.

Izostajanje od dela in storilnost žensk

Mnogokrat se dela ženskam krivica z neutemeljenim mnenjem, da so ženske več bolne kot moški, da so manj storilne in

* Delovna mesta ozkega profila imenujemo tista področja dela, za katera se delavec usposobi v nekaj tednih.

bolj nestalne. Poglejmo najprej prvo »trdi-tev«. Če gledamo na splošno zdravstveno odpornost, lahko iz dejstva, da ženske v povprečju za nekaj let preživijo moške, sklepamo, da je tako imenovani šibki spol odpornejši od moških. Nekateri trdijo, da je to zato, ker moški več delajo. V povprečju to prav gotovo ne drži, saj vemo, da zaposlena ženska nosi dvojno breme — delovno mesto in dom. Prav tako pa tudi podatki socialnega zavarovanja kažejo, da so ženske manj bolne kot moški. Izostanki zaradi bolezni (tu so štete tudi nesreče pri delu in izven dela) so bili v obdobju treh let tile:

1960 —	moški 4,49 odstotka,
	ženske 3,83 odstotka,
1961 —	moški 4,59 odstotka,
	ženske 3,91 odstotka
1962 —	moški 4,83 odstotka,
	ženske 4,13 odstotka

Tudi če upoštevamo izostanke zaradi ne- družinskega člana, ki so mnogo pogostejši pri ženskah kot pri moških, je razlika še vedno precejšnja:

1960 —	moški 4,52 odstotka,
	ženske 3,98 odstotka
1961 —	moški 4,62 odstotka,
	ženske 4,09 odstotka
1962 —	moški 4,86 odstotka,
	ženske 4,34 odstotka

Sele če upoštevamo porodniški dopust, je odstotek izostajanja od dela žensk večji kakor pri moških. Toda porodniškega dopusta ne moremo šteti za posebno oviro v proizvodnem procesu. Vodja oddelka in kadrovska služba mora vedeti, kdaj bo nosečnica šla na porodniški dopust. Zato bo zamenjava oziroma nadomeščanje načrtno in pravočasno opravljeno. V organiziranem podjetju smejo proizvodnjo otežkočati le neplanski, nepredvideni dogodki. Za dalj časa zapuščajo podjetje tudi moški, ko odhajajo k vojakom, pa si zaradi tega organizatorji ne delajo sivih las. Prav tako so zamenjave na dnevnem redu zaradi rednih dopustov in podobno.

Da pa bomo do vprašanja zaposlenih žensk objektivni, je treba povedati, da ženske zaradi bolezni večkrat izostajajo. To se pravi, da so bolne le nekaj dni in večkrat v letu, medtem ko so moški dalj bolni, toda

manjkrat. Druga težava pa je v tem, da žensk ne smemo zaposliti v tretji, to je nočni delovni izmeni, to pa pride v poštev le v nekaterih podjetjih, saj večina gospodarskih organizacij obratuje le v dveh izmenah. Te slabosti, če jih tako imenujemo glede na organizacijo dela, pa ženske daleč odtehtajo z drugimi prednostmi.

Daleč od resnice je mnenje, da so ženske manj storilne. Vse analize pri delih, ki ne zahtevajo večje telesne moči, kažejo, da so ženske znatno bolj storilne kot moški. Te prednosti izvirajo iz več sposobnosti oziroma lastnosti. Prvič: ženske so pri ročnih delih (delo s prsti) v splošnem mnogo spretnejše kot moški. Osnova temu so drobni in gibki prsti. Drugič: ženske so ne samo bolj spretne, ampak tudi bolj urne. V vseh testih,* ki merijo urnost, pa naj gre za ročno, perceptivno (zaznavno) ali kombinirano, dosegajo mnogo boljše rezultate. Tretjič: ženske so pri delu vztrajnejše in bolj zbrane, predvsem pri ponavljajočem se delu pri kratkih delovnih operacijah. Mnogo laže kot moški prenašajo delovno eno-ličnost. Zato se povprečna razlika v doseganju storilnosti med moškimi in ženskami veča, čim krajše so delovne operacije. Pri zelo kratkih operacijah — krajših kot ena minuta — dosegajo ženske celo za 50 do 100 odstotkov večji učinek.

Teškoči trakovi, pri katerih se opravljajo drobne in kratke delovne operacije, bi se morali pomikati mnogo počasneje, če bi ob njih delali moški. V oddelkih, kjer opravljajo enaka dela moški in ženske skupaj, je povprečno preseganje norm pri ženskah za 10 do 50 in več odstotkov večje kot pri moških. Drugače pa je, če delajo ženske skupaj z moškimi pri težaških delih. Zaradi tega se podjetja navadno izogibajo takim dvospolnim skupinam pri enakih delih. Nihče ne ve, po katerem spolu bi postavili normo. Pravilo pravi, da je norma povprečen čas. V nobenem pravilu pa ni povedano, ali naj se ta povprečni čas računa po

* Teste imenujemo probna psihotehnična preizkuševala, s katerimi ugotavljajo psihologi najrazličnejše sposobnosti človeka. Tako imamo teste za merjenje duševnih sposobnosti (inteligentnost, računska sposobnost, besedna sposobnost itd.) in teste za merjenje raznih ročnih sposobnosti.

ženski, moški ali mešani delovni skupini. Ker opravljajo dela, pri katerih se zahteva spretnost in hitrost, pretežno le ženske, zato postavljajo normirci norme po ženski zmogljivosti. Če dobro premislimo, delamo s tem ženskam krivico, pa se tega le malo kdo zaveda. Zato lahko rečemo, da je tudi pri nas ženska delovna sila niže vrednote-na kot moška.*

Zanimive razlike v storilnosti zasledimo tudi znotraj ženskih skupin. Parcialne analize kažejo, da dosegajo ženske brez otrok, ne glede ali so poročene ali ne, nižjo storilnost kot ženske z otroki. S številom otrok (raziskava je bila delana na skupinah žensk z enim, dvema, tremi ali več otroki) prizadevnost raste. Najvidnejši je skok pri prvem otroku, nato pa je povečanje manjše. Komentarji k tem ugotovitvam niso potrebni, saj so vsakemu na dlani. V nekaterih podjetjih pa kljub temu (oziroma zaradi neznanja in drugih okoliščin, ki jim pripisujejo večji pomen) dajejo pri sprejemu prednost neporočenim ženskam.

Kakovost in odnos do dela

Rekli smo že, da so ženske spretnjše in bolj potrpežljive kot moški pri drobnih, natančnih delih. Zato je tudi kakovost dela v povprečju pri ženskah boljša. To pa ni odvisno le od omenjenih lastnosti oziroma sposobnosti, ampak tudi od odnosa, ki ga ima ženska do dela in do svojega znanja. Posebna ženska poteza, po kateri se ta zelo razlikuje od moškega, se kaže v njenem kritičnem ocenjevanju tega, kaj zmore oziroma zna. Če ženska (pri tem je mišljena ženska kot predstavnica spola ne pa posameznica, ki se lahko od povprečja zelo loči) nečesa ne zna, ne razume ali dvomi v pravilnost, ne bo tvegala koraka v negotovost, ampak se bo ustavila in vprašala, kako je prav. Moški bolj nagiba k temu, da poskuša, tvega in se loti tudi tistega, za

* Nižje vrednotenje ženskega dela ni mišljeno pri tem v tistem smislu, kot to poznamo v kapitalističnih proizvodnih odnosih, kjer so ženske načrtno slabše plačane. Tu je mišljena pri nižjem vrednotenju nehotena napaka, ki jo delamo vsled nezadostne znanstvene proučitve ženskega dela.

kar se mu samo zdi, da mu bo uspelo. Zato ima več odpada, več nesreč in na cesti se pri prehitevanju ušteje. Zato damo lahko tej lastnosti ime »tveganje«. Da je razlika med ženskimi in moškimi res pomembna, potrjuje tale poskus:

Vzorcu 500 moških in 500 žensk enake starosti in izobrazbe smo dali v reševanje poseben vprašalnik oziroma test. Obsegal je 60 vprašanj. Pri vsakem vprašanju je bilo napisanih pet odgovorov, od katerih je bil le eden pravilen. Naloga testiranih oseb je bila, da ugotove pravilni odgovor in ga podčrtajo. 50 vprašanj je bilo takih, da jih je večina lahko rešila na podlagi splošne inteligentnosti in razgledanosti. 10 vprašanj, ki so bila pomešana med druge, je bilo tako težkih in tujih, da so bila praktično glede na izobrazbeno stopnjo testiranih oseb, nerešljiva. Čas poskusa je bil tako dolg, da so vsi predelali vsa vprašanja. Analiza odgovorov je bila presenetljiva. Pri 50 »rešljivih« vprašanjih ni bilo med spoloma nobenih bistvenih razlik. Povprečje pravilno rešenih nalog je bilo enako. Povsem različna slika pa je bila pri drugih desetih vprašanjih. Ženske v večini nanje niso odgovarjale, in so pustile možne odgovore kar neprečrtane. Mnogo moških pa je tvegalo in so na srečo ali na dozdevnost prečrtali enega izmed petih odgovorov. Seveda so nekateri tako zadeli tudi pravega — saj tu gre za račun verjetnosti.

Kje je vir teh značilnih razlik, bi težko z gotovostjo utemeljili. Morda je ženska manj nagnjena k tveganju, ker je bila vse do pred kratkim vezana le na dom in je bila izključena od del, ki so terjala tveganje. Moški je bil raziskovavec neznanega, moški je bil vojak, moški je moral biti pridobiten v trgovini in pri drugih poslih zunaj doma. Prav gotovo je del izvora tudi v ženski naravni funkciji — v njenem materinstvu. Žena mora biti na varnem, v gotovosti ves čas nosečnosti, dojenja in še toliko časa, da postavi otroka na lastne noge. Ta naloga ji ne dopušča tveganja oziroma skoka v levo in desno. Moški po svoji naravi ni vezan na noben dolg proces, ki bi terjal varnost in gotovost.

Če se sedaj vprašamo, ali je ta lastnost (tveganje) glede na delo v proizvodnji pozitivna ali negativna, moramo odgovoriti,

da si na današnji stopnji dela ne moremo privoščiti tveganja. Zelo malo je področij dela, poklicev, kjer je tveganje zaželeno. Za večino delovnih mest je tveganje nekaj negativnega.

Umstvene sposobnosti žensk

Dolgo je prevladovalo mnenje (nekateri ga zagovarjajo glasno ali na tihem še danes), da ženske v umstvenih sposobnostih ali določneje — v inteligentnosti — zaostajajo za moškimi. Objektivne znanstvene razprave so to ovrgle. Napačni oceni je gotovo v precejšnji meri botrovalo splošno podcenjevanje žensk (neenakopravnost) in vtis, ki ga dajejo ženske s svojo lastnostjo netveganja ter posvečanje prizadevanj družini, ki mater časovno omejujejo pri delu zunaj doma. Res da v nekaterih sposobnostih, ki so delno vezane na inteligentnost in delno na praktično tehnično delo (razumevanje mehanskih odnosov, presojanje prostorninskih odnosov), nekoliko zaostajajo. Toda vzrok tega je napačna vzgoja in odvracanje žensk od tehničnega dela. Že pri otrocih delamo razlike med dečki in deklicami. Deklicam kupujemo »ženske«, fantku pa »fantovske« igrače. Tudi v nadaljnji vzgoji, ko se že razvijajo poklicni interesi, ločujemo med tistim, »kaj je in kaj ni« za dekleta. Ta miselnost ločenih sposobnosti je tako ukoreninjena, da prehaja od staršev na otroke in nazadnje dobe dekleta občutek manjše sposobnosti za dela, ki so privilegij moških. S tem pa delamo veliko napako, kajti ženske umstvene sposobnosti ostajajo neizkoriščene.

V gospodarskih organizacijah je z znanstvenim napredkom in sodobno organizacijo dela vedno več delovnih mest, ki zahtevajo večjo strokovno izurjenost. Samo z nadpovprečno sposobnimi moškimi teh mest ne bomo mogli napolniti. Zato moramo racionalno izkoristiti tudi umstvene sposobnosti žensk. Doslej smo na tem področju zelo malo naredili. Omenili smo že, koliko je danes že zaposlenih žensk v industrijskih podjetjih. Če pa pogledamo, koliko od njih opravlja razumsko oziroma strokovno zahtevnejša dela, bomo videli, da so razmerja kaj čudna. V pohištveni in-

dustriji na primer, kjer je zaposlenih 56 odstotkov moških in 44 odstotkov žensk, je struktura spolov na strokovno zahtevnejših mestih takale:

a) vodilna delovna mesta: 94 odstotkov moških in 6 odstotkov žensk (toda še te ženske so večinoma le predelavke);

b) visoko kvalificirana delovna mesta: 100 odstotkov moških in nobene ženske;

c) kvalificirana delovna mesta: 94 odstotkov moških in 5,7 odstotka žensk.

V lahki industriji, kjer je prav tako zaposlenih 56 odstotkov moških in 44 odstotkov žensk, je položaj podoben:

a) vodilna delovna mesta: 93 odstotkov moških in 7 odstotkov žensk;

b) visokokvalificirana delovna mesta: 98,7 odstotka moških in 1,3 odstotka žensk;

c) kvalificirana delovna mesta: 90,4 odstotka moških in 9,6 odstotka žensk.

Podobna nesorazmerja so tudi v drugih strokah.

Ti podatki zgovorno kažejo, da se kvalifikacijska struktura po spolu še zdaleč ne približuje strukturi zaposlenih. To se pravi, da zaposlujemo ženske le na strokovno manj zahtevnih delovnih mestih. To neskladje se začne seveda že pri strokovnem šolanju žensk. V vseh šolah, od vajenskih, industrijskih do tehničnih, ki pripravljajo učence za tiste poklice oziroma delovna mesta, kjer pogrešamo udeležbo žensk, je le 1 do 4 odstotke deklet.

Žensko mladino je treba za tako šolanje opogumiti in ji to seveda tudi omogočiti. Razumljivo je, da dekletu upade pogum, če se znajde sama med kopico fantov, ki si lastijo tehniko kot privilegij »močnejšega« spola. Položaj bi se hitro spremenil, če bi bilo v oddelkih strokovnih šol več sposobnih deklet skupaj. Nekateri predavatelji oziroma učitelji praktičnega pouka poskušajo »na podlagi slabih izkušenj« utemeljevati, da se dekleta v tehniških šolah slabo obnesejo. Te posplošitve pa so narejene na podlagi zelo maloštevilnih izkušenj, saj doslej niti nismo mogli ugotavljati, kakšna je povprečna uspešnost deklet, ker jih je v teh šolah tako malo, da nikakor ne predstavljajo vzorca ženske populacije. Če se na tisoče deklet odlično uveljavlja na naj-

različnejših delovnih mestih vseh strok, je gotovo, da so mnoge med njimi sposobne pridobiti si tudi širše strokovno znanje. Razume pa se, da moramo pri sprejemu deklet v strokovne šole narediti prav tako ustrezen izbor kot med fanti.

S širšo strokovno usposobljenostjo se bo povečala tudi stalnost zaposlenih žensk in se ne bo razlikovala od povprečne stalnosti moških. Vemo, da je stopnja fluktuacije v veliki odvisnosti od strokovne usposobljenosti delavcev. Nekvalificirani delavci so bolj nestalni kot kvalificirani. Ker so ženske, kot smo videli, pretežno nekvalificirane, je razumljivo, da ugotavljamo pri njih večjo nestalnost. Če pa primerjamo med seboj le iste kvalifikacijske skupine, pridemo do sklepa, da so ženske s srednjo in visoko izobrazbo celo bolj stalne kot moški.

Iz vsega povedanega vidimo, da ni vzroka za podcenjevanje žensk. Zato moramo odpraviti zakoreninjeno miselnost, da so za ženske primerni le nekateri poklici (šivanje, kuhanje, vzgoja in nega otrok, administracija in kar je temu podobno). Ta miselnost se z vzgojo prenaša od staršev na otroke.

Napačna usmerjenost ženske mladine v tako imenovane »ženske« poklice pa skri-

va še posebno nevarnost. Večina šol, ki jih imajo starši za »primerne« ženski mladini, je prenapolnjenih in absolutenke teh šol stoje danes že pred vprašanjem, kje bodo dobile zaposlitev. Če ne danes, bomo lahko jutri govorili o hiperprodukciji kadrov določenih poklicev, za katere se večinoma usposabljaajo dekleta. Po drugi strani pa nam manjka veliko število strokovnjakov v raznih tehničnih poklicih.

Ob teh neskladjih je potrebno, da hitro in učinkovito ukrepamo. Starši in ženska mladina naj se zanimajo za možnosti in perspektive. Toda samo zanimanje ni dovolj. Naloga nas vseh je, da prevzgajamo in z utemeljenimi dokazi spreminjamo staro miselnost in odpravljamo »kompleks ženske manjvrednosti«. Starši in dekleta naj se zavedajo svojega kratkovidnega gledanja: »V strokovno šolo naj dekle ne gre, ker se tam izučujejo poklici za moške«, istočasno pa se v istih panogah gospodarstva, za katere te šole kader usposabljaajo, zaposlujejo dekleta kot nekvalificirane delavke.

Opogumimo torej dekleta, da se ne bodo vpisovala samo v administrativne, ekonomske, zdravstvene in podobne šole, ampak v enaki meri v vse vrste tehničnih in drugih poklicnih šol.

Favle Kogej

Narodne manjšine v Sloveniji

Socialistična federativna republika Jugoslavija ni le državna skupnost srbskega, hrvatskega, slovenskega, črnogorskega in makedonskega naroda, temveč istočasno tudi domovina vseh tistih narodnosti oziroma narodnih manjšin, ki so prav tako kot skupnosti s svojimi kulturnimi, jezikovnimi in nacionalnimi posebnostmi enakopraven nosivec, enakopraven subjekt družbenih procesov in razvoja. Pripadniki teh skupnosti kot državljani socialistične Jugoslavije in občani lokalnih politično-teritorialnih enot enakopravno uživajo vse pravice, ki jim kot državljanom in občanom gre, obenem pa še posebne pravice, ki jim pripadajo prav zaradi jezikovnih, kulturnih in nacionalnih posebnosti narodnosti, kateri pripadajo.

Ob zadnjem ljudskem štetju leta 1961 so našli v Jugoslaviji poleg jugoslovanskih narodov še 914.760 Šiptarjev, 504.000 Madžarov, 182.964 Turkov, 84.435 Slovakov, 60.862 Romunov, 62.624 Bolgarov, 30.331 Čehov, 25.615 Italijanov itd. Že te številke kažejo na izredno pisan narodnostni sestav socialistične Jugoslavije, in dajejo poseben poudarek večkrat izraženi misli iz programa Zveze komunistov Jugoslavije, ki pravi: »Enotnost Jugoslavije je mogoča samo na podlagi svobodnega nacionalnega razvoja in popolne enakopravnosti Srbov, Hrvatov, Slovencev, Makedoncev in Črnogorcev, kakor tudi narodnih manjšin. Prav zaradi tega je socialistična Jugoslavija nastala in je tudi edino mogla nastati kot zvezna država enakopravnih in suverenih naro-

dov.« Če z gornjimi številkami primerjamo rezultate istega popisa prebivavstva v Sloveniji, ugotovimo, da je v primeri z ostalo Jugoslavijo, zlasti s Srbijo, Slovenija po svojem nacionalnem sestavu dokaj enotna. V Sloveniji namreč poleg Slovencev in pripadnikov drugih jugoslovanskih narodov živi na območju bivšega okraja Murska Sobota 9922 Madžarov in na območju bivšega okraja Koper 2627 Italijanov. To seveda nikakor ne pomeni, da bi v Sloveniji posvečali manjšo pozornost narodnim manjšinam oziroma narodnostim, ki žive na njenem ozemlju, saj v skladu z načeli socialistične teorije in prakse v nacionalnem vprašanju, pravice neke narodnosti ali naroda ne morejo v svojem obsegu biti odvisne od števila pripadnikov dotične narodnosti ali naroda. Prav v primeru Slovencev pa še posebej zaživi tisto načelo naše socialistične politike v odnosu do narodnih manjšin, ki pravi, da je za Jugoslavijo odnos do tujih manjšin pri nas in do naših drugje načelno enoten problem v tem smislu, da želimo, da bi naše manjšine v tujini uživale iste pravice, kot jih imajo manjšine pri nas. Pri tem seveda ni treba posebej poudarjati, da mislimo na desettisoče Slovencev, katerih položaj v sosednjih državah še vedno v marsičem ni tak, kot bi želeli.

Preden preidem na kratek opis položaja madžarske in italijanske narodnosti v Sloveniji, naj opozorim v skopih besedah na nekatera načelna izhodišča. Neka nova zvezna ustava kot tudi nova ustava Socialistične republike Slovenije — poleg v svetu splošno rabljenega izraza »narodna manjšina« — uvajata za isti pojem pri nas naziv »narodnost«. Pri tem nikakor ni šlo za terminološko vprašanje, temveč se je z uvedbo izraza »narodnost« skušalo še posebej izogniti takim naziranjem in razlagam, ki bi v pripadnikih npr. madžarske ali italijanske narodnosti videli neko tujo skupnost, neko manjšino v odnosu do ostalih jugoslovanskih narodov oziroma slovenskega naroda; torej neko skupnost, ki sicer uživa ožje ali širše pravice, ki pa prav zato, ker bi bila »tujka« skupnost, ne bi mogla biti resnično enakopraven nosivec in subjekt družbenega dogajanja pri nas.

Zvezna kot tudi republiška ustava v splošnem zagotavljata vsaki narodnosti —

narodni manjšini — pravico, da svobodno uporablja svoj jezik, razvija svojo kulturo in v ta namen ustanavlja ustanove ter uporablja druge z ustavo določene pravice, republiška ustava pa še izrecno italijanski in madžarski narodnosti, ki živita na območju SR Slovenije, zagotavlja enakopravnost in možnost vsestranskega napredka. Taka formulacija zvezne in republiške ustave jasno kaže na to, da naša družbena skupnost ne le, da dopušča pripadnikom drugih narodnosti uporabo lastnega jezika, ustrezno šolstvo itd., temveč ima za svojo dolžnost, da omogoča razvoj in rast teh narodnosti v okviru socialistične Jugoslavije oziroma socialistične Slovenije, in jim prav zato že v ustavi zagotavlja posebne pravice v zvezi z uporabo njihovega jezika, razvoja njihove kulture, šolstva itd. — poleg vseh ostalih pravic državljana in občana, ki jih v skladu z dosledno izvedenim načelom enakopravnosti svobodno uživajo vsi državljani oziroma občani socialistične Jugoslavije, ne glede na raso, jezik, narodno pripadnost ali vero. Prav načelo, da je pripadnikom neke narodnosti potrebno zaradi njihovih jezikovnih, kulturnih, nacionalnih in drugih posebnosti zagotoviti poleg splošnih pravic, ki jih uživajo vsi državljani, še ustrezne pravice, je eno temeljnih načel politike socialistične Jugoslavije do vseh njenih narodnosti.

Narodne manjšine oziroma narodnosti so po svojem nastanku deli nekega naroda (konkretno v našem primeru deli italijanskega oziroma madžarskega naroda), ki zaradi mešane naselitve, včasih pa tudi zaradi zgodovinskih, ekonomskih, strateških in drugih razlogov ne žive v državi svojega matičnega naroda. V pogojih socialistične mednarodne politike, ki si prizadeva za čim širše sodelovanje in razumevanje med narodi, imajo prav zato posebno funkcijo, funkcijo aktivnega nosilca medsebojnega zblizovanja, medsebojnega spoznavanja med sosednimi narodi. Kolikor torej poleg izraza »narodnost« za pripadnike madžarske in italijanske narodnosti v Socialistični republiki Sloveniji uporabljam tudi klasični izraz »narodna manjšina«, ga uporabljam ne v smislu nekakšne »manjšine« v odnosu do slovenske »večine«, temveč v smislu manjšega dela madžarskega (oziroma itali-

janskega) naroda v odnosu do celote madžarskega (oziroma italijanskega) naroda in to zato, ker je v nekaterih zvezah terminološko pojmovno ustrežnejši od izraza »narodnost«.

V splošnem lahko trdimo, da se položaj italijanske narodnosti v marsičem razlikuje od položaja madžarske narodnosti v Sloveniji. Ne da bi se spuščali v zgodovinski razvoj, naj omenim le to, da živi madžarska manjšina v Pomurju v mejah Jugoslavije že od leta 1918, da je bilo v splošnem in ekonomskem pogledu to območje med dvema vojnama prepuščeno samo sebi, v nacionalnem pogledu pa tudi prizorišče bolj ali manj močnih in zavestnih poizkusov slovenizacije. Temu primerna je bila tudi prva reakcija pripadnikov madžarske narodnosti ob priključitvi Prekmurja k madžarski državi med vojno, vendar se je po vojni kaj kmalu ustvarilo pristno sožitje med obema narodnostima v Pomurju. To je bila logična posledica priznanja in dejanske uveljavitve enakopravnosti pripadnikov madžarske narodnosti na vseh področjih družbenega življenja in zagotovitve vseh tistih posebnih pravic, ki jim kot pripadnikom madžarske narodnosti grede. Vzporedno s tem je šla zlasti v zadnjih letih skrb za splošni razvoj tega, nekoč zaostalega in samemu sebi prepuščenega območja. Kljub velikemu splošnemu napredku je še vedno ravno Pomurje v marsikaterem pogledu eno najmanj razvitih področij Slovenije. V pojasnilo razvojnih naporov naj navedem, da se je narodni dohodek na prebivavca v občini Lendava dvignil od 51.805 din v letu 1956 na 114.600 v letu 1960, število zaposlenih pa od 1899 v letu 1957 na 2981 v letu 1961. Značilno je tudi, da so še danes dokaj šibki stiki s sosednjo Madžarsko in da takih stikov pred nekaj leti tako rekoč ni bilo, čeprav si je socialistična Jugoslavija na vseh svojih mejah prizadevala za čim bolj odprto izmenjavo in sodelovanje, in je tudi pomanjkanje stikov s sosednim madžarskim narodom po svoje negativno vplivalo na splošen položaj Madžarov v Pomurju.

Pripadniki italijanske narodnosti v današnjih obalnih občinah Slovenije so med dvema vojnama živeli v italijanski državi. Že med zadnjo vojno se je v skupnem boju zoper fašistično in nacistično nasilje, na-

vzlic surovemu nasilju zoper Slovence pod fašizmom, pričelo kovati bratstvo med Slovenci in Italijani na tem območju. Po vojni je bilo to območje (do leta 1954) del bivše cone B Svobodnega tržaškega ozemlja, dokler ni bilo priključeno Jugoslaviji. Jugoslovanska vojaška uprava v coni B-STO si je dosledno prizadevala za to, da bi zagotovila enakopravnost med slovenskim, hrvaškim in italijanskim narodom, in so v tem smislu bili v coni B-STO vsi trije jeziki enakopravni. Priključitvi tega območja Jugoslaviji je sledilo močno izseljevanje pripadnikov italijanske narodnosti, predvsem iz ekonomskih razlogov, saj so mnogi že pred tem imeli svojo zaposlitev v Trstu, v Italiji. Tudi pripadniki italijanske narodnosti na tem območju so dandanes še večidel mali kmetje, vendar ne v tako visokem odstotku, kot je to primer z Madžari v Pomurju. V splošnem je koprsko območje v primeri s Pomurjem močno urbanizirano in v splošnem razvitejše. Po svoje ugodno vpliva na položaj italijanske narodnosti odprta meja z Italijo, čeprav neposredna bližina Trsta še vedno vabi k odseljevanju, ki pa je danes skorajda neznamno.

Jugoslavija je ob sklenitvi Londonskega sporazuma leta 1954, s katerim je bilo urejeno pereče tržaško vprašanje, sprejela glede pripadnikov italijanske narodnosti v bivši coni B-STO nekatere mednarodno pravne obveznosti v obliki tako imenovanega posebnega statuta, ki še danes velja. Tako je ravno italijanska narodnost v bivši coni B-STO edina narodnost oziroma narodna manjšina v Jugoslaviji, katere položaj je določen tudi z mednarodnim pravom. To seveda nikakor ne pomeni, da bi bile pravice te narodnosti kakorkoli obsežnejše kot pravice drugih narodnih manjšin v Jugoslaviji. Ne bi bilo mogoče govoriti o socialističnem odnosu do narodnih manjšin, če bi se položaj le-teh med seboj po obsegu pravic v načelu razlikoval, pri čemer pa seveda nekatere praktične razlike v njihovem položaju nujno obstoje in jim botruje zlasti višja ali nižja splošna razvitost območja, kjer žive. Pri zagotovitvi obsežnih pravic pripadnikom madžarske in italijanske narodnosti v Sloveniji ne gre samo za nekakšno izpolnjevanje mednarodnih obveznosti, temveč za dosledno izvajanje na-

čel socialistične politike do narodnostnega vprašanja, ki se kaže prav v tem, da si Socialistična republika Slovenija oziroma ustrezni organi in subjektivne sile prizadevajo, da bi bil položaj tako italijanske kot madžarske narodnosti ustrezen našim načelnim izhodiščem, da med njima ne bi bilo neklih razlik v obsegu pravic, kakor tudi ne razlik v odnosu do slovenskega naroda. Seveda Jugoslavija dosledno izpolnjuje mednarodne obveznosti iz posebnega statuta, ki jih s svojo politiko, tako glede načelnega odnosa do pripadnikov italijanske narodnosti pri nas, kot tudi v konkretnih posameznostih, ne le izpolnjuje, temveč tudi presega. Naj v pojasnilo v tej zvezi omenim značilen primer uradnih in uličnih dvojezičnih napisov, ki jih posebni statut predvideva samo tam, kjer odstotek pripadnikov italijanske narodnosti znaša nad 25 odstotkov celotnega prebivavstva in bi tako praktično nobena od občin na Koprskem ne prišla v poštev, pa so že predčasno bili uvedeni dvojezični napisi v občinah Piran, Izola in Koper.

Čeprav gredo v načelu pripadnikom katerikoli narodnosti v socialistični Jugoslaviji enake pravice, vendar je organizacijska oblika za uresničitev teh pravic kajpak od primera do primera različna in odvisna od razmer, zlasti tudi od velikosti neke narodnosti. Tako v Sloveniji ni bilo mogoče niti ni bilo potrebno ustvarjati nekakšne posebne avtonomije na območjih, kjer žive poleg Slovencev pripadniki madžarske in italijanske narodnosti, kot je bil to primer npr. v Vojvodini ali na Kosmetu, kjer je bil eden izmed razlogov za posebno obliko avtonomije v okviru SR Srbije ravno poseben narodnostni sestav prebivavstva. Tako se načeloma splošne pravice državljanov in občanov in istočasno vse posebne pravice, izhajajoče iz pripadnosti italijanski oziroma madžarski narodnosti v Sloveniji, uveljavljajo v okviru splošne strukture naše državne in družbene organizacije, to je v okviru celotnega sistema samoupravljanja.

Z novo ustavo je še dopolnjen široko razvejan sistem samouprave in komunam še bolj dana vloga samostojnega urejevalca vseh vprašanj, pomembnih za gospodarski, kulturni, socialni razvoj lastnega območja. Pri urejanju vseh krajevnih, a bistvenih

vprašanj za življenje neke skupnosti, pa imajo pripadniki tako madžarske kot italijanske narodnosti vso možnost, da kar v največjem številu sodelujejo — enako kot katerikoli drugi državljani oziroma občani socialistične Slovenije. Po krajevnih organih oblasti in organih družbene samouprave pripadniki italijanske ali madžarske narodnosti tudi samostojno odločajo o vseh tistih vprašanjih, ki se nanašajo na krajevno skupnost, v kateri žive. Oglejmo si v tej zvezi udeležbo pripadnikov italijanske narodnosti v organih oblasti, družbene samouprave itd. v Sloveniji in to po podatkih za leto 1961:

	Občina				Skupaj
	Koper	Piran	Izola	OLO	
republiški poslanci					1
odborniki OLO				3	3
člani svetov OLO				6	6
odborniki ObLO	3	3	3		9
člani svetov ObLO	3	7	3		13
člani delavskih svetov	12	16	6		34
člani združnih svetov	6	8	3		17

Podobni so za leto 1962 podatki o udeležbi pripadnikov madžarske narodnosti v organih oblasti in družbenega upravljanja v Prekmurju:

	Občina					Skupaj
	Lendava	Petrovci-Šalovci	M. Sobota	Okraj M. Sobota		
republiški poslanci						1
odborniki OLO					2	2
člani svetov OLO					3	3
odborniki ObLO	15	4	3			22
člani svetov ObLO	17	4	1			22
člani delavskih svetov	91	3	3			97
člani združnih svetov	37	24	26			87

Novi statuti komun in statuti delovnih organizacij bodo na temeljih nove ustave še posebej utrdili samostojnost krajevnih skupnosti pri urejanju vseh, zanje pomembnih vprašanj. V zvezi z gornjimi podatki naj omenim, da je število pripadnikov madžarske in italijanske narodnosti v družbenih organih, v organih oblasti itd. vedno bolj posledica njihove resnične družbene dejavnosti in vedno manj rezultat zavestnega zagotavljanja ustreznega razmerja.

Že prejšnji ustavni ureditvi Jugoslavije (iz leta 1946 in iz leta 1953) sta priznavali in zagotavljali vse klasične državljanske pravice, dopolnjene z vsebinsko novimi socialističnimi pravicami človeka in državljana, ob katerih šele moremo govoriti o socialistični demokraciji. Te socialistične pravice so bile zlasti: pravica do samouprave proizvajavcev v gospodarstvu skupaj s pravico do dela in pravica do politične in družbene samouprave. To so bile tiste temeljne pravice, z uresničitvijo katerih so proizvajalna sredstva dejansko prešla v last družbe in v upravo neposrednih proizvajavcev, vodstvo družbenih zadev pa neposredno v roke državljanov. Prizadevanja, da bi razširili in dopolnili te pravice, obenem pa iz naše ustavne ureditve odstranili preostale anahronizme preteklosti in ustvarili širša izhodišča za razvoj, so bila vodilo pri sprejemu nove ustave, s tem pa se je tudi pripadnikom narodnih manjšin kot enakopravnim državljanom razširil splošni okvir njihovih pravic.

Se tako razvejan sistem samouprave in družbenega upravljanja in splošne pravice državljana in občana pa niso dovolj za vse potrebe življenja in razvoja neke narodnosti — narodne manjšine. Potrebno je, če hočemo resnično uveljaviti dejansko enakopravnost, da s posebno pozornostjo, z na videz privilegiranimi postopki, obravnavamo potrebe življenja in razvoja narodnih manjšin. To temeljno načelo leninistične politike v odnosu do nacionalnega vprašanja se praktično manifestira v ustavi SR Slovenije, ki izrecno pravi, da sta na območjih, na katerih živijo poleg pripadnikov slovenskega naroda tudi pripadniki italijanske oziroma madžarske narodnosti, v javnem in družbenem življenju italijanski oziroma madžarski jezik enakopravna s slo-

venskim. Z zakonom in statutom občine pa se določi način uresničevanja pravic pripadnikov italijanske in madžarske narodnosti. Novo ustavno določilo pomeni precejšnjo izpopolnitev dosedanje, le načelne ustavne garancije glede razvoja narodnih manjšin, in je po svoji vsebini dosledno demokratsko. Z njim je uveljavljeno tako imenovano »teritorialno načelo«, to je: izhodišče posebnih pravic italijanske in madžarske narodnosti je ozemlje, kjer ti dve narodnosti avtohtono, to je že od nekdanj živita. Na tem ozemlju je madžarski in italijanski jezik enakopraven s slovenskim, tu deluje posebno dvojezično ali manjšinsko šolstvo, tu so državni in drugi organi javnih služb, tudi sodišča, dolžni voditi postopek s stranko madžarske oz. italijanske narodnosti tudi v italijanskem oziroma madžarskem jeziku. Tu mora uradnik ali sodnik znati tisti jezik; to je skratka področje, kjer od nekdanj skupaj žive Slovenci in Madžari oziroma Italijani. Tu so njihove pravice, njihov jezik, kultura itd. v vsem enakopravni.

Prav tako je značilno, da nova ustava izrecno zahteva, da so statuti občin poleg zakona tisti pravni akti, ki bodo določili uresničevanje pravic obeh narodnosti, saj prav statuti občin lahko zajamejo vse posebnosti nekega območja, prav oni pa so tudi najbolj neposreden izraz zakonodajne volje prebivavcev mešanega območja, ki so sami najbolj poklicani za to, da zagotovijo in varujejo enakopravnost in uresničitev ustavnih pravic.

Vsa ta pravna določila večidel le potrjujejo že obstoječo prakso. Že dolga leta poteka ustno uradovanje s strankami v občinah (in pri ustreznih okrajih), kjer žive pripadniki italijanske ali madžarske narodnosti v njihovem jeziku, izdajajo se dvojezični akti, obrazci itd.; v predstavnih organih pripadniki italijanske oziroma madžarske narodnosti uporabljajo svoj jezik, pa tudi gradivo za pripravo sej jim izročajo v njihovem jeziku. Uveljavili so se dvojezični napisi na uradnih prostorih in dvojezični nazivi krajev in ulic. Naj dodam, da so se ta praktična, na videz za celoten položaj neke narodnosti manj pomembna vprašanja, v resnici pa bistvena, če hočemo govoriti o resnični in vsestranski enakopravnosti, si-

stematično in pospešeno pričela urejati zlasti po letu 1959 na podlagi sklepov Izvršnega komiteja CK ZKJ z dne 2. III. 1959, ki še danes predstavljajo idejni temelj zavestnim prizadevanjem naše skupnosti, da bi tudi v pogledu odnosa do narodnih manjšin Jugoslavija bila resnično socialistična, vzorna skupnost delovnih ljudi.

Izrednega pomena za pripadnike narodnih manjšin je šolstvo v materinem jeziku ali dvojezično šolstvo, saj je prav izobrazba v lastnem jeziku (posebej to zagotavlja ustava) prvi pogoj za rast in za ohranitev neke narodnosti. Na območju, kjer žive skupaj pripadniki madžarske in slovenske narodnosti, so se po letu 1958 sprva poizkusno, leta 1962 pa z zakonom, uveljavile dvojezične šole, s katerimi so bile odstranjene mnoge pomanjkljivosti prejšnjih ločenih slovenskih in madžarskih šol, ki so bile neustrezne predvsem zato, ker so povzročale že pri otrocih razločevanje na podlagi narodnostne pripadnosti, zlasti pa niso ustrezale posebne madžarske šole zahtevam rasti in razvoja te narodnosti same. Učenci se niso v njih zadosti naučili slovenščine, s tem pa se jim je otežilo nadaljnje, višje šolanje. Poleg splošnih dobrih uspehov dvojezičnih šol v pogledu zblizanja obeh narodnosti in poleg dobrih pedagoških uspehov je bilo zlasti razveseljivo, da se je zajezilo upadanje števila učencev madžarske narodnosti v manjšinskih šolah.

Poudarim naj, da se v dvojezične šole vpisujejo vsi otroci z mešanega območja (njegov obseg določa zakon) ne glede na narodno pripadnost. To pomeni, da postaja mešano območje dejanski most med slovenskim in madžarskim narodom, k čemur naj prispeva tudi slovensko prebivavstvo mešanega območja. Učenci naj si enakovredno pridobijo znanje obeh jezikov in se enakovredno seznanijo z glavnimi pridobitvami kulture in zgodovine obeh narodov, kar zagotavljajo učni načrti dvojezičnih šol.

Zaradi objektivno drugačnih razmer in zlasti zaradi mednarodno-pravnih obveznosti se je na območju, kjer živi italijanska narodnost, obdržala klasična oblika manjšinskega šolstva, pri katerem pouk poteka v italijanščini, slovenščina je le učni predmet. Značilno je, da se je v slovenskih šolah tega območja uvedel pouk italijanščine.

Ko tu govorimo o šolstvu, seveda ne mislimo le na osnovne šole, temveč tudi na ustrezne predšolske ustanove in srednje šole, npr. na italijansko gimnazijo, italijansko ekonomsko srednjo šolo, posebni oddelek na učiteljskišči v Murski Soboti, začetni poizkusi visokošolskega pouka v Murski Soboti, pa tudi na srednje dvojezične oziroma manjšinske šole v sosednih republikah, o čemer tu ni mogoče posebej govoriti.

Omenim naj tudi pisano in bogato kulturno življenje italijanske in madžarske narodnosti v Sloveniji. Pripadnikom obeh narodnosti so na razpolago mnogi časopisi v njihovih jezikih, v italijanščini in madžarščini se prevajajo številna dela naših in tujih avtorjev, radijski postaji Koper in Murska Sobota oddajata v italijanskem oziroma madžarskem jeziku, knjižnice na mešanem območju nabavljajo in izposojajo tako slovenske kot italijanske oziroma madžarske knjige. Živahna kulturno-prosvetna dejavnost madžarske narodnosti poteka v okviru »Svobod«, enaka dejavnost italijanske narodnosti pa v okviru posebnih italijanskih kulturnih krožkov.

Seveda je uresničevanje teh in drugih pravic glede uporabe jezika, šolstva, kulturnega življenja, tiska itd. združeno z velikimi stroški. V pojasnilo naj navedem, da je npr. šolanje učenca v slovenski šoli na Koprskem stalo v šolskem letu družbo okoli 100.000 dinarjev, šolanje učenca v italijanski pa šestkrat več. Na italijanski gimnaziji so bili v primeru s slovenskimi stroški za šolanje na učenca skoraj 12-krat višji. Ustava SR Slovenije (že prej pa tudi republiški zakon o dvojezičnem in manjšinskem šolstvu) določa, da SR Slovenija skrbi za razvoj tiska, radia, kulturno-prosvetnega dela in šolstva italijanske in madžarske narodnosti in zagotavlja v ta namen potrebno finančno pomoč. Tudi to ustavno načelo je le potrdilo že obstoječe prakse, da celotna skupnost delovnih ljudi Slovenije zagotavlja dodatno potrebna materialna sredstva za razvoj italijanske in madžarske narodnosti v Sloveniji.

V prizadevanju, da bi zagotovili čim širše možnosti za razvoj madžarske in italijanske narodnosti, ni bilo prezrto dejstvo, da so narodne manjšine del naroda, ki mu etnič-

no pripadajo in katerega posebnosti, predvsem kulturne narave, nosijo v sebi in jih prepletajo s posebnostmi okolja, v katerem žive. Normalen razvoj neke narodnosti nujno terja njen stik z duhovnim razvojem in prizadevanji matičnega naroda. V tem pogledu so izredno pomembne izkušnje o tesnih medsebojnih stikih ob naši meji z Italijo, nešteti prehodi posameznikov, organizirani obiski, razne oblike izmenjave (posebej naj omenim seminarje v Koprju za profesorje, učitelje in dijake italijanskih šol o italijanskem jeziku in kulturi, kjer predavajo univerzitetni profesorji iz Italije) — skratka praktični rezultati politike prijateljskih sosedskih odnosov, politike aktivne koeksistence. Obratno pa ravno narodne manjšine lahko omogočajo, da meje med sosednjimi državami izgubljajo pomen dejanskih pregraj, da se krepijo stiki in zaupanje med narodi, saj pozitiven in socialističen odnos do neke narodnosti ne ustvarja le zaupanje pri njej, temveč tudi pri njenem matičnem narodu. Že sam obstoj neke narodne manjšine nujno terja stike

med sosednimi državami; zlasti na obmejnem območju pa postanejo kulturne vezi nujno potrebne. Demokratičen odnos do manjšine krepi tudi sodelovanje in zaupanje med narodi.

Prav naše izkušnje kažejo, kako napačna so tista mnenja, ki skušajo narodne manjšine prikazati kot nekaj, kar ruši enotnost neke države. Nasprotno, ves naš dosedanji razvoj (zlasti med leti 1948—1952), vsestransko sodelovanje pripadnikov narodnih manjšin in njihova aktivnost v družbenem dogajanju in njihova podpora naši zunanji politiki, kažejo njihovo resnično razpoloženje do socialistične Jugoslavije, hkrati pa izpričujejo, da si je socialistična Jugoslavija znala ustvariti zaupanje med pripadniki lastnih narodnih manjšin. Tudi madžarska in italijanska narodnost v Sloveniji si v okviru naše socialistične družbene ureditve predvsem sami, tam kjer njuni pripadniki žive in delajo skupaj s Slovenci, določata pogoje svojega življenja in soustvarjata skupno domovino enakopravnih, svobodnih, ustvarjalnih delovnih ljudi.

E. P.

Svet je lačen

Trije dedni sovražniki človeštva so v preteklosti zmerom ogrožali življenje in srečo človeku: vojska, kuga in lakota. V sto let trajajočem boju se je posrečilo premagati kugo. Vojske je mogoče preprečiti, če pamet zmaga nad norostjo. Lakota pa je še danes živa, najhujša nadloga, ki ogroža življenje nešteto milijonov ljudi na raznih koncih sveta. Velik del svetovnega prebivalstva ni v stanju, da bi ustregel svojim osnovnim potrebam. Strahotna je ugotovitev, da danes pol milijarde ljudi strada, da je skoro polovico prebivalstva na svetu nezadostno prehranjena. Okoli 15 odstotkov prebivalstva na svetu je glede na količino potrebnih kalorij zelo nedohranjenih. Koliko milijonov prebivalcev spet trpi zaradi nepravilne prehrane. Posledica tega so bolezn, nesposobnost za duševno in telesno delo. Lakota in nedohranjenost sta največje zlo in hkrati najhujša nesreča sedanje dobe.

30 do 40 milijonov ljudi umre vsako leto od lakote; to se pravi skoro dvakratno število prebivalcev Jugoslavije. Največ ljudi umre v tako imenovanih nerazvitih deželah Azije, Afrike in Južne Amerike. Visoka umrljivost otrok, kratka povprečna življenjska doba, majhna proizvodnost in majhen povprečen dohodek na osebo so zunanji znaki in žalostni spremljevalci njihovega brezupnega položaja, ki je še tem hujši zaradi hitrega naraščanja prebivalstva. Okoli tri milijarde ljudi je danes na svetu, njihovo število se bo verjetno še do konca tega stoletja podvojilo.

Beda in trpljenje sta vtisnjena v obrazih ljudi gospodarsko nerazvitih dežel. Ti ljudje sami niso v stanju, da bi se z lastnimi silami rešili iz tega vražjega kolobarja. Ti ljudje ponekod še vedno mislijo, da je lakota nekaj, kar je prav tako prirodno, kot so prirodni rojstvo, poroka in smrt. Toda

Kakor večino azijskih dežel, tudi Indijo vedno ogroža lakota. Slika je iz Biharja.

danes se tudi tem ljudem odpirajo pogledi na ta vprašanja z drugačnih vidikov; čedalje bolj sprevidevajo, da lakota na svetu ni nekaj prirodnega, nekaj, kar je posledica pomanjkanja živil, marveč je to dediščina družbenih krivic, dediščina izkoriščanja, dediščina nerazvitosti, kot posledice kolonializma.

V nasprotju s tem lačnim svetom, ki šteje tako rekoč dve tretjini človeštva, je drugi svet, svet industrijsko razvitih držav, v katerih živi ena tretjina človeštva v blaginji in hkrati v strahu pred uporom lačnega sveta. Okoli 30 odstotkov prebivalstva na zemlji razpolaga z več kakor 70 odstotki celotnih dohodkov. Če gledamo svet

kot celoto, moramo gledati na ta položaj kot na nekaj nevzdržnega, tembolj, ker je prepad med bogatimi in revnimi čedalje večji.

Danes razpolaga človeštvo z znanjem in s sredstvi, ki mu omogočajo, da premaga lakoto. To dejstvo ni in ne more biti prikrito tistim milijonom ljudi, ki stradajo. Lačne množice se prebujaajo in se čedalje bolj zavedajo, da lakota in beda nista nekaj naravnega, neko nujno zlo, ampak posledica krivic. One vidijo preobilje na drugi strani, vidijo tudi brezbržnost bogatega sveta, lakoto in pomanjkanje občutijo danes še kot ponižanje — to pa je nevarno, to je grožnja za mir na svetu. Proti temu se

mora boriti ves pošten svet in gledati na človeštvo kot celoto.

Proti lakoti ni posebnega zdravila, kakor je človeštvo ukrotilo kugo z zdravili. Boj proti lakoti je boj proti nerazvitosti, proti posledicam kolonializma in izkoriščanja, boj proti lakoti je boj za napredek kmetijstva in industrije v nerazvitih deželah, predvsem pa nesebična pomoč vseh, ki morejo in morajo pomagati. Danes so se stvari v boju proti lakoti spremenile v toliko, da so Združeni narodi prevzeli skrb za svetovno kampanjo proti lakoti.

Pod pojmom lakota si ne smemo misliti samo pomanjkanje kruha, osnovnih živil in podobno. Lakota ima več oblik. Huda lakota, to je glad, in kronična lakota, to je pomanjkanje določenih, bistveno važnih hranil, ki vzdržujejo ravnotežje v rasti človeškega telesa: proteinov, aminskih kislin, vitaminov, rudninskih snovi, kalcija, železa, beljakovin itd. Pomanjkanje proteinov in železa povzroča tropično anemijo. Pomanjkanje kalcija, sode in drugih sestavin povzroča druge bolezni. Duševna neuravnovešenost, nezadostna odpornost proti drugim boleznim izvirajo iz nedohranjenosti. Razne anemične bolezni, parazitoze, jetike itd. so posledica lakote. Lakota je potemtakem biološki odsev gospodarske in socialne nerazvitosti.

Vprašanje prehrane je staro kakor človeštvo. Skoro v vsaki generaciji so mnogi ljudje trpeli zaradi lakote in nedohranjenosti. Iz zgodovine poznamo huda leta lakote in ujm. Čeprav pridobivamo mnogo več živil, kot smo jih kdajkoli v zgodovini človeštva, kljub temu še mnogo ljudi strada. Res je, da se je število ljudi na svetu zelo povečalo in če bi se postavili na stališče tako imenovane maltuzijanske teorije, ki trdi, da nastaja lakota zato, ker proizvodnja živil ne narašča tako hitro, kot narašča prebivalstvo, bi mogli biti resnično v skrbeh spričo napovedi, da bo že v tem stoletju število prebivalstva na svetu naraslo na 6 milijard; toda na srečo Maltusova teorija ne drži. Dejansko stanje prehrane je danes na svetu v resnici tako, da povzroča hude skrbi, morda hujše kot kdajkoli. Z druge strani so pa spet neizkoriščene tako veličanske možnosti, da bi odpravili lakoto na svetu, da nas prihodnosti ne sme biti strah.

Takih lakot, kot so bile še v nedavni preteklosti, ne poznamo več. Kako pretresljive so bile vesti o lakoti na Kitajskem v letih pred drugo svetovno vojno, ko je zdaj zaradi poplav, drugič zaradi suše pomrlo od lakote na stotisoče ljudi. Ali če navedemo primer hude lakote leta 1942 v indijski pokrajini Bengaliji. Danes imamo na razpolago najmodernejša prometna sredstva in izkušnje, kako hitro pomagati območjem, ki jih ogroža lakota. Danes imajo vse države po svetu stalno neke zaloge žita in drugih živil za primer lakote. Toda kljub temu je svet še lačen, nezadostno in nepravilno hranjen. Posledica tega so bolezni. Zaradi pomanjkanja potrebnih beljakovin je zlasti mnogo otrok bolnih. Zaradi pomanjkanja hrane ali zaradi nepravilne prehrane, zaradi pomanjkanja vitaminov in rudninskih snovi slabi človekova delazmožnost, njegova odpornost, s tem pa tudi učinek njegovega dela, njegova življenjska raven in s tem raven skupnosti. Zlasti v nerazvitih deželah je vprašanje prehrane najbolj pereče, tako pereče, da moramo gledati nanj kot na svetovno vprašanje. Zato pa tako vprašanje mora biti reševano iz pobud človečanske solidarnosti, iz pobud vseh držav — bogatih in revnih, razvitih in nerazvitih. Tako se v tem kolobarju reševanja lakote na svetu vračamo zmerom na isto izhodišče: neskladje med bogatimi in revnimi. V kakih 20 deželah s skupnim prebivalstvom

Zaradi lakote trpe največ otroci. Telesni oslabilosti se pridružijo razne bolezni. Predvsem pomanjkanje beljakovin je vzrok mnogih bolezni. Na sliki mlada Kongožana iz Kasaia.

okoli 400.000.000 ljudi danes razmeroma dobro živi, čeprav vemo, da so tudi v bogatih deželah še vedno mnogi reveži in lačni. V teh deželah se je v zadnjem stoletju zvišala povprečna življenjska doba od 35 na 60 do 70 let, to se pravi za celo generacijo. To je bilo mogoče samo zato, ker so prebivavci v teh deželah bolje hranjeni, kot so bili njihovi predniki, a tudi pravilneje hranjeni — več živalskih beljakovin, več sadja in zelenjave, torej hrane, ki pospešuje rast in ohranja telo zdravo. Večina ljudi v teh deželah porabi dnevno več kakor 2700 kalorij in več kot 30 gramov živalskih beljakovin, kar je veliko nad povprečjem prebivavstva v nerazvitih deželah. Večina teh srečnih ljudi je telesno močnejša, krepko razvita, umrljivost otrok v teh deželah je zelo majhna. Med bogate in industrijsko razvite države sodijo danes Združene države severne Amerike in Kanada, Anglija, večina držav Zahodne Evrope, Avstralija in Nova Zelandija in nekatere dežele v Južni Ameriki. Za Južno Ameriko bi omenili značilen primer: Brazilija ima najbolj moderno prestolnico na svetu, njena mesta so med najrazkošnejšimi na

svetu — Rio de Janeiro in Sao Paulo — ima odlične ceste na jugu in velikanska bogastva. In vendar je Brazilija nerazvita država. Zakaj? Zato, ker na severu dobesedno umirajo od lakote, ker je to država z neuravnovešenim gospodarstvom in še niso rešili vprašanja agrarne reforme.

ZDA in Kanada imajo komaj 6,7 odstotka svetovnega prebivavstva, a odpade nanje kar 39,8 odstotka svetovnega dohodka. Bližnji vzhod razpolaga z velikanskimi ležišči petroleja, toda njegovo prebivavstvo je siromašno in odpade nanj le 1,8 odstotka svetovnega dohodka. Najsiromašnejši je Daljni vzhod. Vzlic temu, da spada v to območje tudi industrijsko zelo razvita Japonska, je delež Daljnega vzhoda v svetovnem gospodarstvu komaj 12,3 odstotka, čeprav znaša njegovo prebivavstvo kar 52,3 odstotka svetovnega prebivavstva.

Žalostno protislovje je v tem, da del človeštva trpi zaradi posledic preobjudenosti, drugi del pa zaradi lakote in zahiranosti.

Kako gledajo na to vprašanje Združeni narodi? V okviru Združenih narodov deluje Organizacija za prehrano in kmetijstvo — FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations), ki je sprožila svetovno kampanjo proti lakoti. To kampanjo ima za osrednje vprašanje ohranitve miru na svetu, zato ne bo omejena samo na to, da reši vsakega človeka na svetu strahu pred lakoto, pred pomanjkanjem, ampak si je zastavila še druge velike naloge. Ta kampanja, ki se je začela 1. julija 1963, bo trajala pet let, pri njej pa se FAO opira na pomoč vsega sveta, na pomoč narodnih in mednarodnih ustanov, zasebnih in državnih. Njen temeljni cilj pa je izboljšati splošno blaginjo, stanje prehrane in življenjskih pogojev vsega prebivavstva na svetu, doseči večji donos v kmetijstvu in sploh v svetovni proizvodnji, boljšo razdelitev vseh živil in zlasti napredek v kmetijstvu. FAO dalje zbira podatke o prehrani, živilih in kmetijstvu, pošilja svoje strokovnjake v razne dežele sveta, ki raziskujejo, proučujejo, poučujejo, popularizirajo pridobitve znanosti na področju prehrane, kmetijstva, ribištva, gozdarstva, daje kredite, tehnično in strokovno pomoč itd.

V teh petih letih, kar bo trajal ta načrtni boj proti lakoti na svetu, je nesmiselno pri-

Črnski deček na Haitih v letu lakote 1959.

V mnogih deželah opravljajo težaška dela še brez strojev. Koliko delovne sile in naporenega dela — a majhen učinek. Slika kaže delo pri nasipu »Damodar Valley Project« v Indiji.

čakovati, da ne bo več lačnih ljudi. Za popolno uresničenje tega načrta bodo potrebna desetletja. Tu gre za velike stvari, za velike premike, za velike spremembe, za velik cilj: človeštvo postopoma rešiti bede in predvsem lakote. V ta boj proti bedi in lakoti so razporejene na vseh mogočih frontah armade strokovnjakov, ki si prizadevajo, da bi na čim širšem področju uveljavili sodobne obdelovalne metode v kmetijstvu, sodobne metode pri vzreji živine, pri ribolovu itd. Na 1,6 milijarde hektarih obdelovalne zemlje, kolikor je je zdaj na našem planetu, bi z modernimi agrotehničnimi ukrepi večkratno povečali pridelok, ki znaša zdaj milijardo ton živil rastlinskega

in okoli sto milijonov ton živalskega izvora.

Z odbiro semen je FAO dosegla dosti višje hektarske donose. Tako se je v Združeni arabski republikli povečal pridelok riža od 652.000 na 1.790.000 ton ali za 185 odstotkov v minulih petih letih. V brazilski državi Sao Paulo so dosegli z boljšo sorto kikirikija za 20 odstotkov večji pridelok. V južnoameriških deželah Gvatemali, Salvadorju, Hondurasu, Nikaragui in Kostariki so v treh letih povečali proizvodnjo bombaža od 300.000 na 550.000 bal. Boljša semena pa so samo ena oblika dejavnosti FAO. Salvador, ki se je še pred nekaj leti oskrboval z mlečnimi izdelki v glavnem z

dragim kupom presežkov v drugih deželah, ima zdaj lastno industrijo, katere proizvodnja že skoro krije potrebe 2,3 milijona prebivavcev. V Dakarju na primer so zgradili tovarno, ki ribjo moko in pogače iz zemeljskih oreškov predelujejo v dragoceno živilo, iz katerega je mogoče izdelovati okusne testenine in kašo. Tovarna bo tako izboljšala prehrano tamkajšnjega prebivavstva, ki zdaj živi v glavnem od prosa in rib.

Do nedavnega so Etiopci poznali med vrtninami samo čebulo, lečo in domače zelje. FAO je uvedla korenje, fižol, solato in zelje novih sort. Na Japonskem se čedalje bolj uveljavlja novost: pridelovanje riža, ki potrebuje veliko vlage, kombinirajo z umetnimi ribniki. V Libiji, kjer živi še na tisoče nomadskih pastirjev, so strokovnjaki FAO v šestih letih vztrajnega dela izboljšali kakovost ovac, da dajejo zdaj boljše meso in več volne. Morje je s svojimi sestavinami in življenjem bogat vir hrane in surovin, vendar je to bogastvo zelo malo izkori-

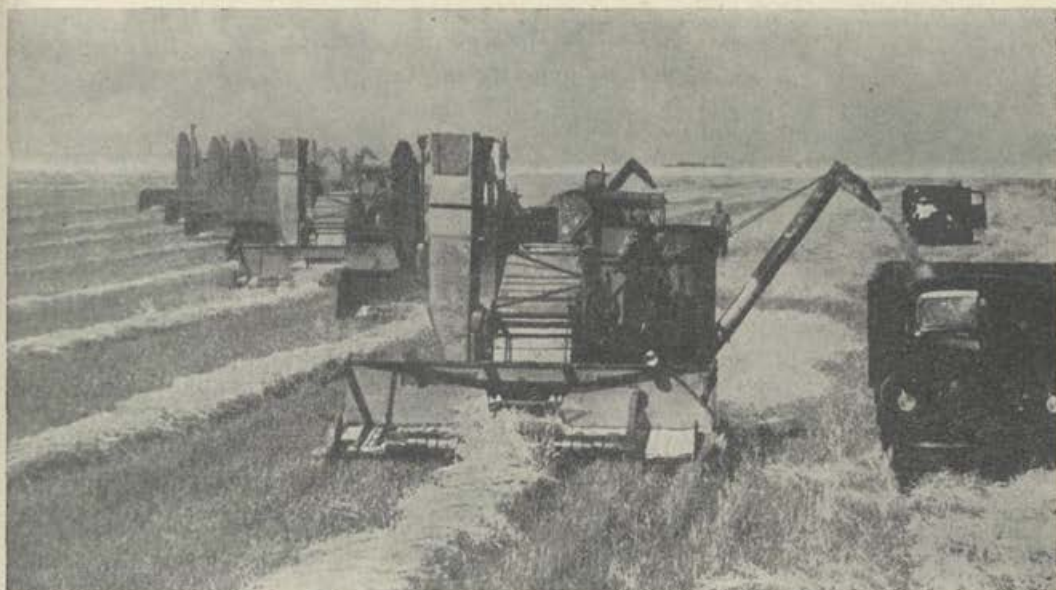
ščano. Britanski znanstveniki so dosegli z »gnojenjem« umetnih ribnikov — potresali so jih s superfosfati — velike uspehe; rib je bilo ponekod šestkrat več kakor prej. Strokovnjaki ugotavljajo, da bi bilo morskimi ribi dosti več, če bi jih umetno gojili in jih potem prenesli na primerna območja v morjih.

V nekaj desetletjih, ki so še pred nami, ko se bo svetovno prebivavstvo podvojilo, mora svet odpraviti ne le lakoto, ki jo trpi skoro pol milijarde ljudi, ampak vsaj podvojiti proizvodnjo hrane. Ali bo to mogoče?

Iz podatkov, ki jih imamo za svetovni pridelek žita v razdobju od 1934/38 do 1956/58, torej za 20 let, vidimo, da se je svetovni pridelek pšenice povečal za okoli 30 odstotkov, in to kljub drugi svetovni vojni. Ta pridelek ne bo zadoščal za potrebe podvojenega števila prebivavstva. Ta podatek nam služi za oceno pridelka pšenice za prihodnjih 50 let: ta bo za 70 do 75 odstotkov višji od sedanjega. Pridelek ko-

Z leseno »motiko«, kakršne poznamo iz kamene dobe, obdelujejo koruzno njivo v Pakistanu.

Zetev v Kanadi, kjer je na velikih posestvih uvedena popolna mehanizacija.

ruze se je v 20 letih povečal za okoli 57 odstotkov, v prihodnjih 50 letih bo pridelek koruze toliko večji, da bo kril tudi potrebe zaradi pomanjkanja pšenice. Podobno se bo povečal tudi svetovni pridelek riža. Že iz teh podatkov vidimo, da bo za podvojeno število svetovnega prebivalstva v petdesetih letih dovolj žita in drugih potrebnih živil.

Za preskrbo in prehrano naraščajočega števila prebivalstva na svetu v prihodnjih desetletjih in za preprečenje lakote v sedanjem svetu je treba storiti vse za hiter in vztrajen razvoj kmetijstva. K temu spada predvsem sodobna obdelava zemlje: primitivno poljsko orodje morajo zamenjati stroji ali pa vsaj močna in zdrava vprežna živina. Velika bogastva hrane, zlasti rib v svetovnih morjih, je treba dosti bolj izkoristiti. Riba je najcenejša hrana, ki vsebuje dosti beljakovin. Z velikopoteznimi načrti se je treba lotiti namakalnih in melioracijskih del v kmetijsko zaostalih deželah. Če pomislimo, da gre vsako leto skoro petino vsega pridelka v izgubo zaradi insektov, rastlinskih boleznih in drugih škodljivcev, vidimo, koliko združenih naporov strokovnjakov vsega sveta bo potrebnih, da bodo zmanjšali to škodo. V sušnih pokrajinah bo treba organizirati namakanje iz letal; prav

tako je treba iz letal uničevati razne škodljivce. Seveda taki ukrepi terjajo tehničnega znanja in šolanja tehničnih strokovnjakov v zaostalih deželah.

Neutemeljen bi bil vsak dvom, kako se bo končala tekma med rastjo svetovnega prebivalstva in med povečanjem hrane, če bo napredek kmetijstva šel v sedanjem razvoju dalje in če bo hrana enakomerno razdeljena. Vsak strah in pesimistične napovedi, da bo svet v nekaj desetletjih prenaseljen, so popolnoma odveč.

Ob vseh teh razmišljanjih o lakoti danes in še bolj v bližnji prihodnosti je treba poudariti naslednje: kampanja proti lakoti, ki jo je sprožil FAO, je vplivala na to, da se je svet začel resno zavedati te strašne nesreče sedanjega časa, ki utegne postati nevarna in da tudi narodi razvitih sprevidijo, da je treba lakoto preprečiti, nerazvitim pomagati do napredka in blaginje, odpreti skladišča, kjer je iz spekulativnih namenov nakopičene toliko hrane, da bi z njo nasitili tudi lačne. Odpraviti je treba neskladje med revnimi in bogatimi, ker le tako se bo spremenila ne le zunanja podoba sveta, ampak tudi njegov socialni in moralni obraz. To je pa mogoče doseči samo, če se bogate države odločijo za nesebično pomoč revnim državam.

Čas spreminjanja in rasti

S poti po jugovzhodni Aziji

V dobi reakcijskih potniških letal, ki letijo tudi tisoč kilometrov na uro (v prihodnjih letih se nam obetajo še dvakrat, trikrat večje hitrosti), se je svet skrčil in se še krči. Medtem ko je Kolumb potreboval šest mesecev, da je priplul do zahodnoindijskega otočja, prepotuje danes letalski potnik v ne dosti več kot šestih urah isto razdaljo. Kaj pomeni ta napredek? To pomeni, da smo si vsi postali tako rekoč sosede, da pa drug o drugem vemo zelo malo. To velja tudi za dežele jugovzhodne Azije.

K jugovzhodni Aziji prištevajo Indijo, Cejlon, Burmo, Tajland, Kambodžo, Vietnam, Malajo, Indonezijo in celo Filipine. Na tem območju živi kakih 700 milijonov ljudi, približno toliko kot na Kitajskem. Potemtakem je to eno izmed najbolj naselejenih območij sveta, eno izmed najbolj zanimivih in eno izmed najbolj zapletenih po političnem, gospodarskem in kulturnem dogajanju.

Poglejmo samo Indijo, ki ima skoraj dvakrat več prebivavcev kot vsa afriška celina — 450 milijonov, nekateri celo trdijo 480 milijonov. Njena površina bi prekrila najmanj deset Jugoslavij. To je dežela starodavne kulture, domovina hinduizma in budizma (muslimanstvo so prinesli tja zavojevavci), številnih kast, ki jih zakon prepoveduje, a še prevladujejo, posebno na

vasi. To je dežela silnih nasprotij v podnebju in ljudeh. To je skratka svet zase.

Ko sem potoval po tej širni deželi in občudoval njene spomenike preteklosti: v živo skalo vklesane templeje v Elori in Adžanti, mogulske (muslimanske) trdnjave in palače v Agri in Delhiju, svetišča v Benaresu in drugod, sem skušal tudi čim več zvedeti od ljudi. Dostikrat sem se pozno v noč razgovarjal z Indijci o njihovi preteklosti in prihodnosti. Bilo je ravno po kitajskem napadu v NEFA, ko je bilo po vsej deželi čutiti ogorčenja zaradi tega, in odločnost, postaviti se po robu napadavcu, če bi skušal ponovno napasti.

Iz pogovorov o tem, kaj so pravzaprav nameravali Kitajci s svojim napadom, smo prešli na velikanske naloge, ki so pred Indijo. Nesporno dejstvo je, da je povprečni letni dohodek na indijskega prebivavca med najnižjimi na svetu in da je napredek vse Indije v marsičem odvisen od napredka indijskega kmeta, ki živi v šeststo tisoč vaseh, raztresenih po vsej širni deželi.

V dolgih letih boja za neodvisnost so indijski voditelji nenehno govorili ljudstvu, ki je živelo v veliki revščini, boleznih in nevednosti, da bo nova neodvisna vlada dala na razpolago vsa razpoložljiva sredstva za odpravo te hude dediščine preteklosti. Vlada to obljubo izpolnjuje že od leta 1947, ko je Indija postala neodvisna. In eden izmed načinov za uresničitev napredka na vasi je načrt za razvoj vaških skupnosti. Ta načrt naj bi omogočil kmetu, da bi spoznal sodobne pridobitve v kmetijstvu, osebni higieni in kulturi. In ne samo spoznal, ampak tudi dobil tisto, kar mu gre kot človeku. Predvsem pa je cilj tega načrta, da zbudi v indijskem človeku vero v lastne sposobnosti in mu vlije zaupanje, da si bo začel samostojno ustvarjati boljše življenje — ob podpori države. In marsikje so bili doseženi presenetljivi uspehi. Del teh uspehov sem videl na lastne oči: tlakovane vaške ulice, kanalizacija, nove šole, bolnišnice in ambulante, zadruge, predvsem pa namakalne naprave. Toda napredek ni lahek.

Prizor iz Benaresa, Indija, na obali reke Ganga. Tukaj se gnetejo verniki in romarji iz vse Indije. Benares je najsvetejše hindujsko mesto.

Foto: B. Pahor

Ne smemo pozabiti, da je Indijcev zdaj 450 milijonov in da število prebivavstva nenehno narašča zaradi velikega števila rojstev. Spomnimo se, da imamo tudi pri nas težave z izobraževanjem ljudi, z večanjem pridelka in kmetijstvu, z ustvarjanjem novih zaposlitev in graditvijo tovarn — in vendar nas je samo 18 milijonov. Samo zvezna država Utar Pradeš v Indiji ima 70 milijonov prebivavcev! Tako nam postane nekoliko jasneje, s kakšnimi orjaškimi nalogami se bori ne samo Indija, ampak tudi druge dežele v tem delu sveta.

In vendar bi bilo popolnoma zmotno misliti, da je Indija v vsakem pogledu zaostala dežela. Nasprotno. Indija ima dobre železnice in udobne vlake, široko razpredeno cestno omrežje, številne hidrocentrale in termocentrale, tovarne, znanstvene inštitute, muzeje in gledališča. Atomski inštitut v Trombaju pri Bombaju ne zaostaja za nobenim podobnim inštitutom v ZDA, ZSSR, Britaniji ali kje drugje po svetu. Indijske lokomotive izvažajo celo v ZDA. Indija prav tako izvažajo radioizotope. Poseben oddelek tovarne za umetna gnojila v Nangalu nedaleč od najvišjega jezua na svetu pri Bakri — proizvaja letno 14 ton težke vode, ki jo potrebujejo za atomske reaktorje. To je zelo velika količina. Indija bo začela v kratkem proizvajati nadzvočna lovska letala. Indija je proizvedla leta 1961 nad pet milijard metrov bombaževinastega blaga. Lani je indijska letalska družba za mednarodne polete »Air India« sporočila, da na njenih progah letijo samo reakcijska letala, da je pravzaprav edina letalska družba na svetu, ki uporablja samo reakcijska potniška letala.

Ze teh nekaj podatkov kaže, da je Indija hkrati gospodarsko napredna in nerazvita, bogata in revna. Skratka, dežela velikanskih nasprotij in polna presenečenj. Nihče ne more reči, da pozna Indijo. Indija je preveč obsežna, preveč bogata in zapletena, da bi jo mogel kdo v celoti spoznati. Človek lahko samo sluti njeno veličino. Predvsem pa je Indija dežela prihodnosti.

Govoril sem s številnimi našimi inženirji, tehniki in delavci, ki delajo raztreseni po vsej širni Indiji. Nekateri vrtajo vodnjake v Bengaliji, drugi izsušujejo močvirja

v Kalkuti, tretji polagajo plinovode, gradijo električne centrale, delajo kot strokovnjaki in svetovavci na raznih toriščih, toda vsi, s katerimi sem govoril, so mi zatrjevali, da je Indija dežela prihodnosti in da je tukaj za nas eno izmed najbolj hvaležnih in dragocenih področij v gospodarskem in trgovskem pogledu. Pripomnil bi, da tudi v kulturnem in človeškem. Dosti se imamo naučiti ne samo od starodavne indijske kulture, spomenikov in književnosti, ampak tudi od njihove sedanosti, ki je polna naporenega, mučnega napredka, a tudi dragocenih izkušenj.

Burma na novi poti

Nekega sončnega in vročega jutra konec januarja sem z letalom zapustil velikansko milijonsko mesto Kalkuto in še isto dopoldne pristal v Rangun, glavnem mestu Burme. To je bil začetek moje poti po manj naseljenih državah jugovzhodne Azije: Burmi, Kambodži in Tajlandu. Te tri dežele se raztezajo v jugovzhodni smeri ob Bengalskem in Siamskem zalivu. Zgodovinsko so bile vse tri pod vplivom indijske kulture in idej, v času evropskega kolonializma pa so vse tri doživljale različno usodo.

Burma je bila podrejena Indiji, ki je bila sama kolonija. Siam oziroma Tajland, kakor se danes uradno imenuje, ni bil nikoli kolonija, kar gre pripisati predvsem dejstvu, da je bil vmesna država med mogočnima evropskima kolonialnima tekmečema: Veliko Britanijo in njenimi »interesi« v Indiji, Burmi in Cejlonu, in med Francijo in njenimi »interesi« v Indokini. To okoliščino so znali Siamci spretno izkoriščati in tako se jim je posrečilo ohraniti neodvisnost.

Burma je v marsikaterem pogledu nemirna dežela. Doživela je krvavo japonsko okupacijo in še bolj krvavo džungelsko vojno, ko so zavezniške čete začele iz Indije prodirati nazaj v Burmo. Blizu Ranguna sem obiskal velikansko, zelo lepo urejeno in vzdrževano pokopališče vseh tistih, ki so padli v boju za osvoboditev Burme. Tukaj počivajo Burmanci, nepalski Gurki, indijski Siki, muslimani, Filipinci, Avstralci, Angleži. Vsi grobovi so enaki in na

vsakem je napis, ki so si ga izbrali njihovi svojci. Dolgo sem prebiral te napise. Tu so podpisani starši, tam žene in otroci, drugod celo dekleta. Na pokopališču so rasli veliki grmi divjih rož, rdečih kot kri. In vsi ti možje so padli za osvoboditev Burme.

Za osvoboditev Burme? Za nekdanje kolonialiste, Britance, je osvoboditev Burme verjetno pomenila to, da se bodo lahko vrnili v nekdanjo kolonijo in jo še naprej izkoriščali. Toda ne samo Burma, ampak vsa Azija je bila po izgonu Japoncev spremenjena. Bivšim kolonialistom je kmalu postalo jasno, da tudi zanje ni več mesta v Burmi. In res je kmalu po razglasitvi indijske neodvisnosti tudi Burma postala 4. januarja 1948 uradno neodvisna.

Toda najhujše preizkušnje za Burmo so prišle šele po osvoboditvi. Razne narodnosti v Burmi so se uprle osrednji vladi in stisnile njeno vojsko na območje Ranguana. Šele z leti se je burmanskim vladam posrečilo upore omejiti, toda doslej še ne zatreti. V Burmi živijo poleg Burmancev še Karenci, Šani, Kačini, Moni, Arakanci in druge narodnostne skupine. Vsi ti so pod Britanci imeli poseben položaj, ker je bil cilj kolonialistov kot povsod drugod — vladati in razdvajati. In v senci teh uporov je bila Burma vse do današnjega dne.

Nič manj pereče od narodnostnega vprašanja je kmečko vprašanje, položaj kmečkih množic, ki so do nedavnega še ponekod živele v popolni odvisnosti od fevdalcev in raznih drugih izkoriščevalcev, med katerimi so lastnikom riževih mlinov in luščilnic šele pred kratkim pristrgli peruti.

Toda do nedavnega so se stvari v Burmi slabo razvijale. Sredobežne sile v deželi — zahteve narodnostnih manjšin — so postale tako močne, da je Burmi grozil razpad. Premier U Nu je menil, da bo z zakonom o budizmu kot državni veri zadovoljil budistično večino v deželi, a ni zadovoljil ne nje ne manjšine. Med voditelji strank je prihajalo do prav umazanih obtožb in spletk, ki so ogrozile same temelje države. Poleg tega je premier U Nu kot najvplivnejši politik čedalje bolj zapadal v budistični mysticism, ki se je izražal med drugim v tem, da je javno klečal pred kravo in jo prosil odpuščanja za krivice, ki jih človeštvo dela živalim. Toda to ni bilo naj-

hujše. Najhujše je bilo to, da so posamezne stranke izgubile sleherni smisel za pošten boj, da so pozabile na koristi Burme in jih podredile ozkim osebnim interesom.

Vojska pod vodstvom generala Ne Vina je iznenada udarila zjutraj 2. marca 1962. General Ne Vin je že drugič vzel vajeti države v svoje roke, toda to pot ne samo za nekaj mesecev. Po poldrugem letu vladanja revolucionarne vojske v Burmi se je marsikaj spremenilo.

Celo nasprotniki vojaškega režima v Burmi so mu priznavali, da vojaki vedo, kaj hočejo, predvsem pa da skušajo opraviti s korupcijo tudi v svojih vrstah, če jo tam zasledijo. Med pomembnimi ukrepi vlade doslej so nacionalizacija petrolejske industrije, ukrepi proti špekulantom s kmetijskimi pridelki, posebno z rižem, graditev namakalnih sistemov, krediti za kmete, zemlja in pomoč kmetom brez zemlje in tako dalje. Hkrati skuša revolucionarna vlada v Burmi ustvariti enotno politično gibanje, ki naj bi odpravilo brez števila strank, stranic, frakcij in političnih skupin, ki so si nenehno v laseh na škodo države in ljudstva.

Ko sem odhajal iz Burme, sem imel vtis, da je dežela po toliko letih uporov, neurenosti in težav krenila po poti napredka in socialne pravičnosti. To ne pomeni, da so burmanski voditelji brez napak in da med njimi ne prihaja do nesoglasij. General Ne Vin je tudi že govoril o korupciji med visokimi častniki, povedal pa je, da bodo vse take ljudi odstranili ne glede na čin ali položaj. Le tako si je mogoče ohraniti zaupanje ljudstva, brez katerega nista mogoča nobena revolucija in noben napredek.

Kambodža med dvema ognjema

Kambodža je bila del francoske Indokine, danes je samostojna kraljevina, ki se drži izvenblokovske poti in se skuša otresti pritiska z vseh strani. Zadostruje, če pogledamo njene sosedje: na zahodu oziroma severozahodu leži Tajland, kjer je sedež zahodnega vojaškega pakta SEATO, na severozahodu je še vedno nemirni Laos, na vzhodu in jugu pa še nemirnejši Južni Vietnam, kjer se že nekaj let vleče krvava in

neusmiljena državljanska vojna med silami Vietkonga in silami diktatorja Ngo Din Diema. Kambodža je stisnjena med temi državami. S Tajlandom trenutno nima diplomatskih odnosov, z Južnim Vietnamom pa zelo slabe stike.

Toda Kambodža je imela zmeraj težave s sosedi, to je s Tajci in Vietnamci. Francoska kolonialna okupacija pa je zapustila precej globoke sledove, vsaj po mestih. Glavno mesto Pnom Penh je mali Pariz s številnimi kavarnicami, stoli na pločnikih, časopisjem tudi v francoskem jeziku, trgovinami s francoskim blagom, s parfumi in celo modo. Toda to ne pomeni, da se Kambodža ozira na politiko Francije. Stiki s Francozi so bolj kulturne, dejal bi čustvene narave, zakaž Kambodža se je po neodvisnosti znašla v prav posebno izpostavljenem položaju, ki je terjal izvirne rešitve. To izvirno rešitev je Kambodžancem našel princ Norodom Sihanuk, premier kamboške vlade, v resnici pa nesporni vladar Kambodže. On odloča o vseh najvažnejših zadevah. To je razmeroma mlad mož, ki izborno obvlada francoščino in preseneča svojo okolico z izredno očarljivostjo, spretnostjo in delavnostjo. Njegov politični koncept je — ohraniti Kambodžo neodvisno. V svojih govorih hkrati napada Severni Vietnam in Južni Vietnam, Američane in domače levičarje, na drugi strani pa govori o večnem prijateljstvu z LR Kitajsko. Pojmovati njegovo politiko v ideološkem smislu, kakor ga poznamo v Evropi, nas ne bi privedlo nikamor. Princ Sihanuk ni ideolog, ampak človek, ki spretno izigrava nasprotja vseh mogočih vplivov v tem delu sveta, da bi ostala Kambodža neodvisna in v bistvu — njegova. Ljudje ga obožujejo, ministri se ga bojijo, diplomati pa ne vedo, kaj naj si mislijo o njem.

Zato ni nič čudnega, če je Sovjetska zveza sezidala v Pnom Penhu veliko bolnišnico, v kateri delajo znameniti sovjetski kirurgi in drugi zdravniki, če so Američani zgradili avtostrado ameriško-kamboškega prijateljstva od Pnom Penha do morja (cesta je na nekaterih krajih popokala in ljudje šaljivo govorijo, da je popokalo ameriško-kamboško prijateljstvo), če Kitajci gradijo tekstilne tovarne in postav-

ljajo temelje za jeklarsko industrijo, če Japonci postavljajo kmetijsko središče in tako dalje. Pomoč prihaja z vseh strani, z leve in desne. Potrebna je torej spretna politika, da bi ta pomoč prihajala tudi v prihodnje. Za zdaj je videti, da bo prihajala.

Toda kdor ni videl Angkor Vata, ni videl Kambodže. Zato sem se odpravil na sever Kambodže v Siam Reap, nedaleč od Velikega jezera, kjer se v džungli skriva eno največjih čudes Azije. Tukaj je na površini kakih šest sto kvadratnih kilometrov nad sto templjev, mnogo še presenetljivo dobro ohranjenih. Tukaj se je nekoč raztezalo milijonsko mesto Angkor Tom »Kraljevsko mesto«, prestolnica kmerskega ljudstva, ki je v razdobju od osmega do petnajstega stoletja ustvarjalo velikanske arhitektonske spomenike, čudovite reliefe, velikanske prekope za namakanje riževih polj, in zapustilo potomcem skrivnostno dediščino svojega genija.

Angkor je res mogoče primerjati z največjimi stavbarskimi in umetnostnimi spomeniki sveta. Ob teh in drugih spomenikih v jugovzhodni Aziji sem premišljeval o vseh teh narodih in rasah, ki imajo pravzaprav starejšo kulturo in civilizacijo kakor evropski narodi. Vedno znova sem moral ugotovljati, da ne zaostajajo za nami ne po naravnih darovih ne po spretnosti rok, morda nas v nečem še prekašajo. Čemu bi bili torej obojeni na večno zaostalost, revščino in lakoto? To se tudi sami sprašujejo. Toda ne smemo pozabiti, da je bila sicer zgodovinsko gledano doba evropskega kolonializma in imperializma v Aziji razmeroma kratka, a je vplivala z naglim tehnološkim in znanstvenim napredkom v Evropi in Ameriki. In prav v tem času so bili ti narodi Azije in Afrike najhujše izkoriščani, zapostavljeni in strahovani. Navsezadnje so najbolj razvite evropske države potrebovale najmanj sto petdeset let, da so si ob razmeroma majhnem številu prebivalstva izgradile sedanjo gospodarsko moč. Sedanje dežele v razvoju naj bi nadoknadile ta razvoj v nekaj desetletjih in ustvarile boljše življenje ne samo za nekaj milijonov, ampak za dve milijardi ljudi, katerih število se nenehno množi.

Angkor v Kambodži: eden izmed templjev v iekdanji prestolnici kmerskih kraljev blizu Siam Reapa, severno od Velikega jezera. Opečnati stolpi dokazujejo, da je tempelj iz prve dobe kmerske arhitekture. Foto: B. Pahor

Preko Tajlanda v Indonezijo

V Bangkoku, glavnem mestu Tajlanda oziroma Siamu, sem ostal samo sedem dni in še teh sedem dni sem si s težavo izbojeval. Tajland je namreč ameriško oporišče v tem delu sveta, in antikomunizem je ena izmed glavnih političnih postavk sedanjega režima. Toda Bangkok ni samo sedež vojaškega pakta SEATO, ampak tudi sedež ECAFE, Ekonomske komisije Združenih narodov za Azijo in Daljni vzhod. Tajland je tudi del Azije, to pa pomeni, da njegovi interesi ne morejo biti vedno istovetni z interesi ZDA.

Antikomunizem v tem delu sveta je — kakor sem ugotovil v razgovorih s številnimi ljudmi — dostikrat tudi posledica strahu pred kitajskim vplivom. Posebno po kitajskem napadu na Indijo se je ta strah povečal. Reakcionarni režimi ta strah spretno izkoriščajo za svoje cilje in kot opravičilo za nečloveško ravnanje z ljudmi, ki so obtoženi naprednih idej. Ti režimi skušajo prepričati ljudi, da komunist ali celo socialist ne moreta biti rodoljuba, češ da služita tujim koristim. Kitajska napadalnost in nestrpnost jim dostikrat pomagata pri tem.

Sicer pa so Siamci prijazni ljudje in radi pomagajo tujcu. Vedejo se neprisiljeno in kot gospodarji na svojem domu. Pri njih ni opaziti ne pretirane uslužnosti ne pretirane mržnje do belega človeka — kvečjemu radovednost in včasih morda celo rahlo vzvišenost. Toda človek v Aziji je po na-

vadi preveč vljuden, da bi odkrito priznal, da ima belca pravzaprav za barbara, ki je robot in neotesan in se ne zna lepo vesti.

Vsekakor moram omeniti plavajoče mesto v Bangkoču, ki je sestavljeno iz lesenih hiš na bambusovih splavih, privezanih za palme na obali. Namesto ulic so vodni prekopi kot v Benetkah in zato je Bangkok tudi dobil naziv vzhodnih Benetk. Tukaj mrgoli sampanov (čolnov) z vsem mogočim blagom, hrano in sadjem. Vsak dan prihaja sem na tisoče turistov, večinoma Američanov, ki radovedno strmiijo v to pisano življenje ter fotografirajo in filmajo nenavadne prizore. Za prebivavce plavajočega mesta so kot ljudje z drugega sveta in prav zanimivo je gledati, kako se spogledujejo eni in drugi. Med enimi in drugimi je prepad in pogledi niso dovolj trden most, da bi se razumeli. Morda so za nekatere turiste prebivavci plavajočega mesta nekakšna menažerija, medtem ko imajo prebivavci turiste verjetno za vsiljivce — do določene meje, zakaj turisti prinašajo tudi denar.

Po sedmih dneh v Tajlandu sem se z letalom indonezijske letalske družbe »Garuda« odpeljal iz Bangkoka v Djakarto, glavno mesto Indonezije. Najprej smo leteli nad Siamskim zalivom, potem pa nad nepreglednimi džunglami Malaje, kjer je še pred nekaj leti besnela neusmiljena džungelska vojna med partizani in britanskimi enotami, vojna, ki se je končala s porazom

Angkor v Kambodži: desna stran ograje pred južnimi vrati nekdanjega milijonskega mesta Angkor Toma. Ograja je sestavljena iz kamnitih podob zlih duhov, ki sedijo na pravljlični kači Nagi. Levo ograjo, ki je ni na sliki, sestavljajo dobri duhovi. V ozadju južna mestna vrata Angkor Toma. Foto: B. Pahor

Plavajoči trg v Bangkoku. Ob številnih preko-pih so lesene hišice na splavih, kjer prodajajo sadje, hrano, tekstil, spominke. Tukaj je vedno dovolj tujih turistov. Foto: B. Pahor

partizanov ne samo zaradi vojaške premo-či britanskih sil, ampak tudi zaradi hudih političnih in taktičnih napak Komunistične partije Malaje. Po treh urah smo zagledali pod seboj enega izmed zadnjih stebrov britanskega vpliva v Aziji, emporij Vzhoda, mogočni Singapur. Velike tovarne lad-je, zasidrane v pristanišču, so bile videti kot igračke. V daljavi je bilo videti še ne-kaj ladij, ki so plule proti mestu ali iz pri-stanišča in puščale za seboj belo brazdo. Leteli smo dalje nad palačami, stanovanj-skimi bloki, vilami in barakami in naposled pristali sredi džungle na velikem letališču Singapura.

Temnilo se je, ko smo istega dne pile-teli v Djakarto, nekdanjo Batavijo, kakor so jo imenovali Nizozemci, do druge sve-tovne vojne neomejeni gospodarji vzhod-noindijskega otočja, sedanje Indonezije. To je dežela nad tri tisoč otokov, ki se razteza od severovzhodnega skrajnega konca Su-matre do kraja Merauke na Zahodnem Iri-anu, oddaljenega skoraj pet tisoč kilome-trov. Samo z letalom je mogoče naglo potovati v teh krajih, potovanje z ladjo traja po več dni ali celo nekaj tednov. To so velikanske širjave, izpolnjene z večjimi ali manjšimi otoki, koralnimi grebeni, atoli in morjem, brezbrežnim morjem, ki mu ni konca. Tako si vsaj človek misli, ko leti nad temi prostranstvi.

Tudi neodvisna Indonezija ima burno zgodovino, tudi Indoneziji so se morali

krvavo bojevati za svobodo, tudi oni so doživeli notranje upore in vstaje, tudi oni sodijo v tako imenovane manj razvite de-že. Takoj po kapitulaciji Japonske so raz-glasili neodvisnost, toda Nizozemci se niso sprijaznili s tem. Hoteli so se vrniti v svojo nekdanjo kolonijo, da bi jo še naprej izko-riščali. Nizozemci so v začetku pogajanj z Indonezijci prišli na dan s tako megle-nim programom, ki je bil vrh vsega še vsaj za pol stoletja zastarel, da ga Indoneziji niso mogli sprejeti. Še med pogajanjmi so-začele britanske in nizozemske čete zase-dati indonezijsko ozemlje. Prišli so hudi časi preizkušnje za mlado deželo, katere oborožene sile so se pravzaprav šolale v bojih proti kolonialističnemu sovražniku. Obdobje boja za neodvisnost se je končalo šele novembra 1949, štiri leta po japonski kapitulaciji. Šele 27. decembra 1949 je bila osnovana prva začasna vlada nove države, katere predsednik je postal Sukarno.

Mlada dekle na Baliju, otoku vzhodno od Jave, Indonezija. Foto: B. Pahor

Po vsej Indoneziji so zelo priljubljeni pètelinji dvoboji. Slika je bila posneta na Baliu.

Foto: B. Pahor

Šele takrat se je Indonezija lahko lotila gospodarske obnove in nekaj let je krivulja gospodarske rasti kazala navzgor: petrolejski vrelci so začeli dajati čedalje več nafte, rudniki kositra so začeli dajati dragoceno kovino za izvoz, kavčuk s plantaž je odhajal na vse strani sveta. Čaj, tobak, kopra, palmovo olje. Indonezija je bila na dobri poti gospodarske obnove.

Toda cene surovinam — razen nafte — na svetovnem trgu so začele padati, hkrati pa so cene končnim izdelkom, ki jih izvažajo gospodarsko razvite dežele, začele rasti. Potem je Indonezijo doletela še ta nesreča, da je prišlo do odkritega upora proti vladi v Djakarti pod vodstvom nekaterih častnikov in politikov na Sumatri, Borneu, Celebesu in drugod. Uporniki so trdili, da se borijo proti »izkoriščanju« in za enakopravnost vseh delov Indonezije, v resnici pa so na veliko veselje vseh reakcionarnih in nekdanjih kolonialističnih sil skušali razbiti mlado indonezijsko republiko. Tako je ta upor prešel okvire same Indonezije in postal v nekem smislu mednarodni problem, ker so se začeli v notranje zadeve neodvisne azijske dežele vmešavati vsi mogoči tuji »interesi«. Zatreto upor ni bilo lahko. Uporniki so prejeli pomoč iz tujine. Naposled je indonezijska armada upor strla, toda trajalo je še najmanj dve leti, da so počistili z ostanki oboroženih skupin na nekaterih otokih. Seveda je ves ta čas trpelo gospodarstvo Indonezije in posledice tega je čutiti še danes.

Indonezijci so veseli in prijazni ljudje. Če se človek pelje po Javi ali drugih otokih, mu odrasli in otroci mahajo. Nasmeh

ni nikoli daleč, začne pa se z radovednostjo. To ljudstvo ni leno, čeprav je vse leto vroče, v deževni dobi pa zrak neznosno nasičen z vlagjo. Na Javi, kjer živita skoraj dve tretjini indonezijskega prebivalstva, je obdelan tako rekoč vsak pedenj zemlje. Riževa polja, ki se pogostokrat v terasah spuščajo z vulkanskih višavij, so naravnost mojstrovina inženirske spretnosti ljudstva. Voda se pretaka iz zgornjih polj na nižja v natanko odmerjenih količinah in po skrbno izdelanih kanalih. Med posamezniki in vasi veljajo natančni dogovori glede izkoriščanja in razdeljevanja vode, ki so stari stoletja. Sajenje riža je eno najtežjih del v kmetijstvu sploh. Stati v vodi do kolen in s stopali v blatu sključen po cele ure, ni šala. Kmet v Aziji ni len, ker bi sicer umrl od lakote. Gara neprimerno bolj od kmeta v bolj razvitih deželah. Tisto, kar mu manjka, so poljsko orodje in stroji, krediti in umetna gnojila.

Indonezija skuša naglo izobraziti čim več mladih ljudi, ki bi bili sposobni prevzeti odgovorne naloge v industriji in kmetijstvu. Izobraževanje ljudi je sploh eno izmed najvažnejših in najbolj perečih vprašanj v vseh manj razvitih deželah. In Indonezija, ki je sicer zelo bogata dežela naravnih virov, še prav posebno čuti to pomanjkanje.

Obdobje osvobodilnega boja se je za Indonezijo pravzaprav končalo prvega maja 1963, ko je administratorčasne izvršne oblasti Združenih narodov iranski diplomat Džalal Abdoh tega dne izročil nekdanjo

Zahodni Irian: ribič s svojim značilnim čolnom na obali v Sorongu. Foto: OZN

Nizozemsko Zahodno Gvinejo, današnji Zahodni Irijan, Indoneziji. Če odštejemo pol majhnega otoka Timor, ki je še vedno v rokah Portugalske, je zadnja sled klasičnega kolonializma izginila s tega dela sveta.

Čeprav izročitev Zahodnega Irijana Indoneziji prvega maja v glavnem mestu Kotabaru ni vzbudila posebnega zanimanja v svetu, ker je bil ta datum znan že davno prej, je bil ta dogodek zelo pomenljiv. Pomenil je konec obdobja v odnosih med ljudmi in deželami, obdobje, na katerega Evropa ne more biti ponosna. Toda tako, kakor ima vsako zatiranje v sebi že klico lastnega poraza, tako je tudi kolonializem — kot semena v vetru — prinašal s seboj

tudi napredne ideje o enakosti vseh ljudi. Te ideje so počasi prodirale do zavesti ljudi, tudi tistih, ki so delali kot sužnji na plantažah, da so lahko daljne evropske dežele uresničevale svoje industrijske revolucije. Tudi med belci so bili ljudje, ki se jim je upiralo to izkoriščanje človeka po človeku in ki so videli v zatirancih človeka s srcem, dušo in umom. Eden izmed njih je bil Nizozemec Maks Havelaar, čigar zgodba, opisana v romanu, je najbolj človeška obtožba kolonializma. Kdor ne ve, kaj je kolonializem, naj jo prebere. Nekdanjim zatiranim narodom Azije ni treba brati takih romanov. Sovraštvo do kolonializma so vsesali vase z materinim mlekom. In kdor tega ne razume, ne razume Azije.

Božidar Pahor

Dvoje perečih vprašanj naše dobe

Na svetu imamo dandanes dvoje enako perečih vprašanj, ki terjata odločen preobrat na bolje. To sta vprašanje vojne in miru ter ekonomsko vprašanje. Ni dvoma, da sta med seboj tesno povezani, saj se je pokazalo, da pomeni hitra pomoč gospodarsko nerazvitim deželam enega najzanesljivejših temeljev za ohranitev miru.

Na svetu še vedno strada kakih petsto milijonov ljudi, medtem ko jih približno milijardo in pol niha prav na robu lakote. Ker ima naš planet zdaj nekako tri milijarde prebivalcev, lahko rečemo, da uživata dve tretjini ljudi premalo hrane ali pa vsaj zelo neprimerno, slabo hrano.

Z druge strani so pa v razvitih kapitalističnih deželah Evrope in Amerike velikanske, neizkoriščene zaloge hrane. Samo zaloge ZDA znašajo sto milijonov ton, kaže pa, da se bo ta zaloga že prihodnje leto podvojila, če bo v Združenih državah le količjak dobra letina.

Da je mnogo ljudi lačnih, nekaj pa prestitih, najbolje kažeta dve konferenci, ki sta bili sklicani približno ob istem času sredi leta 1963. Na konferenci v Bruslju se niso mogli zediniti glede višine cen in omejitve uvoza žitaric, da bi obvarovali visoko življenjsko raven v deželah Zahodne Evrope; v Washingtonu pa so si na konfe-

renci FAO (Organizacija za prehrano in poljedelstvo pri Združenih narodih) prizadevali, da bi našli skupen jezik o načinu in sredstvih, kako zagotoviti vsaj minimalno količino hrane za sto in sto milijonov lačnih prebivalcev nerazvitih dežel.

Razlike v svetovnem gospodarstvu so zares velikanske. Okrog 65 odstotkov ljudi, kolikor jih živi v zaostalih deželah, razpolaga samo s 15 odstotki svetovnega dohodka, medtem ko je 85 odstotkov svetovnega dohodka v industrijsko razvitih deželah, v katerih živi le 35 odstotkov ljudi. Več ko polovica človeštva živi na Daljnem vzhodu, pojedjo pa tamkaj komaj četrtno vse hrane. V večjem delu Indije, na Kitajskem in na Japonskem mesa skoraj sploh ne uživajo, ker jim je zaradi revščine nedosegljivo, ali pa zaradi verskih razlogov. Na Kitajskem so mleko in mlečni proizvodi tako rekoč neznani. V Indiji, kjer je razmera največ krav na svetu, popijejo mleka prav malo, ker krave same stradajo in zato ne dajejo dosti mleka.

V katerih deželah je stanje glede prehrane prebivalstva najslabše? V Aziji: Kitajska, Koreja, Indija, Irak, Iran, Pakistan, Afganistan, Indonezija, Ceylon, Burma, Tajska, Laos, Vietnam, Kambodža, Filipini,

Jordanija. V Afriki: Libija, Angola, Tanganjika (v drugih afriških deželah ni dosti bolje, za nekatere pa sploh ni podatkov). V Srednji in Južni Ameriki: Dominikanska republika, Gvatemala, El Salvador, Kolumbija, Venezuela, Ekvador, Peru.

V nešteti deželah zaužijejo prebivavci manj ko 2200 kalorij na dan, to se pravi, da so večidel lačni. Seveda ne prav vsi — bogati imajo vsega v izobilju. Toda teh je v primerjavi z lačnimi komaj neznatna peščica. Kaj pravzaprav pomeni: zaužiti manj ko 2200 kalorij dnevno? To pomeni, da je dnevni obrok hrane premajhen, da bi človek lahko ostal normalno zdrav, da bi imel dovolj moči za navadno delo in da bi se otroci normalno razvijali. In vendar naj povemo, da prejemajo prebivavci posameznih pokrajin še neprimerno manj kalorij. Po podatkih FAO pred nekaj leti, dobi na primer prebivavec Bolivije povprečno komaj 1200 kalorij na dan, podobne strahotno nizke številke pa navajajo tudi za nekatere pokrajine Srednjega vzhoda, Jugovzhodne Azije, Kitajske in Indije. To praktično pomeni, da ljudje tudi umirajo od lakote. Stanje v teh pokrajinah je seveda še mnogo hujše, kadar nastopijo elementarne nezgode, ki so prav tod precej pogoste (poplave, kobilice, suša).

Tudi če ljudje v takšnih pogojih odrastejo, ne žive dolgo. V Mehiki je znašala tik pred drugo svetovno vojno povprečna življenjska doba prebivavcev 33 let, v Egiptu 31 let, v Indiji pa celo manj ko 27 let (ZDA, skandinavske dežele okrog 65 let!).

Kalorije pa še ne povedo vsega. Važno je tudi, kako je hrana sestavljena, saj še daleč ni vseeno, kakšne kalorije človeško telo dobi. Med beljakovinami, maščobami in ogljikovimi hidrati, ki sestavljajo hrano, mora biti določeno razmerje. In ne samo to. Če človeško telo ne prejme rudninskih snovi in vitaminov, tedaj tudi 3000 in več kalorij ne reši organizma pred hudimi boleznimi.

Rekli smo, da dve tretjini človeštva nima dovolj hrane oziroma kalorij. Če pa upoštevamo še nepravilno sestavljeno prehrano, je podoba še slabša. 80 odstotkov ljudi je samo žitarice, riž in krompir. Le vsak peti človek zaužije tudi potrebno količino mleka, mesa, jajc in podobne zaščitne hra-

ne. Bolj ko je dežela zaostala, bolj žive prebivavci večinoma od riža, korenja, krompirja, banan itd. Povprečno zaužije vsak Indijec komaj kilogram mesa na leto, jajca pa skoro ne pozna. Na drugi strani so dežele, kjer pojé vsak prebivavec povprečno sto in več kilogramov mesa na leto (Urugvaj, Avstralija, ZDA, Argentina, Nova Zelandija).

Oglejmo si zdaj kot primer Afriko, ki je tako rekoč vsa nerazvita, živi pa na njenem območju kakih 230 milijonov ljudi. Pravijo, da jim primanjkuje vsako leto 100 tisoč ton masti in olja, milijon in pol ton sadja in zelenjave, sedem milijonov ton mesa oziroma mesnih izdelkov. Umrljivost otrok je desetkrat večja ko v Evropi. To je posledica kolonializma in njegovih priveskov, kakor so na primer nepismenost, splošna zaostalost itd. Kajti Afrika bi s svojim naravnim potencialom lahko preživela ne samo 230 milijonov prebivavcev, ampak milijardo, če bi imela ustrezen kader in tehnična sredstva.

Na tako imenovani črni celini se je zadnja leta marsikaj spremenilo. Večina nekdanjih kolonij si je pridobila neodvisnost. Vlade mladih dežel in mednarodne organizacije so dosegle pomembne uspehe v boju proti boleznem in že omogočajo izobraževanje vse večjemu številu prebivavstva. Seveda so marsikje, na primer higienske razmere, še zelo slabe, pismenih pa domala nikjer ni več ko 20 odstotkov.

Povprečni letni dohodek Afričanov znaša — preračunano v naš denar — približno 80.000 dinarjev, marsikje pa ne dosega niti 40.000 dinarjev. Razlike med zaslužki domačinov in tujcev so v Afriki velikanske, najbolj pa je kričeč podatek iz bivšega Belgijskega Konga, kjer je tujec zaslužil povprečno sedemdesetkrat več kakor domačin . . . Občutne razlike v dohodku pa so tudi med posameznimi sloji samih Afričanov. Povprečna življenjska doba je v različnih afriških deželah različna: giblje se od 20 do 40 let.

Boj z zaostalostjo — dediščino novih afriških dežel — ni lahak. Predvsem primanjkuje šolanih ljudi, strokovnjakov. Ni učiteljev, zato so afriške vlade privabile vzgojiteljski kader iz mnogih dežel, zlasti evropskih. Izobraževanje je pomembna po-

stavka v proračunih, kljub temu pa obiskuje osnovne šole razmeroma malo otrok in še od teh se marsikateri izgubi, ko pride v mesto.

Pereča gospodarska in socialna vprašanja povzročajo odhajanje podeželskega prebivavstva v mesta, kjer si iščejo ljudje najrazličnejše zaposlitve v rudnikih, industriji, pristaniščih in plantažah. Ker odhajajo mladi moški tudi iz izrazito kmetijskih pokrajin, so se marsikje hektarski donosi zmanjšali. Selitev v mesta je hitrejša, kot pa je tu na razpolago delovnih mest. Potrebovali bi sicer kvalificirane delavce, toda prišleci z dežele kvalifikacij seveda nimajo.

Za napredek kmetijstva predvideva večina afriških vlad naselitev velikih skupin kmetov na novih, obetajočih površinah, namakanje, kreditno pomoč, ponovno delitev zemlje na pravičnejši osnovi — predvsem pa boljše proizvodne metode.

Toda vprašanje je v tem, da je potrebno orati ledino prav na vseh področjih, ne samo v kmetijstvu. Socialna vprašanja je moč urediti samo z razvojem gospodarstva. To afriški voditelji vedo. Zdaj, prva leta neodvisnosti, investirajo predvsem v gradnjo cest in železniških prog, v elektrifikacijo, industrijo, kmetijstvo, zdravstvo, izobraževanje, gradnjo stanovanj.

Afrika je pred dolgotrajnim, napornim procesom: premestiti mora prepad, ki zija med njeno zaostalostjo in razvitimi deželami dvajsetega stoletja.

Še težavnejši je položaj na Daljnem vzhodu in sploh v Aziji, kjer število prebivavstva najhitreje narašča, pri tem pa je prehrana najslabša. Razlika med številom prebivavstva in proizvodnjo oziroma razpoložljivimi količinami hrane je velikanska. Tu je treba iskati rešitev v deželah, ki razpolagajo z materialnimi in znanstveno tehničnimi dosežki. Kajti kaj bo čez dvajset, trideset let, ko se bo število ljudi na Daljnem vzhodu podvojilo? Kako dolgo bo sto in sto milijonov Azijcev potrpežljivo umiralo od lakote, medtem ko žive ljudje v Severni Ameriki, v pretežnem delu Evrope, v Avstraliji in še kje v precejšnjem izobilju? To je vprašanje, ki se ga razvite dežele sicer zavedajo, z ukrepi pa vendarle zavlačujejo. In vendar čas terja, da: pra-

vilno razdelimo proizvedeno hrano na vse človeštvo, prav tako pa tudi tehnična sredstva, da se pospeši proizvodnja v nerazvitih deželah.

Organizacija FAO je dala — glede na zgoraj opisani položaj — pred tremi leti pobudo za izdelavo posebnega svetovnega programa prehrane. Šele septembra 1962, na sedemnajstem zasedanju Generalne skupščine Združenih narodov, je 39 dežel obljubilo, da bodo prispevale v treh letih — začeni z januarjem 1963 — določene vsote, vendar nobena niti 100 milijonov dolarjev, kolikor je FAO postavila kot minimum. S tako majhnimi sredstvi pa seveda ne bo moč odpraviti lakote in slabe prehrane na svetu.

Nerazvitim deželam je bilo to na mah jasno. Zato so preko Združenih narodov pripravile novo akcijo. Dosegle so, da je bil na istem zasedanju Generalne skupščine sprejet 10-letni program Združenih narodov za hitrejši gospodarski in socialni napredek dežel v razvoju. To je doslej najboljše načrt pomoči, kar jih je kdaj bilo.

Kaj predvideva? Vse je preračunano na to, da se v prihodnjih 20 do 30 letih dvigne življenjska raven prebivavstva zaostalih držav za 10 odstotkov. Pogoji, da se ta načrt uresniči, je pomoč industrijskih dežel nerazvitim deželam v znesku štiri do štiri milijarde in pol dolarjev na leto. Posebni sklad Združenih narodov v podobne namene pa naj se postopoma povečuje, tako da bi znašal leta 1970 že 300 milijonov dolarjev.

Kaj bi pomenilo dosledno izvajanje desetletnega načrta za nerazvite dežele Azije, Afrike in Latinske Amerike? Prvič — občutno povečanje bruto produkta; drugič — z uporabo modernih kmetijskih metod bi se znatno povečala proizvodnja prehranbenega blaga; tretjič — vsako leto bi bilo moč zgraditi okrog 20 milijonov stanovanj, tako da bi v desetih letih prišla do primernih bivališč milijarda ljudi; četrtrič — da bi leta 1970 prišel en zdravnik na vsakih 10 000 prebivavcev, en bolničar na vsakih 5000 in en pomožni bolničar na vsakih 1000 prebivavcev.

Priprave za postopno uresničitev tega načrta so se na sedežu Združenih narodov

že začele. Za uspeh pa bi bilo potrebno še nekaj: napraviti red v mednarodni trgovini. In tako so nerazvite dežele sprožile še tretjo akcijo in dosegle, da je bila sklicana svetovna konferenca za trgovino in razvoj. Na njej bodo obravnavali zlasti tri naloge.

Kot prva naloga je omenjeno povečanje mednarodne trgovine kot sredstva za zagotovitev normalnega gospodarskega razvoja na svetu, zlasti slabo razvitih dežel, katerih udeležba v mednarodni trgovini se je zadnja leta še celo zmanjšala.

Druga naloga je ustalitev cen na svetovnem tržišču. V zadnjih osmih letih je namreč vrednost surovin — najpomembnejšega izvoznega blaga nerazvitih dežel — padla približno za 10 odstotkov, na drugi strani pa se je prav tako za 10 odstotkov dvignila

cena industrijskega blaga v razvitih deželah.

Dalje bi bilo potrebno odstraniti vse ovire oziroma omejitve, ki jih izvajajo razvite dežele, kar slabi izvozne možnosti nerazvitih dežel. Zaradi uvedbe diskriminacijskih carin in drugih zaščitnih ukrepov nadzorujejo Združene države Amerike in Skupino evropsko tržišče več ko polovico svetovnega blagovnega prometa. To povzroča nerazvitim deželam veliko škodo.

Sklicanje svetovne konference pomeni vsekakor napredek pri urejanju teh perečih vprašanj. Upajmo, da se bodo njeni sadi pokazali tudi v praksi in tako prispevali ne samo k izboljšanju socialnega položaja človeštva, temveč tudi k utrditvi miru.

M. J.

Napredek znanosti nekoč in danes

Naše stoletje pogosto označujejo kot stoletje umetnih snovi, avtomacije, vesoljskih poletov in podobno. S temi oznakami pa je nakazan samo del področij, ki tako živo označujejo sedanost. Pravilneje in splošneje bi morali reči: Živimo v dobi edinstveno hitrega, rekli bi eksplozivnega pospeška napredka na mnogih področjih, zlasti na področju prirodoznanstva in tehnike.

Zadnjih petdeset let človeške zgodovine (nekako od 1912 do 1962) je prineslo večji prirodoznanstveni in tehnični napredek, kot sto tisoč let človeške predzgodovine ali tisoč let srednjega veka. Za razdobje od leta 500 do 1500 po Kr. navaja na primer P. Walden samo za področje kemije in kemijske tehnike naslednje značilnosti napredka: ogenj (Kallinikos), destilacija vina, mineralne kisline, smodnik, iznajdba tiskarstva. V primeri s tem pa nam je zadnjih petdeset let prineslo radio, televizijo, zvočni film, barvno fotografijo, elektronski mikroskop, radioindikatorsko metodo, analizo sestave kristalov, rentgenoskopijo, ultravijolično skopijo, infrardečo skopijo, velike računske stroje, radar, kronomatografijo, tranzistorsko tehniko, razbitje jeder, spo-

jitev jeder, atomske elektrarne, umetne zemeljske satelite, polete v vesolje, izstrelek na luno, avtomacijo in tisoče drugih odkritij. Kakšen dogodek je bil to, ko je polkovnik Charles Lindbergh 1927 prvič preletel progo New York—Paris, ne da bi kje vmes pristal, leta 1962 je pa skoro 2 milijona potnikov preletelo v mnogo hitrejšem letu Atlantski ocean. Sintetična vlakna so bila pred petdesetimi leti komaj znana. Leta 1910 je prišla prvič v prodajo viskozna svila; pozneje so sledila vlakna PeCe, najlon, perlon, diolen, trevira, dralon itd., ki so čedalje bolj izpodrivala stara naravna vlakna. Namesto mila smo dobili celo vrsto drugih umivalnih in pralnih sredstev — sintetičnih proizvodov. Stari način kurjenja s premogom in z drvmi čedalje bolj izpodriva kurjenje z oljem oziroma z nafto. Poglejmo mehanizacijo (strojno obdelovanje) kmetijstva: traktorji, kosilni stroji, sejalniki, sintetična sredstva za uničevanje mrčesa, snovi, ki zavirajo ali pospešujejo rast, sredstva za konserviranje itd. Kako nam je olajšano delo v gospodinjstvu s celo vrsto kuhinjskih strojev in naprav: hladilniki, likalniki, kuhalne plošče, električne pečice, električni štedilniki, sesalniki za prah, lo-

ščiilniki za parket, sušilniki za lase, električni aparati za britje, električni pralni stroji in cela vrsta električnih kuhinjskih strojev. Umetne snovi, kot na primer polivinilklorid, polistiroil, fenoplast, aminoplast, politetrafluoretilen, polietilen, polipropilen, sintetični gumi in kopica drugih prodirajo šele v zadnjih nekaj letih na vsa mogoča področja življenja in izpodrivajo razne drage neželezne kovine. Nešteto kemičnih prvin in spojin, ki so še pred malo desetletji veljale kot laboratorijske redkosti, pridobivajo danes tovarniško in na tone; omenimo samo titan, indij, helij, kripton, cirkonij, litij, berilij, bor, germanij, fluor in plutonij. Danes pridobivamo v velikih količinah zamotane kemične spojine, kot so vitamini, hormoni, fermenti, aminske kisline, alkaloidi in na tisoče drugih snovi.

Velikanske uspehe sta dosegli biokemija in medicina. Silno zapleteni postopki, kot npr. dihanje, vrenje, presnova in fotosinteza so v osnovah pojasnjeni ali so raziskave o njih tako izpopolnjene, da bodo kmalu pojasnjeni. S sulfonamidi in antibiotiki so v zadnjih letih dosegli senzacionalne uspehe v zdravstvu. Naši vpogledi v zakonitost dednosti so čedalje temeljitejši.

Veliki Index Chemicus, ki izhaja od leta 1960 dalje, navaja okoli 75.000 kemičnih spojin, ki so jih v letu 1959/60 na novo postavili; pred 100 leti niso letno spojili ali izolirali niti 1000 novih spojin. Prvo izolacijo morfina so dosegli okoli leta 1805, razlaga njegove zgradbe pa je bila pojasnjena šele 120 let pozneje (okoli 1925). Podobno zamotan rezerpin so izolirali šele leta 1952; formulo njegove zgradbe so pa dognali že dve leti zatem. Med laboratorijskim pridobivanjem nekega novega preparata in njegovo tovarniško izdelavo na veliko je bilo včasih presledka več let, danes pa največ le nekaj mesecev. Tako so na primer anti-alergični triaminololoni, ki preprečuje vnetje, že v teku enega leta farmakološko preiskali klinično preskusili, ga pripravili za proizvodnjo in poslali v velikih količinah na trg. Taki hitri postopki utegnejo včasih tudi škodovati. Tako so morali odtegniti rabi nekatere preparate, kot so »Contergan«, »Estil«, »Flexin«, »Altafur«, »Dornwal« in druge, ker so ugotovili pri dolgotrajni rabi neugodne, celo škodljive stranske učinke.

Mnoge starejše sintetične proizvode sčasoma nadomeste z novejšimi, boljšimi. Po ocenah strokovnjakov bo do leta 1970 okoli 60 odstotkov kemičnih proizvodov velikanškega ameriškega podjetja Du Pont odpadlo na proizvode, ki so bili leta 1954 še neznanj ali pa so bili šele v razvojnem stadiju.

Okoli leta 1800 je bilo le kakih 100 znanstvenih časopisov na svetu; leta 1900 jih je bilo že okoli 10.000, leta 1962 pa že celo okoli 100.000. Od teh jih odpade približno 50.000 na prirodoznanstvo in tehniko. V teh revijah je objavljenih okoli 1,200.000 pomembnih člankov. Ameriški patent s številko 1 je bil dovoljen 13. julija 1836, patent št. 1.000.000 8. avgusta 1911, patent št. 2.000.000 pa je bil dovoljen 3. aprila 1935. Do prvega milijona patentov je preteklo 75 let, do drugega pa le 24 — kar kaže na očiten pospešek napredka. Svetovna proizvodnja kemičnih izdelkov se je v letih od 1938 do 1960 skoro popetorila: narasla je od 15 na 72 milijard dolarjev, preračunano v sedanjih cenah. ZDA so imele leta 1800 kakih pet milijonov prebivavcev, katerih dohodek je bil ocenjen na približno 1 milijardo dolarjev (v sedanji vrednosti). To znese na prebivavca okoli 200 dolarjev. Leta 1960 je znašal ameriški dohodek na osebo okoli 2300 dolarjev pri mnogo lažjem delu in ob več urah prostega časa.

Vzroki za ta izreden napredek bi bili zajeti v naslednjem:

1. Hitra rast prebivavstva. Število prebivavstva na zemlji je znašalo leta 1800 okoli 850 milijonov, leta 1900 že okoli 1,5 milijarde, leta 1925 1,9 milijarde, leta 1950 okoli 2,5 milijarde; po sedanjih ocenah bo leta 1975 na svetu 3,8 milijarde ljudi, leta 2000 pa celo 6,3 milijarde. Med tem naraščajočim številom ljudi je tudi čedalje več izobraženih in študiranih, ki so nosilci in utemeljitelji napredka.

2. Pred 100—200 leti je bila le približno 1/6 človeštva deležna znanstvenega in tehničnega napredka; medtem so se »prebudile« velikanske množice za znanost in tehniko. Tako je dosegla na primer kemična proizvodnja Sovjetske zveze 1960 vrednost okoli 8,1 milijarde dolarjev, zahodnonemška 5,764 milijarde dolarjev, japonska 5,271 milijarde dolarjev. Poprej sta bili Evropa

in ZDA raziskovalni središči in tovarni sveta, danes pa sodeluje pri znanstvenem delu in tehničnem napredku na sto tisoče strokovnjakov azijskih in afriških narodov. Navajamo samo nekaj primerov: tako imenovani Ramanov efekt se imenuje po indijskem strokovnjaku in Nobelovem nagrajencu Ramanu. Zelo težka in zamotana analiza nekega hormona ACTH je uspela Kitajcu Li-ju. Nobelovo nagrado za fiziko sta dobila za leto 1957 kitajska učenjaka Tsung Da Lee in Čen Ning Yang. Japonec Ykava je že leta 1935 napovedal obstoj mesonov, ki so jih odkrili 1936; leta 1949 mu je bila zato podeljena Nobelova nagrada. Razne antibiotične preparate, kot so na primer kanamicin, kanamison in kanamitrex so odkrili Japonci. Nekako od 1910 do 1930 so Japonci razvili industrijo smolnih barvil, ki je enakovredna evropski. Pisatelj enega najboljših učbenikov o blagih s smolnimi barvili je Indijec Venkataraman (The Chemistry of Synthetic Dyes, New York, Academic Press); avtor obsežnega dela o pridobivanju sode je Hou Te Pang. Indijec Ramakrišnan pa je avtor obsežnega dela o kozmičnih žarkih.

3. Število ljudi, ki se ukvarjajo z znanostjo in znanstvenimi raziskavami ne raste le absolutno, marveč tudi relativno. Danes je na svetu samo kemikov čez 200.000, to se pravi, da se je število kemikov v enem stoletju postoterilo; število prebivavcev na zemlji se pa v tem času niti ni potrojilo. Še pred 50 leti je bilo v Rusiji največ nekaj sto geologov, danes jih je več kot 40.000. Po cenitvah National Science Foundation je bilo v ameriški kemični industriji zaposlenih leta 1950 okoli 15.600 kemikov, leta 1959 pa že okoli 34.000 kemikov. Število kemikov se je torej v pičlih desetih letih več kot podvojilo, medtem ko se je število prebivavcev povečalo »samo« za kakih 20 odstotkov. Vzporedno z večanjem števila raziskovavcev raste število možnih spodbud tako rekoč v geometrični progresiji (zaporedju). Vzemimo, da bi bilo na svetu le 50 raziskovavcev, bi ti, če bi vsak z vsakim dopisoval, teoretično sprožili približno $50 \times 50 = 2500$ spodbud; pri 1000 raziskovavcih se ta možnost poveča teoretično na $1000 \times 1000 = 1.000.000$.

4. Današnjemu znanstveniku in raziskovavcu je na razpolago nešteto izsledkov znanstvenikov prejšnjih generacij, ki so mu razmeroma lahko dostopni v knjigah, revijah, leksikonih, patentih, normah itd.

5. Raven in tehnična zmogljivost današnjih komunikacijskih sredstev — tehnika obveščanja, prometa in prevajanja dejansko omogoča svetovno izmenjavo izkušenj brez posebne izgube časa. Danes ponese letalo udeležence strokovnega kongresa v kratkem času v Toronto, Sidney, Tokio. Po telefonu, brzojavno, po radiu in televiziji lahko važne izsledke sporočimo v nekaj urah po vsem svetu. Pred 100 in še pred 50 leti so bile take stvari skoro nemogoče. Dela slovitega ruskega učenjaka Lomonosova (1711—1765) so ostala zahodnemu evropskemu znanstvenemu svetu dolgo časa neznan prav zaradi velike razdalje in jezikovnih težav. Kakšen napredek bi lahko dosegli na marsikaterem raziskovalnem področju, če bi taki učenjaki imeli možnosti stikov s strokovnjaki svoje dobe na istih področjih! Danes prevede Consultant Bureau v New Yorku vsa pomembnejša ruska dela v angleščino. Prav tako imajo v Rusiji celo vojsko — okoli 20.000 prevajavcev in specialistov, ki se ukvarjajo z izkoriščanjem inozemske strokovne literature. V Londonu izhaja že od leta 1957 časopis »Tetrahedron«, ki prinaša vsa važnejša dela, napisana v težjih tujih jezikih (ruščini, japonsčini, madžarščini itd.) v angleškem, francoskem ali nemškem prevodu.

6. Država, industrija in razne ustanove dajejo danes velikanska sredstva za napredek znanosti in tehnike. Pred 100 leti je stala ureditev fizikalnega laboratorija v današnji vrednosti okoli 20.000 din, pred tridesetimi leti okoli 6.000.000 din, danes pa okoli 2 milijardi din. ZDA na primer še leta 1930 niso prispevale niti celih 100 milijonov dolarjev za raziskovalna dela, medtem ko je bil prispevek npr. leta 1959 že 12,4 milijarde dolarjev; v odstotkih povedano je to najmanj za 3000 odstotkov več; ameriško prebivavstvo pa se je od 1930 do 1960 pomnožilo »samo« za okoli 50 odstotkov.

7. Silno hiter razvoj specializacije na vseh raziskovalnih področjih omogoča čedalje večje uspehe. Če gledamo nazaj v

zgodovino, srečujemo imena mož, ki so bili učenjaki na vseh mogočih področjih. Veliki nemški učenjak Albertus Magnus (1193 do 1280) je bil znan kot teolog, filozof, zgodovinar, geograf, fizik, kemik, botanik, geolog, metereolog, astronom, mineralog, antropolog, psiholog — skratka univerzalni genij, kakor so bili še na primer Italijan Leonardo da Vinci (1452—1519), Rus M. V. Lomonosov (1711—1765). Še pred 100 leti je isti profesor predaval na vseučilišču npr. anorgansko, organsko, fizikalno in tehnično kemijo, danes pa je vsako od teh področij kemije ne le ločeno zase, marveč razdeljeno na več samostojnih področij. Še pred nekaj leti so imeli po svetu na primer inštitute za anorgansko kemijo, danes so se veje teh inštitutov tako razrasle, da so se iz njih razvili samostojni inštituti samo še za določena delovna področja, kot so zlitine, silikati, borove spojine, karbonili. Podobno velja za organsko kemijo, za fizikalno kemijo, za kemično tehnologijo itd. Zraven tega je čedalje več posebnih inštitutov, ki se ukvarjajo samo z raziskavanji zdravil, barvil, lakov, pigmentov, umetnih snovi, sredstev za uničevanje raznih škodljivcev in zajedavcev, z gradbenim materialom, s kovinami, z nafto, z maščobami, z gorivi, s plinom, z gasilnimi sredstvi, z živili, z vinom, s tobakom, z lesom, celulozo, volno, kavčukom, s kamnatim lesom, s kiti, mazivi in lepili, s pojavi korozije, s katalizatorji, z usnjem, s kožami, s stroji, s koloidi, z vplivi visokega pritiska, mraza, toplote itd. Razlogi za to specializacijo so v velikanskem napredku zlasti na področju organske kemije, ki je po sodbi Nobelovega nagradjenca sira A. R. Todda najobsežnejša znanost sedanje dobe. To potrjuje že število objavljenih del, razprav, študij. Pred pičlimi 100 leti (1865) so poznali samo 3000 do 4000 organskih spojin, leta 1880 okoli 15.000, leta 1910 okoli 150.000, leta 1960 že 1 milijon organskih spojin. »Index Chemicus« navaja samo za leto 1960 okoli 75.000 novih sintetičnih spojin. Tej znanstveni dejavnosti je ustrezna tudi publiciteta teh izsledkov. Danes izhaja več kakor 7000 strokovnih časopisov na svetu, ki se v glavnem ukvarjajo s kemijo.

Še pred 50 leti se je strokovnjak kemik ukvarjal s celotnim področjem organske kemije, danes so že specialisti, ki se ukvarjajo na primer samo z vitamini, v nekaj letih bo pa že to področje tako razdrobljeno, da bo nekdo specializiran samo za določen vitamin.

Velik napredek omogoča skupno delo (Team work) v raziskovalnih laboratorijih: nekdo razporeja delo, drugi skrbi za priprave, tretji za analize, četrti išče matematične osnove fizikalno-kemičnih problemov, peti zbira ustrezno strokovno literaturo in opozarja nanjo itd. Seveda ima tako specializirano delo nekje svoje slabe strani — v enostranski strokovnosti. — Avtomacija razpolaga danes z dragimi avtomatičnimi napravami, ki opravljajo razne analize, za katere bi bilo treba kopico strokovnjakov. Pri takem obsežnem in razdrobljenem delu je nujno potrebna dokumentacija. Brez nje si danes laboratorijskega in kakršnegakoli raziskovalnega dela ne moremo misliti. Nešteto podatkov, poročil, informacij in podobnega ne moremo zbrati v še tako popolni znanstveni kartoteki. Tu so potrebni priročniki, leksikoni za posamezne stroke. Posebno važne so moderne monografije, kot jih poznamo npr. o penicilinu, streptomocinu, transuranu, polivinilkloridu itd.

8. Avtomatične naprave za analize, veliki računski stroji itd. odzamejo danes veliko dela raziskovavcu, ki tako pridobljeni čas lahko izkoristi za važnejše delo, predvsem za nadaljnja raziskovanja. Nekoč so morali veliki kemiki dneve in dneve žrtvovati delu za osnovne analize, ki jih danes opravi pomožna moč v nekaj minutah z avtomatičnimi napravami. S kvantometrom lahko danes v železarski industriji opravimo eksaktne analize jekla, zlitin in rudnin v 1—2 minutah. Strašansko se je povečal delovni učinek z racionalizacijo in stroji. Povprečni Američan ima danes pri svojem delu na razpolago 120 nekdanjih sužnjev v obliki strojev. S tako razbremenitvijo telesnega dela se sprostijo velikanke energije, ki se z večjimi duševnimi napori lahko usmerijo drugam.

9. Srednjeveški alkimist je brez načrta mešal vsemogoče in njegova odkritja so

temeljila povsem na slučaju. Stare kemične teorije niso bile znanstveno utemeljene, danes delajo poizkuse na osnovi trdnih teorij (nauk o atomih, o valenci, kemičnih spojinah, elektronska teorija organske kemije itd.), ki omogočajo zanesljive uspehe.

10. Sposobnost abstraktnega mišljenja in dojemanja zamotanih zvez in procesov narašča. Danes obvlada na primer marsika-

teri mlad, neznan docent fizikalne kemije težke formule, ki so si z njimi še pred nekaj stoletji najpomembnejši učenjaki belili glavo.

Teh deset točk bi mogli dopolniti še z raznih drugih vidikov, ki pa bi vsi potrjevali izreden napredek sedanjega časa in nesluten razvoj znanosti skoro na vseh področjih človekove dejavnosti.

S. G.

Novi koraki pri osvajanju vesolja

Človekovi dosežki pri osvajanju vesoljskega prostora okoli Zemlje so v preteklih dveh letih krenili po poti, ki smo jo mogli slutiti. Izpopolnili so naprave za izstreljevanje satelitov, opravili več posameznih kozmičnih poletov, vrsti satelitov dodali še nove in bolj izpopolnjene merilne naprave, obenem pa so začeli izdelovati in izstreljevati tudi satelite, ki ne služijo miroljubnim namenom. Slednje je obžalovanja vredno prav posebno v času, ko si ves svet prizadeva, da bi dosegel sporazum o razorožitvi in omogočil takšna poročta, ki bi človeštvu nudila mir ter prepodila skrbi pred nenadnim izbruhom nove vojne.

S tem, da so prvi ljudje poleteli v vesolje, se je zemljanom povečala svoboda gibanja v prostoru, ki je teoretično neskončen, v praksi pa je danes omejen in bo še dolgo časa takšen — saj globina, kamor človek želi poleteti, ni vezana le na razdalje in tehnična sredstva naprav v astronautiki, temveč tudi od biološkega staranja živih bitij — astronautov.

Nešteto je še težavnih vprašanj, s katerimi se bodo spoprijeli znanstveniki, preden bodo načrti tako dozoreli, da bodo zares začeli uresničevati polete s posadko v bližino drugih nebesnih teles, predvsem planetov našega osončja.

Minuli dve leti sta potekali v znamenju relativnega napredka ameriških astronautov: najprej so 20. februarja 1962 izstrelili z vesoljsko kapsulo »Friendship« 7 (Priateljstvo 7) ameriškega kozmonavta Johna Glenna. Poskus je potekal uspešno, čeravno so se tudi tukaj pokazale pomanjkljivosti,

ki so bile v zvezi z majhno nosilnostjo ameriških raket. V okoli 1350 kg težko vesoljsko ladjo so namreč morali vgraditi izredno skrbno sestavljene in pomanjšane naprave, da bi s tem prihranili na teži. Take naprave so pa vsekakor občutljivejše na tresljaje, spremembe temperature in lege, in jih ne gre primerjati z masivnejšimi in težjimi napravami, kakršnih se lahko poslužujejo Rusi. Američani so te svoje polete tudi ponovili in izboljšali tudi nekatere druge pomanjkljivosti projekta, ki so ga imenovali »Mercury« (Merkur ali tudi živo srebro). Že 24. maja 1962 je poletel novi ameriški astronaut M. S. Carpenter in je s svojo ladjo »Auroro 7« prav tako kot Glenn tudi trikrat obkrožil Zemljo. 3. oktobra je prvo zaključeno serijo poletov projekta »Mercury« dopolnil s svojim izredno uspelim poletom astronaut W. Schirra. Kaj so se Američani naučili od teh poletov? Uvideli so, da je ves uspeh takih podvigorv v mnogem odvisen od močnih raket, kar pa je pomenilo, da so morali izredno pospešiti razvoj raketnih motorjev, ki so že zdavnaj zagledali luč sveta v konstruktorskih birojih, nato pa so se izredno dolgo zavlekli poskusi v laboratorijih in raketnih poligonih.

Današnje stanje raketne tehnike v Združenih državah še tudi ni povsem zadovoljivo. Dolgo so preizkušali nove močne raketne motorje za raketo Saturn, ki naj bi bila prav tako močna, kot so sovjetske rakete. Šele v drugi polovici leta 1962 jim je uspelo nekaj izstrelitev, ki so potekale tako, kot so to predvidevali. Vkljub vsemu

opazamo, da ameriški znanstveniki in tehniki na tem področju izredno naglo napredujejo in le vprašanje časa je, kako dolgo bo trajalo, da bodo dohiteli Sovjetsko zvezo. Seveda — če ne bodo sovjetski raketarji zopet dosegli nekaj takega, kar bo presenetilo svet.

V Združenih državah Amerike bodo za raziskovanje vesolja v letu 1963 porabili 5 milijard in petsto milijonov dolarjev, v letu 1964 7,6 milijard, medtem ko so v letu 1962 finansirali vse vesoljske raziskave civilnega ali vojaškega značaja z »le« 3,28 milijarde dolarjev. Ta velikanski porast vloženih sredstev vsekakor obeta tudi velike dosežke, a to tem večje, čim manj od tega denarja bo šlo za tako imenovane vesoljske raziskave z vojaško uporabo. Izmed 54 ameriških umetnih Zemljinih satelitov, ki so jih v ZDA izstrelili v letu 1962, jih je bilo 34 namenjenih raziskovanjem z vojaškimi cilji. Štiri telesa so izstrelili v vesoljski prostor uspešno, eno neuspešno. K 54 ameriškim satelitom jih dodamo še 11, ki niso prišli na tir zaradi napak pri izstreljevanju.

Bilanca vesoljskih izstrelitev je tako po šestih letih vesoljskih poletov zelo pisana: v ZDA so izstrelili 126 teles, 62-krat pa se jim izstrelitev ni posrečila. V Sovjetski zvezi so izstrelili razmeroma manjše število umetnih satelitov in vesoljskih ladij, vendar po načrtu, ki kaže na neko ožjo koncentracijo v smeri fizikalnega raziskovanja atmosfere in proučevanja možnosti človekove udeležbe tudi na dolgotrajnejših vesoljskih poletih.

Med velikimi dosežki, ki jih vsekakor velja omeniti, je bil polet sovjetskih kozmonavtov-dvojčkov A. G. Nikolajeva in P. R. Popoviča. Prvi je poletel 11. avgusta 1962, drugi pa dan kasneje. Kozmični ladji »Vostok« III in »Vostok« IV so izstrelili pod tako zelo enakimi pogoji, da sta njuna tira bila praktično enaka, dosegli pa so še to, da se je druga ladja začela približevati prvi. To zблиžanje je bilo takšno, da sta se oba soseda lahko opazovala! Vsekakor bi pred desetletji nikoli ne verjeli, da bo to možno že v tako kratkem času. V nekaj ton težki ladji drveti s hitrostjo, ki je devetkrat večja od hitrosti puškine krogle v višini 200 km nad Zemljo, čakati,

John H. Glenn, prvi ameriški astronaut.

da se pod vami kot na preprogi odvijajo pustinje in oceani, visoka gorovja in razsežne ravnine — to je vsekakor prehitelo tudi zamisli, ki smo jih včasih brali v fantastičnih romanih. Toda koliko za tega, ki se ne ukvarja z vesoljskimi poleti, niti ob njih ne razmišlja, ti poleti nikakor ne morejo dobiti pravega smisla — in vse je videti kakor nekakšno vrhunsko tekmovanje prenapetežev, toliko tehtnejši postanejo, ko zvezmo za daljnosežne posledice naglega razvoja vesoljske tehnologije na drugih, trenutno uporabljivejših področjih.

Spominjamo se umetnega satelita »Echo« I, ki je služil kot pasiven odbojnik radijskih valov z zelo kratkimi valovnimi dolžinami. V smeri proti satelitu so v obliki kratkih sunkov pošiljali snope radijskih valov. Ti so se ob satelitovi površini odbijali nazaj na Zemljo, kjer so jih prestrezali s sprejemnimi postajami. Ker je ta satelit krožil zelo visoko — in prav verjetno je na tem tiru še danes — so lahko premostili z radijskimi valovi velike razdalje. Ti valovi se namreč širijo premočrtno — prav tako kot svetloba, in bi jih zaradi tega, ker

Ameriška raketa Mercury Atlas 7, ki je ponela v vesolje astronava M. Scotta Carpenterja.

je Zemlja okrogla, ne mogli sprejemati na večjih razdaljih, kot so na primer med Evropo in Ameriko ali pa Azijo in Ameriko. V letu 1962 so Američani poskusili še dva satelita podobnega tipa, ki se pa nista onesla. Prvi balonski satelit Echo II je pri napihovanju v visokem ozračju raztrgalo, drugi pa je imel prehrapavo površino, da bi lahko služil kot idealen odbojnik radijskih valov.

Drugi, popolnejši način posredovanja radijskih valov je že leta 1954 predložil znani ameriški elektronik John R. Pierce. Umetni satelit naj bi služil tudi kot aktiven posredovavec radijskih in televizijskih oddaj. V ta namen so Američani zgradili umetni satelit »Telstar«, ki je imel nalogo sprejeti odlomek televizijske oddaje, jo zadržati v obliki magnetoskopskega zapiska, nato pa jo posredovati postajam na Zemlji. Tako je prišlo do zgodovinskega dne, ko smo lahko

v Evropi opazovali televizijske oddaje iz Amerike in obratno. Ameriško podjetje Bell Telephone Laboratories, ki je bilo pobudnik tega poskusa, je v kraju Andover v državi Maine (ZDA) zgradilo velikansko, rogu podobno anteno (glej sl. 4) in z njo oddajalo televizijske slike proti satelitu »Telstar«, ki je letel v višinah med 950 in 5600 km nad Zemljo. Sprejemne postaje v Goonhilly Downs v Angliji ter Pleumeur Bodou v Franciji so prestrezale televizijske slike in zvok ter jih posredovale Evropiziji, v katero se je vključila tudi jugoslovanska radiotelevizija. Tako smo na naših televizijskih sprejemnikih lahko istočasno opazovali to, kar se dogaja v Ameriki, kasneje pa smo v okviru Evropizije tudi Evropejci posredovali Američanom zanimivosti iz Evrope, med drugim tudi iz Jugoslavije.

Satelit »Telstar« pa ni izpolnil vseh pričakovanj. Zaradi tega, ker je približno v 157 minutah obkrožil Zemljo, so lahko le razmeroma kratek čas sprejemali ali oddajali program, v katerega so vključevali še poskusne telefonske oddaje in telefotografske oddaje na mikrovalovih (mikrovalovi imajo valovno dolžino okoli 10 cm ali še manj).

Znanstveniki so sklenili poslati v vesolje popolnejšo napravo, tako imenovani »stacionarni« satelit. Pri tem gre za naslednje: umetni Zemljin satelit, ki bi ga lahko izstrelili ob njeni površini, bi moral imeti hitrost okoli 7912 m/sek. Po 1 uri 24 minut in 25 sekund bi satelit enkrat obkrožil naš planet. Če bi satelit hoteli izstreliti tako, da bi krožil v večji višini, bi bila hitrost, ki je za kroženje potrebna, manjša, ker bi bil manj izpostavljen privlačnemu delovanju Zemlje. Ker pa se je v tem primeru hitrost zmanjšala, pot pa celo povečala, se podaljša tudi čas, ki je potreben za obkrožanje Zemlje.

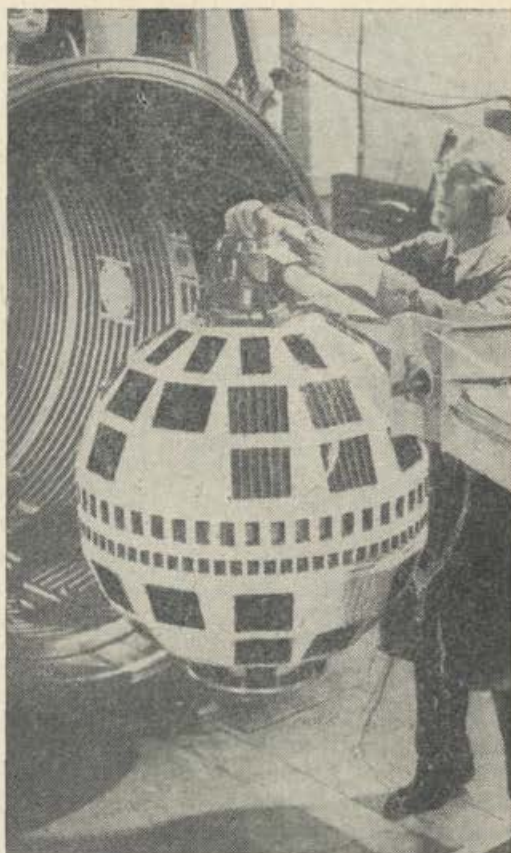
Že razmeroma zgodaj so ugotovili, da je možno izstreliti satelit tudi na tak tir, ki je tako daleč, da bi satelit za eno obkrožitev potreboval ne le uro, ali pa nekaj ur, temveč natanko 1 dan. Ta tir je v višini okoli 36.000 km, torej skoraj toliko oddaljen od Zemlje, kolikor je Zemljin obseg. Tak stacionaren satelit, ki bi ga izstrelili natanko

nad ekvatorjem in v smeri ekvatorja, bi plaval navidezno nad eno točko, ker bi njegova kotna hitrost sovpadala s kotno hitrostjo Zemlje. Seveda je pomembno še to: izstreliti bi ga morali v isti smeri kot se vrti Zemlja, to je od zahoda proti vzhodu.

Zamislimo si, da je tak satelit lahko posredovalec televizijskih oddaj. Kaj bi to pomenilo? Pomenilo bi to, da bi prebivavci vseh celin od Eskimov na daljnem severu pa do Maorov na Novi Zelandiji lahko istočasno spremljali televizijske oddaje. Televizija in z njo kultura ter civilizacija bi prodrli tudi na območja, ki so zelo daleč od kulturnih središč. Lahko si predstavljamo, kakšen vpliv bi imele redne televizijske oddaje na prebivavce džungle na Novi Gvineji! S sistemom treh takih satelitov, ki bi jih spravili na tir okoli Zemlje v časovnih presledkih po 8 ur ($3 \times 8 = 24$ ur) bi praktično uresničili stalne televizijske oddaje, ne glede na dobo dneva ali noči.

V Združenih državah so v februarju 1963 izstrelili satelit, ki naj bi bil stacionaren in bi posredoval televizijske oddaje na velike razdalje. Žal poskus ni uspel zaradi napake pri izstrelitvi, kasneje pa so ga celo izgubili. Ta satelit, »Syncom« (Synchronous Communications = istočasne zveze), naj bi omogočil stalen prenos televizijskih slik, obenem pa bi si z njegovo izstrelitvijo skušali nabrati izkušnje za ponovne starte raket s sateliti istega tipa.

Če pogledamo ostale vrste umetnih satelitov, jih lahko porazdelimo v nekaj skupin: prvo in najpomembnejšo skupino predstavljajo taki sateliti, ki so namenjeni proučevanju fizikalnih značilnosti vesoljskega prostora. Med nje sodijo meritve sevanja v Van Allenovih pasovih okoli naše Zemlje, kjer je sevanje tako močno, da bi že v kratkem času uničilo življenje posadke. Delce s Sonca ali pa iz vesolja, ki prilete v Zemljino območje, lovi njeno magnetno polje, tako da se razmeroma dolgo zadržujejo v velikih višinah (1000 km in več). Živi organizem, ki bi se dalj časa zadrževal v teh območjih, bi zbolel iz istih razlogov kakor ta, ki so ga na primer izpostavili delovanju delcev v jedrski fiziki ali pa sevanju, ki nastane kot posledica eksplozije

Ameriški satelit Telstar I v laboratoriju pred poletom.

atomske bombe. Proučevanje sevalnih pasov visoko nad Zemljo je pomembno zaradi tega, ker bo treba posadke, ki bodo potovale v vesolje, zaščititi.

V vrsto satelitov, ki merijo to sevanje, spadajo sovjetski satelit tipa Kozmos, ameriški Explorerji in nekateri sateliti tipa Discoverer. Med ostalimi podatki, ki jih zbirajo umetne lunice teh vrst, so vsekakor ionsferske meritve, s katerimi ugotavljajo podatke, ki so pomembni za razprostiranje radijskih valov v velikih višinah, meritve meteoritov in meteorskega prahu, različne optične in spektroskopske meritve in tako naprej. Pomembno je zlasti to, da skušajo velik del energije, ki jo porabijo sateliti za meritve in oddajanje podatkov po radiu na Zemljo, dobiti v vesolju neposredno od Sonca s tako imenovanimi sončnimi celi-

cam. Te delujejo na principu foto-efekta. V bistvu gre za naslednje: če spoj dveh kovin segrejemo, nastane med dvema krajema kovinskega spoja razlika v električni napetosti. Z velikim številom sončnih celic, ki jih postavijo na posebne plošče-panele, ki so vedno obrnjene proti Soncu, zberejo tako zadostne količine električne energije, s katero polnijo majhne akumulatorje v satelitovem ohišju.

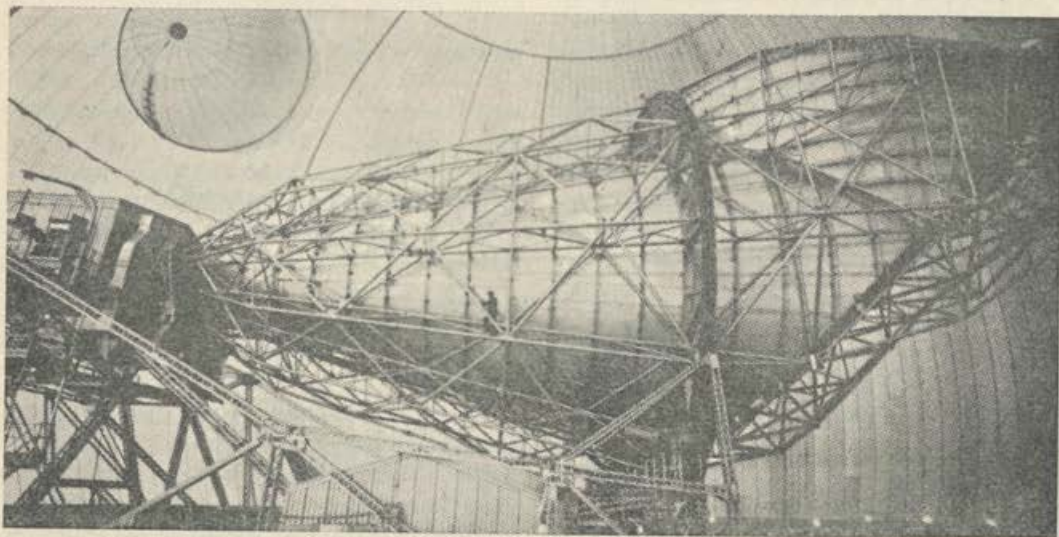
Prav posebno zvrst kozmičnih teles predstavljajo meteorološki, to je vremenski sateliti. V njihovo notranjost postavijo posebne televizijske kamere, ki snemajo vremenske pojave na Zemlji in jih oddajajo vremenoslovnim središčem, kjer posnetki služijo kot dopolnilni material h gradivu, ki ga dobijo od svetovnih meteoroloških postaj. Ti sateliti (vrste »Tiros«) so že pogostokrat ugotovili nastanek viharjev sredi širnih oceanov, ki jih običajna meteorološka služba ni mogla predvideti.

S tem so v veliki meri pomagali ladjam, ki so spremenile svoje smeri, tako da niso zabredle v središče ciklonov in drugih tropskih viharjev. Podobno obstajajo tudi sateliti tipa Transit, s katerimi je možno v najkrajšem času dobiti potrebne podatke za navigacijo. Ladja, ki ima sprejemne naprave za prestrezanje signalov s satelitov

tipa Transit, lahko izredno naglo izračuna svojo lego, točen čas in smer plovbe, ne glede na to ali plove v oblačnem, meglenem vremenu, ali pa v bližini magnetnih polov, ko začno odpovedovati magnetni kompas.

Svojevrsten poskus za praktično navigacijo so pripravili Američani: 31. oktobra 1962 so izstrelili letečo »kresnico«: satelit »Anna« I B. V notranjosti skoraj 180 kg težkega satelita so postavili štiri utripajoče žaromete, ki so delovali tako kakor fotografski bliski. Vsaka izmed luči je imela jakost 8 milijonov sveč! Tudi z višine okoli 1100 km se je lepo dalo opaziti bliske žarometne »Anne« in z znanimi podatki o tiru satelita, ki so jih imeli že pripravljene v tabelarni obliki ter končno še z meritvami na kraju, kjer so želeli določiti zemljepisno širino in dolžino, so mogli z dokajšnjo natančnostjo najti svojo lego.

V juniju 1963 beležimo še en pomemben dosežek pri poletih s človeško posadko: v Sovjetski zvezi so v Bajkonurju izstrelili na tir okoli Zemlje kozmonavta V. F. Bikovskega, kmalu za tem pa tudi prvo žensko-pilota vesoljske ladje Valentino V. Terješkovo. Ladji »Vostok« 5 in »Vostok« 6 sta prišli na predvideni tir in sta se ob aktivnem pilotiranju obeh pilotov zblížali do razdalje 5 m, kar je novi rekord in nedvom-

Velikanska antena v obliki roga pod kupolo iz plastične mase. Antena je namenjena sprejemanju in oddajanju signalov po projektu Telstar. Postavili so jo v kraju Andover (Maine) v ZDA.

no velik dosežek vesoljske tehnike. Namen tega poleta je bil nadaljnje proučevanje vpliva kozmičnega poleta na živ organizem, izboljšanje tehnike pilotiranja in radijskih ter televizijskih zvez. V. F. Bikovskij je pri tem poletu dosegel nov svetovni rekord v trajanju kozmičnega poleta, saj je vztrajal na tiru okoli Zemlje celih 121 ur! Pomembno je še nekaj: ameriški strokovnjaki so dosedaj menili, da je za vesoljske polete potrebno izbrati kandidate, ki so preizkusni piloti reakcijskih letal, ljudje z velikimi izkušnjami in tehničnim znanjem. Sovjeti so v nasprotju s to trditvijo poslali na vesoljski polet žensko, ki pred letom dni ni bila nič drugega kot obetajoča padalka in prav verjetno niti ni znala pilotirati letala... Kljub temu je polet odlično prestala in dokazala, da bodo v kozmičnih poletih prihodnosti lahko sodelovale tudi ženske.

Preden preidemo na nekatere najpomembnejše polete vesoljskih ladij v bližino tujih nebesnih teles, Lune, Venere in Marsa, si oglejmo še nekaj temeljnih značilnosti tako imenovanih vojaških satelitov. Namen teh naprav lahko le deloma ugotovimo, ker jih v glavnem drže v tajnosti. Nekatere izmed njih so zgradili zato, da bi opravljali fotografske posnetke nasprotnikovih ozemelj z velikih višin. Druge so opremili z napravami, ki ugotavljajo izstrelišča raket, oziroma rakete same med poletom, tretji pa naj bi bili nekakšno protiorožje, naperjeno proti nasprotnikovim medcelinskim raketa. V večjem delu je ta kategorija satelitov le malo prispevala tisti znanosti, ki služi miroljubnemu raziskovanju vesolja in jo skupaj z nekaterimi drugimi projekti ter jedrskimi poskusnimi eksplozijami v velikih višinah ali pa drugod kaj težko uvrstimo med opravičljive človekove dosežke v šestdesetih letih. V to področje vesoljske tehnike uvrščamo satelite tipa »Discoverer«, »Midas« in »Samos«.

Pomembnejši za napredek znanosti so poskusi prodiranja kozmičnih teles v najbližji vesoljski prostor. K njim prištevamo ameriške poskuse osvajanja Lune z vesoljskimi ladjami tipa »Ranger«. Prva taka ladja iz te serije, »Ranger« III, je Luno zgrešila in je začela obkrožati Sonce kot umetni planetoid št. 4, skoraj tri mesece kasneje pa

Tehniki izdelujejo modele jedrskih raketnih motorjev projekt Nerva). Upajo, da bodo v letih 1966-67 postavili takšne motorje v zgornje stopnje raket Saturn.

je »Ranger« IV zadel Luno na njeni nevidni strani. V končni fazi raziskovanj nameravajo s kozmičnimi telesi tipa »Ranger« pristati na Luni (brez posadke), kamor bi s posebno raketo prinesli naprave za raziskovanje Lunine površine.

Drugi, zelo pomemben dosežek astronavtičke je izstrelitev ameriškega vesoljskega telesa »Mariner« II v smeri proti Veneri. 27. avgusta 1962 so Američani z raketo Atlas Agena B lansirali v smeri proti Veneri 201 kg težko napravo, ki je vsebovala številne merilne instrumente, s katerimi so merili fizikalne lastnosti v bližini tega planeta. Namen »Marinerja« II je bil naslednji: leteti mimo Venere in ugotoviti, če so v Venerini atmosferi vodna para, kisik in drugi plini. Nadalje je imel »Mariner« II nalogo izmeriti temperaturo, ki bi utegnila biti na njeni površini, meriti jakost Venerinega magnetnega polja, sevanja in število kozmičnih delcev v bližini tega planeta. Po 109 dnevih vesoljskega poleta je »Mariner« II prispel v Venerino bližino, potem ko je preletel pot 300 milijonov kilometrov.

To seveda ne pomeni, da je Venera od nas tako oddaljena, pač pa le dolžino poti, ki so jo strokovnjaki izbrali, da bi »Mariner« II prišel v njeno bližino z najmanjšo porabo pogonskih snovi. V ta namen so namreč tudi vračunali privlačno delovanje Sonca, ki je tudi delno pomagalo »Marinerju« II na njegovi poti. »Mariner« II je letel mimo Venere v razdalji 34.550 km in je Zemlji posredoval izredno dragocene podatke o stanju v njeni bližini. Ugotovil je, da je Venerino magnetno polje razmeroma šibko, na njenem površju pa vladajo temperature, ki dosegaajo celo do nekaj sto stopinj Celzija.

1. novembra 1962 so v Sovjetski zvezi izstrelili proti Marsu kozmično raketo »Mars« I, ki je čez približno 250 dni prišla v njegovo bližino. »Mars« I je imel podoben raziskovalni načrt kot »Mariner« II, podatki o njem pa so za sedaj še razmeroma skopi. Med največje dosežke tehnike sodita pri takih poletih dve reči: 1. vesoljsko raketo je treba izstreliti z izredno natančnostjo, ker bi majhne spremembe hitrosti in smeri ali pa tudi časa izstrelitve pomenile neuspeh; 2. izredno težko je loviti in ojačati radijske signale, ki prihajajo s teh velikanskih razdalj, predvsem že zato, ker na kozmične ladje ne morejo postaviti močnih oddajnikov podatkov, saj nimajo na razpolago dovolj električne energije. Skromni, toda izredno popolni oddajniki na kozmičnih ladjah utegnejo imeti le nekaj deset vatov moči, medtem ko merimo moč radijskih oddajnikov, ki jih vsak dan poslušamo s kilovati (to je tisoči vatov).

Omembe vredna je tudi izstrelitev sovjetske rakete »Luna IV« v smeri proti Luni. Okoli 1422 kg težko kozmično ladjo z znanstvenimi napravami so startali 2. aprila 1963. »Luna IV« je obkrožila naš naravni satelit in se mu pri tem približala na 8500 kilometrov. Znanstveniki sporočajo, da je pri tem izmerila številne podatke, ki bodo koristno služili skorajšnjim poletom novih vesoljskih teles v bližino Lune.

V vsem tem obdobju je pomembno še nekaj: znanstveniki številnih držav so uvideli, da je za premagovanje velikih naporov treba združiti svoje znanje in izkušnje. Že

v aprilu leta 1962 so Angleži skupaj z Američani izstrelili svoj umetni satelit »Ariel« UK-1, konec septembra istega leta pa so tudi Kanadčani z ameriško pomočjo izstrelili svoj satelit »Alouette«, ki je meril kozmično žarkovje v velikih višinah. Zelo zanimivo pa je predvsem to, da so Američani kakor tudi Sovjeti uvideli, da bo v prihodnosti potrebno tesnejše sodelovanje pri reševanju številnih problemov. Sklenili so sodelovati pri nekaterih načrtih prihodnosti, kar bo vsekakor ublažilo napetost, ki vlada v svetu, in zagotovilo trajnejši mir.

Kakšni so ti načrti za prihodnost? Vse kaže, da je zdaj izredno pomembno zbiranje podatkov o vesolju, kar bo služilo pri daljših in zahtevnejših poletih človeka v naš medplanetni prostor. Cilj astronautike, ki je najbolj dosegljiv, je Luna, zanimiva pa so seveda tudi druga bližja nebesna telesa. Strokovnjaki v ZDA in ZSSR mrzlično delajo za uresničitev teh načrtov. Pripravljajo nove in močnejše rakete, izpopolnjujejo sisteme za krmarjenje vesoljskih raket v velikih vesoljskih razdaljah, razvijajo vesoljsko elektroniko — astroniko in se pripravljajo za uporabo jedrske energije kot pogonskega sredstva za rakete in za pridobivanje električne energije v vesolju.

V obeh državah se urijo astronauti, pred katerimi so še mnogo zahtevnejši poleti od tistih, ki smo jih mogli zasledovati v teh letih. Istočasno s to veliko aktivnostjo, ki je v zadnjih letih še posebno narasla, opažajo že tudi vpliv dejavnosti v astronautiki in številnih področjih njene tehnike na druge panoge znanosti in tehnike. Zlasti so napredovale tehnične panoge v elektroniki, avtomatizaciji, prometu, izdelali so mnogo popolnejše elektronske računske stroje, posrečilo se jim je odkriti celo vrsto novih zlitin, plastičnih in sintetičnih snovi, raketnih in letalskih goriv. To je le droben odmev vseh dejavnosti, ki so pridobile pomembne dosežke zaradi naglega razvoja astronautike. Ta napredek je seveda očit le v državah, ki so tehnično in znanstveno najbolj razvite, v druge države pa bo prodrl slej ko prej, če bo zagotovljen mir v svetu, ki je pogoj za napredek.

Jubilej slovanskih narodov

(Ob 1100-letnici prihoda Cirila in Metoda na Veliko Moravsko in v Koceljevo Panonijo)

Oj hvala vama iz srca,
Solunska sveta brata dva,
Ki jezik naš branila sta,
Naš jezik posvetila sta!

S. Gregorčič

Kakor vemo iz zgodovine, se je leta 862 obrnil velikomoravski knez Rastislav do bizantinskega cesarja s prošnjo, naj mu pošlje »učitelja« — v mislih je imel lastnega škofa — ki bi moravsko ljudstvo učil sveto vero v jeziku, ki bi bil vsakemu razumljiv. Slovanska moravska kneževina je bila takrat že pokristjanjena, toda nemški in latinski misijonarji niso znali slovanskega jezika, vrhu vsega pa so bili v službi nemške države. Cesar Mihael je poslal na Moravsko brata Konstantina — Cirila in Metoda. Bila sta doma iz Soluna. Mlajši Konstantin je bil knjižničar patriarha v Carigradu in učitelj na tamošnji visoki šoli — filozof, Metod pa je bil pred vstopom v samostan upravitelj neke pokrajine v bizantinski državi, v kateri so prebivali Slovani.

Spomladi leta 863 — torej pred 1100 leti — sta sveta brata v spremstvu nekoliko slovanskih učencev prišla na Moravsko. Zgodovinski vir nam pripoveduje, da je Ciril že pred odhodom na Moravsko sestavil slovanski črkopis in se lotil prevajanja prvih knjig. Jezik, v katerem je prevajal, je bila govorica makedonskih Slovanov, bližnjih sosedov rojstnemu kraju obeh bratov. V tistih časih še niso bile razlike med jeziki slovanskih ljudstev tako velike, da bi panonski ali moravski Slovan ne razumel makedonskega Slovana. Na Moravskem sta Ciril in Metod učila moravske mladeniče in jih pripravljala za duhovsko službo. Glavni učbeniki so bile svetopisemske in bogoslužne knjige, ki sta jih sproti in po potrebi prevajala na slovanski jezik in svoje učence vadila v bogoslužju, hkrati pa z njihovim sodelovanjem poučevala ljudstvo. V treh letih sta izbrane učence pripravila za duhovsko službo in z njimi odšla v Rim, da bi jih papež posvetil v duhovnike. Med potjo v Rim sta se Ciril in

Metod s svojimi učenci ustavila v slovenski Panoniji pri knezu Koclju v Blatnem Kostelu ob Blatnem jezeru. Kocelj je bil izobražen, nadarjen državnik in pobožen kristjan. Po srečanju s Cirilom in Metodom se je navdušil odločno za slovansko smer v svojem državnem delu. V Cirilovem življenjepisu beremo, da je knez Kocelj vzljubil slovenske knjige in se učil iz njih, vzljubil je pa tudi Cirila in Metoda ter njune učence in jih pridržal več mesecev v slovenski Panoniji, kjer so poučevali okoli petdeset izbranih panonskih učencev.

Iz Panonije sta Ciril in Metod odpotovala v Rim, kjer ju je papež Hadrijan II. slovesno sprejel. Prinesla sta mu namreč svetinje sv. Klementa, s čimer sta si pridobila papeževo zaupanje in ljubezen rimskega ljudstva. To poudarja tudi apostolsko pismo pokojnega papeža Janeza XXIII. z besedami: »Svetinje svetega papeža Klementa, ki sta jih z vsem spoštovanjem prinesla v Rim, je njun posebni dar, ki druge njune kreposti dela še dragocenejša.«

Papež Hadrijan je z veseljem blagoslovil slovanske bogoslužne knjige, potrdil slovansko bogoslužje in Cirilove učence posvetil v duhovnike. Ciril je v Rimu zbolel, dne 14. februarja 869 umrl in bil slovesno pokopan v cerkvi sv. Klementa. Slovansko misijonstvo je s Cirilovo smrtjo izgubilo najtrdnejšo oporo. Metod se je hotel vrniti v vzhodni samostan, tedaj pa je slovanski knez Kocelj prosil papeža, naj Metoda posveti za panonskega nadškofa, kar se je jeseni po Metodovi ponovni vrnitvi v Rim 869 tudi zgodilo. Tako je Metod s svojimi učenci nadaljeval začeto delo, ki pa zaradi čedalje hujšega odpora nemške duhovščine ni tako uspelo, kot bi zaslužila njegova prizadevanja. Z najodvratnejšimi sredstvi, s kratitvijo osebne svobode in s političnimi

spletkami so zlasti nemški škofje nastopili proti Metodu. Vrgli so ga v ječo in ga imeli zaprtega tri leta (870—873). Ko se Metod vrne iz bavarske ječe kot nadškof h Koclju, le-temu zagroze zaradi Metoda: »Ako boš imel tega pri sebi, ti ne bo dobro.« Metod je moral takrat zapustiti panonske Slovence in Kocljevo kneževino, knez Kocelj, v nemških očeh izdajavec, izgine, v njegovi Panoniji pa že leta 874 zagospodarijo zopet Nemci. Ko je Kocelj izginil, je propadla zadnja od tuje nadvlade neodvisna kneževina med Slovenci, z njo začetki cerkve, ki je opravljala službo božjo v narodnem jeziku. Tako se tudi ni mogla razviti posebna književnost in samostojna kultura, katere podlaga bi bil narodni jezik. Tako je s to pomembno obletnico prihoda Cirila in Metoda na slovanska in slovenska tla združen grenak spomin na strašno zgodovinsko krivico kot posledico nekristianskega ravnanja nemških škofov z Metodom in njegovimi duhovniki.

Spomin na Cirila in Metoda in na njuno delo je spričo zgodovinskih razmer na slovanskih tleh za dolga stoletja izginil. V 19. stoletju ga je z veliko vnemo in ljubeznijo obudil škof Slomšek, ki je z ustanovitvijo bratovščine sv. Cirila in Metoda češčenje svetih slovanskih apostolov dvignil tako visoko nad narodne in politične prepire, da se je razširila ne le med Slovani, posebno med Slovenci, Čehi in Slovaki, ampak tudi med Nemci in Madžari. Slomšek je znova poudaril velik zgodovinski pomen sv. Cirila in Metoda in njenega delovanja med Slovani, in ta pomen prenesel na razmere svojega časa. O tem zgornjo prča »Napeljavni govor k Slovenskemu zboru 1821«. Ta »slovenski zbor« je bila skupina bogoslovcev v celovškem semenišču, ki jih je Slomšek takoj po vstopu začel učiti slovenščine. Ob začetku prvega jezikovnega pouka je Slomšek prvo besedo spregovoril v spomin in počastitev naših apostolov. Takole je začel: »Sv. Ciril, od grškega cesarja Mihaela k slovenskim knezom poslan, da bi njim sv. pismo razkladal, se poda v družbi svojega brata Metoda v slovenske dežele, od začne kakor poslan učenik Slovencev naš govor čediti, črke izmišljati. On je prvi Slovincem luč prižgal, od katere bi bil svetli dan Slovincem gori šel,

— ali kratko je svitala te lepe šole jutrnja zora; ravno kakor da bi črni oblaki sonce zakrili, še zmerom temni mrak nevednosti Slovenstvo pokriva... O kako mrzlo je srce današnjih učenikov proti srcem teh dveh bratov k slovenski učenosti. — Skozi celih 15 let nemško-latinske šole pometajo, ali slovensko šolo vnaprejšnjemu pustijo; stopijo na prag svojega poklica, gredo venkaj na delo v vinograd slovenskega ljudstva, pa še ne mislijo ne na orodje, s katerim bodo ta pridobljeni nauk venkaj delili, oni gredo venkaj Slovence učiti, kakor vojaki brez orožja v boj, gredo v vinograd delavci, pa brez motike kopati. « Ko nato Slomšek zavrne ugovore in pomisleke malodušnežev, se spet povrne k začetni podobi, ki jo je zagledal v Cirilu in Metodu: »Glejte! Ena luč Slovincem gori gre: vidim majhno, pa prebrisanost trumico mladih učenikov, kateri so se zbrali veselo eden drugemu roko podati, ki so se odločili Slovincem luč prižgati, da bodo veselo enkrat Slovincem svetili z besedo in z dejanjem, ne po nemško, ampak po slovensko! Da, jaz upam in upam, da bo tudi iz naše srede lep sad Slovincem izzorel, lepi sad učenosti, od katerega se bo mladi rod slovenski oživil... « Tako je učil Slomšek, ki se je svoje ljubezni do naroda in svoje zvestobe do materinega jezika učil ob zgledu slovanskih apostolov Cirila in Metoda.

Ko se Slovenci spominjamo pomembne obletnice prihoda slovanskih bratov na Moravsko in potem v Panonijo, obhajamo ta spomin v času mirnega dela in poudarjanja poštenega sožitja med narodi, ki je bil tudi njun ideal. S tega vidika nam za prihodnost ta pomembna obletnica stavlja pred duhovne oči nujno zahtevo, da bodi naša vernost vsak čas v popolnem soglasju s temelji našega narodnega življenja, s prizadevanji vsega človeštva za mir med narodi in v svetu, za boj proti kratitvi osebne svobode in proti spletkam, katerih žrtvi sta bila pred stoletji Metod in Kocelj.

Še dva razveseljiva dogodka naj nam bosta pred očmi ob tem jubileju. Prvi je ta, da sta bila sveta brata Ciril in Metod slovensno določena za poveljnika patrona lani ustanovljene ljubljanske nadškofije, drugi pa je apostolsko pismo, ki ga je ob 1100-letnici poslal pokojni papež Janez XXIII.

škofom slovanskih narodov. To apostolsko pismo ni pomembno samo za škofo in vernike slovanskih narodov, marveč za ves krščanski svet. V njem opozarja sveti oče, da po vzvišenih namenih božje previdnosti sovpadata praznovanje pomembnega veličastnega dogodka — obletnice prihoda svetih bratov Cirila in Metoda na Veliko Moravsko in v Kocljevo Panonijo — ter II. Vatikanski vesoljni cerkveni zbor. Posameznim narodom se resnično ne more prigoditi nič boljšega in noben blagor ne more biti večji in očitnejši od tistega, ko zasije nanje pod žarki sonca pravičnosti evangelij, to je, ko požene krščanstvo v njih nove veje. In prav to se je zgodilo številnim slovanskim narodom, ko je božja Previdnost poslala mednje tako odlična moža.

Papež zatem naglaša božjo dobroto, ki se razodeva posebno v tem, da privede cele družine narodov v kraljestvo božje in jim podeli plemenitost krščanskega naziva. Zato se mu je zdelo primerno, da pošlje škofom slovanskih narodov to pismo, da poudari tako važen zgodovinski dogodek in da jih vzpodbudi z očetovsko in ljubečo besedo, naj ga tudi oni vredno in pobožno počaste. Opozarja jih, naj svojim rojakom posebno skrbno in slovesno pokažejo življenje in kreposti, potovanja, težave in prizkušnje svetih bratov Cirila in Metoda v prizadevanju, da bi spreobrnila njihove narode h Kristusu ter jim odprla pot k popolni civilizaciji in kulturi. Janez XXIII. označuje Cirila in Metoda, da sta bila »revna v smislu sveta, pa bogata vere, bogata čednosti in sta imela čut za lepoto, vdana Petrovemu prestolu, popolnoma in pobožno katoliška ter apostolska v vsem pomenu besede.«

Papeževo apostolsko pismo navaja dalje v glavnih obrisih življenjepisa in dela svetih bratov, omenja pomen in razširjenost Bratovščine sv. Cirila in Metoda, ki je bila razširjena zlasti med Slovenci, ki jih v zvezi s tem tudi večkrat omenja, omenja velehradske kongrese, našteva in hvali značilne odlike slovanskih narodov, jim daje nove spodbude za češčenje spomina svetih bratov, za študij in zgodovinsko raziskovanje njunega dela in življenja. Tako se bosta sveta apostola vrnila k svojim slovanskim narodom in jih ponovno razsvetljevala.

Ob skljupu teh zapiskov z vso upravičenostjo lahko rečemo, da je bil prihod Cirila in Metoda v velikomoravsko državo leta 863 po svojih zgodovinskih in duhovno kulturnih posledicah eden najvažnejših dogodkov ne le v srednjem veku, ampak v vsej evropski zgodovini. Prevelika navezanost na tuje zgodovinarje in pomanjkljivo raziskovanje časa, okolja in dogodkov, ki sovpadajo v življenje in delo svetih bratov, nam še danes zatemnjuje veličino njunega poslanstva. S tem, da sta prinesla celi vrsti slovanskih narodov krščanstvo ali pa ga jim utrdila, ker sta ga učila v njihovem jeziku in ga tako napravila razumljivo, sprejemljivo in domače, sta rešila te narode pečata barbarstva in jim s knjigami ter z lastno pisavo odprla pot v evropsko kulturo. Tako si nista pridobila zaslug le za krščansko vero, ampak tudi za kulturno prebujenje slovanskih narodov in za obogatitev vse evropske kulture, za katero ti narodi od tedaj niso pomenili več grozeče nevarnosti z Vzhoda, ampak na novo zornarodovitna tla, ki so željno sprejemala semena krščanstva in kulture ter kmalu obrodila tudi bogat sad. Kakšna škoda, da bogastvo kulture, ki sta jo prinesla izobražena solunska brata na slovanska in zahodno evropska tla, ni moglo v celoti obroditisa du prav zaradi nemškega nasilja. Danes ni mogoče govoriti o kulturni Evropi brez kulturnega deleža slovanskih narodov, in z vsem prepričanjem moremo trditi, da sta bila ravno sveta brata Ciril in Metod tista, ki sta s svojim razumnim misijonskim in kulturnim delom napravila iz slovanskih narodov celostni del Evrope za vse čase. Te zasluge jima priznava danes vsa pravična zgodovina. Rekli bi celo, da sta s tem, ko sta navezala slovanske narode na Cerkev in na kulturni krščanski Zahod, ki bi ga mogla s svojo bogato duhovno dediščino Vzhoda še požlahtniti, nekaterim celo omogočila, da so se ohranili. Če bi bili ostali v mraku svojega poganstva in nepismenosti, bi ne bili našli dovolj zavestne odporne sile, da se obvarujejo pred močnim pritiskom kulturnejšega Zahoda, ki bi bil dobil — mišljeni so zlasti vladarji nemškega rodu — s tem »upravičen« povod, da bi spet in spet vodil svoje vojske na »misijonske« ali križarske pohode proti slovanskim narodom,

dokler jih ne bi iztrebili, kot se je zgodilo to s Polabskimi Slovani, v glavnem prav zaradi tega, ker do njih ni segel blagodejni vpliv misijonskega dela svetih bratov Cirila in Metoda in so ostali pogani.

Slovinci, ki smo proti Zahodu najbolj zastopani narod, še posebno čutimo, kaj sta nam prinesla solunska brata in smo jim zato hvaležni. Verjetno bi bil slovenski narod že davno izginil iz evropske zgodovine in bi vtonil v nasilnem nemštvu, če bi ga sveta Ciril in Metod, zlasti tudi po zaslugi modrega vladarja slovenske Panonije,

kneza Koclja, ne bi dvignila na kulturno raven njegovih sosednjih narodov in mu vdihnila toliko duhovne odporne sile in samozavesti, da je mogel vzdržati tisoč let vse poskuse potujčenja. Zahvaljena!

Pozdravljena, sveta brata Ciril in Metod!
Zahvaljena, da sta po naši zemlji hodila,
zahvaljena, da sta ji luč in vstajenje
nosila,
da je po vaju se v našo nizkost sklonil
Gospod.

(Vital Vodušek, Prošnja pesem)

Janez XXIII. — papež miru

Ko je papež Janez XXIII. na praznik Kristusovega vnebohoda 23. maja 1963 blagoslovil z okna svojega stanovanja na trgu sv. Petra zbrane vernike, so ti videli, s kakšno težavo je dvignil roki v blagoslov in kako tih je bil njegov glas; obraz mu je bil rumenkast in le s težavo se je premikal. Ko se je že naslednje dni raznesla novica, da papež trpi na hudem želodčnem krvavljenju, kar utegne biti kot posledica raka, so verniki po vsem svetu molili za njegovo zdravje; na stotine brzojavk z željami za papeževo zdravje je prihajalo vsak dan v Vatikan. »Zgodi se božja volja.« Te besede je izgovoril hudo bolni sveti oče, ko mu je državni tajnik kardinal Cicognani sporočil, da po vsem svetu molijo zanj. Dne 3. junija okrog osmih zvečer so sporočili iz Vatikana novico, da je papež Janez XXIII. umrl.

V kratkem razdobju vladanja — komaj pet let — je Janez XXIII. opravil tako veliko delo, da ga je svetovna javnost prištela med največje osebnosti sodobnega sveta. Njegova prizadevanja za ohranitev miru in za zблиžanje med narodi so mu prinesla priznanje in spoštovanje. Katoliški Cerkvi je v sodobnem svetu priboril ugled, kakršnega še ni imela skozi stoletja. Ljudstvo ga je preprosto, a s tem bolj odkritim srcem imenovalo »dobri papež«. Msgr. Bacci, tajnik za papeške listine, je pred izvolitvijo Angela Guiseppa Roncallia za papeža, ki si je privzel ime Janez XXIII., 28. oktobra 1958 kardinalom takole govoril: »Beseda pontifex (papež) prihaja od pons (most). Bodi torej most med dobrimi in ostalimi, da bo

slednje privedel k dobremu in prve k še večjim krepostim. Bodi most med družbenimi sloji, da bodo odnosi med njimi temeljili na tesnejši in širši pravičnosti ter na bolj cvetoči ljubezni. Bodi most med državami, most tudi do tistih, ki katoliško vero zavračajo in jo pobijajo, in naj jih pripelje do odkritosrčnega miru, ki je pravi vir napredka in blaginje.« — Vatikanski list »L'Osservatore Romano« je ob smrti 3. junija 1963 zapisal, kako je pokojni papež v celoti izpolnil to voščilo.

Še kot beneški patriarh je dejal Roncalli: »Ne zanima me, kaj govorijo o meni. Želim biti vedno dober, dober z vsemi. Če je treba povedati resnico in vso resnico, ne razumem, zakaj bi jo morali spremljati s strelami in z gromom s Sinaja, ne pa z mirom in vedrostjo Jezusa Kristusa na jezeru in na gori.«

Življenska pot

Papež Janez XXIII. se je rodil 25. novembra 1881 v kmečki vasi Sotto il Monte v bergamski pokrajini, iz katere je izšlo v dobi evropskega baroka toliko umetnih rokodelcev, zidarjev in kamnosekov, ki so naredili v srednjeevropskih mestih mnogo lepih cerkva, gradov in hiš.

Kmet Giovanni Roncalli in njegova žena Maria Anna Mazzola sta imela 13 otrok. Oče Roncalli je umrl v 96. letu, mati pa kmalu za njim v 94. letu življenja. Ob smrti Angela Giuseppa Roncallia — Janeza XXIII. — so živeli še trije bratje in sestra. Po kon-

čani osnovni šoli je stopil Roncalli 1. 1892 v malo semenišče v Bergamu, kjer je končal srednjo šolo, od 1900 dalje pa je študiral v Collegio Cerasola v Rimu; 1901 je zaradi vpoklica k vojakom za leto dni prekinil študij. Po promociji za doktorja bogoslovnih ved v Rimu je bil 10. avgusta 1904 posvečen v mašnika, pel v Rimu novo mašo in ostal tam še leto dni, 1905 pa se je vrnil v Bergamo, kjer je bil do 1914 tajnik tamkajšnjega škofa Radinia Tedeschia, obenem pa profesor za cerkveno zgodovino, apologetiko in patrologijo v semenišču bergamske škofije. Iz Bergama je odhajal Roncalli pogosto v Milan, kjer je v ambrozijski knjižnici proučeval zgodovino sv. Karla Boromejskega. Tu se je srečeval tudi z Achillom Rattijem, poznejšim papežem Pijem XI. Leta 1910 je bil Roncalli imenovan za cerkvenega asistenta Zveze italijanskih katoliških žena v Bergamu. V naslednjih dveh letih je veliko potoval: bil je v Švici, Nemčiji, Avstriji, na Madžarskem in Poljskem. V prvi svetovni vojski je bil vpoklican k vojakom na fronto, seveda ne z orožjem v roki, ampak v službi miru: najprej kot podčastnik sanitejec na dolomitski fronti, pozneje pa kot vojaški duhovnik s činom poročnika.

Po vojski se za dve leti vrne spet v Bergamo, kjer je bil v velikem semenišču imenovan za duhovnega vodjo. Leta 1921 je bil poklican v Rim h kongregaciji »De propaganda fide«; v življenju mladega duhovnika Roncallia pomeni to veliko spremembo: 7. maja ga je papež Benedikt XV. imenoval za papeškega hišnega prelata in predsednika italijanske Zveze za širjenje vere. Ko so v Rimu spoznali njegov organizatorski talent, so mu nalagali čedalje odgovornejše organizacijske naloge, med katerimi je bila najvažnejša ureditev misijske razstave v Rimu ob svetem letu 1925. Dne 3. marca 1925 je bil Roncalli imenovan za apostolskega vizitatorja v Bolgariji. S tem se začne dolga, 30 let trajajoča diplomatska dejavnost bodočega papeža. Nekaj dni za tem imenovanjem ga je kardinal Tacchi, takratni tajnik kongregacije za vzhodno Cerkev, posvetil v škofa in je bil imenovan za titularnega škofa v bolgarskem mestu Aeropolu. Šest let pozneje — 16. oktobra 1931 — je bil Roncalli imenovan za prvega

Janez XXIII. podpisuje apostolsko pismo školom slovanskih narodov ob jubileju 1100-letnice prihoda svetih bratov Cirila in Metoda na Veliko Moravsko in v Kocljevo Panonijo. Datum podpisa: 14. maja 1963.

apostolskega delegata v Bolgariji, 21. novembra 1934 pa je bila njegova delegatska služba razširjena tudi na Grčijo in Turčijo, hkrati je bil postavljen tudi za administratorja apostolskega vikarijata latinskega obreda v Carigradu. Tako je imel dovolj priložnosti, da je spoznal in vzljubil dežele na Balkanu in Bližnjem vzhodu. V Bolgariji je pridno obiskoval katoliške naselbine in se pogosto sestajal tudi s pravoslavnimi cerkvenimi krogi. Ko se je kot apostolski delegat preselil v Carigrad, je od tam pogosto obiskoval Bolgarijo in Grčijo. Iz tega časa izvira tudi njegovo prijateljstvo s patriarhom Atenagorom.

Izkušenega duhovnika diplomata imenuje Pij XII. dne 23. decembra 1944 za apostolskega nuncija v Franciji, s posebno nalogo, da bi prispeval k izboljšanju odnosov med francosko republiko in Vatikanom, hkrati pa tudi odnosov med rimsko kurijo in Cerkvijo v Franciji. Kot nuncij v Parizu je deloval tudi kot najstarejši član diplomatskega zbora. V juniju 1952 je bil imenovan za stalnega opazovavca Svete stolice pri

UNESCO. Tu je imel še posebno priložnost za duhovne pogovore z ljudmi vseh narodov, ras in veroizpovedi. Dne 12. januarja 1953 ga je Pij XII. imenoval za kardinala in mu je kardinalski klobuk posadil na glavo sam predsednik francoske republike Auriol. Novi kardinal ni želel biti predstavljen v kurijo v Rim, zato ga je papež imenoval za beneškega patriarha. V Benetkah ostane od 1953 do 1958 in se močno zavzame za razne cerkvene spremembe na območju beneške patriarhije, tu začne uveljavljati svoje zamisli.

Kot beneški patriarh se še enkrat vrne v Francijo, namreč 25. marca 1958 kot delegat Pija XII. pri stoletnih slovesnostih Lurda, kjer je blagoslovil novo baziliko.

Po smrti Pija XII. je bil 28. oktobra 1958 izvoljen za papeža kardinal Roncalli. Privzel si je ime Janez XXIII., za geslo pa si je izbral: »Oboedientia et pax« — Pokorščina in mir. Roncalli je vedel, kako težka je papeška krona, in v tej zavesti jo je nosil do smrti.

Papeška bula Humanae salutis, s katero je Janez XXIII. napovedal II. Vatikanski vesoljni cerkveni zbor.

Veliko delo

Že nekaj mesecev po izvolitvi je papež Janez XXIII. naznanil tri svoje velike naloge: da bo sklical sinodo za mesto Rim, da bo pozval svet na vesoljni cerkveni zbor in da bo po objavi celotnega zakonika za vzhodno Cerkev preuredil splošno cerkveno zakonodajo. Prvo nalogo je opravil, drugo mu je na pol opravljeno prekrizala smrt, prav tako ni dočakal izpolnitve svoje tretje naloge, čeprav je zanj 29. marca 1963 ustanovil posebno komisijo. Neizpolnjenima nalogama pa je začrtal tako jasno pot, da bo v njuni izpolnitvi trajno vidna njegova zamisel.

V »modernih prijemih« papeža Janeza XXIII. ni nobene revolucionarnosti, nič takega, kar bi razodevalo nemirnega, nervoznega duha. »Župnik sveta«, kot so ga zaradi njegove dušnopastirske gorečnosti imenovali, je z zdravo kmečko pametjo in z bistrino duha, ki si jo je pridobil v nenehni stiku z ljudmi vseh narodov in ver, živo občutil, kaj potrebuje današnji človek in kakšne so naloge Cerkve v sedanjem času, v stoletju tehnične revolucije, atoma in raziskav vesolja. Enega izmed viškov njegovega pontifikata pomeni socialna okrožnica

»Mater et magistra — Mati in učiteljica«, ki je bila objavljena 14. julija 1961. V njej kaže papež pot, kako pravično reševati socialna vprašanja v svetu. Socialna okrožnica Mater et magistra je razdeljena na štiri dele: 1. Nauk okrožnice Leona XIII. »Rerum novarum«, razvoj učiteljstva Pija XI. in Pija XII. 2. Razlaga in dopolnila nauka Leonove okrožnice (zasebna lastnina, delavske plače). 3. Novi problemi socialnega vprašanja (poljedelstvo, zaostale dežele). 4. Obnova družbenega življenja v resnici, pravici in ljubezni.

Obširneje na tem mestu ni mogoče govoriti o okrožnici, omenimo le, kako je Janez XXIII. v luči sodobnosti izpopolnil nauk o zasebni lastnini in o udeležbi delavcev pri upravljanju in dobičku podjetij. Za kmetijstvo je na stvarnih osnovah ekonomike priporočil uporabo novih proizvodnih metod in tehnike, izbiro kultur in ustroj poljedelskega obrata, ki ustreza celotnemu gospodarskemu razvoju. Oblasti

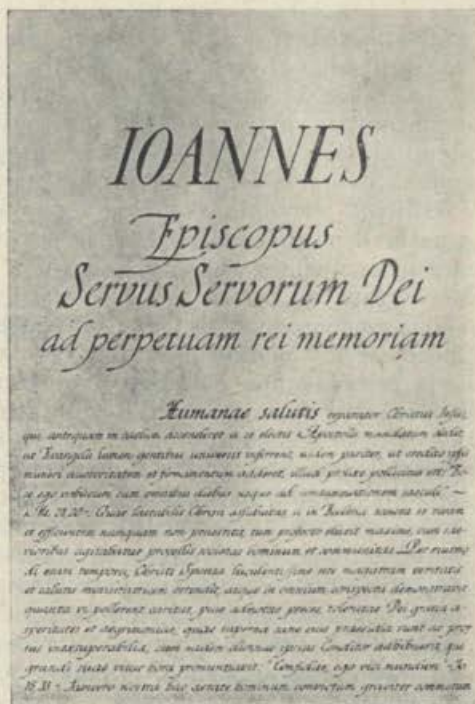
morajo podpirati kmetijstvo s posojili z nizkimi obrestmi, z davčnimi olajšavami in z vsemi drugimi primernimi sredstvi za rešitev kmeta iz položaja, ki je slabši od življenjskih razmer delavcev v industriji in obrtnih delavnicah. Končno poudarja, da industrijsko razvite države ne smejo zlorabljeni gospodarskih podpor zaostalim deželam za politični pritisk, ker bi to privedlo do nove oblike kolonializma. Socialna okrožnica »Mater et Magistra« je bila sprejeta z velikim priznanjem po vsem svetu.

Vesoljni cerkveni zbor

Največje delo Janeza XXIII. in njegovega papeževanja je vsekakor II. Vatikanski koncil. Dne 25. decembra 1961 je bila objavljena bula o sklicanju vesoljnega cerkvenega zbora, ki se je začel 11. oktobra 1962 in je trajal do 8. decembra 1962, nadaljevati bi se pa moral 8. septembra 1963. Cilj koncila je: poživiti in notranje obnoviti dušno pastirstvo Cerkve, Cerkev prilagoditi potrebam našega časa in pripraviti pot k zedinjenju vseh kristjanov. Cerkev čuti potrebo, da živi v skladu z ritmom sodobnega sveta, da ta svet razume in da išče vedno nove oblike za učinkovito širjenje evangelija. Že poseben papežev sprejem delegacij nekatoliških opazovavcev na koncilu je bil zgodovinski dogodek. Papež je v tem času sprejel mnoge zastopnike nekatoliških in nekrščanskih verskih skupin. Sprejel je primasa angleške Cerkve, nadškofa Fisherja iz Canterburyja, islamske, hinduistične, budistične duhovnike in laike, teiste in ateiste, 7. marca 1963 je sprejel tudi Adžubeja, glavnega urednika moskovskih »Izvestij« in njegovo ženo, hčer predsednika Hruščeva. Paragvajski škof Argana, ki je bil pred posvetitvijo v duhovnika pilot potniških letal, je izjavil: »Cerkve se dandanes javlja v vsej svoji vesoljnosti kot še nikoli v zgodovini. Objema tako nerazvite dežele kakor najmodernejše države ter se širi po vseh celinah. Spaja in pokristjanjuje nasprotujoče si kulture, njeni člani postajajo pripadniki vseh narodnosti in vseh ras. Njena naloga je, da pokristjanji vse človeštvo. Za ta namen pa je treba

preosnovati ustroj Cerkve, da bo njeno delo agilnejše, lažje in hitrejše...«

Že sami novice o sklicanju koncila je priložnil ves svet. S tem koncilom Janez XXIII. ni le omogočil notranje obnove Cerkve in njene prilagoditve potrebam časa, ampak je na stečaj odprl tista vrata nekatoliškim kristjanom, ki so bila videti stoletja zmerom zaprta. Papež s tem vesoljnim cerkvenim zborom ni hotel ustvariti koncila enotnosti, ampak je hotel pripraviti, kar bodo poznejši rodovi želi. Janez XXIII. je na vse načine spodbujal k čim svobodnejšemu razpravljanju na plenarnih skupščinah in v raznih komisijah. Menjal je razne pravilnike, da je olajšal delo. Na koncilu so udeleženci pokazali različne poglede na vprašanja sodobnega sveta, ki je globoko razklan, toda ta različnost pogledov je nudila le novo priložnost za potrditev čistosti nauka ter medsebojnega spoštovanja. Član Francoske akademije Jean Guittou je te poglede takole označil: »Na cerkvenem zboru slišim dva glasova: glas zbornih očetov, ki je v njih globoko zakoreninjena

Prva stran bule *Humanae salutis*.

Zaključek bule *Humanae salutis* s papeževim podpisom in pečatom, v katerem je vtisnjeno njegovo geslo: *Oboedientia et pax — Pokorščina in mir.*

skrb, da ščitijo vero v njeni celovitosti, in glas očetov, ki se v isti skrbi trudijo za oznanjevanje resnice v vsej njeni čistosti, toda v jeziku, ki je sprejemljiv in zaželen od današnjih ljudi. Prva težnja je v mojih očeh navpična os Kristusovega križa, os enotnosti, celovitosti, resnice. Druga težnja je vodoravna os križa, os odprtja, veseljnosti, dinamičnosti. Zvesti moramo biti obema osema, ki se križata v višini srca ...»

»Pacem in terris« — »Mir na zemlji«

Janez XXIII. si je že v življenju upravičeno pridobil naziv »papež miru«. Pax — mir je beseda, ki smo jo slišali v njegovem prvem govoru, brali v njegovi prvi poslanici in ki posledaj odmeva iz vsakega njegovega nagovora, iz vsake njegove poslanice. V kritičnih trenutkih svetovne zgodovine je naslovil na državne poglavarje poziv k miru in za njegova velika prizadevanja za mir v svetu mu je bila 1. marca 1963 podeljena mednarodna Balzanova mirovna nagrada, kar je soglasno pozdravil ves svet. Svoja prizadevanja, da bi se ohranil mir na svetu, je najjasneje razložil v okrožnici »Pacem in terris« — »Mir na zemlji«. Okrožnica je razdeljena na pet poglavij: 1. Red v odnosih med človeškimi bitji v sožitju. 2. Red v odnosih med ljudmi in javnimi oblastmi v notranjosti posameznih političnih skupnosti. 3. Odnosi med posameznimi političnimi skupnostmi. 4. Odnosi ljudi in političnih skupnosti s svetovno skupnostjo. 5. Katoličani za graditev miru v svetu.

To je prva okrožnica v zgodovini Cerkev, v kateri se papež obrača ne samo na

škofe, duhovnike in katoliške vernike, marveč na vse ljudi dobre volje; govori torej vsem, ki verujejo v naravne vrednote, katere so v slehernem človeku pečat Stvarnika. Sveti Oče spodbuja ljudi, naj se zavedo ali ponovno zavedo teh vrednot, naj jih oživijo v sebi in družbi, naj jih uveljavijo v državah, katerim pripadajo. Pogoj za ustvaritev tega zaželenega reda in miru je svoboda. Smisel javne oblasti ni zatiranje človekove svobode, marveč podpora njenega razvoja. Zaradi tega mora oblast ne samo priznati naravne pravice in dolžnosti, ampak zagotoviti tudi njihovo uresničevanje. Iz tega je jasno, kako se je Janez XXIII. z vso dušo trudil za svetovni mir, a niti za las ni popustil političnim režimom, ki zatirajo svobodo. Kako živo se je zavzel papež Janez XXIII. za mir, za pravičen red med narodi, dokazujeta dva odlomka, ki ju navajamo iz njegove okrožnice »Pacem in terris«: »Obžalujemo,« pravi pokojni Sveti Oče, »da si gospodarsko najbolj razvite države ustvarjajo neznansko veliko oborožitev. Za ta namen izdajajo zelo velik odstotek duhovnih energij in gospodarskih sredstev. Državljanji morajo zaradi tega prenašati težke žrtve. In zaostale dežele so orožane sodelovanja, ki jim je potrebno za gospodarski razvoj in socialni napredek. Pravičnost, modrost in človečnost terjajo ustavitve oboroževalne tekme. Že samo nadaljevanje atomskih poskusov za vojne namene utegne imeti usodne posledice za življenje na Zemlji. Istočasno in vzajemno je treba zmanjšati oborožitev, prepovedati je treba atomsko orožje, ter uresničiti svetovno razorožitev pod učinkovitim nadzorstvom. Ustavitve oboroževalne tekme pa ne bo možna brez popolne razorožitve, kar pomeni, da je treba odpraviti tudi vojno psihozo ter zamenjati načelo oboroženega ravnotežja s pravim mirom, katerega lahko zgradimo le na medsebojnem zaupanju.

Nič ni izgubljenega z mirom. Vse je pa lahko izgubljeno z vojno.«

V isti okrožnici govori tudi o narodnih manjšinah. Takole pravi: »Od 19. stoletja dalje gre zgodovinski razvoj v smeri izenačevanja političnih skupnosti z narodnostnimi. Toda zaradi raznih vzrokov se zemljepisne meje ne morejo vedno ujemati z narodnostnimi. Tako nastajajo narodne

manjšine in z njimi združena zamotana vprašanja.

Kar najbolj jasno je, da je vsak ukrep za zatiranje in zadušitev življenja manjšin, da kršitev pravičnosti; to tem bolj, kadar hočejo manjšino uničiti. Pač pa ustreza zahtevam pravičnosti, da javne oblasti pomagajo človeškemu razvoju manjšin z učinkovitimi ukrepi v korist njihovega jezika, njihove kulture, njihovih običajev, njihovih gospodarskih sredstev in pobud. Po drugi strani naj skušajo biti manjšine most med različnimi kulturami, civilizacijami in narodi.«

»Magnifici eventus« — o sv. Cirilu in Metodu

Eno zadnjih apostolskih pisem pokojnega papeža Janeza XXIII. je posvečeno 1100-letnici prihoda svetih bratov Cirila in Metoda na Veliko Moravsko in sploh med Slovane. Pismo se začneja z besedami »Magnifici eventus« in ga je papež poslal 11. maja 1963 slovanskim škofom prav v zvezi z omenjeno obletnico. V tem apostolskem pismu smo Slovenci večkrat omenjeni in je v njem izrečeno globoko priznanje mariborskemu škofu in narodnemu buditelju Antonu Martinu Slomšku.

Takoj v začetku pisma papež izreka zadovoljstvo, da ta »veličastni dogodek« (obletnica prihoda slovanskih bratov h kralju

Rastislavu) značilno sovпада z vesoljnim cerkvenim zborom. S poudarkom navaja molitev sv. Cirila za rast Cerkve in za edinstvo vseh ljudi. Pri tej misli združuje svojo vročo željo, da bi se spet združili s Sveto Stolico vzhodni kristjani, katerih odposlanci so tudi navzoči na cerkvenem zboru. V nadaljevanju apostolskega pisma pravi Janez XXIII., da sta bila sveta brata Ciril in Metod globoko zvesta Sveti Stolicy ter sta papeža Hadrijan II. in Janez VIII. kljub ugovoru nemških škofov odobrila opravljanje verskih obredov v staroslovanskem jeziku. Tako sta prinesla krščansko vero in kulturni napredek slovanskim narodom, v katerih so se pod vplivom evangelija razvili srečni naravni darovi, ki so jim v čast: živo zanimanje za stvari božje, plemenit značaj, vsestranska nadarjenost, nagnjenost k vljudnosti, bogata sposobnost za umetnost, širokosrčna gostoljubnost in druge odlične vrline, ki upravičujejo glede njih kar največ upanja...

Janez XXIII. — 262. naslednik svetega Petra — je vodil katoliško Cerkev v burni dobi. Čas njegovega papeževanja je bil kratek, a silno ploden; njegova dediščina je težka, velika in zapuščena kristjanom vsega sveta v usodnih zgodovinskih trenutkih. Katoličani se pri tem tolažimo, da ima Cerkev sposobne osebnosti, ki bodo znale ceniti to dediščino, jo braniti in tako izpolniti voljo velikega papeža.

Novi papež — Pavel VI.

Tesnoba, ki je zajela krščanski svet ob smrti papeža Janeza XXIII., se je umaknila veselju, ko so se 21. junija 1963 odprla vrata konklava in je kardinal Ottaviani naznanil zbrani množici na Petrovem trgu: »Habemus papam!« — »Imamo papeža!« Osemdeset kardinalov katoliške Cerkve je pri šestem glasovanju izvolilo za papeža milanskega nadškofa, kardinala Giovannia Battisto Montinija; izbral si je papeško ime Pavel VI.

Osebnost novega papeža pomeni jamstvo, da bo Cerkev tudi za njegovega pontifi-

kata šla po poti, ki jo je začrtal njegov prednik Janez XXIII. Zanimiva je pri tem okoliščina, da je bil Giovanni Battista Montini prvi kardinal, ki ga je imenoval po pokojni Janez XXIII. Sedanji papež si je kot milanski nadškof s svojim socialnim čutom in karitativnim delom pridobil sloves »apostola najrevnejših«; imenovali so ga tudi »kardinala delavcev«. Belgijski kardinal Leo Jozef Suenens je Montinijevo izvolitev za papeža označil takole: »Cerkev je vesela, da ima novega papeža; še zadovoljnejša pa je, ker si je ta izbral ime Pavel.

Zakaj to ime, ki si ga je izbral Giovanni Battista Montini, nam izrecno kliče v spomin ime apostola narodov, Pavla; to pa pomeni odprtost svetu, oznanjevanje vere in dialog . . .«

Že naslednji dan po izvolitvi je imel papež Pavel VI. po vatikanskem radiu svoj prvi nagovor katoliškemu svetu in vsem ljudem dobre volje. V nagovoru je počastil spomin svojih prednikov na Stolu sv. Petra, zlasti še spomin svojega neposrednega prednika Janeza XXIII. zaradi njegovega neutrudljivega prizadevanja, zaradi njegove izredne vneme, njegove iskrene in dejanske dobrote do ubogih. »Dediščina, ki jo sprejemamo iz rok naših prednikov, nam dokazuje vso težo službe, ki je pred nami,« je rekel novi papež.

V nadaljevanju svojega govora je Pavel VI. zagotovil, da bo poskrbel predvsem za nadaljevanje II. Vatikanskega vesoljnega cerkvenega zbora, »v katerega so uprte oči vseh ljudi dobre volje . . .«, da bo katoliška Cerkev mogla pritegniti k sebi vse ljudi z veličastnostjo svojega organizma, z mladostjo svojega duha, s pomnožitvijo svojih sil in vseh skupin, jezikov, narodov in držav. Nadalje je obljubil revizijo zakona kanonskega prava, nadaljevanje prizadevanj v smislu enciklik svojih prednikov za utrditev pravičnosti v civilnem, socialnem in mednarodnem življenju, v resnici in svobodi ter v zvestobi medsebojnim dolžnostim in pravicam. Poudaril je nujnost pravičnejšega reševanja socialnih vprašanj po nedvoumni zapovedi o ljubezni do bližnjega, kar je preizkušnja ljubezni do Boga. Posebej je pri tem poudaril nujno pomoč zaostalim narodom, kjer življenjska raven ni vredna ljudi. Papež je naglasil, da bo nova doba, ki jo osvajanje vesolja odpira človeštvu, še posebej deležna božjega blagoslova, če bodo ljudje v resnici priznali, da so si bratje med seboj in bodo gradili svetovni red v svetem strahu božjem, v spoštovanju Njegovega zakona, v luči ljubezni do bližnjega in v medsebojnem sode-

Papež Pavel VI.

lovanju. Zavzel se je tudi za mir med ljudmi, za mir, ki ne bo pomenil samo dejstva, da se ljudem ni več bati vojne, ampak tudi odsev reda, kot ga hoče Bog.

Pavel VI. je izjavil, da bo prav tako nadaljeval delo velikega pokojnega papeža Janeza XXIII. za zedinjenje kristjanov. Novi papež je potrdil tudi odločitev svojega prednika, da se bo II. Vatikanski vesoljni cerkveni zbor nadaljeval 29. septembra 1963.

Že ob vsem tem vidimo, da bo novi papež dal prenovitvam svojega prednika, Janeza XXIII. trden temelj in napredku Cerkve v sedanji dobi ustrezajočo obliko. Pavel VI. se zaveda svoje pontifikalne odgovornosti, kajti Pontifex Maximus ima kot najvažnejšo nalogo, da je posrednik, most za kristjane v sedanosti in prihodnosti, kot je sam rekel: »Odpiramo roke vsem, ki nosijo častno ime kristjan. Imenujemo jih brate, in naj vedo, da bodo pri nas zmerom našli razumevanje in dobrohotnost.«

Že imate doma **celotno SVETO PISMO** stare in nove zaveze — 4 knjige?

Oglejte si cenik na zadnji strani koledarja in naročite te ali druge knjige pri svojem poverjeniku, pri Mohorjevi družbi v Celju ali v podružnici v Ljubljani.

† Nadškof dr. Anton Vovk

Dr. Anton Vovk v škotovskem ornatu.

Po dolgi in hudi bolezni je 7. julija ob 21.35 umrl prvi ljubljanski nadškof nove nadškofije msgr. Anton Vovk. Z njim je odšla močna osebnost, velik škof. Bil je trideseti na škofovskem sedežu v Ljubljani in dokončal prvih 500 let škofije tako dobesedno, da je prav na slovesni praznik 500-letnice 9. septembra 1962 z naporom vseh in zadnjih telesnih moči zadnjič opravil zadnjo slovesno škofovsko mašo v svoji stolnici. Postavljen je bil na prag dveh dob, med stari in novi čas, preteklih in novih 500 let. Če se vprašamo, ali je bolj sklep stare dobe ali začetek nove, bi odgovorili: bil je z vso močjo in v najboljšem pomenu besede otrok preteklosti, ki je z dušo in s telesom čutil vrednost verskega izročila naših očetov, čutil s tako silo, da je z vso vnamo za vsako ceno hotel rešiti in ohraniti to vrednoto tudi v novi čas. Ni bil slep in trmast oboževavec starega, tudi ne slep sovražnik novega. Čutil je, da se stari svet podira, pa čutil in vedel tudi to, da je Kristusov nauk dan za vse čase in vse razmere, da je zmeraj mlad in nov, da mora biti vsem zveličaven.

Pokojni nadškof Anton je iz trdnega kmečkega Ribičevega rodu iz Vrbe na Gorenjskem, pranečak pesnika Franceta Pre-

šerna (pesnikova sestra Mina je bila njegova stara mati). Rodil se je 19. maja 1900 in je bil najmlajši izmed 9 otrok. Oče mu je umrl že 1904. Poslej je skrbela mati za številno družino, posebej še za najmlajšega. Poslala ga je v šolo v Kranj; tam je ostal do konca šestega gimnazijskega razreda. V jeseni 1917 je bil sprejet v škofijsko klasično gimnazijo v Šentvidu in tam maturiral poleti 1919. Jeseni 1917 mu je umrla tudi mati. Kakšna so bila ta leta, kako so ga oblikovala, nam je prelepo povedal v duhovni oporoki. Po maturi se je odločil za duhovniški poklic in se v ljubljanskem semenišču in na novi bogoslovni fakulteti v štirih letih pripravil za duhovnika. Posvečen je bil 29. junija 1923, največji praznik svojega življenja, kakor sam poudarja. V semenišču sta se srečala z vodjem Ignacijem Nadraham, ki je zaslužil v njem dobrega delavca in ga poslej ves čas od daleč opazoval. Ne v gimnaziji ne v semenišču ni nadškof Anton hodil nikakršnih posebnih potov, nič se ni potegoval za kakšne odlike ali posebne naslove: biti duhovnik, dušni pastir, ljudi učiti, tolažiti, odvezovati, voditi, posvečevati, razdati se jim in se zanje žrtvovati — to mu je bilo vse.

Tak je stopil na pot v službo. Poslali so ga za kaplana najprej v Metliko, tam je ostal tri leta (do 1926), potem pa v Trziču. Na terenu se je pokazal pravi mojster v ravnanju z ljudmi, zlasti z mladino. Vse je osvajal, vse se je zbiralo okoli njega in se vnamalo za njegove vzore, njegove nauke, on pa jih je vezal z Bogom in Marijo in Cerkvijo. Sam pravi, kako je bil Bogu hvaležen, da je ob odhodu iz Metlike zapustil v fantovski Marijini družbi 140 udov svojemu nasledniku v vodstvo. V Trziču je bilo okolje delavsko, pa tudi tam si je osvojil srca vseh in pognal trdne korenine. Tako se je zdelo kar naravno, da je iz kaplana postal župnik v Trziču, ko se je 1928 župnija izpraznila. Kot župnik je imel še mnogo večje delovno področje, zlasti karitativno in organizacijsko. S priljudnostjo, veselostjo, dobrodušnostjo, ki ne pozna spletk in zapetosti, je bil zmeraj sredi med ljudmi in zmeraj sredi živega dela, poprav-

ljanja, zidanja, preurejanja in si tako osvojil prav ves Tržič. Po 12 letih župnikovanja je bila župnija na vse strani urejena, prenovljena in v sirotišču in zavetišču sv. Vincencija je imel 140 varovancev.

Ko so 1940 iskali primernega vodja za bogoslovno semenišče v Ljubljani, se je Nadrah odločil za Antona Vovka. Dobil je izpraznjeni kanonikat v stolnem kapitulju in se preselil v Ljubljano. Toda vojska je prekrizala mirni razvoj načrtov. Vse se je začelo rušiti, povsod sama negotovost. V Ljubljano so se usipali begunci s Štajerskega in Gorenjskega, med njimi tudi mnogo duhovnikov. Skrb za te duhovnike je ordinarat tedaj zaupal kanoniku Vovku. Nič ni tožil, nič obupoval: z dobro voljo, požrtvovalnostjo in iznajdljivostjo je čudovito hitro in spretno reševal vsa nešteta vprašanja in pomagal. Jeseni 1944 pa so ga v najhujši gmotni in moralni stiski poklicali v semenišče na vodstvo, ko je bilo semenišče že skoraj prazno. Čez dobrega pol leta je bil okupator premagan, ali razdejane v domovini strašno: begunska psihoza tistih dni je potegnila za seboj tudi škofa, 185 škofijskih poleg mnogih begunskih in 66 redovnih duhovnikov in 62 bogoslovcev. V tistih strašnih dneh zmede je bil kot pooblaščen generalni vikar poklican, da prime za krmilo ljubljanske škofije in jo spet uredi in umiri. To je lahko naročiti, toda

Danes že oba pokojna — papež Janez XXIII. in ljubljanski nadškof dr. Anton Vovk.

kako naj to stori, ko ni duhovnikov, ni bogoslovcev, ko se je podrl stari red, posušili gmotni viri. Treba si je bilo dobesedno vse znova oskrbeti.

Noben ljubljanski škof pred njim ni bil postavljen pred tako težke in odgovorne naloge kakor nadškof Anton. V tej stiski je veljalo eno samo načelo: storiti takoj in kar največ mogoče, da bo čim manj škode. Gorenjska je bila ob koncu vojske brez duhovnikov, treba je bilo zasesti vsaj glavne postojanke. Toda kako? Pogosto ni bilo ne duhovnikov ne župnišč, ponekod so bile še cerkve porušene. Treba bi bilo biti povsod hkrati. Ponekod že leta in leta ni bilo birme — kdo naj birma, ko škofa ni? Prvo leto ga je naprosil od drugod in ga spremljal po podeželju, da pregleda položaj cerkvá in duhovnikov. To so bili časi skrbi, telesnih in duševnih naporov, ki daleč prese-gajo moči enega človeka. Ko je odposlanec sv. očeta videl nadškofa Antona sredi take podjetnosti, ga je papežu predložil v imenovanje za pomožnega škofa; tako je bil 27. septembra 1946 imenovan, 1. decembra pa posvečen v naslovnega škofa kardiškega in postavljen za pomožnega škofa v Ljubljano. Zdaj je vsaj lahko sam opravljaj škofovska posvečenja. V tistih prvih letih, ko se je podiral stari svet in nastajal novi družbeni red pri nas, je bilo seveda nemo-goče misliti na kako načrtno obnavljanje škofijske in cerkvene uprave; treba je bilo sproti reševati bistveno in ločiti od nebi-stvenega, kar se s časom spreminja. V tistih prvih letih je opravil nadškof Anton velikansko delo, ki ga na zunaj sploh ni videti, ki se zdi nepoučenemu vse drugo prej ko uspešno, saj ni nastalo nič novega in velikega v cerkveni upravi ali življenju, pač pa je mnogo mnogo pomembnega izginilo. Job v svetem pismu ni velik po mogočnem bogastvu in premoženju, marveč po tem, kako je izgubo vsega tega nosil in se pokazal velik v nesreči.

Nadškof Anton je v teh letih pokazal izredne vladarske zmožnosti. Bil je ves čas svojega škofovanja med svojim ljudstvom, ne le na birmovanju, tudi sicer ob najrazličnejših priložnostih, da je bil z njimi vesel in žalosten, da jih je bodril pri delu in jim poveličeval njihove praznike, da je z njimi vred molil in delal. Ni čuda, da so ga

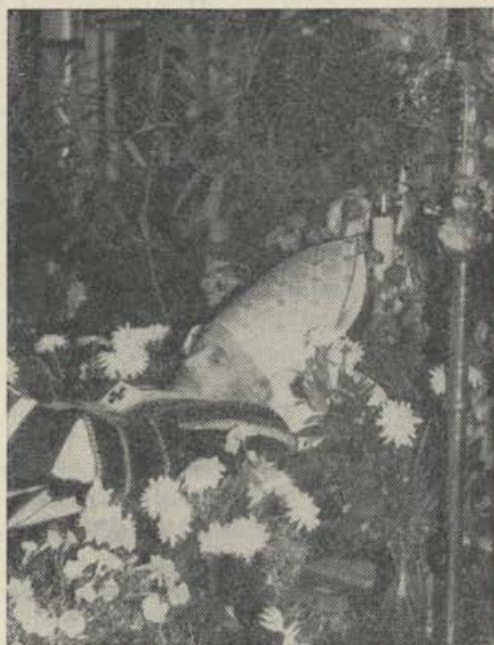
Ljudje tako vzljubili kakor pred njim morda samo še Jegliča. To je pokazalo ljudstvo tudi ob boleznih, ko ni mogel več mednje, in zlasti ob smrti. Njegova mogočna beseda je dajala tak občutek gotovosti in trdnosti, da so jo v teh časih dvoma in omahovanja vsi sprejemali kot neizmerno dobroto. Njegova dobrosrčnost je osvojila vsakogar, njegovo čuteče srce je občutil vsak, ki je bil potreben, pa je prišel z njim v stik. Zato so mu pa verniki tudi tako brez pomisleka dali, česar jih je prosil. Tako brez pridržka so šli za njim kakor Izraelci za Mojzesom. Ko so gledali njegovo mogočno postavo, ko jim je govoril z grmečim glasom, ko je daroval in birmoval, so gledali v njem pravega preroka vodnika. Glas o njegovem škofovanju je segel daleč preko mej škofije in Slovenije. To je sam občutil, ko je bil prvič v Rimu na poročanju: povsod so ga sprejemali kot znanca in ga z občudovanjem slavili. Tako je že 1. IV. 1950 postal apostolski administrator ljubljanske škofije s pravicami rednega škofa. Koj po izpraznitvi sedeža pa ga je papež Janez XXIII. imenoval za rezidencialnega (rednega) ljubljanskega škofa, za 500-letnico pa škofijo povzdignil v nadškofijo, njega pa v nadškofa z bulo 21. decembra 1961, zagrebški metropolit Franjo Šeper pa je povzdignitev slovesno izvršil v ljubljanski stolnici 4. marca 1962.

Ko je njegovo prizadevanje doseglo vrhunec ob praznovanju 500-letnice škofije, so se mu moči zlomile. Ko se je od preteklosti obrnil v prihodnost, je bil res kakor Mojzes, ki mu ni bilo dano, da stopi v obljubljeno deželo pred seboj. Hudo bolan se je odpravil na vesoljni cerkveni zbor v Rim in z velikanskim trpljenjem sodeloval pri tem veličastnem obnavljanju verskega življenja za prihodnost. Ko se je bolan vrnil v Ljubljano, je bil ves pri svojih vernikih, a mednje ni mogel več. Molil je zanje, trpel in se žrtvoval, kakor nam tako lepo dokazuje njegova duhovna oporoka, ki jo je dal zapisati na praznik sv. Petra in Pavla; v stolnici je njegov pomožni škof posvetil tisti dan letošnje nove mašnike, ki jim je v svoji kapeli z naporom zadnjih moči sam še podelil diakonat, on pa je ob misli nanje dal zapisati:

Danes je god sv. apostolov Petra in Pavla. Zame je to najbolj srečen spominski dan življenja, saj sem bil na ta dan pred 40 leti posvečen v mašnika. Bogu neizmerna hvala za to. Večje milosti mi ni mogel dati.

Zaradi boleznih trpim. Ne vem, če še kdaj današnje obletnico doživim. Naj bo vse Bogu darovano! Za naše grehe in nepopolnosti, za blagor sv. Cerkve in posebej naše drage ljubljanske nadškofije. Kar sem v delu in žrtvi storil premalo, naj zdaj po Božji dobroti dopolnim.

Hudo mi je, ko ne morem danes posvetiti novomašnikov. Molim, da bi bili dobri. Ohrani jih, Gospod, in blagoslovi vse naše duhovnike! Neizmerno jih imam rad. Zato, ker so Gospodovi in zanj delajo. Zelo mi je hudo, če sem bil kdaj s kom bolj trd. Res, potreba je to prinesla in moji zmučeni živci. Sproti sem rad odpuščal, vse pozabil, in za isto prosim tudi vse svoje drage sobrate. Pri vsaki sv. maši sem se vedno rad vseh duhovnikov spomnil, za vsakega umrlega sem takoj maševal. Nadvse bom srečen, če mi bodo duhovniki in redovniki ta molitveni spomin vračali.

Pokojni nadškoj Vovk na mrtvaškem odru.

Hudo mi je, ker letos zaradi bolezni ne morem na birme. Kako rad sem hodil po župnijah, rad preprosto govoril otrokom in odraslim. Vsak obisk katere koli župnije in slovesnosti je bil zame resničen oddih in poživitev. Bogu za vse hvala!

Morda sem pred današnjim svetom in življenjem tudi kaj starokopiten. Res, pametnim novotarijam sem vedno takoj rad pritrtil, kar je pa Božjega, mi je bilo vedno drago po starih načelih. Moja mladost ni poznala in uživala sedanjega načina življenja. Nisem smel niti misliti na kolo, ne na izlete, moje opravilo je bilo o počitnicah trdo kmečko delo. Pod Triglavom sem doma pa nikdar nisem bil v njegovem kraljestvu. Moji edini izleti so bili v dijaških letih ob nedeljah zjutraj na Brezje, vedno peš in navadno s čevlji v rokah. Pridružil sem se tudi rad vsaki procesiji za dež ali lepo vreme na Brezje ali na blejski otok. Vse to je bilo že lepo — blagrujem Marijino kongregacijo, ki me je tako lepo varo-

vala vso mladost in nadomeščala starše. Blažena jutra, ki so nas mlade dijake v Kranju vsak dan zbiral v farni cerkvi pri obhajilni mizi! Več so bila vredna kot tista v Šentvidu, kjer je v poslopju stanovanja valbil zvonec. Žrtve in Marijino varstvo so klesale poklic. Mariji čast in hvala!

Bog mi je priča, da na visoko škofovsko čast nikdar niti mislil nisem. Božja volja in izredne razmere so to prinesle. Čutim se nevrednega in v marsičem tudi nezmožnega. Pomaga mi pa Bog. Predvsem tudi s tihim zatajevanjem in tudi s trpljenjem. Da bi bilo le vse po volji Božji!

Svojim sodelavcem in prav vsem, ki so mi pripomogli živeti in trpeti, iskrena hvala in zahvala. Zaupajmo v Gospoda! Molimo drug za drugega!

Tole sem narekoval sam. Ne v lastno hvalo, pač pa samo v slavo Gospodovo.

Amen!

*† Anton Vovk,
nadškof*

Dr. Jože Pogačnik — pomožni škof ljubljanski

Na cvetno nedeljo 1963 je bil v stolnici v Ljubljani slovesno posvečen v škofa dr. Jože Pogačnik, generalni vikar ljubljanske nadškofije. Posvečenje novega pomožnega škofa je opravil zagrebški nadškof dr. Franjo Šeper, sopusvečevavca pa sta bila senjski škof dr. Viktor Burič in mariborski škof dr. Maksimilijan Držečnik. Pri slovesnosti je bil navzoč tudi dr. Gabrijel Bukatko, pomožni nadškof beograjski in administrator križevski. Novi škof je opravil del maše pri Marijinem oltarju, od darovanja dalje pa je maševal pri velikem oltarju. Zvečer istega dne je novi pomožni škof v spremstvu nadškofa dr. Bukatka in škofov dr. Buriča in dr. Držečnika slovesno prižgal svečo, ki jo je poslal sv. oče v proslavo tisočstoletnice prihoda sv. Cirila in Metoda med Slovane. V nagovoru je poudaril, naj bi ta sveča med nami budila zlasti živo vero in nove duhovniške poklice.

Novi pomožni škof izhaja iz pokrajine med Brezjami in mogočnim Stolom, ki je dala Slovincem izredno veliko pomembnih ljudi, predvsem duhovnikov, med njimi tudi več škofov, od prvega na ljubljanskem škofovskem sedežu, Žige Lamberga, do pokojnega nadškofa Antona Vovka. Rodil se je v Kovorju nad Trzičem 28. septembra 1902, šel v ljubljanske šole, ki jih je dokončal kot gojenec Marijanišča leta 1922. Potem je študiral bogoslovje in modroslovje na znanem jezuitskem vseučilišču v Innsbrucku, kjer je prejel tudi mašniško posvečenje 25. julija 1927 in dosegel doktorat iz bogoslovja l. 1929. Iz Innsbrucka, kjer so se takrat oglašali močni odmevi znamenitega mladinskega gibanja, ki je zajelo vse dežele srednje Evrope, iz mesta, ki je bilo eno izmed središč novega liturgičnega gibanja, je prinesel mladi doktor bogoslovja veliko miselne svežine in pobud za mladinsko in liturgično gibanje tudi pri nas.

Kot odličen dušni pastir, pridigar in spovednik, človek širokih obzorij, kot pesnik in pisatelj, profesor in predavatelj, se je hitro uveljavil na področju dušno pastirskega in kulturnega dela. Od 1. avgusta 1929 je kaplanoval v Kranju, kjer je ostal komaj tri leta. Že 1. septembra 1932 je prišel za kaplana v ljubljansko Trnovo, kjer je bil tedaj župnik Franc Sal. Finžgar. Natančno pet let pozneje — 1. septembra 1937 — je postal ravnatelj Marijanišča v Ljubljani in ga z veliko skrbjo in prizadevanjem vodil do konca vojne. Ko je leta 1945 postal kanonik; so mu nalagali čedalje več novih dolžnosti pri škofiji. Postal je arhidiacon, cenzor knjig, referent za pastoralne konference in član cerkvenega sodišča, kateremu je postal leta 1950 tudi načelnik-odgovoren in obenem prorektor duhovskega seminarija. Že 1. 1951 je bil imenovan za škofovega delegata ali namestnika, kar je ostal ves čas, dokler ni njegov ordinarij postal rezidencialni škof. Tako je bil imenovan za generalnega vikarja: spremenil je samo ime, ker je generalni vikar prav tako škofov namestnik, le da ima še večja pooblastila. Za svoj god 19. marca 1960 je prejel iz Rima odlikovanje z naslovom papeževskega hišnega prelata, 1. februarja 1963 pa prav tako iz Rima dekret o imenovanju za pomožnega škofa. Široki krogi ljubljanskih vernikov ga poznajo predvsem kot odličnega pridigarja in iskanega spovednika. Dolga leta je pridigal vsako nedeljo in praznik ob pol dvanajstih. Za škofovsko geslo si je novi pomožni škof izbral besede, ki jih je Kristus rekel s križa apostolu Janezu, ko ga je izročal materi Mariji: »Ecce, filius tuus — Glej, tvoj sin!« Sam razlaga to geslo s tem, da je bil vse življenje pod Marijinim varstvom in da se tudi kot škof izročča temu posebnemu Marijinemu varstvu.

Mimo teh kratkih podatkov o življenju novega ljubljanskega pomožnega škofa je treba posebej poudariti njegove velike zasluge za Mohorjevo družbo in njegovo obsežno delo pri njej, ki se začne tam okrog leta 1925, ko je objavil svoje prve prozne prispevke v Mladiki in pesmi v mohorskem koledarju. Dobrih deset let pozneje pre-

Dr. Jože Pogačnik — pomožni škof ljubljanski

vzame uredništvo Mladike, ki jo je za Finžgarjem urejal in vzdrževal na ravni naše najboljše družinske revije do zadnjega leta njenega izhajanja — 1941, in urejanje mohorskih knjig do leta 1945. Kdor bi hotel oceniti obsežno delo dr. Pogačnika kot urednika, bi moral skrbno pregledati vse letnike Mladike od 1925 do 1934 in oceniti predvsem njegove pesmi in številne druge prispevke, prav posebno pa še od leta 1934 dalje, ko je prevzel njeno urejanje, in ni številke, v kateri bi ne bilo njegovega prispevka. Poslej srečujemo njegovo ime pod poljudnoznanstvenimi, strokovnimi, literarno kritičnimi, jezikovnimi, verskovzgojnimi in drugimi članki, prispevki in razpravami. Finžgar je dobro vedel, kakšnega sodelavca si je pridobil, ko je začel uvajati mladega kaplana Pogačnika v obsežno založniško in uredniško delo, ki ga je tista leta opravljala Družba sv. Mohorja. In če je ta zadnja leta pred vojno doživela svoj največji razvoj, je to v mnogem pogledu prav zasluga dr. Pogačnika, ki je znal z ve-

likim posluhom, s kritično, a vendarle širokogrudno gesto pritegniti k pisanju za Mohorjevo družbo čimveč pišoče elite tistih let. S kakšno ljubeznijo in predvsem potrpežljivostjo, ki ni dana vsakemu uredniku, je vodil rubriko v Mladiki — Pomenek z najmlajšimi. Marsikateri začetnik v pisanju je zorel ob njegovih kritičnih pobudah. Če bi hotel naštevati samo naslove njegovih člankov, razprav, knjižnih ocen iz domačega in tujega leposlovja in pesniških zbirk, esejev in drugih prispevkov, objavljenih predvsem v Mladiki in koledarjih, bi bilo samo teh za nekaj strani. Pisal je mnogo tudi o gledališču, o gledaliških uprizoritvah, o knjigi in njenem narodnem in kulturnem poslanstvu; v številnih nekrologih se je s toplo besedo spominjal mnogih odličnih slovenskih mož, še posebej sodelavcev Mohorjeve družbe. Koliko pa je pri uredniškem delu nevidnega dela, ve samo tisti, ki težo takega posla sam pozna: pisanje in dopisovanje, vabljenje sodelavcev, sestanki in pogovori z njimi. Samo tako je uspelo Finžgarjevemu nasledniku, da je znal ohraniti Mohorjevi družbi lepo število pomembnih sodelavcev, njene izdaje pa na vsebinsko in oblikovno visoki ravni.

Ko je leta 1931 izšla pri Mohorjevi družbi Pogačnikova pesniška zbirka *Sinje ozare*, jo je kritika sprejela kot eno najbolj samoniklih knjig s povojnega slovenskega Parnasa. Preobloženost z dušnopastirskim in pozneje z uredniškim delom je izredno nadarjenega pesnika ovirala, da ni mogel izpolniti velikih obetov prav v pesniškem delu. V Književnem glasniku je v letnikih 1935 in 1936 objavljala zgodovino Mohorjeve družbe, ki je izšla leta 1936 v ponatisu in z naslovom *Iz zgodovine Mohorjeve družbe*. Plod njegove velike vneme za obnovo liturgije na Slovenskem sta knjigi *Praznik presvetega Rešnjega telesa* (Iz liturgije svete Cerkve 1934) in *Veliki teden*, ki je izšel prav tako 1934, naslednje leto pa že v drugi izdaji. Z Blažem Pozničem sta prevedla roman Helene Haluschke *Sin dveh očetov*, ki je izšel kot 80. zvezek Mohorjeve knjižnice l. 1935.

Mimo tega velikega dela, ki ga je dr. Jože Pogačnik opravil za Mohorjevo družbo,

srečujemo njegovo ime tudi v drugih revijah: v *Križu na gori* in v *Času* je objavljala kulturno ideološke članke, v *Bogoslovnem vestniku* teološki razpravi *Misterij in etika* (l. 1932), *Avtorske pravice in vest* (l. 1937), v *Domu in svetu* več slovstvenih kritik itd. Pomembna je njegova razprava, *Das katholische Schrifttum der Slowenen*, ki jo je prispeval za Herderjev zbornik *Katholische Leistung in der Weltliteratur der Gegenwart* (Freiburg im Breisgau 1934). Omenimo še prevode treh dram, izmed katerih je Thuyslaertov *Slehernik* izšel kot 1. zvezek *Ljudskega odra* (1932), drami: R. Sorge, Berač in E. Lavery, *Prva legija* pa sta v rokopisu.

Ob vsem tem uredniškem in pisateljskem delu je bil dr. Pogačnik dolga leta ravnatelj Marijanišča, kamor so se stekali študenti iz vse Slovenije. Več let je bil profesor verouka na učiteljski in na trgovski akademiji v Ljubljani. Koliko poklicev hkrati je opravljal, ki je vsak od njih zahteval celega človeka: urednik in pisatelj, ravnatelj in profesor, vzgojitelj, duhovni voditelj in svetovavec, upravitelj in gospodar, spovednik in pridigar! In potem od leta 1945 dalje, ko je prišel na škofijo, je prevzemal vedno več novih dolžnosti kot kanonik in arhidiakon, kot cenzor in član cerkvenega sodišča, kot prorektor duhovskega semenišča in škofov delegat, kot član medškofijskega liturgičnega odbora za Jugoslavijo in sourednik njegovega glasila, kot sestavljavec učbenikov in načrtov za verouk, sodelavec pri izdajanju molitvenikov, pesmaric za ljudsko petje in tako naprej. In ob vsem tem delu pridige in spovednica, kamor prihaja vsak dan ob pol 6 zjutraj in ob 7 zvečer; obiski in pogovori in vsakomur odprta vrata dopoldne v škofijski pisarni, popoldne v tesnem stanovanju.

Ob imenovanju za pomožnega škofa ljubljanskega se Mohorjeva družba spominja dr. Pogačnika s posebno hvaležnostjo za vse veliko delo, ki ga je opravil zanjo in mu ob nastopu pomembne, častne in odgovorne službe vzklika z najboljšimi željami:

Na mnoga leta — ad multos annos!

Dve Trinkovi obletnici

Dne 25. januarja 1963 smo se spominjali stoletnice rojstva velikega Slovenca, duhovnika, pesnika, glasbenika in narodnega buditelja Ivana Trinka Zamejskega, 26. junija 1964 bo pa minilo deset let od njegove smrti. Ti dve obletnici nas obvezujeta, da se spomnimo moža, čigar ime je tako živo povezano z neposredno zgodovino naše preteklosti, še posebno z zgodovino in usodo naših rojakov onkraj meje, Beneških Slovencev, katerim je bil dolga desetletja ne le dušni pastir, narodni učitelj, vzgojitelj, pesnik in pisatelj, glasbenik in slikar, šolnik in znanstvenik, ampak tudi njihov pravi oče, h kateremu so se z zaupanjem obračali njegovi rojaki vseh nazorskih smeri in strank za pomoč in nasvet. Vse njegovo dolgo življenje je bilo ena sama zvestoba slovenskemu ljudstvu, en sam nepretrgan delovni dan, posvečen molitvi, skrbi in ljubezni do svojih ljudi. Vse življenje trdno povezan s svojim rojstnim krajem Trčmunom pod Matajurjem, je iz tega sveta zajemal vse tisto, kar tako živo odseva v njegovih pesmih in črticah, pa v njegovih risbah, v katerih največkrat srečujemo domači gozd, košato grmovje, skalovito strugo s šumečim potokom ali z umirjeno reko, ulico starinskega mesta z veličastnimi oboki, zlomljeno drevo, skrivne koticke, ki vabijo k resnemu razmišljanju. V Trinkovi pesmi in črtici, v njegovi risbi in skladbi čutimo vonj njegove zemlje in njene domačnosti, v njih se nam razodeva človek občutljive, odprte duše, iskrenosti in možatosti.

Kot duhovnik se je živo zavedal svojega poslanstva, svoje službe Bogu in človeku; kot Slovenec, kot narodni buditelj pa je bil tako strnjen z beneškimi Slovenci, da je še po smrti ostal med njimi kot živa podoba velikega voditelja, moža, v katerem je bila posebljena narodova volja po odločni obrambi vsega, kar je označevalo slovensko ime. Ob tej podobi naši ljudje tem huje občutijo krivico, da ne morejo šolati svojih otrok v slovenskem jeziku in ne morejo slišati evanđeljske besede v svojem jeziku.

Kot dolgoletni deželni poslanec se je Trinko odločno zavzemal za pravice svojih

Trinkov nagrobnik.

rojakov, predvsem jezikovne in narodne, posredoval glede njihovih kulturnih in materialnih potreb, podpiral njihove prošnje in spremljal njihova odposlanstva k cerkvenim in posvetnim oblastem. Bil je pravi vodnik in buditelj svojega ljudstva, ki ohranja trajen spomin nanj s tem, da živo ohranja njegovo narodno, jezikovno, kulturno in versko misel.

Trinko se je že kot bogoslovec pridno oglašal s svojimi pesmimi v tedanjih slovenskih listih. Kot pesnik je prisluhnil domači zemlji in duši svojega ljudstva, njegovi bolečini in usodi, njegovemu trpljenju in veri v popolno pravico, ki mora nekoč tudi pri njem zmagati. S pesniškim psevdonimom Zamejski, ki mu je ostal zvest do konca življenja, je na pobudo pesnika Si-

mona Gregorčiča izdal leta 1897 v Gorici zbirko svojih pesmi z naslovom »Poezije«. Prav letos mineva 80 let, ko je v Ljudskem glasu izšla prva njegova tiskana stvar, posvečena njegovim rojakom: Beneški Slovenci. Njegove prispevke srečujemo v Ljubljanskem zvonu, v Domu in svetu, več njegovih knjig, razprav in študij je izšlo v Italiji. Italijane je seznanjal s slovensko in slovansko književnostjo; prevajal je Prešerna, Gregorčiča, Tavčarja in Stritarja, Puškina, Nekrasova, Turgenjeva, Tolstoja in Gogolja. Pisal je o beneških Slovencih in njihovem jeziku, napisal je slovensko slovnico za Italijane in knjigo o Jugoslaviji. Kot pisatelj je bil dolga leta zvest sodelavec Mohorjeve družbe in srečujemo njegove prve prispevke že v letu 1887 v Slovenskih večernicah, potem v mohorskem koledarju, v mohorski Slovenski čitanki in Mladiki. V zadnjem prispevku, ki ga je na-

pisal za stoti koledar Mohorjeve družbe, je opisal svoje življenje. Pri goriški Mohorjevi družbi, kjer je prav tako sodeloval več let, je 1929 izdal svojo zbirko mladinskih črtic »Naši paglavci«. V teh »črticah in slikah iz beneškoslovenskega pogorja« je s šegavim, včasih prav hudomušnim pripovedovanjem postavil lep spomenik svoji sončni domačiji, hkrati pa rešil kopico pristnih domačih izrazov in prislovič, ki so posebna dragocenost z najzahodnejšega roba slovenskega ozemlja. Tudi v svojem glasbenem in slikarskem delu poje Trinko hvalnico domačiji.

Z vsem svojim velikim delom, z vsemi žrtvami in ljubeznijo, s svojo borbenostjo, s svojim čistim in zlahtnim značajem je Ivan Trinko Zamejski dozorel v najpomembnejšega in največjega beneškega Slovenca našega časa.

Ivan Trinko-Zamejski

T o g a

Kadar pod večer sonce zlato
pošilja zadnji svoj nam svit,
in drevje se zlati košato
in kos prepeva v grmu skrit,

tedaj sprehajam se v samoti
zamišljen v broj minulih dni,
prebridko čustvo se me loti
in v prsih srce me boli.

Na razvalinah svoje sreče,
samoten sedem, nem, solzan,
in tešim srce krvaveče,
prepolno mnogih, bridkih ran.

Tedaj prihaja krasna deva,
upira lepe v me oči;
sočutna v njih solzica seva,
ki kakor biser se blesti.

In glej! V prijateljstvo iskreno
podaja roko prožno mi,
poljublja strastno in ognjeno
to čelo temno, tožno mi.

Potem nasproti vzhodu z belo
devica kaže mi roko,
in zopet glej! Čez lice velo
vesele solze mi teko.

Oj tam, oj tam, na lepem vzhodu,
kjer mesec vstaja mi svetel,
oj tam so bratje mi po rodu,
za koje kri bi gorko dal.

Oj tam, oj tam je domovina,
po koji vzdih mi srce;
tolužna tam mu je edina,
ko tožne misli ga more!

Iz Trinkove oporoke

Ljudstvo moje drago!

Tebi sem živel. Tebe so spremljale moje
in zate je tolklo moje srce. skrbi

S teboj sem delil lepe in bridke dneve in
Tvoja usoda je bila moja usoda.

Ljudstvo moje! Kakor do zdaj tuži v
bodoče

ljubi svojo zemljo in ohrani vero svojih
očetov.

To naj ti bo moja oporoška in testament.

Oh, daj, zasijaj svit nam zore-bajne,
vstani, sonce zmage nam sijajne!
Prikaži skoraj žarko nam se lice
pogažene pravice!

Moje krške poti

»Veliko bolj mikavno mi je postalo vse šele potem, ko sem zgodovino tega okraja spoznal. Menim, da ima človek potem ves drug razgled, če razen naravne lepote in lege pozna tudi važne dogodke iz nekdanjih časov.«

J. Jurčič, Zbrano delo III, 79

KORINJ

Krška župnija je bila dolga stoletja zelo obširna. Valvasor našteva v svoji Slavi vojvodine Kranjske (1689, VIII, 781—82) kar 23 krških podružnic, saj je spadalo pod Krško vse ozemlje sedanje krške, zagraške, ambruške in hinjske župnije. V dolžino je bila dolga dobrih pet ur hoda, zato so krški kaplani morali imeti jezdne konje, da so mogli opravljati svoje delo po tako oddaljenih naseljih. V Hinjah je podjetni krški župnik Krašina že konec 17. stoletja ustanovil vikariat, iz katerega je pozneje nastala samostojna župnija; podobno sta se razvili župnija v Zagradcu in Ambrusu, kakor bomo še omenili.

Danes ima Krka le še pet podružnic, med katerimi je najvišje cerkev sv. Jurija na Korinju (615 m nadmorske višine). Pot s Krke na Korinj je zato precej strma in čez kakšno uro zmerne hoje nas skozi senožeti in redek gozd pripelje v vas Laze nad Krko. Hiše v Lazih so tako na redko posejane, da od prve do zadnje težko prideš v četrto ure, pa tudi sosed bi najbližjega sosedu težko priklical v stiski. Zato ima vsaka hiša svojega psa, ki varuje dom, poleti in jeseni pa mora ponoči še na njive, da odganja divje prašiče in drugo divjad, ki tod povzroča po polju hudo škodo. Je pa iz Lazov zelo lep razgled na velik del Dolenjske, na severu pa se ob jasnem vremenu vidijo Kamniške planine, ki pozimi žarijo v snežni lepoti.

Od Lazov do Korinja je še pičle pol ure hoda, pot pa drži po ravnem skozi gozd in gmajno. Kadarkoli merim to samotno pot, se spomnim Detelove povesti Malo življenje. Tudi v teh krajih, ki so daleč od šumnega sveta, čutiš vonj naše domače zemlje in življenje se giblje v majhnem

okviru, kar je Detela tako izvrstno povedal že v naslovu svoje povesti. V teh oddmaknjenih domovih se je do danes ohranila marsikatera stara pravljica, pesem in rek, tako da skoraj z vsakega obiska v Lazih ali na Korinju prinesem s seboj kakšno narodopisno drobtino. Slišal sem pravljico o mrtvaški kosti, o korinjskem graščaku, ki ga je vzel hudobec, nekaj zanimivih legend in še marsikaj.

Korinj obsega kar dve vasi, Mali in Veliki Korinj, nad njima pa se dviga še nekaj streljajev višji Korinjski hrib. Na tem hribu je bila od najstarejših časov naravna trdnjava. Tu so imeli utrjeno postojanko Iliri in Kelti, za njimi pa Rimljani. V zidu stare cerkve, ki je stala čisto pod robom hriba, je bil vzidan spominski kamen rimskega veterana desetarja, ki se je imenoval BLANDUS, ohranjen je v ljubljanskem muzeju. Srednjeveškega gradu na Korinjskem hribu ni bilo, čeprav je med ljudmi govorica o tem. Na podlagi ljudskega izročila tudi pisatelj Jurčič v nedokončani povesti Janez Gremčič omenja viteza Ožbalda Korena s Korinja, kjer je »od gradu ostal le majhen kup zdrobljenega zida« (Zbrano delo VIII, 205). Za Jurčičem je šel tudi Anton Hribar, ki je pesem Trije svetniki postavil na Korinj in jo takole začel:

»Mogočno vrh skalovja korinjski grad
je stal...«

V svojem znamenitem Dnevniku iz leta 1863, v katerega si je Jurčič zapisoval razne zgodbe in ljudske značaje za povesti, omenja tudi Korinjce in njihov spopad z »leblajtarji« (financarji). V tem spopadu, piše Jurčič, »je pal en Korinjec, Godec po imenu«, ki se je pozneje baje prikazal svojemu nečaku in ga prošil, naj postavijo

znamenje na kraju, kjer je bil ubit. Krška mrliška knjiga iz tistih let nam pove, da je bil 17. VI. 1847 res ustreljen Jakob Cimerman, posestnik na Vel. Korinju 5, po domače Godec, rojen 1819. Korinjci pomnijo ta dogodek še dandanes in pravijo, da so takrat financarji v neki kleti zaplenili sveženj tihotapskega tobaka, Uršula Meglan, ki je vaščane ščuvala na financarje, pa je bila pozneje pol leta zaprta na ljubljanskem gradu. Kapelico so res sezidali in še vedno stoji. To snov je porabil J. Podgrajski (Ivan Fajdiga) za povest Zadnji tihotapec, ki je izšla v Slovenskih Večernicah 1891, zv. 45, str. 3—26. Iz novejšega časa pa je ljubka kmečka povest Nevesta s Korinja, ki jo je napisal pripovednik Fran Jaklič, ilustriral pa France Kralj (Dom in svet 1920). Dejanje povesti se pleče med Korinjem, Krko, Ilovo goro in dobropoljsko dolino. Jaklič je v povesti vtikal dolenjske ljudske običaje, zlasti ob svatovanju, ki so bili v začetku našega stoletja v teh krajih še zelo živi. Mnogo je tudi čisto narečnih izrazov, celo nekatera krajevna imena so pisana v narečni obliki, npr. Ombrs za Ambrus. V Suhi krajini se godi še ta in ona Jakličeva povestica, med drugim poučna dogodka V pustiv je šla (Dom in svet 1894).

Korinj pa ni bil le mikaven predmet za naše pisatelje, marveč nam je tudi sam dal pesnika. To je Anton Hribar-Korinjski, po domače Mihатов z Malega Korinja 2 (rojen 12. I. 1864), ki je umrl v visoki starosti kot župnik v Zalem logu na Gorenjskem (30. IX. 1953). Hribar je na Lampetovo povabilo marljivo sodeloval v prvih letnikih Doma in sveta, kjer je objavil tudi pripovedno pesem Krški zmaj (1890). Porabil je isto ljudsko pravljico, ki jo je pred njim obdelal že Jurčič v pesmi Posvečuj praznik. Hribar jo je razširil in po svoje z naukom zaokrožil. Sploh je Hribar rad opeval znane kraje iz krške okolice, zgodovinske dogodke in ljudske motive, ki pa si jih je tudi sam izmišljeval ali pa jih je po svoje prikrojil, čeprav ne vedno prav srečno. Svoje pesmi je Hribar zbral v dveh knjigah z naslovom Popevčice milemu narodu (1889, 1899), ki jih je Ivan Cankar odločno skri-

Anton Hribar — Korinjski

tiziral in odklonil. Nato je Hribar kot pesnik umolknil, češ: »Po starem me ne poslušajo, po novem pa ne znam«, kakor pripoveduje njegov prijatelj F. S. Finžgar v svojih spominih (Leta mojega popotovanja 43). Finžgar je prav tam zapisal, da je bil Hribar odličen epski talent, ob Hribarjevem grobu pa je dejal, da je bil bolj ljudski kot umetni pesnik (Koledar MD 1955, 95—96). Če danes vnovič beremo Hribarjeve Popevčice, bomo pritrdili besedam, ki jih je Finžgar izrekel ob njegovem grobu.

Ko odhajamo z razglednega Korinja, mimo šole in gasilskega doma, se ustavimo še pred cerkvico sv. Jurija (iz l. 1859). Staro cerkev na hribu, okoli katere je bilo celó majhno pokopališče, je namreč v noči med 20. in 21. oktobrom 1842 razdejala strela. Isto noč je treščilo tudi v krški zvonik in ga zažgalo! V sedanji cerkvi, ki je precej niže od prejšnje, je poleg Jebačinove oltarne podobe iz l. 1909 še na steni majhna slika na steklu in star lesen kip sv. Jurija, delo neznanega ljudskega umetnika. Ta kip je najbrž še iz stare cerkve.

Mimo korinjskih vinogradov, kjer bi bilo bolje, če bi namesto trt rasle smreke, pridemo najprej do vasi Kal z lepo podružnico, ki je bila v Valvasorjevem času posvečena sv. Klemenu. Pozneje so Klemena prestavili na stranski oltar, na glavni oltar pa postavili sv. Lucijo, priprošnjico za oči. V cerkvi je lep baročni oltar iz l. 1671, ki so ga tja prenesli iz župnijske cerkve, ko so jo prezidavali.

Na dnu globoke doline pod Kalom leži prijazna vas Ambrus s cerkvijo sv. Jerneja. Krški župnik p. Alberik Radič je l. 1770 kupil v Ambrusu posestvo s hišo in tja prestavil krškega kaplana Janeza Potočnika za vikarja. Novi vikariat sta potrdila stiški opat in goriški nadškof. Od l. 1771 imamo že tudi matične knjige v Ambrusu.

V Ambrusu je bil od 1835 do 1843 za vikarja pesnik Jožef Žemlja. Žemlja se je rodil l. 1805 na Breznici, umrl pa je 15. IX. 1843 kot župnik na Ovsišah, kjer je tudi pokopan. Ko je bil v Ambrusu, je dal podreti staro duhovniško hišo in sezidati sedanje župnišče. To je tudi ovekovečil z dolgim latinskim napisom na kamnitih podbojih vežnih vrat. V napisu je povedano, da je domovanje postavil Shemla l. 1843 (kronogram) in da gostoljubno sprejema vsakega gosta.

J. Žemlja je bil navdušen Slovenec in učen pesnik. S pesnimi je sodeloval v Kranjski Čebelici, v Novicah in drugod. V ljubljanskem Ilirskem listu je 1841 priobčil sonet Odziv iz Krajne, v katerem vnema rojake k slogi z Jugoslovani, l. 1843 pa prevod Utješenovičeve pesmi Jeka (odmev) od Balkana, v kateri se opisuje strašno trpljenje krščanske raje pod turško oblastjo. Ko so začele izhajati Bleiweisove Novice (1843), jih je pozdravil s pesmijo: kakor danica naznanja jutro in dan, tako Novice napovedujejo lepšo dobo slovenske umetnosti, zlasti leposlovja (Novice I. št. 10). Podpisoval se je kot »Krajničan«, ker je Ambrus v Suhi krajini. Janez Trdina je 1850 zapisal, da so nekatere Žemljeve pesmi »izverstne«, seznanil pa nas je tudi z angleškimi pridelki, ker je več ondotnih pesmi v slovensko jopo preoblekel (poslovenil). Poleg tega pa je prevel v slovenščino Jon-

kejevo knjigo o čebelarstvu (Kranjski čebelarčik, 1836).

Najobširnejše Žemljevo delo je romantična povest in verzih Sedem sinov (1843), ki po obliki od daleč spominja na Prešernov Krst pri Savici, zasnovana pa je po neki pripovedki v Gajevi Danici (Zagreb). Stanko Vraz v pismu 12. V. 1841 piše, da je naslov pesnitve Ban Mikić in njegovih sedem sinov. To domoljubno pesnitev je dal Žemlja tiskati v Gajevi tiskarni v Zagrebu, zaradi slabega tiska pa jo je dal pozneje sam zapleniti in jo je nato natisnil tiskar Blaznik v Ljubljani. Glavna misel pesnitve je ljubezen do domovine in ilirsko prizadevanje za slogo med Slovani. Takole govori pesnik:

»V spomin si Horvat, Čeh kot Kranjci
jemlji,
De vsih Slovincov edin le je dom;
Vse nas je ena kdej rodila mati,
Dojila z enim mlekom, Bog ji plati!«

Da so misli, ki jih je Žemlja izpovedal v pesmi, pognale iz njegovega srca, potrjujejo pisma Stanka Vraza (1810—1851), ki je bil po rodu Slovenec, a je postal hrvaški pesnik in kar pregoreč delavec za ilirizem. Meseca maja 1841 je Vraz v družbi z ukrajinskimi učenjakom Sreznvskim obiskal naredno zavednega graščaka Rudeža v Ribnici na Dolenjskem. Vraz je z veseljem pisal v Zagreb, da je pri Rudežu našel navdušenega ilirca Jožefa Žemljo, ki je »lep in prekrasen naše gore list«, in njegovega soseda Jurija Iliniča iz Strug. Žemlja in Ilinič sta verjetno pogosto zahajala k Rudežu, ki je imel smisel tudi za umetnost in je zbiral slovenske ljudske pesmi. Vraz pravi v pismu, da sta Žemlja in Ilinič pravi ilirski ogenj, tolika domoljuba in občudovavca ilirščine, da znata na pamet skoraj vse Danice, kar jih je izšlo. O Rudežu pa piše Vraz, da je zelo izobražen mož, dober oče svojih otrok in svojih podložnikov. Ljudske pesmi, ki jih je Rudež nabral s pesnikom Valentinom Vodnikom, je dal tudi Vrazu prepisati.

Ko je Žemlja umrl, so se ga s kratkim člankom spomnile Novice (1843, 48) kot »pravega rojaka, ki je za Slovence in njih rod in jezik ves živel.«

Iz Ambrusa gre cesta proti Hinjam, kjer sta doma dva zaslužna Pečjaka: dr. Gregor Pečjak (11. III. 1867 — 13. X. 1961), bogoslovni in nabožni pisatelj, ter Rudolf Pečjak (rojen 9. V. 1891), šolnik, pedagoški in mladinski pisatelj.

Jaz pa sem krenil proti vasi Kamenj vrh, kjer se na griču beli cerkvice sv. Petra, izpred katere je lep razgled prav do zidov stiškega samostana. Hotel sem si ogledati znamenite freske Janeza Ljubljanskega, ki je poslikal to cerkev l. 1459. V cerkvi so trije baročni oltarji. Napis pove, da je dal velikega narediti krški župnik Rudolf Rudolphi (1660). Na listni strani je oltar sv. Petra (1709), na evangeljski pa sv. Apolonije (1710). Iz ambruške župnijske kronike izvem še to, da je bil star kamnit kip apostola Petra iz te cerkve v začetku 20. stoletja poslan v ljubljanski škofijski muzej.

Janez Ljubljanski je na Kamnjem vrhu poslikal samo stene in strop v prezbitერიju (okoli velikega oltarja). Prostor je po takratni navadi razdelil v tri pasove. V prvem pasu, ki je podoben viseči zavesi, ni slik. V drugem pasu so slike apostolov kakor na Visokem pod Kureščkom (1443) in na Muljavi (1456). Ohranjenih je samo še deset podob apostolov, ker so 1902 vsekali v steno dve večji in pri tem uničili nekaj slik. V tretjem pasu so upodobljene štiri znane svetnice: sv. Marjeta, sv. Katarina, Mati božja z Detetom, sv. Barbara in sv. Rozalija. Na stropu so simboli štirih evangelistov. Na slavoloku, ki loči prezbitერიj od ladje, pa so slike sv. Janeza Krstnika, sv. Marije Magdalene in prizor Marijinega oznanjenja.

Umetnostni zgodovinar dr. Fr. Stele šteje nekatere slike s Kamnjega vrha med najlepša dela našega gotskega slikarstva, slikam na svodu prezbitერიja pa gre mesto poleg najboljših gotskih slikanih svodov na Slovenskem, kakor so na Križni gori, na Suhu pri Škofji Loki in na Visokem pod Kureščkom (Dom in svet 1924). Ker so cerkvene stene suhe, so slike in njih skladne barve ohranjene mnogo bolje kot na Muljavi. Človek se z nekim posebnim občutjem in spoštovanjem ustavlja ob teh starih

umetninah, ki nam tako živo približajo misli in čustva ljudi izpred pet sto let, ki so nam ta lepa dela zapustili.

ZAGRADEC

S Kamnjega vrha sem se vrnil nazaj na cesto, ki se proti zahodu spušča globoko proti strugi reke Krke. Ko prekoračimo most čez Krko, nad katerim je bila kmalu po prvi vojni postavljena elektrarna, smo v Zagradcu.

Nastanek in razvoj Zagradca in zagraške župnije je tesno povezan z železarno na Krki. Zgodovino zagraške železarne je opisal Alfonz Müllner, ravnatelj ljubljanskega muzeja. V listinah se prvič zanesljivo omenja železarna l. 1568, ko je bil njen lastnik Luka Varl; Varli so bili doma v Kropi. Pozneje je Janez Varl prodal podjetje Flor. Kranjcu, ta pa ga je zapustil sinovoma Štefanu in Luki Kranjcu. Leta 1669 je omenjen kot lastnik železarne Dominik Fonzo. Njemu je l. 1684 umrla žena Lucija, ki ima nagrobno ploščo z nemškim napisom v zagraški cerkvi. Nato je postal gospodar podjetja J. H. Auersperg, od njega pa ga je 1754 kupil J. J. Toman za 22 000 goldinarjev. Toman je ustanovil beneficij za duhovnika v Zagradcu, ki je bil tedaj še krška podružnica, samostojna župnija pa je postal 1854. Sedanja zagraška župnijska cerkev, lepa poznobaročna dvoranska stavba brez kapel, je bila zidana 1797., ko je bil vikar Anton Krešovec. Posvečena je Brezmadežni. Najlepše umetniško delo v cerkvi je dragocena marmornata prižnica, ki je nekoč stala v obednici stiškega samostana. Pripoveduje se, da jo je po razpustu samostana v Zagradec prepeljal stari oče pesnika A. Hribarja s Korinja.

Zagraška železarna je pozneje menjala še več lastnikov, okrog 1858 pa je prenehala. Na železarno spominja še ime Fužina.

Med zagraškimi župniki sta se zapisala v našo kulturno zgodovino Jakob Krašna in Janez Parapat. Krašna se je rodil 17. jul. 1810 v Črnem vrhu nad Idrijo, v Zagradec pa je prišel l. 1859 in tu umrl 28. sept. 1878. Ko je študiral v ljubljanskem bogoslovju, si je dopisoval s St. Vrazom in pisal v Gajevo Danico, pozneje pa je sodeloval pri

Novicah. Leta 1840 je izšel njegov prevod Stoletne pratike devetnajstega stoletja od 1801—1901, ki je bila pozneje še trikrat ponatisnjena.

Krašno omenja tudi J. Jurčič v svojem Dnevniku iz l. 1863. Mladega muljavskega študenta, ki se je živo zanimal za leposlovje in že sam marsikaj objavil, je odpeljal v Zagradec tedanji krški kaplan dr. Jožef Rogač. Krašna je moral gosta zelo prijazno sprejeti, zakaj Jurčič ga je označil kot gostoljubnega, veselega in šaljivega moža, ki je še na stara leta pokazal, da zna hrvaški. Najbrž ga je flirsko navdušenje iz bogoslovskih let spremljalo vse življenje.

Za Krašno je prišel v Zagradec župnik Janez Parapat, zgodovinar, numizmatik in nabožni pisatelj. Pripeljal se je z Vranje peči na pustno nedeljo 23. II. 1879. Parapat se je rodil v Ljubljani 9. dec. 1838. Oče mu je bil Istran, mati pa Nemka iz Koprivnika na Kočevskem; kljub temu je njun sin postal navdušen za slovenstvo in slovanstvo. Bil je nadarjen, a nemirnega duha in rahlega zdravja, umrl pa je kot žrtev svojega poklica. Na poti k nekemu bolniku si je nakopal pljučnico in 7. apr. 1879 umrl, star komaj 40 let. Po smrti so prijatelji nad njegovim grobom postavili marmorno ploščo, ki je še sedaj vzdana v cerkvenem zidu.

Parapat je bil prizadeven in kritičen zgodovinar, ki bi se bil v ugodnejših razmerah gotovo razvil v solidnega znanstvenika. Poučarjal je, da Slovenci nismo brez zgodovine, le da je treba našo zgodovino pisati v slovenščini, ne v nemščini, kakor sta pisala Valvasor in Dimitz (Letopis Matice Slovenske 1876). Podobne misli, da imamo tudi Slovenci svojo zgodovino, je v Viljemu Ostrovrharju (1894) ponovil pesnik Anton Medved. Imamo zgodovino, le poznati jo je treba! Parapat je za svoje spise po arhivih strastno iskal zgodovinsko gradivo, bil je delaven odbornik Slovenske Matice in mnogo se je trudil, da bi Matica postala ognjišče znanstvenega dela pri nas; imel je tudi lepo zbirko starih denarjev. V Domu in svetu (1894) je Josip Benkovič naštel nad šestdeset Parapatovih spisov znanstvene in leposlovne vsebine, člankov in prevodov. Omeniti je treba zlasti njegove razprave o

bojih s Turki v 15. in 16. stoletju. Izdal je tudi štiri molitvenike.

V Zagradcu so bili doma dr. Jožef Rogač in njegov brat Anton ter časnikar, publicist in politik dr. Ignac Žitnik.

Jožef Rogač se je rodil 25. jan. 1834, kaplanoval po raznih župnijah, tudi na Krki in kot upokojenec 16. apr. 1874 umrl pri svojem bratu Antonu v Novem gradu (Istra). Že kot dijak je bil vnet narodnjak, kot bogoslovec pa je l. 1854 izdal dve nabožni knjižici; prvo je prevel iz nemščine, drugo pa iz španščine. L. 1860 je izšla njegova brošura Narodnost i Slovenstvo, v kateri priporoča, naj duhovniki uradujejo in poučujejo, pa tudi med seboj govorijo v slovenskem jeziku! Največje Rogačevo delo pa je Življenje svetnikov in svetnic božjih (jan. — junij, izdala Mohorjeva družba 1867 in 1869). Oba dela obsegata 908 strani (drugi del jul. — dec. je napisal Matija Torkar). Pisatelj J. Rogač se je z domoljubnim J. Rogačem najbrž osebno seznanil, ko je bil ta za kaplana pri Sv. Križu pri Kostanjevici. Kako je Trdina cenil dr. Rogača, vidimo iz njegove ocene Življenja svetnikov, kjer beremo: »Rogačev del te knjige je glede bogatega jezika, jedrnega sloga in visokih misli brez dvombe najizvrstnejši duhovni spis cele slovenske literature. Veliko preganjanega pisatelja naj tolaži obče navdušenje, s katerim ga prebirajo prosti in omikani, in resnično spoštovanje, ki ga izrekajo domoljubna in krščanska usta njegovemu imenu.« Ob Rogačevi smrti je Slovenski Narod (24. apr. 1874) pohvalno omenil slog in izvirnost izraza v njegovi brošuri Narodnost i Slovenstvo ter dostavil: »Nikdar ne smemo pozabiti, kar je ta ženi jalni duh za naš narod in njegov jezik dobrega storil.« (J. Trdina, Zbrano delo X, 94, 411).

Anton Rogač se je rodil 18. V. 1840, umrl pa je 19. III. 1915 kot župnik in dekan v Hrušici (Istri). Poleg svojega duhovniškega dela se je uveljavil tudi kot socialni delavec. Ljudi je učil naprednega gospodarstva in ustanovil mlekarno, za kar je bil odlikovan z viteškim križcem. Tedaj je bajše podal originalno izjavo: »Odlikovanja nisem zaslužil jaz, ampak kmetje, ki so člani mlekarne. Pa tudi oni ne, marveč njihove krave, ki so dale obilo mleka!«

V Štupnikovem mlinu v Zagradcu, ki še vedno melje, se je 30. novembra 1857 rodil dr. Ignacij Žitnik. Študiral je v Novem mestu in bil vnet Slovan. Ko so v rusokoturški vojni Rusi zavzeli Plevno, je imel Žitnik v gostilni pri Rozmanu navdušen govor, ki ga je končal z besedami: »Živio Plevna!« Zaradi tega je bil skoraj izključen iz gimnazije. Kot osmošolec pa je moral l. 1878 k vojakom in tri leta nosil vojaško suknjo, nakar so ga poslali v kadetno šolo v Trst. Tam je bil kaznovan, ker se je zaradi računске naloge sprl z nekim nadporočnikom. Tedaj je zaprosil za sprejem v ljubljansko bogoslovje in na posredovanje škofa Pogačarja se je rešil vojaščine. Kot duhovnik je služboval po raznih krajih, postal časnikar in poslanec deželnega in državnega zbora. Bil je nesebičen in delaven mož, toda slabotnega zdravja, zato ga je preobilno delo zgodaj izčrpalo. Umrl je 28. XII. 1913 v Ljubljani, kjer je tudi pokopan. V mohorskih knjigah je objavil nad trideset člankov različne vsebine.

Preden zapustimo Zagradec, naj omenim še lep prosvetni dom iz leta 1939 in vodovod v Globočcu. Ko so se leta 1938 začela dela v Globočcu, je bilo rečeno, da bo ta vodovod oskrboval z vodo všo Suho krajino. Res je voda velikanskega pomena za razvoj in napredek Suhe krajine, vendar je vodovod doslej speljan skozi Ambrus le do Višenj.

REBRCE — VALIČNA VAS

Nedaleč od Zagradca stoji na levi strani ceste proti Žužemberku sredi vinogradov komaj opazna cerkvičica sv. Jožefa iz l. 1688. Lepa baročna centralna stavba ima obliko štiriperesne detelje (križ). Začeli so jo zidati, ko je bil stiški opat L. Raumbuschüssel, ki se je kot vojak udeležil tridesetletne vojne in je sezidal tudi velikansko samostansko žitnico v Stični. Krški župnik je bil tedaj velikopotezni Jernej Krašina, ki je l. 1676 začel pisati matične knjige na Krki in ustanovil župnijo v Hinjah.

Zgodovina cerkve v Rebrcah nam je znana iz ohranjene listine, ko je 19. IV. 1686 sto sedem vinogradnikov obljubilo pomoč za njeno vzdrževanje. Po zmagi nad Turki pred Dunajem l. 1683 se je češčenje sv. Jo-

žefa v Avstriji močno razširilo, ker so to pomembno zmago pripisovali njegovi pomoči. V Rebrcah pa so od nekdanjih hudi nalive trgali in odnašali zemljo iz vinogradov. Zato so kmetje želeli imeti cerkev sv. Jožefa, da bi jih varoval takšnih nezdod. Vsako leto je šla k sv. Jožefu v Rebrce ena procesija s Krke (dobri dve uri hoda), ena pa iz Valične vasi. Valična vas ni daleč od Rebrca in je znamenita kot ena pomembnejših postojank iz halštatske dobe na Dolenjskem. Na griču sredi prastarega gradišča stoji cerkev sv. Martina, tla pa znanstveno še niso raziskana. Starinokop Jernej Pečnik je pred desetletji tudi tukaj kopal, toda s svojim početjem je naredil za znanost več škode kot koristi. Za Kelti in Iliri so imeli na Valični vasi postojanko Rimljani, saj je šla tod stara rimska cesta, ki je vezala Oglej s Siskom. Leta 1932 je bila tu najdena lepa bronasta situla in dve čeladi, najdeni pa so bili tudi noži, meči in sulice. Ohranila sta se dva poganska žrtvenika (ara): eden je bil posvečen Jupitru, drugega pa je l. 240 po Kr. dal postaviti Publius Maximius Maternus, inženir 10. legije. Nedaleč od Valične vasi je bil na Vrhu pri Križu l. 1960 odkrit žgan rimski grob in

Valična vas: rimski žrtvenik (ara) iz l. 240 po Kr.

bronast novc Agripe, ki je umrl l. 12 pred Kr. To kaže, da je v zemlji okoli Valične vasi skrita še marsikatera zgodovinska znamenitost, ki čaka na roke pravega raziskovavca.

ŠMihel PRI ŽUŽEMBERKU

Od Valične vasi do Žužemberka je še kakih pet kilometrov. Toda moral sem opustiti misel, da bi nadaljeval pot in popisovanje, saj bi trg Žužemberk z okolico nudil dovolj snovi za obširen članek. Koliko napete zgodovine je zvezane samo z gradom na trgu! Med njegovimi debelimi zidovi, ki jih že nekaj časa popravljajo, se godi Detelova zgodovinska povest Takšni so (Mohorjeva družba 1921), v kateri je opisana žaloigra v turjaški družini ter narodnostne, verske in družbene zmešnjave konec 16. stoletja, ki so podpirale napredovanje Turkov v naše kraje. Pod žužemberškim gradom je — prav tako v razvalinah — veliko poslopje, kjer je okrog dve sto let obratovala znana papirnica, nato pa usnjarna. Po mostu, s katerega se vidijo lepi slapovi Krke, pridemo do podružnice sv. Miklavža, kjer je odkritih nekaj zelo starih in pomembnih fresk . . . Niže ob Krki je vas Dvor, kjer je bila železarna in li-

varna. Napravili so jo Turjačani (1796 do 1797). Verjetno je, da so na Dvoru konstruirali in izdelovali prve turbine pri nas. Vemo, da so Srbi ob Karadžordževi vstaji zoper Turke l. 1804 na Dvoru naročili 60 topov in možnarjev. Še danes je ohranjenih mnogo lepih umetniških izdelkov — spomenikov, križev, vodnjakov — ki so nastali v dvorski livarni . . . Rad bi pogledal še v Dobrnič, ki je le sedem kilometrov od Žužemberka in kjer je bil doma veliki misijonar ter prosvetitelj ameriških Indijancev, nabožni pisatelj škof Friderik Baraga.

Vsemu temu sem se moral odreči, ker sem se namenil, da za sedaj končam pot pri prijatelju Alojziju Zupancu v Šmihelu pri Žužemberku.

Pod Valično vasjo si je Krka izgledala globoko korito, v katero se je treba spustiti, nato pa se vzpenjati po klancu, če hočeš priti v Šmihel. V bližini mostu je na Krki ribogojnica.

Šmihel je bil za gotovo naseljen v rimski dobi. Na zemljišču sedanjega župnišča in župnijskega vrta je moralo biti obsežno poslopje nekega rimskega veljaka; zidovi okoli tega poslopja so deloma še ohranjeni. Dijaki novomeške gimnazije, člani arheološkega krožka, so l. 1960 pod vodstvom kustosa Toneta Kneza odkrivali in študirali

Šmihel pri Žužemberku: nagrobnik Vibiusa E. s podobami njegove družine

to obzidje. Našli so mnogo lončevinastih črepinj in ostanke steklenih posod. Delo bodo nadaljevali. Sklepati smemo, da je bil ta podeželski rimski veljak VIBIUS, zakaj kamnit nagrobni spomenik z njegovim imenom in s podobami članov njegove družine je ohranjen; sedaj je vložen v pokopališki zid, pred tem pa je bil v steni stare cerkve. (Sedanjo lepo gotško cerkev je l. 1908 sezidal župnik Janez Zupančič, ki pa je pri nesreči 19. januarja 1909 utonil v Krki). Že pred zadnjo vojno je bila na župnijskem vrtu izkopana kamnita sekira iz mlajše kamene dobe (pred 4000 leti); tedaj so si orodje in orožje izdelovali iz kamna, iz kosti in rogovja, ker še niso poznali kovin. Na istem prostoru je bila najdena dobro ohranjena železna sulica iz rimske dobe. Oboje je Zupanc podaril Dolenjskemu muzeju v Novem mestu.

Vse te in še mnogo drugih zgodovinskih zanimivosti, ki so povezane s kraji v zgornjem toku Krke, mi je povedal prijatelj Lojze; nekaj sem jih porabil tudi v pričujočem članku. Zupanc je po rodu Krčan (rojen 16. VI. 1893), v Šmihelu pa župniku že 40 let. Je rojen zgodovinar ter že leta in leta z veliko ljubeznijo rešuje in zbira gradivo za zgodovino teh krajev. Kot zgodovinarja ga poznajo prebivavci vse krške doline in mu naznanijo vsako najdbo; tako je bila rešena že marsikatera dragocenost, ki bi se bila brez njega izgubila. Pa tudi znanstveni delavci iz Ljubljane in iz Novega mesta in od drugod se obračajo nanj. In mislim, da še nihče ni odšel od Zupanca praznih rok, marsikdo pa je izvedel celo več, kot je pričakoval. Zupanc gostoljubno postreže s sadovi svojega vinograda in radodarno deli iz svojega obsežnega znanja. Izčrpal je že arhive vseh župnij v žužemberski dekaniji in sam napisal kroniko menda večine župnij, ki jih še vedno dopolnjuje. Prav tako je stalen obiskovavec ljubljanskih in novomeških arhivov. Zgodovinske dogodke, osebe in pojave zna tako spretno povezati, da kar zaživijo pred nami. Ker ima izvrsten spomin, vpleta v pripovedovanje še osebne doživljaje; zato ga je res prijetno poslušati.

Ko sem zapuščal Šmihel, me je prijatelj Lojze spremil. Ustavila sva se pri kapelici sredi vasi. Še tu mi je razložil, da so slike

Alojzij Zupanc

na stropu delo akademskega slikarja Goloba, ki je med zadnjo vojno padel kot žrtev okupatorja. Slike pa so posnetek gotških fresk iz cerkve sv. Katarine na Plešivici (žup. Šmihel), ki so jo 20. III. 1943 požgali Italijani in tako uničili prav lep kulturni spomenik.

Nato sva se ločila. Ko sem prišel iz vasi, je pred menoj na drugi strani Krke ležala Valična vas, Rebrce. Mislil sem na tiste, ki so v tisočletjih tod živeli, delali, trpeli in upali...

Jože Gregorič

Tone Kotar

Slika

*S čistega neba,
iznad skalnih gora
pojo oblaki beli...*

*Orel plava...
uvela trava
diši v skalni hlad.*

*Povsod le mir...
Šumi samota;
nikjer vsakdanjega ropota...*

Pevci

Kroparji smo zmes in usedlina vsaj treh narodnosti. Malce zlobni naši sosedje celo trdijo, da imamo tudi precejšen kanec ciganske krvi v sebi. Marsikaj se pripoveduje o nas, kar je res, včasih so nam pa tudi kaj po krivici podtaknili. V tem našem žebljarskem kotlu je dolga stoletja živo plalo in vrelo življenje in vanj je zaneslo ljudi raznih jezikov in narodov. Iz te in take kroparske usedline sem tudi sam zrasel. Stanujem v stari hiši, kjer je bila nekoč gostilna »Pri šmarnici«. Stanovavec pod menoj se piše Gašperin in s svojim priimkom še danes spominja na kovaške prednike italijanskega rodu.

Iz usedline tega stoletnega križanja je nastal poseben človek, ki se povsem loči od ljudi iz kmečke okolice. Tu so bile postavljene od nekdanj tudi trdne razredne pregraje. Nikoli se ni zgodilo, da bi se primožilo kmečko deklo v Kropo ali da bi prišel kroparski fant na kmetijo. Res je, da je prihajal dotok priseljencev iz kmečkih in hribovskih vasic, a to so bili v bistvu otroci bajtarjev, kmečki proletariat, ki se ni mogel obdržati na krpi zemlje, a tudi te priseljence je Kropa hitro po svoje »pre-delala«. Izmed mnogih dobrih in slabih lastnosti, ki jih je ohranil naš človek po svojih prednikih, je neka nagnjenost k bohemstvu. Kakor se za Kroparja to čudno sliši, drži pa vendarle. Življenje se je jemalo za vsak dan. Danes imamo — jejmo in pijmo, jutri bo že kako; če ne bo šlo drugače, malo stisnemo pas. Vedno pa se je v Kropi pelo, tudi za žalost, se lahko reče. Med trdim delom in po delu, v petek in svetek. Kropar se je rodil ob pesmi, pel je v šoli in cerkvi, pri delu, ob kopi med kuhanjem oglja, v vigenjcu, pel je doma in v gostilni in pesem je spremljala vsakega Kroparja tudi k njegovemu zadnjemu počitku. Kdo bi mogel naštetiti vse kolednice, pesmi za razne priložnosti, nabožne, zaljubljene, vesele in žalostne, šaljive in zbadljive, ki so se pele iz roda v rod. Še danes prirejajo o božiču po hišah trikráljevske igre, ki jo drugod komaj še poznajo. Čas kolednikov je bil od božiča do svečnice. V tem času je ko-

vanje počivalo, največkrat zaradi pomanjkanja naročil, vodna kolesa so zmrzovala, mraz pa je bil tudi v vigenjcih. Hkrati je to čas, ko na kmetih koljejo, torej čas kolin, ki daje kmečkemu življenju posebno prijaznost. Nič čudnega, če je odhajalo iz Kropo toliko koledniških družb v bližnje in daljne vasi, ki so kmečki domačnosti dajale prazničen in hkrati šaljiv značaj, za kolednike je pa bila to priložnost, da so se najedli dobrih kolin. K številu kolednic in raznih pesmi za vse priložnosti je mnogo prispeval tudi domači cerkveni pevski zbor, ki se je zlasti za velike praznike, kakor sta božič in velika noč, hotel postaviti med polnočnico ali pri vstajenju z novo pesmijo.

Zadnja leta svojega življenja je imel pesnik France Prešeren v Kranju navdušenega oboževalca in prijatelja Franceta Potočnika iz Kropo. Bil je dober pevec in je v Prešernovi družbi rad katero zapel. Ob neki priložnosti je v stražnici kranjske narodne garde zapel v družbi z nekim tovarišem Prešernu njegovo »Luna sije, klad'vo bije« tako čustveno, da so se Prešernu ulile solze. Ko je Potočnik zvedel za Prešernovo smrt, je prihitel v Kranj in zaman pozival kamnogoriškega rojaka Mateja Langusa, naj naslika vsaj mrtvega pesnika. Potočnik je opisal tudi Prešernov pogreb in nam ohranil marsikatero črtico o njegovi zunanji in notranji podobi. On je tudi odkupil za 12 florintov od slikarja Kurza pl. Goldsteina Prešernovo sliko, o kateri je

Joža Bertonec: Angelček; tolčena pločevina.

Joža Bertonec: Detajl nagrobnika;
kovano železo

pisal Franu Levcu, da je Goldstein napravil pesnika prejkavega.

V družini moje matere je bilo petje obvezno kakor krščanski nauk. Najstarejši brat Gabrijel je bil nekakšen družinski pevovodja, moja mati je pela sopran, njena sestra Zefa alt, brat Miha tenor in najmlajši Luka bas. Miha je bil nekoliko pohabljen — prezgodnje in pretežko delo ga je upognilo, dan pa mu je bil čudovit tenor. Zvečer po težkem delu v vigenjcu je bil doma običajno koncert. Mati mi je pripovedovala, da je bil starejši brat pri petju zelo strog do mlajših bratov in sestra, če se niso potrudili tako, kot bi se morali, da bi mu ubrano peli. Po napornem delu je bilo to včasih res težko. Ko se mu je pozneje v življenju naplelo, da je zajahal dobrega konja, ali kakor tudi pravijo Kroparji, da je potegnil boljšo številko, je včasih pova-

bil brate in druge kroparske pevce na svoje lepo posestvo v Zapuže, kjer so ob kozarcu in prigrizku po ves dan prepevali. Kot nedorasel poslušavec sem bil tudi sam večkrat navzoč pri teh domačih koncertih, ki so mi še danes v živem spominu. Tudi teta Zefa, ki se je s svojimi preselila v Tržič, kjer se jim je bolje godilo kakor v Kropi, je vse življenje ljubila pesem. Zelo se me je vsakokrat razveselila, kadar sem jo prišel obiskat. Takoj je zapela s svojim polnim altom:

»Kadi se bela cesta
od mesta pa do mesta ...«

Prvi organizirani pevski zbor je ustanovil pri nas nadučitelj Marko Kovšca, ki je dolgo učiteljeval v Kropi. Od takrat se je zborovsko petje našim ljudem še posebno priljubilo. Kovšca je pozneje več svojih nadarjenih in pridnih učencev spravil k boljšemu kruhu. Mati mi je pripovedovala, da bi bil rad pomagal tudi stricu Luki, pa oče, stari Eržen, ni pustil: »Fant mora kovati!« Pozneje je ta stric odšel na Koroško v Borovlje za puškarja in se ni več vrnil. Pred leti smo dobili obvestilo, da je umrl in da so mu koroški pevci zapeli v zadnje slovo.

Za Kovšco sta vodila pevski zbor mojstra brata Zupana, ki sta imela orglarsko delavnico v Kropi, pozneje pa še v Kamni gorici. Za njima je prevzel službo organista in pevovodje samouk, še danes živeči 98-letni Jurij Legat. Zraven te službe je bil v glavnem žebjar, Kroparjem je ruval bolne zobe in jih pridno zalagal s coklami. Najbrž pa to še niso bili vsi njegovi poklici, saj je bil mož podjeten in spreten za vse.

Odličen pevovodja in vsestranski delavec je bil tudi Josip Plesničar; tudi on je skrbel, da je Kropa imela dober pevski zbor, v katerega je znal pritegniti mlade nadarjene pevce.

Vsa družba teh pevcev se je navadno zbirala pri mojem stricu Mihi. Prihajali so navadno zvečer po večerji, najraje ob ponedeljkih in sobotah. Sedel sem najraje na peči, napeto poslušal in ogledoval zbrano družbo, ki se je znala šaljivo pogovarjati, včasih spregovoriti tudi resno besedo, vmes

pa zapeti, da je kar odmevalo po Kropi. Dobro se še spominjam napeva in besedila pesmi:

Ne plaši se, če burja hraste vije.
Po hudi uri zopet sonce sije.
Daruj Bogu potrebe svoje vse,
ne plaši se...

Kadar so zapeli to pesem, je začela petrolejka nad mizo utripati, ob fortissimu je pa največkrat ugasnila. Toda če stric ni pel, se to ni zgodilo. Nekaj obrazov iz te družbe mi je ostalo v živem spominu. Predvsem je bil to baritonist Florijan Resman, zelo izobražen in razgledan mož; neverjetno je bil podkovan v naravoslovju, bil pa je tudi živa kronika kraja in njegovih ljudi. Odlično je igral tudi na gosli. Ob raznih godovih je pevski zbor temu ali onemu domačinu priredil podoknico. Pevcem smo svetili z lampijončki; stricu sem ga držal jaz in sem bil strašansko ponosen, ker je bil največji. Če so zapeli pesem »Na straži«, se je lepo uveljavil Resmanov bariton: »Ker hrabrost in zvestoba na straži v bran stoji...« Znana pevca v zboru sta bila tudi brata Dermota: Jožman in Francen, oba bistra in nadarjena moža. Francen je koval skupaj z mojimi starši v Antonovem vigenjcu. Po opravljenem delu v vigenjcu sva šla večkrat skupaj v gozd po drva. Ob takih priložnostih mi je vedel mnogo pripovedovati. Ko sem bil prvič na Brezjah in sem Francenu pripovedoval o slikah nad Marijinim oltarjem, mi je vedel povedati celo zgodovino o nastanku teh slik, fresk in o njihovem ustvarjalcu Layerju. Njegov brat Jožman je imel številno družino, skoraj za cel pevski zbor. Izmed treh sinov, ki so ostali živi, so se kar trije uvrstili med operne pevce; sami tenoristi: Tone, Polde in Gašper. Med njimi se je najvišje povzpел Tone — sloviti pevec dunajske Opere — Anton Dermota.

Med kroparsko pevsko družbo je bil zelo priljubljen tudi basist France Debeljak ali »Glunca«, kot so ga domači imenovali. Še danes ga živo vidim in slišim, s kakšno mimiko in basom je spremljal pesem: »U boj, u boj, mač iz toka, bračo...« Spomin nanj

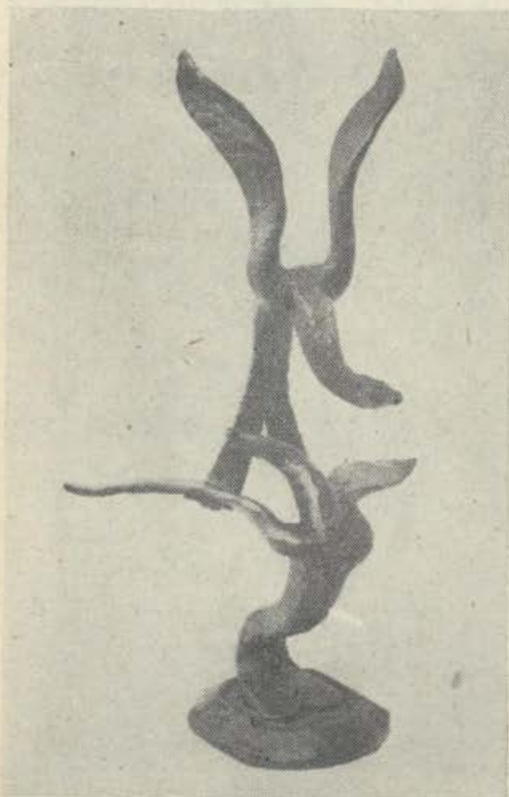
Joža Bertoncclj: Stenski svečnik; kovano železo

še danes živi v marsikateri veseli zgodbi in šaljivi anekdoti.

Sredi pokopališča pod velikim križem leži organist Lenart. Mlad je umrl. Ko je ležal v krsti sredi cerkve, so mu njegovi pevci izpolnili zadnjo željo in zapeli: »Marija, skoz' življenje...« Zadušen talent, ki mu revščina in bolezen nista pustili, da bi se dvignil in razvil. Ko smo ga pokopavali, mi je prišla v spomin pesem šmartinskega učitelja, katero me je naučila mati:

Orgle so vtihnile,
ne bodo več pele,
njegove bele roke
pa v grobu trohnele.

Pesem in petje v Kropi sta dosegla svoj višek po prvi svetovni vojni, največ po za-slugi domačina Joža Gašpersiča. Iz mo-

Joža Bertonec: Svatbeni vzlet; kovano železo.

škega zbora je nastal močan mešani zbor. Ustanovil je tudi orkester »Zvezdo«. Takrat se je v Kropi tudi mnogo igralo na odru in telovadilo. Pri Gašperšiču »Na dolini« je bilo dvanajst otrok: osem fantov in štiri dekleta. Oče je bil nadarjen glasbenik, mati odlična pevka, in nič čudnega, če je vsak otrok nekaj tega tudi podedoval. Če si šel še pred nedavnim tam mimo, se je slišalo iz vsakega okna nekaj: klavir, gosli, klarinet, bas, trobenta in še kaj. To so bili fantje; vsak je znal igrati vsaj na en instrument. Dekleta pa so bile vse štiri pevke: alt in sopran. Zlato Gašperšičevo gotovo poznate iz njenih pevskih vlog v ljubljanski Operi in iz nastopov v radiu in televiziji, s koncertov in drugih prireditev. Največ je obetal tisti, ki ga ni več. Med vojsko je bil žrtev bombnega napada na Dunaju. Med njegovo zapuščino je našel oče prve poizkuse komponiranja, ki so obetali bodočega mojstra. Med ohranjenimi skladbami je najpomembnejša ona z naslovom:

»Večnost, kako si dolga...«

Joža Bertonec

Vinko Gaberski

Pri nas doma

Tako sem po letih do konca prišel;
dohaja me ura slovesa;
za znak odpuščenja ves svet bi objel
in prosil odveze nebesa.

Oh, milo stori se mi kdaj in pa kdaj
ob misli na minole čase;
prerad me potegne spomin kam nazaj,
pa zlezem nekoliko vase.

Tedaj se zazdi mi, kako bi lepo
se v znani mi družbi živelo,
in tiho želim si edino le to,
da bi se kolo zavrtelo

nazaj prav do tistih prismojenih dni,
ko soncu smo s kresom grozili
in sred se poletnih brezvezdnih noči
s prevezo na čelu lovili.

A dali so pošto mi z doma ljudje,
da vsa so imena premleli,
pa z lúčjo v roki za belega dne
vrstnika mi niso našteali.

Kaj torej bi hodil se tja žalostit?
Doma je vse čisto narobe...
Da grem tja ubito preteklost častit,
preštevati obraščene grobe?

Mozaik

I

Življenje vsakega človeka je mozaik. Saj veste, kaj je mozaik, kajne? Pisana podoba. Ni pa slikana z barvami, ampak umetniško sestavljena iz raznobarnih kamenčkov. V mehko podlago vtisnejo obrušene kamenčke, ki končno kažejo človeško ali kakšno drugačno podobo. Sloveče mozaike imajo velike cerkve, katoliške in pravoslavne. Seveda take slike ni mogoče izbrisati, mogoče jo je le zdrobiti.

V 87. letu življenja sem mislil, da je mozaik mojega življenja dokončan.

Večni Umetnik pa, ki je z mojim sodelovanjem ta mozaik sestavljaj, je mislil drugače: da nekaj še manjka, je mislil, in je vložil še en kamenček.

V decembru 1960 in v januarju 1961 me je hudo dajala gripa. V drugi polovici januarja pa sem si že toliko opomogel, da so me podpirali in me spremili v cerkev in sem maševal. 25. februarja sem že sam šel iz cerkve — je precej oddaljena. 2. marca sem odmaševal, prišel v zakristijo in rekel cerkvenemu ključarju Strnjaku, naj le mirno gre domov, kjer ga čaka delo, se bom že sam slekel; meznarja že nekaj let nismo imeli in sem zvonil in druga cerkvenikova dela opravljal sam, le ključarja sta mi pomagala. Slečem se, stopim z albo v roki s podnožja, ki ni niti 10 cm visoko, da bi jo odložil v omaro. Kar me zažene — ali sem se z nogo kam zadel, ali je bila trenutna omotica, mi ni jasno — proti omari za obleko. Priletim z glavo prav ob rob omare, da se mi vlije kri, se odbijem, vrže me nazaj, padem. Ko hočem vstati, se spet zgrudim, noga je zlomljena.

Ustrašil se menda nisem posebno. Tudi bolečin nisem kaj prida občutil. Ali pa jih sem in sem pozabil. Ne vem. Tako sem obsedel na tleh in čakal odrešenja. Čakal pa precej dolgo.

Ko me ni bilo iz cerkve, je šla kuharica, preprosta ženica, ki je potem, ko sem ležal v bolnišnici, za rakom na ledvicah umrla, šla gledat, kje vendar tičim. Iz cerkve je videla v odprto zakristijo, da sedim na tleh, pa si je dejala, kakor je pozneje pristala: »Pa so naš župnik le pobožen mož, kar na

golih tleh sede molijo«, in je tiho odšla. Ko me pa le ni bilo, je spet šla in prišla zdaj v zakristijo. Z združenimi močmi sem se skušal dvigniti. Ni uspelo. »Treba bo poklicati ljudi, da me poneso v župnišče.« Lahko rečeno, težko storjeno. Bil sem namreč edini možki v vasi. So le tri hiše župnišča, meznarije, gostilne, vse drugo je po hribih naokoli. V meznariji stanuje star gozdni delavec, ki je čez dan na delu, najemnik gostilne je čez dan v pisarni v Črni, pride domov le čez nedeljo. Vendar mi je sreča v nesreči bila toliko miša, da je prav tedaj privedla mimo nekega moža in močnega fanta. Pa so me dvignili na stol in me nesli v župnišče. Tako smo poslali dekletko iz meznarije v bolnišnico v Slovenj Gradec naznaniti nesrečo.

Sredi popoldneva je že prišel mladi gospod zdravnik dr. Šumej. »Noga je zlomljena,« je izjavil. »Zdaj sta dve možnosti: celi v bolnišnico ali pa ne boste nikdar več hodili.«

Naravno, da sem se odločil za bolnišnico. Gospod doktor je odšel, da poskrbi za avto. Fantje, ki so se medtem zbrali, so naredili nosila, da me poneso dol po hribu. Spodaj bo čakal avto.

V poznem mraku smo se odpeljali.

II

V bolnišnico smo se pripeljali že po večerji.

Ne vem, kako sprejemajo druge bolnike, mene so sprejeli kar najprijazneje. Cel venec mladih gospodičen se je sukalo okoli mene in so me pomilovale zaradi moje nezgode. Skrbelo jih je le, da ne bodo mogle zakuriti sobe. Sestra, ki hrani ključke od drvarnice, je že odšla in vzela ključke s seboj. Zedinile so se, da bodo prenesle električno pečico iz pisarne, malo bo že segrela.

Sedaj pa najprej na röntgen. Ko je mladi gospod doktor Plešivčnik, ki je imel tisti dan službo, prinesel sliko iz röntgenā, je zaskrbljen izjavil: »Zelo huda poškodba. Ne vem, kako bo.« Odšel je s sliko menda se posvetovati s tovariši zdravniki. Ko se je vrnil, mi je naznanil: »Operacije ne bo. Tudi v gips vas ne bomo dali. Kar žebelj vam

bomo zabili.« Mnogo se v življenju nisem pečal z medicino, slišal pa menda le nekaj sem, da tudi v žive ljudi zabijajo žeblje. A ko je zdaj zadelo to mene, mi je postalo vendar nekoliko neugodno.

A gospod doktor je že zabijal.

In so mi obesili uteži na noge. Zdaj sem bil na milost in nemilost izroččen bolniškim sestram. Sreča, da je bila milost večja, ker so bile vse dobre. Slišal sem gospoda primarija, ko jim je naročal: »Da mi za tega posebno skrbite. Če zvem, da mu bo kaj manjkalo, boste na golih kolenih delale pokoro.« Hvala Bogu, da se ta strašna grožnja ni izpolnila. Ni bilo treba. Včasih me je še katera, ki je pač spoznala, da sem zelo potr, preden je šla iz sobe, materinsko ljubeznivo pobožala po licih. Sem bil hvaležen za sočutje.

III

Zdi se mi, da ni bila prizadeta samo noga, ampak da sem pri tistem udarcu ob rob omare dobil tudi pretres možganov, dasi tega v bolnišnici nisem nič omenil, čeprav je bil tudi za notranje bolezni primarij odličen veščak, gospod dr. Rajšp, ki je malo prej potoval po severu in s pohvalo predaval na zdravstvenih sestankih, v angleščini, kakor mi je povedal, ko sem ga vprašal, v katerem jeziku je govoril. Mislim sem si: »Gospodje zdravniki so v teh razdrapanih časih z menoj vred mučeniki, noč in dan nimajo miru, čemu naj jih še jaz nadlegujem. Naj me ozdravi gospod primarij Strnad, ki je velik zdravnik. Če me ne more, bom pač umrl; prej ali slej tako moram.«

Ni mi namreč vse jasno zlasti iz tistih prvih časov. A tudi pozneje je bilo marsikaj bolj čudno.

Tako sem prvo noč bival pri nekih belih menihih. Vse je bilo živo, a mi vendar tuje in neznano. Tako se mi je na primer dozdevalo, da je bila bolnišnica pri Sv. Jožefu nad Celjem. Še pozneje sem bil neko soboto, ko sem videl, kako sta dva boljša prekmurska delavca sedla na eno kolo, da bi se peljala domov, tega mnenja, in zato v skrbeh, ali se bosta tu dol po hribu srečno pripeljala v mesto in potem imela še tako daleč domov. Še ko so me pozneje bolj zdravega pripeljali na trato ob bolnišnici, sem se čudil okolici, ker ni bila celjska

okolica. Spočetka sta me strašila dva grška škofa. Tudi v Celju, tam v tistem trikotu med sodnijo in hišama na nasprotni strani, v mojem času je bila tam na voglu velika manufakturna trgovina Kumrova, sosedna, manjša, s kolonialnim blagom, Wogova. Pa se mi je prikazal najprej na verandi Wogove hiše star grški škof s širokim obrazom, v polnem škofovskem ornatu s palico v roki in z veliko asistenco: Srepo me je gledal, jaz njega nič bolj prijazno. Pa je nenadoma vse skupaj izginilo. Drugo noč pa na verandi Kumrove hiše: Ta je bil še hujšega kova, imel je samo eno veliko oko sredi čela. To pa me je že tako strupeno gledalo, da me je minila vsa potrepljivost in sem mu zaklical: »Satan ti stari, daj nam svoj blagoslov, pa izgini!« Ne vem, ali se je njegova svetlost zgrozila nad mojo neupoštljivostjo ali kaj, vsi so izginili, kakor bi jih bil veter odnesel.

Že prvo noč smo šli nekam s procesijo. Zvečer smo počivali pri nekem mlinu. Hodil sem po nezanesljivih mostičkih čez de-ročo planinsko reko. Spodaj nad lesenim mostom pri Ptuju, ki ga imam v bolj slabem spominu, sem hodil več noči po ozki peščeni stezi tik ob vodi gor proti nekdanjim plavajočim dravskim mlinom. Njih razvaline sem videl pred seboj, a do njih nisem nikoli prišel. Skozi okno, ki ga v resnici bilo ni, le v mojem prividu sem videl, kako teče proti bolnišnici široka voda. Kam pa se je iztekala, ker ni butnila ob hišo, še danes ne vem.

Ko so mi odvzeli uteži z noge in sem mogel sedeti v naslonjaču pri oknu, sem videl zunaj prizore, ki bi jih mogel fotografirati, tako jasni, preprosti in življenjski so bili. Dva pogrebna sprevoda. Po široki, z okroglim naravnim kamenjem tlakovani ulici, precej strmo ob slepem zidu (brez oken na zadnji strani samostana, še vedno se mi je dozdevalo, da sem pri Sv. Jožefu nad Celjem) je prihajal mrliški sprevod, kakih 15—20 vrst dečkov — učenci iz Murske Sobote so — sem vedel, čeprav mi ni nihče tega povedal. Vsi enako veliki, enako oblečeni; v zadnji vrsti vitka mlada gospodična z belim slamnikom, čeprav je pogreb, nekega sošolca pokapajo, a krste ni videti. Stopajo počasi, resno, nobeden se ne ozre, ne zašepeta s sosedom. Čudim se, da iz

Murske Sobote pokapajo na celjskem pokopališču. Ob voglu ulice tik bolnišnice zavijejo na levo in jih več ne vidim. Drugo popoldne pokopljejo nekega delavca. Pogrebci, delavci, vsi enako oblečeni. Gospodična spet z njimi, oblečena kakor prejšnji dan. Z belim slamnikom, čeprav je prišla na pogreb. Spodaj ob voglu se z nekaterimi moškimi ustavi. Drugi dan sem se nameraval z gospodično sestro o teh pogrebi malo razgovoriti, a ko sem začel o tisti ulici, me je silno začudeno pogledala: da ni tam nikake ulice in tudi biti ne more, ker ni prostora, in da v bolnišnici o kakih pogrebih te dni nič ne vedo.

Pa sem previdno umolknil.

IV

Saj ni bilo napačno v bolnišnici. Kdor rad veliko je, naj gre v bolnišnico. Prijazni so bili vsi z menoj. Ropota pa ni manjkalo; zidali so namreč novo, petnadstropno hišo. Delavci iz Medjimurja in Prekmurja, ves dan brez srajce, navajeni sončne pripeke, rdeči kakor kuhani raki. Ko sem jih skozi okno gledal, te zdrave, krepke kmečke fante, sem se spominjal, kar je rekel g. dr. Terč, ko me je ob vstopu v bogoslovje preiskoval in sem se moral do pasu sleči: »Gewachsen wie eine Lärche — zrastel kakor macesen,« a 70 let pozneje, na žalost — razvalina!

A hrupa je bilo dovolj. Klicanje delavcev sem in tje, kamenje so dobivali iz Hrvatske, tu ga z dvigali spravljali v nadstropje, kjer ga meljejo. Seveda hruščanje dvigala in lomilcev kamenja ni preveč prijetna muzika. Ni čudno, da sem bil, tišine in božjega miru vajen, po štirih mesecih duševno tako izmučen, da že skoro jasno misliti nisem mogel. Pa sem vprašal neko jutro gospodično, ko je pometala: »Gospodična, prosim, kako že pravimo našemu gospodu šefu?« Zasmejala se je in odgovorila: »Recite mu »tovariš doktor«. — »Ne bo držalo, gospodična. Treba bo nekako drugače.« Po raznih poskusih sva vendar prišla na »gospoda primarija«. Ko sem pri viziti gospodu primariju rekel: »Zdaj pa me boste vendar morali spustiti domov, sicer bom čisto ob pamet. Danes zjutraj že nisem vedel, kakšen naslov vam pristoji.« Ko sem ponovil svoj pogovor z gospodično,

se mi je tako iz srca smejal, kakor jaz njemu, ko nam je pripovedoval, kako je njegova teta brala ganljive povesti in zraven jokala in si s predpasnikom brisala solze. Pa je privzdignil svojo belo haljo in tudi brisal oči — velik humorist, saj bi pisal humoreske, ko bi le malo utegnil.

Vprašajo me včasih, ali mi je bilo v bolnišnici kaj dolgočas. Ni mi bilo. Vsaj vsak drugi dan, včasih vsak dan, kadar je le utegnil, je prišel mestni župnik gospod Jakob Soklič poročat mi, kaj novega se je zgodilo v domovini in po svetu. Prinašal mi je knjige, papir, peresa, da sem lahko pisal in kar sem si pač zaželel. Ne mogel bi jaz biti bolj nesebičen in požrtvovalen, kakor je bil on. Ne smem mu pozabiti tega. In iz mesta so se me spominjali gori od gospoda predsednika Otona Sekavčnika dol do gospoda Britovška, ki nam brusi britve, so mi prinašali darove. Pri slovesu me je še poljubil. Najbrž je slutil. Ne bova se več videla. Slutil je najbrž resnico. Pomaranč je bilo kar preveč, da so gnile. Gospodične pa jih niso rade sprejemale, če sem jim jih ponujal, češ, da me ne smejo oškodovati. Steklenic se je nabrala lepa vrsta, mi ni preveč teknila pijača. Nekega dne je prinesla prav mlada gospodična neke slike. Ko je videla vrsto steklenic, je rekla: »Žeje pa menda ne trpite.« V prvem trenutku se mi je zazdelo, da ji moram to zameriti. Pa sem se rajši zasmejal, češ: »Kako naivno je otrok to povedal.«

Zdaj pa hvala vsem! Gospodom: primariju, upravniku, dr. Stoparju, ki mi je zdravil oči, Plešivčniku in vsem blagim sestram. Oprostite, prosim, moji sitnosti. Vsi se borite in se boste še bojevali z boleznimi. Težek boj! Želim vam pri njem mnogo blagoslova in uspeha.

Jaz sem na koncu poti in na koncu boja. Pokojno moram pričakovati mogočno vladarico: Smrt. Srečala sva se tolikokrat, ko sem stal ob postelji hudo bolnih, ob postelji umirajočih, ko sva si v mnogih nevarnostih življenja gledala že iz oči v oči. A nisi mi še podala svoje mrzle roke. Pač pa sva se toliko seznanila, da sem jo vzljubil.

Zdaj mi, sestra, v kratkem podaj svojo mrzlo roko in mi poreci: Pridi!

Ksaver Meško

Konec

Župnik na Stari gori je stopil pred oltar v vijoličastem oblačilu. Nemirna noč je bila za njim, mrzlo aprilsko jutro ga je hladilo. Ko se je obrnil k vernikom, je ostrmel. Oči vseh so bile uprte vanj. V trenutku se je ovedel žive vezi med seboj in farani. Te oči so iskale pomoči in rešitve spričo grozečih dogodkov. Zdaj je vse dele službe božje opravil v polni zavesti svojega vzvišenega poslanstva. Daroval je mašo za svoje župljane in njihovo zemljo. Vse jih pozna po imenu in po življenjskih skrbeh. Večino je krstil in zvezal za življenje. Rad jih ima. Do zadnjih meja pozna hribovito, vinorodno zemljico svoje župnije. Ljubi jo. Križem jo je prehodil s popotnico za umirajoče in ko je blagoslavljal poljska znamenja, križe in kapelice. Najbolj pa so se mu vtisnile v spomin velikonočne poti od znamenja do znamenja ob blagoslavljanju jedil — banderca zmagoslavne aleluje plapolajo v prebujajoči se naravi, on pa hodi med ljudmi, od vasi do vasi, in blagoslavlja. Ali na Telovo: Bog se preseli iz mračne molilnice med polja in setve, med delovne ljudi. Z zanosom je vsakokrat pel, da je mogočno odmevalo po doleh in goricah: »Daj in ohrani sad zemlje...«

Kako bo pa zdaj?

Pri evangeliju jim je prebral božjo besedo o slovesnem vходу v Jeruzalem. Potem je čutil, da pričakujejo njegove tolažilne, človeške besede. Navezal jo je na prihajajoči veliki teden, čas trpljenja in smrti, kateri pa vselej sledi vstajenje in vesela aleluja. Ni bil prepričan, da jim je govoril dovolj prepričljivo. Zato je nadaljeval s preprosto, vsakdanjo besedo. Iz njega je govorila skrb za usodo rodne zemlje in materinega jezika, ki bosta oba postavljena pred veliko preizkušnjo. Preizkušnjo bodo doživeli tudi njegovi nauki, ki jih je vsajal v srca ljudi, ljubezen in zvestoba, ki jim ju je vcepljal. Bo med njimi Judež? Gorje človeku zaradi srebrnikov!

Pri obhajilu je s tresočo desnico povzdignil belo hostijo pred verniki in z globokim vzdihom pomolil: »Glejte Jagnje božje...«

Ljudstvo je padlo na kolena kot pokošeno in na ves glas zaihtelo. Glasno je ponavljalo svečenikove besede. Župnika je spreletela zla slutnja: »To je konec!« Tudi njemu so se orosile stare oči in s svinčeno težkimi nogami je pristopil k obhajilni mizici.

Po rani maši so župljani obstali pred cerkvijo. Niso se mogli raziti. Čakali so oznanila, ki ga tokrat ni bilo. Zbrali so se okrog svojega sivolasega dušnega pastirja, učitelja in vzgojitelja ter čakali tolažilne besede. Vznemirljive vesti so šle od ust do ust: Nemčija je napadla Jugoslavijo. V Radgoni so vdrli čez most. Tanki drviyo na vse strani.

Ljudje so pohiteli na domove v skrbeh za svoje sinove in očete, ki so se nekje že morali spopadati z orožjem.

K pozni maši so prinesli otroci presnece, dolge butare, spletene iz prvega pomladanskega mladja, mačic in dreva, vmes je bila tu in tam zataknjena rumena ali bela velikonočnica. K večernicam so prišle samo še ženske iz bližnjih želarskih in viničarskih koč. Vse je bilo iz sebe. Že se je slišal oddaljen ropot tankov in avtomobilov, Staro goro so preletavala letala. Že so se slišali posamezni strelji. Župnik je stal pri oknu z brevirjem v rokah in gledal v dolino na glavno cesto, od koder je hrumela pošast. Tedaj se je sunkovito zagrabil za čelo, ki mu ga je prebila svinčenka. Mrtev se je zgrudil na tla. Nikdar nihče ni ugotovil, od kod je priletela. Padel je kot prva žrtev v fari. Prihranjena mu je bila negotova usoda prihodnjih dni. Stane Kolar

Marija K. Zavrhar

Pomladna

*Čuj, pomladni klic!
Trava kraj stezič
v žamet se prebuja.
Popje se nastavlja,
zvonček se pripravlja,
da svoj glas prispeva
pri odmevu speva:
Aleluja!*

Žajbljev list

Ko so okrog poldneva stopili iz cerkve, je še zmerom deževalo; trolejbusne žice so še vedno plavale v megli; še preden se je dodobra izvila iz zime, je pomlad obtičala na tisti mrtvi točki med dežjem in meglo. Ob pogledu na tesen mestni kot se je Martinu zazdelo, da dežuje tudi od znotraj navzven, izza samih pročelij, v eno samo podobo gobastega prostranstva. V gneči na cerkvenih vratih je najprej ujel predse Simona in Matejka, se tako pustil za hip orositi in potem sprostrl skupni dežnik. Peter in Miška, starejša, sta jo samovoljno ubirala pred njimi skozi gnečo, ki se je počasi razhajala med dvema visokima kamenitima amforama obakraj izhoda s ploščadi. Martin je sledil z očmi njunemu plavemu dežniku, ki se je stlačen med drugimi prenihal čez nekaj stopnic na ulico.

Tam sta počakala.

Ob lepem vremenu so se na katraniranem trikotniku okrog tamariske zbirali znanci na pogovor. Zdaj je vse hitelo v avtomobile in hitro loputalo z vratci ali pa se peš razbegavalo pod dežniki.

»Danes gremo v kavarno, da vesta,« sta Peter in Miška kar tam sredi dežja hotela zavleči domači prepir z mlajšima.

»Kar sama naj gresta v kavarno, tata,« sta se ihtasto uprla Simon in Matejko izpod svojih malih čepic na ščitek: ob enajstih je bila doma radijska pravljica: pravljice o Repoševu bi jima ne vzel nihče.

»Da bi vsi morali poslušat tisto vajino storižo?« je vzkipeł izpod dežnika Peter.

Tudi Miška je bila že odrasla radijskim pravljicam.

»Kaj pa še,« je vrgla prepričano. »Jaz ne grem domov!«

»Midva pa bova gledala v zrak v kavarni, ko bosta vidva brala, ne?« je zacepetal Matejko, povsem brez kompleksa pred starejšima.

Vsako nedeljo je bilo tako: on in Simonček sta se morala dolgočasiti prilepljena na stol pri mizici, medtem ko sta se onadva poveznila nad drugo mizico, stiskala glavi in gočala ilustrirane revije. In še oče je bral, povsem odtujen ob časopisu.

Simonček je segel po edinem orožju, ki mu je preostajalo: po joku.

Martin je za kakšen hip popustljivo sledil prepiru. Dajal mu je misliti na gnezdo mladičev, ki bi se jezno razčivkalo pred njim. Ne da bi se hotel odločiti za koga, je vtaknil ključ v vratca pri avtomobilu.

»Najprej v avto,« je odredil s tistim raztoženim glasom, ki je z njim zadnje čase ogovarjal otroke, odprl vrata svojega ne več novega Fiata 1200 in jim po vrsti pomagal noter.

Ko je sedel še sam in potegnil k sebi vratca, ga je obšlo, ko da je nekaj razmejil — tisti puščobni nedeljski svet tam zunaj v dežju in to, kar je bilo samo njegovo. Bilo je mogoče najlepše, kar mu je nudil avtomobil: občutek namreč, ko je tako z otroki sedal vanj, da je iz kriččega kaosa ulice izrezal za šipami otoček, ki je bil samo njihov. Bilo — zakaj odkar ni več sedala na prednji sedež ob njem Marženka, ta otoček ni bil več isti: nekaj mu je manjkalo, kar ga je delalo nekoč neskaljeno srečnega. Tega tudi ti štirje razbrzdani otročiči niso mogli izpolniti. Odkar je Marženka po operaciji obležala, se je to, kar je bilo nekoč otoček sreče, iz dneva v dan spreminjalo pod njegovimi dotiki v kovino, v motor, v stroj. In da ni bilo vmes poklica, za katerega mu je bil avtomobil neobhoden, bi se gladko znebil tega spomina, ki je zdaj postajal bolečina.

Ne da bi vžgal motor, je skušal obrnjen nazaj od volana obvladati prerekanje, ki se je bilo preneslo v notranjščino. Medtem ko je Peter še naprej hotel ukrotiti Matejka z avtoriteto starejšega, je Miška hotela priti v ókom razjokanemu Simončku z diplomacijo: za Repoševa ga je hotela odškodovati z zalogo barvastih ščink.

Martin jih je opazoval s tistim posebnim globokim pogledom, kakršnen se mu je vpil v oči, ko so odpeljali Marženko na kliniko v Bologno. Ko se je vrnila, se ta pogled ni spremenil — ostajal je tako uglobljen, ljubeč in težak, tudi kadar se je četvorica rvala pred njim kakor sedaj. Vedel je — šlo bi bilo brez prepira, ko bi šli uro prej k slovenski maši, kakor so to brezizjemno

delali vse do zadnjega. Preostalo bi dovolj časa tako za kavarno kakor za radijsko pravljico. Toda zadnja nedeljo ga je pridiga tako razočarala, da je hotel enkrat izjemno poslušati Italijana. Potreboval je moči ob tem, kar je prihajalo: vseeno, od kod bi prišla. In res: tam maziljena samozadoščenost, tu doživeta stvarnost, tam uradovanje, tukaj življenje, tam abstraktno dvignjen prst, tu inteligenca razboritega srca. Italijan mu je dal nekaj nove moči, malce brašna za ta njegov novi težki dan, a to za ceno, da je imel zdaj med otroki ogenj v strehi.

Peter: »Takšenle smrkavec naj bi nam komandiral?«

Matejko: »Prava figa, če hodiš v peti razred! Ne boš mel!«

Peter: »Hočeš, da povem, komu si ukradel podobice z igralci Interja?«

Matejko: »Koliko si pa ti dal Renatu za raketo? Hočeš, da povem tukajle tatu?«

Peter: »Raketo je hotel Renato vreči stran, ko se ji je odlomil s sedeža kozmonavt.«

Matejko: »Ne rečem, če bi bil jaz ukradel igralce Juventusa! Kdaj pa sem jaz navijal za Inter?«

Simončku se je malo unesel jok, ko se mu je ponujala mastna zamenjava zvezka z vrečko pisanih ščink, toda četvorica si je stala v bistvu še zmeraj nasproti: starejša dva za v kavarno, mlajša za domov k radijski igrici.

»Ni lepo, da se tako kregate, ko je mama bolna,« je s svojim pomirljivim basom posegel vmes Martin, obrnjen čez sedežno naslonjalo. Opazil je, da je beseda »mama« učinkovala: kakor uplahnili so. »Mar se ne moremo čisto prijateljsko pomeniti, tako da bomo vsi zadovoljni? Če se človek krega v takšnem vremenu, je še posebej grd.«

Med obema strankama ni bil nepristranski: če je bila še kakšna želja v njem, si je želel v kavarno. Gosposko odmaknjen prostor s stekleno steno na ulico, ostro dišeč kapucin in svež časopis — ko da je brez tega nedelji manjkalo nekaj, priokus, ki jo je delal drugačno od drugih dni. Vendar pa ni hotel uveljaviti svoje želje na račun mlajših dveh: ko se je vrnil z nekega obiska v Bologni pri Marženki, sta bila prav onadva, Matejko in Simon, tista, ki

sta mu pomenila prvo sporočilo poguma, ko je prestopil domači prag. Bila je nedelja: in ko je prišel gor po stopnicah, pijan od trudnosti, ves pod vtisom operacije, ki je mogla biti le slepilo — je v kuhinjo grmel iz aparata dobrosrčni tolovaj Repoštev: in ona dva sta sedela vsak na enem koncu mize, vsa zaverovana v zgodbo, s tistimi željno razprtimi očmi, ki so zahtevale poguma prav zanju, za mlajša, ki se je Marženka od njiju najteže ločila.

»Kaj če bi vidva, Matejko in Simonček, poslušala pravljico pri popoldanski ponovitvi, v zameno pa bi vsak dobil po eno lepo kremno rozino?« je predlagal. »Drugo nedeljo tako gremo k slovenski maši, pa prideta na svoj račun. Če bi bil jaz na vašinem mestu, bi sprejel.«

Simončka je privid lepih pisanih ščink z vdetimi živobarvnimi lističi tako prevzel, da je pristal brez upiranja. Peter pa je potolažil Matejka s tem, da mu je obljubil raketo. Izpod čepice na ščitek se je pokazal spravljeni smehlaj.

Martin je popeljal avto do kavarne, nato so vstopili.

»No, zdaj si pa izberita,« je rekel mlajšima pred točilno mizo, ki je pokrivala stekleno izložbo, polno sladkarij, vse na posebrenih pladnjih, v nežnih barvastih papirčkih, sredi šopov umetnega zlatega klasja.

Dvoje prstkov je enodušno pokazalo na skladovnico močnatih rožičkov, nalitih v dražljivo rumeno kremo.

Peter in Miška sta si bila medtem že poiskala mizico na toplem pri radiatorju, kjer sta si postregla s kupom ilustriranih revij: Peter z nogometnimi asi, Miška pa s cesarskimi porokami.

»Kaj menita,« se je Martin z odraslo zaupljivo kretnjo sklonil k malima, ko da hoče nekaj z njima za hrbtom starejših, »bi kupili rožičke tudi Petru in Miški?«

To je rekel tako, ko da sta sicer starejša prevelika nepridiprava, da bi zaslužila to pozornost, a da malo le apelira na dobrosrčnost mlajših.

Matejko je mrzlo skomignil z rameni, ves zapet v svojem malce preohlapnem montgomeryu — to je bilo največ, na kar je lahko pristal. Posebno s Petrom je imel svoje račune, odkar se je ta hotel polastiti nje-

govega predala za zvezke. Toda ob tistih rožičkih s kremno kapico je znal iti tudi preko tega. Če ju hoče tata na vsak način osrečiti, pa naj.

Simonček pa je bil nedvomen.

»Nif!« je rekel s tistim »č«, ki je bil pri njegovih štirih letih bolj »f«.

Martin se je z razočarano kretnjo sklonil nazaj.

»Mifka me je včeraj vlekla za ufesa!« je Simonček utemeljil svoj »Nif«, ves neznamen v svojem rdečem šalu, ki mu je bunkasta glavica gledala iz njega kakor kapica gobi.

»Dobro,« je vrgel Martin trezno, ko da pristaja na pogajanje. »Včeraj te je vlekla za ušesa. Pa to je bilo včeraj, ne? In vidiš, ušes ti tudi ni potrgala, ne? Veš, Simonček, če bi bil jaz ti, bi kar zamahnil: ženska, pha!«

»Ti pa si jo brcnil!« je pripomnil Matejko.

Simončka pa to ni razorožilo: kdo pa je vrgel njegov balon na omaro?

»Pa se je razpočil?« je vskočil Martin, ko da je zdaj našel nekaj, s čimer lahko Simončka užene.

»Nif ne bosta dobila rožifkov!«

Martin se je zdaj sklonil k Simončku, da se mu je čelo dotikalo čepice s ščitkom: čisto enakopravno, kot možaka, sta morala urediti to reč.

»Veš kaj, Simonček. Ti boš ravnal kot možak: če dobiva rožičke midva z Matejkom, naj jih dobita tudi onadva. Saj sta grdobi, res, toda ti boš velikodušen. Kaj misliš, ali bi bila mama za to, da dobita rožičke tudi onadva? Jaz mislim, da bi bila za to.«

»Mogofe,« je vrgel mali.

»No vidiš. Pa ja, da si možak,« ga je potrepjal z roko, ki je kljub intelektualnemu poklicu ostala še kmečka, z močno izstopajočimi členki. »Vidiš, mi bomo kupili zdaj kar štiri rožičke, za vsakega enega, ne? Saj je tudi Matejko za to.«

Z drugim trepljajem je Martin izsilil Matejku velikodušen kimljaj.

Natakar, ki je dotlej z dopadljivim smehljajem sledil prizoru, je že segel s kleščami pod točilno mizo, da postreže.

Martin je malima slekel suknjiča in ju ponesel na obešalnik. Tam je počakal, da

sta odložila tudi Peter in Miška. Moral je paziti, ker za zdaj ni bil nobeden prehlajen, čeprav so mu pacienti nosili v ordinacijo samo influenco. Vrnil se je in ponesel Simončka na stol. Matejko je bil že na njem in nestrpno zvonil z nogami.

Rožički so spet zbrali četvorico okrog njega. Tiho odmaknjen je opazoval tisti razživljeni mladostni apetit, ki ga je tako presunljivo spominjal nje, ki je živela še skoraj od ene same edine hrane — od navezanosti nanje. Prav tu, v kavarni se je začelo, že od prvih let zakona sta se bila navadila zaključiti nedeljsko pot v cerkev prav tukajle: modernizirana kavarna ju je s svojimi nastavki spominjala na ladijski krov. Enkrat na teden je bilo tako lepo izpluti na njem iz vsega, kar je morilo vsakdanjost. In tu se je moralo začeti. Spominjal se je: zunaj je bilo dražee poletno jutro, na križišču je policaj uravnaval kolesarsko dirko, v kavarni je bila še skupina jamarjev z zvitki žice na tleh, v njem je še odmevala pridiga o previdnosti.

Tedaj je rekla Marženka: »Nič dobro se ne počutim.«

Že en teden je bila brez pomočnice, ki si je bila šla operirat slepič, pa je prvi hip mislil, da je bilo to od prevelikega napora. Potem je sledil strahoten sum, ki ga je zbudil v njem rentgenski zaslon, s katerim je iskal po Marženkinih pljučih. Sledil je teden — sonce na vse strani, ženske v dekoltejih, razposajeni izletniki na poti na Kras, ki ga je prenesel sam ni vedel kako: tisti teden sredi julija, ko je sum dozorel v gotovost. In gotovost je bila tu, ko specialist, kateremu je prepustil Marženko, po trikratnem pregledu ni hotel reči v telefon več kot: »Pridem k tebi.« Skozi okno ordinacije je gledal, kdaj se bo prilepila ob pločnik ploščata silhueta njegove Giuliette. Okno je gledalo na vrt s kostanji, kjer so zdaj kričavo pirovali ptiči. Nato je vozilo obstalo: in bilo mu je, ko da je tisti dan dočakal motoriziranega angela smrti.

Z medlo kretnjo si je ponesel k ustnicam kapucin. Pod neboj mu je ostal okus kakor po nečem kemičnem. Tudi iz časopisa ni bilo tistega srha, ki si ga je obetal: še eno razorožitveno srečanje v Ženevi, komedija, dolgčas. Potiskana stran se mu je pod očmi razobličila kakor v nerazločno

mrgolenje ličink. Skoznjo je bral nekaj, v rdečih črkah trpljenja.

Niti eno leto ni prešlo po operaciji, ko je bil rak spet tu. Pojavil se je s prvo pomladjo, pošasten, razvejan kakor grm — kakor da hoče poganjati svojo uničujočo rast iz snovi, iz katere so se pomladno dimili oblaki, iz katere so naglo zelenela pobočja in se v večerih oglašali prvi kosi.

Bilo je nekega jutra, ko je obrnil stikalo pri rentgenskem aparatu, pa se mu je zadelo, da je ob pogledu na zaslon oslepel.

A preden je stopil izza zaslona, je zbral v sebi vse sile, da mu je zaškrtalo v zobeh.

Marženka je hotela odgovor, preden bi si oblekla bluzo.

»Nič,« je rekel in si s počasno krettno izvlekel z roke zaščitno rokavico. Rekel ji je, da je plevritis.

»Plevritis?«

Bilo je, ko da jo je ta beseda na mah sprostila.

»Seveda boš morala paziti, da se ne povrne ono prejšnje.«

Marženka je s podjetno krettno segla po bluzi.

»Saj veš, da se ono ne sme povrniti,« je rekla.

V kovinskem vzdušju rentgenskega prostora je odmevalo tisto »ono«, ko si je ona vsa hvaležna zapenjala bluzo. Bilo je pošastno, kako je bila videti zdaj srečna. Kaj je bilo sprejeti nase plevritis, le da se »ono« ni povrnilo! In še kako se bo pazila! Bila je navdušena kakor otrok ob darilu.

Njemu je gorelo pod nogami.

»Obrazci bolniške blagajne me čakajo,« je rekel in se napolil proti ordinaciji sobi. A ko je bil notri, je zaklenil za sabo. Ordinacija se mu še ni nikoli zarežala nasproti tako izjalovljena v svoji medicinski biti: omara z instrumenti, stojalo z epruветami, električni sterilizator so stali okrog njega kakor spomeniki poraza: vsa njegova veda se je zgrudila pred njim v prah, v klavno brkljanje ob nezavzetni gori Smrti. Tamle je bil ležalnik, kamor so legli že tisoči, polni zaupanja v njegove roke. Neka sila ga je potisnila tja: in se je prepustil vznak, oblečen, kakor je bil vstopil. O Bog — kje je bilo zdaj dvoje rok zanj?

Simonček je onkraj vrat na hodniku jahal na svojem lesenem konjiču proti Ljub-

ljani. Skozi okno je videl kostanj, ki je bil videti v svoji goloti kakor skelet mamuta. To, kar je bilo izven njega, je trajalo neizpremenjeno naprej, v svoji pošastni brezobzirnosti.

»Bog je neskončna dobrota,« mu je odjeknilo od pridige.

Kako naj je sprejel to? Pred njim je začrnela noč, predor brez dna. Za hip se mu je vse bitje uprlo, kakor se vrže navzgor telo pod priključki električnega šoka. Nato je počasi uplahnil. S skrajšanim naporom volje se je ves razprl misteriju, zaradi katerega mu je svet, ta kepa kemikalij v neskončnem prostoru, ostajal smiselni. Z zaprtimi očmi, mrtvo prepuščen ležalniku, je izdaval svoj Fiat —

»Gremo, tata?«

Ko so stopili na ulico, je že manj deževalo: a cunjasta mokrota pod meglo je dajala misliti na pokrajino, s katere je odtekala poplava.

»Saj niste videti slabi, gospa Marženka!«

»Hvala, samo da se ne bi vrnila prejšnja bolezen!«

»Tale pa vam gre na bolje, vidite!«

»Plevritis pač zahteva potrpljenja.«

Prizor ob Marženkini postelji, ki se je zdaj, v maju čim bolj je gasnila, ponavljal že dan na dan. On je samo popeljal obiskovavce k njej, potem pa se umaknil — temu usmiljenemu igranju ni mogel prisostvovati. Takrat, ob pregledu, je kar tako vrgel v rentgenski aparat besedo »plevritis«. Potem se je izkazalo, da ga njegov diagnostični čut ni prevaral: Marženka je dejansko imela tudi plevritis. In bilo mu je, da bi se zahvalil Bogu za bolezen, za katero so lahko prikrivali Marženki ono drugo, katere niso smeli imenovati.

Toda neimenovana je še bolj obvladala hišo. Kakor tuj vonj, ki se vpije v zidove, da vohaš samo njega. Celotroci, ki jim je vsakdanjost neovirano tekla naprej med šolo in igracami, so mu klicali v spomin tisto smrtno prisotnost. Saj Miška ni znala krotiti bratcev z boljšo prettnjo kakor: »Hočeš, da se povrne mami prejšnja bolezen?« In ordinacija se je vsako jutro zarežala vanj, v zmeraj novi izničeni svojem instrumentariji...

Ko si je zjutraj oblačil haljo, mu je bilo, ko da si nadeva kostum za vlogo. Da zaigra

človeka, ki ob boleznih nekaj zmore s svojim znanjem. Ali ni visela lepo v okviru na zidu univerzitetna diploma s slovesnim »Mi, Viktor Emanuel III., kralj Italije in cesar Abesinije...«? Njegova diploma: da, saj je nekaj znal, a za druge, za vse tiste tuje ljudi, ki so se dan na dan vrstili iz čakalnice skozi vrata.

»Kaj imate?«

»Nič, nekaj vročine.«

»Koliko?«

»Okrog osemtrideset bo.«

»Kdaj ste si jo merili?«

»Jaz si je ne merim.«

»Kako pravite?«

»Jaz čutim, ne merim.«

Naj bi avšasto starko pognal iz ordinacije? Saj je niti za influenco ni mogel zdraviti. Roke so mu padle v naročje. Predpisal ji je nekaj proti influenci. In starka je šla, vsa hlodasta, zdrava kot bruno, kakor zapisana nesmrtnosti — ko je tamle onkraj zidu ugašala pri svojih petintridesetih letih Marženka...

Po kosilu je ujel kakšen prost hip, da je stopil k nji.

Zdaj se je že sam spraševal, koliko še verjame v plevritis. Zapestji sta se ji bili že osušili v dve ptičji koščici. Samo oči so ji bile velike. Vedno bolj razprte. Vedno bolj neskalfjene.

»Ali ne pozabljaš zapirati plinske pipe v kuhinji?«

»Bodi brez skrbi, Marženka, saj veš, kako pazim.«

Povedal ji je, da je dobil Peter v italijanski nalogi deset.

Še je bilo toliko življenja v nji, da je vztrepetala od sreče.

»Kaj, če bi jaz naredila ažur na prtu Miški?« je predlagala.

»Ti moraš samo počivati, Marženka.«

Toda nekega dne — bilo je proti koncu maja, bleščeče sonce, vroči zadah razcvetlega rastlinja s planote — jo je našel vso odsotno. Niti po pošti ni vprašala, kakor je delala dotlej. Razprto je gledala predse — da, tisto je bilo že onostranstvo.

»Kaj, če bom umrla?«

Ko da je preslišala njegovo ljubeče zanimanje.

Z vso silo se je obrnila na bok proti njemu.

»O, ko bi vsaj Matejka in Simončka ne bilo!«

Vrglo ga je na kolena.

»Ti ne smeš umreti, Marženka!«

Kdaj, v kateri pravljici, je bilo tisto? Gora je strmo padala v soncu proti morju, med morjem in goro se je rezala spodzidana potka, v majskem jutru sta bila sama samcata na njej, sama v srcu prve ljubezni.

Govorila sta in molčala, molčala in govorila. Tišina je bila beseda in beseda je bila tišina. Potem sta se zavedela, da stojita drug nasproti drugemu in da se jima roke prepletajo.

»Ti si zame dokaz, da Bog je,« ji je rekel.

Marženko je to bolj raztožilo kot drugo.

»Jaz pa mislim na to, če bi moral kdo od naju umreti.«

Potem sta tako drug ob drugem dolgo zrla dol na rastlinsko zelenilo, ki se je prelivalo med obrežnimi skalami.

»Zame obstoja Bog zato, ker ti ne smeš umreti,« je rekel. »Nisva se srečala za nekaj desetletij zakona. Srečala sva se za neko drugo razdobje. Midva se morava imeti rada večno.«

In ko sta spet stopila po potki, med posušenimi borovimi storži, je zaslišal tisti njen nežno zagrljeni dekliski glas, ki ga je vsega mehko ovijal.

»Karkoli bi se zgodilo, bi tako eden kot drugi moral znati prenesti.«

»Jaz ne bi prenesel.«

»Dano je človeku, da prenese vse, kar mu je namenjeno.«

Potka je zašla v predor med bori. Z roko v roki sta govorila o pogumu, s katerim lahko sprejmejo nase življenje, življenje in smrt, verujoči. O neomajnem pogumu, ki ve, da je vse, prav vse, trdno vgrajeno v kristalno piramido večnosti. Predor se je spet zjasnil: gora v previsih skal, morje kakor v prelivanju listja, oster vonj po žajblju, v zenitu tistega maja.

Marženka ga je hotela tiste čase izpopolniti, niti v francoščini. S sabo je imela knjigo v majhnem formatu: bil je Bloy. Tja do tistih borov je bila pozabila nanjo: zdaj, ko sta spet stopila na sonce, med razglede, jo je vzela iz torbice. Slekla je jopič vinkordeče barve, si ga vrgla čez ramena in začela hode brati. Njen glas se je lovil med strujenjem peloda, ki se je lovil po razcvetlem

pobočju. In tisto branje ju je počasi zabilavalo v en sam čar bivanja, v katerem je bilo vse, od zvezd do človeka, na svojem mestu, vse do kraja razumno, vse do kraja posvečeno. Nebo in zemlja in bori in metulji in onadva, fant in dekle, vse na poti proti nekemu smišlu, kakor vođe v pogorjih.

»Tout ce qui se passe est adorable.«

Vse, kar se zgodi, je čudovito.

Po tistem nista več brala. Marženka je odlomila vejico žajblja, da je zaznamovala mesto v knjigi.

Kdaj, v kateri pravlji, je bilo tisto?

Čutil je: bil je edini v hiši, ki je še bedel. Morda edini v celem mestnem bloku. Edini, po tem strašnem dnevu. Peter in Miška sta bila že dovolj stara, da bi se ga spominjala. Za Matejka in Simončka bi bil to dan, ko se je pred njihovo hišo zbrala velika množica ljudi, ko je bilo znotraj ves dan eno samo tekanje, ko so imeli nekaj velikega opraviti z mamo. Bila sta še premajhna, da bi šla za krsto. Samo Peter in Miška sta ga spremljala, vsak od ene strani, do groba in nazaj.

Ura je bila že okrog polnoči, pa se še ni bil razpravil. Bil je tak, kakor se je bil vrnil s pogreba. Spravil je otroke spat in se umaknil v jedilnico. Ves večer je bil prebil tam. Sede ob mizi, z glavo na rokah: zaspal je in se prebudil, spet zaspal in se spet prebudil, v neznanem vrtilcu trudnosti, tja do polnoči. Šele polnoč ga je do kraja prebudila: ko da je prišel ponovno k zavesti, ko je stenska ura zarožljala v vseh svojih delcih in začela odbijati. Z dvignjeno glavo je poslušal do konca udarce, ki so naredili mejo med strašnim včeraj in med tem novim danes, ki ga je zaživel sam, brez nje.

Je bilo včeraj tisto, od česar je bil še ves pijan?

Vstal je.

S knjižne police je vzel knjigo.

Dvajset let je ni bil odprl.

Osušeli žajbljev list mu je bil za znamenje.

»Tout ce qui se passe est adorable.«

Otrok je zaklical v spanju. Odložil je knjigo in šel za klicem.

Knjiga je ostala odprta vso noč na klavirju.

Alojz Rebula

Ivan Delpin-Smrekar

Kraška pomlad

Prvi poljub
gmajnam, ogradam,
plantam in skalam
daje pomlad.

Mandeljnov cvet
veter odnaša
zemlji prinaša
nov pečat.

Kraševac — kmet,
kamenje tvoje
cvete in poje
brez besed.

Tebi zori
gruda plitka,
revna in bridka
tebe redi.

Ivan Delpin-Smrekar

Dekletova žalost

Mesec za drevjem tak daleč!
Zvezde na nebu tak tuje!
V srcu vztrajno kljuje
bridkost.

Kje je most med mojo in tvojo bolečino?
Ali megla je? Ali so lunini žarki
razpeti v obok sladak?
Moja mladost
bi romala rada, oj romala
k Mariji Žalostni.

Sedem mečev ji je prebodlo srce,
sedem prerokovanih.
V mojem ena rana cvete,
krvava roža mladega dne.

Pa bi romala rada, oj romala
k Mariji Žalostni!

Cekin

Stari Skalar je ležal na blazini iz koruznega ličkanja in s široko odprtimi očmi bolščal v strop. Štrleče, košate obrvi so mu v dveh lokih silile na čelo, sivi lasje so bili razmršeni po zglavju ko zmedena štrina. Upaden obraz je bil prepreden z neštetimi brazdicami in sinjkastimi žilicami, ki so se ponekod zgostile kot igličevje na smreki, drugod pa razbežale, kot bi ne bile nikdar med seboj povezane. Ustnice je imel zakrožene, kot bi žvižgal in skozi ozko odprtino je pihala sapa, ki se je s piskanjem prerivala po sluzastem sapniku.

Pogrnjen je bil le z rjuho, ker je zunaj prižigalo julijsko sonce. Z rokama se je oprijemal obeh posteljnih stranic, kot bi se bal, da bi padel. Z jezikom si je oślinil suhe ustnice in počasi okrenil glavo proti stolici, na kateri je imel steklenico hruškovke vode, četrtlitrski lonček in ogledalce. Nekaj časa je strmel v zelenkasto steklo, mežikal in premišljeval. Nato je stegnil levico, prijel lonček za ušesce in ga previdno nesel k ustom. V njem je bilo še nekaj požirkov tekočine. Privzdignil je glavo in počasi srebalo, kot bi peklo. Ko si je zmočil ustnice, je posodico odložil na prejšnje mesto in se zagledal v okno, ki je bilo odprto, a zagrnjeno z belimi zavesami.

Vse je bilo tiho. Tudi na vasi ni bilo najmanjšega šuma. Zdelo se je, kot bi vsi pomrli. Ljudje so bili v senožeti. Prej je nagajalo vreme, zdaj pa so se gnali kot črna živina, da bi pristorili zamujeno. Drug drugemu so pomagali, ker je bila najboljša moška sila raztresena po vseh deželah, otokih in celinah. Bilo je usodno leto 1943.

Skalar je trpel za žive in mrtve. Vse ga je trapilo, bolezen in skrbi. Noge so mu otekale od stopal do kolen. Meča so bila napeta in napihnjena ko bobenček ali balonček. Oteklina in naduha sta ga priklenili na posteljo, a je do poletja še kar vdano prenašal in se tolažil: Star sem, za vsakega pride ura, za enega prej, za drugega pozneje. Poletno sonce in delo pa sta vzbudila v njem vroče hrepenenje po zdravju in novih močeh. Ko je prvič zaslišal brušenje kose, ga je spreletela mrščavica po vsem telesu. Noč in dan ga je mo-

rilo, ker ni mogel vstati in pomagati domačim. Pri hiši je bila le snaha in trije otroci, a še ti same deklice. Sin Jože je bil nekje v Piemontu pri delavski četi. Italijani niso zaupali slovenskim fantom, zato so sestavili posebne čete, ki so delale po italijanskih gozdovih.

Skalarja je zbolelo, kadar koli je stopila v izbo snaha. Hudo mu je bilo, ker je videl, kako gara in mora vrhu vsega še zanj skrbeti. »Samo za nadlego sem pri hiši,« ji je večkrat rekel. Z njim je bila zmerom dobra. Le nekajkrat ga je brezobzirno oštelala, ker je zlezal iz postelje in ob palici štorckljal v hlev, da bi počistil pri živini. Žilica mu ni dala miru. Včasih se mu je posrečilo. Nekoč pa je pred hišo telebnil na tla in bi bil skoraj izdihnil, ker so bili ljudje po njivah. Zadnji hip so mu priskočili na pomoč, ko ga je zagledal sosedov Franjo, ki je bil prišel po vodo. Od tedaj se je bolj zvesto držal izbe. Drsal je kvečjemu do okna, a še tedaj se je varno oprijemal zidu. Tudi z Bogom je uredil račune, ker je vedel, da ga bolezen lahko stisne vsak dan.

S suhimi, koščeni prsti je praskal po stranicah in buljil v okno. Sonce se je nagibalo proti zahodu in začrtalo svetlo liso na zavesi. Na okenski polici sta bili dve lončeni posodi z nageljni, ki so jih deklice skrbno zalivale. Nenadoma je Skalar zagledal za zaveso majhno črno senco, ki se je zaletavala v belo platno in švigala iz kota v kot. Privzdignil je glavo in prisluhnil. Njegova ušesa so kar dobro zaznavala vsak šum, čeprav je bil že star. »Meh in noge so zanič, uho in jezik sta pa kar dobra,« se je rad pošalil. Zaslišal je brenčanje čmrlja, ki se je po vsi sili trudil, da bi prodril do nagelnov. Po dolgem žujnanju in opletnju se mu je posrečilo smukniti skozi špranjo. Z vso silo se je zagnal po sobi, kot bi hotel slaviti svojo zmago.

Skalar mu je sledil z očmi. Novo življenje mu je zaplalo po žilah. V tišini in samoti je bil vesel vsakega živega bitja. Čmrlj je bil izreden obiskovavec. Plesal je po sobi od stene do stene, tresljaji njegovih kril pa so se spremenili v ubrano melodijo, ki je odmevala v praznoti. Čmrlj je

kmalu začutil, da je v zaprtem prostoru. Postal je zmeden in silil k svetlobi. Večkrat je zadel v zaveso, se obesil nanjo z nožicami in z razprostrtimi krili begal gor pa dol. Slednjič se je umiril na nageljnu. Ves vesel je porinil svoj rilček v čašico in zdaj pa zdaj pogodrnjal s krili, kot bi hotel reči: srečen sem, kar v miru me pustite.

Skalar ga je radovedno opazoval. Rad bi se mu približal in ga pobožal po kosmatem zadku ter se mu zahvalil za obisk, a ni upal iz postelje.

Čmrllj je mirno opravil svoje delo. Potem je še nekaj časa brenčal po zavesi in končno zadovoljen zletel v svobodo.

Skalar je nepremično strmел v nagelj in poslušal. Še vedno mu je brnelo v ušesih. Ni mogel verjeti, da je žuželka odletela. Z žalostnim pogledom je romal po sobi, kot bi iskal nekaj novega. Vse mu je bilo znano, vse domače, a je kljub temu večkrat odkril kako novost ali predmet, ki je sprožil v njegovi glavi cel plaz spominov.

Na stropu so bile vlažne lise, ki so mu čarale pred oči pošasti in skrivnostna bitja, kot si jih je domišljjal v otroških letih. Nad vrati je visela stara ura, ki ga je spominjala na mater. Ni več merila časa, a je vseeno ni maral vreči med staro šaro. Bila je za okras. Uteži so visele na medeninastih verižicah, številčnica pa je bila na pročelju lične hišice z odprtimi vratci, pred katerimi je stala kukaviča. Vedno je kazala tretjo uro. Na steni pri oknu je visel koledar iz lepo izrezljane lepenke, na kateri so bili narisani ptički in smrekove vejice. Lističev s številkami že dolgo ni nihče odtrgal, od dneva, ko so Jožeta vtaknili v vojaško suknjo.

Skalar je potoval z očmi od predmeta do predmeta. Vsakega je pobožal in vsakemu nekaj povedal. Danes se je zastrmel v okvir, ki je visel nad posteljo na njegovi levici. V njem je bila slika mladega, visokega moža, s črnimi brčicami in s košatimi, nazaj počesanimi lasmi. Stal je ob trinožni mizici, na kateri je počivala njegova desna dlan, levo nogo je držal za korak pred sabo, levo roko pa na hrbtu. S ponosnim, dvignjenim obrazom je gledal v daljavo, kot bi hotel reči: Moja pot je še dolga, a kdo mi more preprečiti načrte in zaustaviti moj korak?

Skalarjeve oči so se zapicile v lepega moža. Nepremično je zrl vanj. Začel je težko dihati. Spodnja ustnica mu je zatrepetala. V očeh se mu je zaiskrila solza. Nehote je dvignil roko in si z dlanjo podrgnil veke. S pogledom, ki ga je odtrgal od slike, je obvisel na hrbtu dlani. Prestrašil se je nabreklih žil, ki so se kot zgrbančeni črvi zvijale po roki.

»Oh,« je vzdihnil in se začel pogovarjati sam s seboj. »Kje so tista leta!« Spet je pogledal sliko na steni. Mladi mož je bil on sam. Fotografirati se je dal, ko je bil v Ameriki. Hrepenenje po zaslužku je tudi njega zaneslo čez veliko lužo kot mnoge druge. Srečo je iskal v Buenos Airesu, kjer je delal v veliki klavnici. Z mesom, ki ga je v nekaj letih znesel na svojem hrbtu, bi bil lahko preživel cel rod vaščanov pod Kukom. Ker je bil priden in zdrav, mu ni manjkalo dela in ker je bil varčen, je znal prihraniti. Zato je z lahkoto delal načrte za prihodnost. Poštenja ni zapravil v tujini. Tudi zvestobo do žene in otrok je ohranil, čeprav je bilo nešteto priložnosti in zank, ki so se mu nastavljale. Imel je jekleno voljo, zato ga je bolelo, ko je videl, kako so nekateri njegovi tovariši zabredli in se izgubili.

Prepustil se je spominom. »Tedaj mi je bilo lahko. Bil sem hrust. Najhujšega bika, ki so ga pripeljali v klavnico, sem podrl na tla, da so vsi zijali. Lahko bi bil šel za »torera« k španskemu cirkusu, kjer bi užival slavo in bogastvo. A meni ni bilo do slave, ker vsa slava sveta ne osreči človeka. Hotel sem poštenega zaslužka, da bi se s prihranjenim denarjem vrnil domov, si popravil hišo in vsaj za nekaj let oblekel sebe, ženo in otroke. No, šlo je, kot bi namazal. Drugi, ki so se zapili ali lenuharili, so mi bili nevoščljivi. Obrekovali so me, da sem denar prisleparil, a je že tako na svetu. Kdor je umazan in stoji v luži, hoče še drugega potegniti v gnojnico, da bosta oba smrdela... Srečno smo se prebili skozi vse težave, dokler niso otroci dorasli... Jožetu sem obljubil grunt, ker je bil edini možki pri hiši in zmeraj priden. Po moji smrti bo prepisan nanj. Dekletoma pa sem odštel doto, ko sta se poročili...«

Ob teh mislih je zamižal in si s palcem in kazalcem desne roke mencial trepalnice, kot bi ga nekaj slepilo. Nato se je dvignil na komolce in z levico segel pod blazino. Dolgo je tipal, da je šumelo kot v listju, slednjič je izvlekel veliko listnico, ki je bila zavita in povezana s široko, modro ruto. Te skrivnosti je pregledoval le ob takih priložnostih, ko je bil prepričan, da ga ne bo nihče motil. Zavitek je položil k vzglavju. Potem se je oprl z obema rokama in potegnil k sebi spodnji del telesa, da je za silo sedel. Previdno se je ozrl po sobi in v okno, čeprav je vedel, da ni nikjer žive duše. Zatem je dvignil svoj zaklad na kolena, se sklonil nadenj in začel odvezovati. Dobro je vedel, da je njegovo bogastvo tako malenkostno, da bi osrečilo komaj otroka, vendar je bil tako navezan nanj in ljubosumen, kot znajo biti le starci. Denarja ni imel veliko, ker je gospodarstvo prepustil sinu že pred leti, čeprav ga ni še prepisal na njegovo ime. Zanesel se je na njegovo poštenost in bil zadovoljen z nekaj lirami na mesec. Tako sta bila odvisna drug od drugega. V zavitku je hranil razne listine, pisma, slike, razglednice in oporoke.

Rogljji modre rute so bili trdno zavozlani, da se je precej časa zamotil, preden jih je razvezal z nerodnimi prsti. Zavezano je bilo na poseben način. Z dvema rogljema je naredil en sam voz, čez tega pa je potegnil tri vozle z drugima dvema rogljema in končno s prvima koncema še enkrat zatisnil vse vozle. To je bil varnostni znak, da je lahko takoj zapazil, če je kdo stikal po njegovih rečeh.

Ruto je razgrnil čez kolena in previdno odprl listnico, ki je bila trebušasto polna. Ko je odmaknil desno roko, so se usule iz nje razglednice in pisma, kot bi se odprla pahljača. Zagledal je veliko mesto Buenos Aires, parnik, s katerim je potoval v Ameriko, klavnico, kjer je delal, in druge kraje, ki jih je spoznal v tujini. Oči so mu obstale na pismih z obledelo pisavo. Te je pisala roka rajnke žene, ko je bil zdoma. Hranil jih je s skrbjo in ljubeznijo kot jetnik, ki dobi v samotno celico pošto od dragih.

Preložil je kupček pisem in razglednic ter zagledal poročno sliko. Fotografij ni imel veliko, ker se ni rad nastavljal aparatom, a tiste, ki jih je hranil, so bile zanj nadvse

dragocene. Prvič se je fotografiral ob poroki. Kljub nerodni drži in staroverski noši je bil ponosen na ta spominček. Rajnka Lojza je imela dolgo, nabrano krilo, tesno zapeto pod vratom, z visokimi, napihnjnimi poramnicami, on pa črno obleko z ozkimi, stisnjenimi hlačami, belo srajco z ostrim, naškrobljenim ovratnikom, ki ga je rezal v vrat, da je držal nehote ponosno vzravnano glavo. Kadar koli je pogledal to sliko, so se mu oči ovlažile, ker ga je spominjala na vse lepe ure, ki jih je preživel z rajnico.

Z globokim vzdihom je z vso spoštljivostjo položil sliko na ruto in vzel v roke pismo z oporo. Oslinil je prst in počasi izvlekel svoje poslednje želje. Pri razgrnjenem listu se mu je, kot bi trenil, obudil spomin na tisti dan, ko je moral v Tolmin, kjer je pred notarjem s težavo našteval, kako naj uredijo po njegovi smrti. Ogledoval je uradni žig, podpise, počasi prebiral vrstico za vrstico in premišljeval, če ni pozabil na kako reč, ki bi utegnila zbuditi prepire, jezo in sovraštvo po njegovem odhodu na drugi svet. S tremi prsti levice se je drgnil po čelu in med obrvi sta se mu zarezali dve globoki, navpični brazdi, kot bi v njima tičala uganka, ki jo je treba razrešiti. Kot blisk mu je nekaj švignilo pred očmi. Z mladostno gibčno kretnjo je zvil list in ga vtaknil v ovojnico. Nato je razkrečil listnico, ki je zazijala kot mala harmonika in brskal po predalčkih. Z očmi je švigal iz enega v drugega in v svitu njegovih zenic se je zaiskrila skrb. Ni mignil s trepalnicami, dokler ni zapičil svojega pogleda v temno krpo, ki je ležala na dnu najmanjšega, najbolj skritega predalčka. Ko je našel, kar je iskal, je pobožno zaprl veke in z dvema prstoma segel po cunjici. Izvlekel je majhno vrečico, podobno obleciki, ki jo nataknejo na oboleli prst. Nekaj trenutkov je tipal, kot bi se hotel prepričati, če je še kaj v njej. Nategnil je blago in pod njim se je prikazala okrogla oblika kovanca. Potem je segel po ogledalcu, ki je bilo prav tako spominček iz Argentine, in stresel nanj velik cekin. Zlato je zveneče zacingljalo na steklu in se zalesketalo na svetli podlagi. Skalar je odložil vrečico in se kot otrok raznežil ob zlati igrački. Dvignil je ogledalo zdaj na eno zdaj na drugo

stran, da je zlatnik drsel po gladkem steklu ko po ledu. Nato ga je potresal, da je poslušal žverkljanje dragocene kovine. Slednjič ga je privzdignil z dvema prstoma, da je videl spodnje lice novca v ogledalu.

Sonce se je medtem pomaknilo že precej proti zahodu in pokukalo skozi špranjo med zaveso in okenskim krilom. V sobo je smuknil ozek pas svetlobe, v katerem so migetali nešteti drobceni praški. Leno je lezel po podu, se premikal proti postelji in se vzpenjal po stranici na blazino. Ko je Skalar držal cekin med prsti, so sončni žarki zdrknili na ogledalo in se odbili na strop, kjer se je prikazal lep zajček, ki je skakal sem ter tja, kakor hitro se je starček zganil. Mož je bil zamaknjen v zlatnik in v svetlobo na stropu. Slednjič je s počasno kretljivo pomaknil cekin k sončnemu pramenu in zlatorumena bliščoba je zažarela v njegovih zenicah, da mu je jemalo vid. Nekaj časa je žmirikal z očmi in kamor koli je pogledal, povsod so se mu blisketali cekini: po steni, na stropu, na peči, na uri, povsod sami zlati obročki. Starčka je obšlo nepopisno veselje, kot bi imel cel kupček teh okroglih kovancev pred sabo. Spet se je spomnil Amerike in usnjene mošnje, v kateri je zbral svoj zaklad, da je z njim popravil dom in se rešil starih dolgov. Od vsega bogastva, ki ga je prinesel iz tujine, mu je ostal edino ta zlatnik. Nikomur ni povedal, da ga ima. Hranil ga je kot spomin na tiste dni, ko je svoje najboljše moči žrtvoval tujini, da bi rešil domačo grudo.

Zagledal se je v zlato in razmišljal. Kaj je posebnega v tej kovini, da se ljudje tako ženejo za vsako njeno najmanjšo žilico. Od kod dragocenost? Kdaj so se začeli zavzemati zanjo? ... Koliko gorja, sovraštva, nesreč, pokolov in vojsk je že povzročilo zlato! Kje je tista skrivnostna moč, ki zbudi pohlep, omrači um in otrdi srce? Ali njega blišč, ki ostane nespremenjen, naj bo na suhem ali mokrem, pod zemljo ali na zraku? Saj ni končno nič posebnega. Sveti se, lepo zveni, tudi težko je, z njim lahko odkupiš pol sveta in vendar ti ne more nič pomagati, če te zaprejo v zlat grad. Od lakote boš umrl kot najbednejši siromak. Kljub temu pa mnogi merijo ugled, poštenje in moč le po kilogramih zlata, ki ima veliko oblast nad ljudmi.

Tudi zanj je imelo zlato skrivnostno moč. Dobro je čutil in se je tega zavedal. S posebnim užitkom je zbiral cekine v Ameriki, jih večkrat ogledoval in prešteval ter vsakikrat z žarečimi očmi vsrkaval njih blesk. Sam ni vedel, od kod in zakaj to. Kako se je to poželenje prikradlo v njegovo dušo? Kdo mu je vcepil to nagnjenje? Doma se tega ni navzel. Bili so prerrevni. Tujina mu je po kapljicah nudila to hrepenenje in želje po bogastvu, po zlato. Videl je lepe izložbe, polne dragocenosti in blišča, ki so se omamno oklepale njegovega srca. A ker do vsega tega ni mogel, se je zadovoljil z zlatniki, na katere je postajal ljubosumen, čim več se jih je nabiralo v njegovi vrečki. Navezal se je nanje kot otrok na igračo. Ko se je zavedel, kako ga priklepajo nase, se je tolažil in opravičeval s tem, da ne dela tega iz skopuštva, marveč z dobrim namenom, ker hoče pomagati domačim. To je bilo tudi res. Toda ko se je vrnil domov in je bilo treba drugega za drugim jemati iz zakladnice, tedaj šele je dodobra spoznal samega sebe. Čimbolj so plahneli, tem težje se je trgal od njih. Končno je ostal en sam. Dolgo se je bojeval s svojo notranjostjo, zlasti v času stiske, ko je nujno potreboval denarja, vendar zadnjega cekina ni nikdar oddal. »Naj ostane za najhujše čase,« je prepričeval samega sebe. »Naj bo za spomin na Argentino!« Skrbno ga je shranil v ozko vrečico, ki jo je sam sešil iz krpe satena in ga spustil v predalček listnice med druge spominčke. Le poredkoma in v trenutkih samote je segel po njem in ga ogledoval kot zaklad.

Nenadoma je nekaj zaškrtalo na oknu. Skalar se je zlecnil, spreletel ga je strah, kot bi ga nekdo zasačil pri tatvini. Nehote je potisnil cekin pod ruto in nerodno popravljal rjuho, kot delajo bolniki, ko vstopi tujec. Za zaveso se je prikazala senca domače mačke. Z okroglo glavo je buljila v zaveso, ki se je napenjala kot jadro v vetru. S tačko je grebla po cvetličnih lončkih, da bi odstranila oviro in se vtihotapila v sobo.

Skalar se je umiril in obraz se mu je razlezel v zadovoljne poteze. Na ustnicah mu je zaigral nasmeh. Z domačo mucko sta bila najboljša prijatelja. Ze mnogo samotnih ur mu je prikrajšala s svojim predenjem,

mijavkanjem, dobrikanjem in prilizovanjem. Kadar koli je začutila, da je v hiši in na vasi vse tiho, jo je gnala neka skrivnostna sila proti izbinem oknu. Tam je nekoliko postala, obračala glavico v zaveso in zdaj pa zdaj zamahljala s sablastim repom. Nato se je prestopila s prednjimi taticami in se pognala na okensko polico.

»Tigrčka, Tigrčka,« jo je poklical Skalar z mehkim, prijaznim glasom. Mačka je še vedno brskala za zaveso in suvala z glavo v platno. Po dolgem trudu se ji je posrečilo izmuzniti se v izbo. Z okna je skočila na pod in tapljala z mehкими blazinicami po deskah.

Pred posteljo se je ustavila kot zmerom, ljubeznivo pomežiknila v starčka, švigala z repom sem ter tja in zaprosila: »Mrnjav! Ali smem gor?«

Skalar je stegnil desnico in jo počohljal med ušesi.

»Spet si prišla? Ti si pa res pridna! No, le skoči k meni!«

Pri nogah je imel kos stare odeje, kjer je bilo ob takih obiskih njeno ležišče.

Muca je bila koj pri njem in je začela vohati med razgrnjenimi papirji. Skalar pa jo je večkrat pobožal s hrapavo dlanjo od glave do repa. Vsakokrat je visoko dvignila rep, da je starčkov mezinček zadel vanj, kot ob nepremostljivo oviro in se je njegova uvela roka vračala k mehki glavici in spet ponovila prejšnjo pot po mehkem kožuščku.

To domačnost je dovolila samo njemu. Niti otrokom se ni pustila božati. Prihulila se je k odeji, stegnila sprednje tačke predse in začela svojo priljubljeno pesem: »Mrn, mrn! Mrn, mrn!« V takem prijateljskem vzdušju se je Skalar docela pootročil in se pogovarjal z živaljo kot z otrokom, ki še ne zna govoriti. Svoji Tigrčki ni skrival ničesar. Ona je smela zvedeti vse skrivnosti, ki so tičale v starčevem srcu in spominu. Zato ji tudi zlatnika ni prikri. Segel je pod rjuho in spet prinesel na dan cingljačo kovino.

»Glej, Tigrčka, tega ti še nisem pokazal,« je rekel in ga z dlanmi prekucnil na ogleđalo.

Muca je pretrgala prejo in z bistrim očesom planila k svetlemu predmetu. Dotaknila se ga je svojim smrčkom, povohala in

spoznala, da ni za njen želodček. Hkrati pa je zagledala v zrcalu svoje dolge brke. Za hip je začudena obstala, buljila v prikazen, ki se je pojavila za steklom, nato pa s tačko podgrnila po gladini. Skalar jo je z užitkom opazoval in se hihital.

»Eh, moja Tigrčka, samo sebe si pa že večkrat videla, a še zmeraj misliš, da je sovražnik za to šipo.«

Mačka je dvignila glavo in zazehala.

»Aha, trudna si, kar naprej bi spala, kajne? No, zdaj še majčkeno počakaj, da ti razložim, kako je s tem cekinom. Viš ga, samo ta mi je še ostal. Vse druge sem zabil v te stene in obleko. Tudi po grlu sem jih nekaj spravil. Seveda za hrano, za pijačo ne, ker pri naši hiši nismo pili. In kaj naj zdaj naredim s tem zadnjim, a? Tigrčka, povej mi! Star sem, zanič, samo še za napatje. Jaz ga ne bom več potreboval. Z mano gre h koncu.«

Muca je sedla na zadnje tace, nagnila glavo in ga mežikaje poslušala. Zdaj pa zdaj je trznila z ušesi, kot bi jo nadlegovala muha.

»Veš, Tigrčka, tako sem mislil. Cekin bom zapustil Jožetovim otrokom. Njim nisem pripisal še nobene reči. Res je, da bo vse Jožetovo in seveda tudi njihovo, a če zapišem, da je cekin last otrok, se me bodo z veseljem spominjali, ko bom počival pri Sv. Petru... No, Tigrčka, kaj praviš ti na to?«

Spet jo je pobožal po okrogli glavici in jo rahlo pocukal za brke.

»Mrnjav!« je odgovorila Tigrčka, kot bi hotela potrditi njegove besede.

»Bo prav, kajne da bo prav?« Saj sem vedel, da mi boš pritrdila. Ti si tako modra žival. Zdaj pa le lezi tja k mojim zateklim nogam, tam je tvoja posteljica. In lepo predi, da se prej iztečejo moje samotne ure... Jaz bom pa zapisal v testament, da je cekin za Marico, Lojzko in Milko. Naj gospodarijo z njim, kot hočejo. Danes je več vreden kot tisto papirnatno listje. In še večjo veljavo bo imel, ko bo konec fašizma. Saj mi je Nacelj povedal, da so Mussolinija že vrgli...»

Muca se je pohlevno umaknila na svoje ležišče in pognala svoj kolovrat.

Skalar je izbežal izza paska na listnici kratek svinčnik in se s tresočo roko pripra-

vil k pisanju. Spet je razgrnil pred sabo oporoko, podstavil nekaj razglednic in nesel konico svinčnika k jeziku. Dvakrat, trikrat jo je oslinil in na glas premišljeval: »Kako naj zapišem, da bi bilo vse prav, da bodo razumeli?«

V izbi je postajalo vroče, ker je sonce pritiskalo na zahodno steno. Starčku se je orosilo čelo, čutil je utrujenost. Že večkrat ga je v vročih dneh obšla slabost. Snaha ga je nerada puščala samega, ker je vedela, kako krhko je njegovo zdravje. Vsak najmanjši napor mu je kradel moči. Vendar si v najhujšem delu dobra žena ni znala drugače pomagati. Niti njegovo zagotovilo, naj bo mirna in naj misli na delo, je ni zadrževalo. Kadar koli je po opravljenem delu pritekla domov, je najprej pogledala k njemu in ga spraševala, kako se počuti, če mu je bilo dolgčas in kaj bi za večerjo. On pa je hotel vedeti, če so že pri lipi sredi senožeti, kdo je postavil kopišče in podobno. Vsak večer sta imela kratko izpraševanje vesti.

Pod tipkano besedilo je pripisal z vijugastimi črkami svojo poslednjo željo: Marica, Lojzka in Milka dobijo po moji smrti cekin, ki je skrit pod blazino. Stari Skalar.

Nenadoma se mu je zameglilo pred očmi, v ušesih mu je zašumelo, kot bi slišal brenčanje čmrlja. Svinčnik mu je zdrknil na rjuho. Noge so postajale težke kot stope in zazdelo se mu je, da se dviga v višavo. Nato je izba začela plesati okrog njega. Zakrilil je z rokama, kot bi iskal opore in z z vso težo padel na zglavje. Pri srcu je začutil bolečino in začel težko sopsti.

»Oh, oh,« je vzdihoval. »Marija, pomagaj!«

Tigrčka se je prebudila, trenutek poslušala, nato se dvignila, se pretegnila in široko zazehala. S počasnim korakom je cepetala po rjuhi in čez raztresena pisma, razglednice in razgrnjen testament. Pod njenimi tačkami je šumljalo. Ko je prišla do zrcala, je spet povohala cekin in nadaljevala pot do starčkovih rok. Z mrzlim smrčkom je sunila v njegovo dlan, kot bi prosila, naj jo spet poboža. A Skalar je ni čutil. Potapljal se je v omamo nezavesti. Nje-

govo dihanje je postajalo čedalje bolj težko in počasno.

Tigrčki se je čudno zdelo, zakaj se ne zmeni zanjo.

»Mrnjav!« ga je poklicala, a ji ni odgovoril. Njegova roka se ni več dvignila k njeni glavici. Prsti so trzali v bolestinah krčih in vse telo se je zdaj pa zdaj stresnilo, kot bi ga spreletavala mrščavica. Dih mu je zastajal. Odprte oči so osteklenele. Slednjič se je umiril in zaspal večno spanje.

Ko so se zvečer snaha in vnukinja vrnile iz senožeti, so našle v izbi mrtvega deda. Tigrčka je čepela v kotu pod oknom, na rjuhi pa se je še v mraku svetlikal cekin, starčkov poslednji izraz ljubezni do lastne krvi.

Jožko Kragelj

Leopold Stanek

Doma

*Kar sem šel z doma,
niso odtrgali dneva
s koledarja na steni
poleg stare ure.*

*Poletni dnevi
nemira in iskanja
so padli za gorice
med dva jagneda.*

*Z ajde mežika
utrujen jesenski čas,
na dlan naslanja
večerka svoj obraz.*

*Po suši pričakovanja
rosi z oblakov
in ušesa listov poslušajo
pesem minulih dni.*

*Vrnil sem se.
Podobe zró iz kota vame.
Na čelu nosim
težo lesenih tramov.*

*Z brajde zavalovi
vonj zrele izabele —
ne, materina dlan je to,
ki me nagradi*

*z grozdom na trte listu.
Žeja mojega srca
se raztopi s sočno jagodo
radodarne jeseni.*

Pozno srečanje

Sam je sedel v točilnici vaše gostilne, ogrnjen v temni praznji plašč, sivi klobuk pa je ležal ob njem na klopi. Sivolaso glavo je naslanjal na zgarane, žilave roke, položene na mizo, tako da mu je bil obraz skoraj zakrit. Včasih se je zganil, dvignil glavo in z mokrimi, nabrekli očmi pogledal naokoli. Iz fraklja na mizi je srknil požirek žganja in nekajkrat žalostno zahlipal. Potem mu je glava zdrknila zopet nazaj k mizi. Kakor da pri vsem tem niti opazil ni Petrača, malega, zavaljenega gostilničarja z modrim predpasnikom na sebi, ki je z rokami v žepu stal ob zakurjeni železni peči.

Le poredkoma je kak kmečki ali delavski človek vstopil v gostilno, da popije kozarček žganja zdaj, ko je zunaj znova pritiskal januarski mraz, ali pa da se založi s cigaretami. Vsak se je pri tem ozrl k sivolasi glavi, ki se je skrivala ob mizo, in vprašujoče pomignil nanjo.

»Matevžkov Tonč je, oni iz Siršetove kočee,« je polglasno pojasnjeval gostilničar Petrač. »Od same žalosti se je malce napil. Na krajevni odbor so ga prejle poklicali. Iz mesta, iz bolnišnice je bilo po telefonu sporočeno, da mu je mati davi tam umrla.«

»Da je Matevžkovka umrla? Ali ni bila že devetdeset let stara?«

»Dvaindevetdeset,« je rekel Petrač. »Saj bo tudi Tonču že dvainsedemdeset let.«

»Dolgo je mater imel živo. Malokomu je to dano.«

»Ves je obupan. Pravi, da ne bo mogel živeti sam zdaj na stara leta. Vse življenje se je držal matere, ona pa njega. Nikoli se ni oženil. Revez je pravzaprav.«

»V začetku mu bo hudo, pozneje se bo že privadil.«

»Semkaj je prišel, ker da v koči ne vzdrži, ko je zdaj sam. Ponudil sem mu kosilo, a se mu ne da jesti. Potem si je s tropinovcem preganjal bolečino. Zdaj čaka na avtobus, da se popelje v mesto. Hoče, da bi mu mati bila pokopana na domačem pokopališču, poleg rajnega moža, ne pa v mestu. Tudi lepo krsto ji bo preskrbel. Imela sta nekaj prihranjenega denarja. Dobivala sta vsak po nekaj pokojnine. Pripada ji tudi še pogrebna.«

»Menda ni dosti bolehal pred smrtjo?«

»Pred desetimi dnevi jo je pri štedilniku obšla omedlevica. Padla je po tleh in si nogo zlomila v kolku. Med ležanjem v bolnišnici jo je popadla pljučnica. Je pač tako s starimi ljudmi...«

Matevžkov Tonč je bil zdaj siromak. Samo v letih, ko je služil vojake, je bil ločen od matere. Ves svoj ostali čas je preživel v miru in zadovoljstvu z njo, ki je še do zadnjega gospodinjala. Že nad trideset let sta prebivala v koči med potokom in gozdom, ki je bila last kmeta Siršeta. To skromno streho sta mu odplačevala z delom na polju. Mati je služila v graščini kót dekla in delavka. Zgodaj se je poročila z graščinskim kočijažem. Ko ji je mož umrl, je njegovo službo prevzel sin Tonč. Kočijažil je gospodi skoraj do pričetka nove vojne. Ko je avto izpodrinil konjsko vprego, je pomagal v graščinski vrtnariji, ki jo je potem prevzela zadruga.

»Čas bo, Tonč!« je zaklical gostilničar Petrač, ko je položil roko sedečemu gostu na ramo. »Pet minut še manjka do dveh in avtobus bo takoj tukaj.«

Počasi je starec vstal in se pokril s klobukom. Bled v obrita, suhljata lica se je z zajokanimi očmi zbegano ozrl okoli sebe.

»O, moja mama!« je glasno potožil. »Kaj le bom brez nje...«

»Dočakala je starost kakor le malokdo,« ga je miril Petrač. »No, že slišim hupo avtobusa. Ne bo dolgo čakal...«

Tonač je plačal zapitek, potem je z nekoliko negotovim, rahlim korakom stopil k izhodu.

Zunaj je pihal mrzel sever. Sneg, ki ga je jug topil že nekaj dni, je znova zmrzoval.

Matevžkovka je ležala v mrtvašnici mestne bolnišnice. Bolničar ji je z glave snel belo rjuho, da so se prikazala njena voščeno rumena vdrtla lica z zaprtimi očmi. Sin jo je z drhtečo roko pobožal po čelu, trdem in hladnem kakor kamen. V prsih je začutil neznosno vročo težo, ki se mu je dvigala h grlu in ga dušila.

Pogrebnemu zavodu je plačal stroške za prevoz trupla v domači kraj. Pri mizarju

tam poleg je kupil najboljšo hrastovo krsto. Nobenega izdatka mu ni bilo žal zanjo, ki mu je pomenila neskončno več od vseh drugih ljudi na svetu.

Tako je bilo v mestu zdaj vse urejeno. Ti opravki z neznanimi ljudmi mu niso bili prijetni. Ko pa so bili za njim, si je malce oddahnil. Hkrati je začutil, da so mu telesne moči v zadnjem tednu hudo oslabele. Le malo je jedel, ta dan pa še sploh ni imel grizljaja v ustih. Treba je, da si kaj privoščiš. Te dni ga čakajo še mučne skrbi. A moral bo vzdržati vsaj dotlej, da mater pokoplje tako, kakor se to spodobi hvaležnemu sinu.

V manjši mestni gostilni si je Matevžkov Tonč naročil krožnik telečje obare in h kruhu popil še pol litra vina. Ogrevala se mu je kri, pri tem pa se ga je zopet vse bolj pollaščala žalost. Oziral se je v leta, ko je imel mater in ki so za vselej minila. Na svetu ne bo več našel človeka, ki bi ga sam mogel rad imeti vsaj malo tako kakor mater. Nihče bi mu takšne ljubezni tudi ne mogel dobrotno vračati.

Stiskalo ga je v prsih, solze so mu silile v oči. Zdaj si je naročil šilce žganja in nato še eno. Da bi se ob pijači opogumil in videl življenje v manj mrakobni luči. Neprijazne misli so se mu čedalje bolj umikale v meglo, ki se je predla okoli njega...

Pogledal je na uro. Skoraj je bil pozabil na čas, ki nenehno mineva. Do odhoda avtobusa je manjkalo samo še pol ure. Ravno prav.

Že so ulične svetilke razsvetljevale zgodnji zimski mrak med mestnimi hišami, ko je stopil iz gostilne, iz toplote v hlad. Čutil je, kako nezanesljiv mu je korak. Čez dan se je tu na tlaku topil sneg, potem pa je mokrota v mrazu poledenela.

Tonč je hodil počasi. Poleg kolodvora je bila avtobusna postaja. Na poti k njej je moral prečkati široko ulico. Že je naredil nekaj korakov vanjo...

V trenutku mu je zmanjkalo tal.

Skušal se je z nogami zopet ustaliti, a jim ni mogel nikjer najti opore, čeprav se je trudil tudi z rokami. Okoli njega so zaplesale luči.

Ljudje so hiteli mimo. Predenj je privozil avto, a se je v zadnjem hipu ustavil in okrenil.

Krepke roke so ga objele čez prsi in potegnile kvišku.

»Stopite vendar na noge!« mu je velel neki glas. Skušal je ubogati, a mu ni uspelo. Noge so mu bile neznansko mehke.

Gruča ljudi je obdala starca. Iz nje se mu je približal mlad mož v uniformi, miličnik. Prijel ga je pod pazduho in odvedel na pločnik. Pred njima se je ustavil avto...

V Tončevi glavi se je pričelo jasni, ko je sedel v pisarni postaje Ljudske milice. Priletnejši miličnik si je prepisoval podatke iz njegove osebne izkaznice in ga vpraševal:

»Torej ste se nekoliko napili, tovariš?«

»V gostilno sem se šel gret. Tam sem k telečji obari popil nekaj vina in malce žganja, ampak ne dosti...«

»Potem ste obležali na ulici, ali ne?«

»Hotel sem priti k avtobusu, da bi se odpeljal. Ampak se nisem zvrnil od pijanosti, ne. Samo žalost me je premagala. Ulica pa je bila kakor ledena plošča in me je spodneslo. Od tega me še zdaj boli v hrbtu. Veste, davi mi je tukaj v bolnišnici umrla mati pa sem zaradi nje prišel. Jutri zjutraj jo bodo prepeljali domov...«

»Mati da vam je umrla? Koliko let pa ji je bilo, če jih že vi imate dvainsedemdeset?«

»Natanko dvajset let je bila starejša od mene. Ampak še vedno prezgodaj me je zapustila.«

»Ali imate v mestu sorodnike ali znance, tovariš?«

»Nobenih. Saj sorodnikov niti v domačem kraju nimam. Zdaj sem sam ostal na svetu...«

»Potem boste morali pač pri nas prenočiti. Avtobusa nocoj nimate več. Pri nas prenočujejo sicer samo ljudje, ki jih alkohol preveč obteži. Pri vas pa se mu je pridružila še žalost. Še zdaj nimate dovolj moči v nogah, ali ni tako?«

»Res je, vse je tako, kakor ste rekli, tovariš!«

»Pri vas pojde brez denarne kazni, kakršno predpišemo onim, ki se napijejo od veselja. Do jutra vas bomo pridržali, če vam je prav.«

Matevžkov Tonč je v bližnji sobi legel v čisto, preprosto vojaško posteljo. Trdno je spal vso noč in dokaj spočit je vstal.

Takoj pa se je zopet domislil svoje bridke usode. Že odtlej, ko se je vrnil od vojakov, ni več prenočeval v tujem kraju.

Se kavo z žemljico je pojedel. Zahvalil se je miličnikom in je odšel gledat, če mu matere še niso odpeljali. Bil je pravnji čas, da je še mogel prisesti k šoferju v mrliškem avtomobilu. Tako je domov pripotoval s krsto, ki je v njej ležala njegova predobna mati.

Mrtva Matevževka je počivala v odprti krsti na mrliškem odru doma. Nekaj starejših žensk je opravilo pri njej vse potrebno. V sklenjenih rokah so ji razpletle molek, pred njo so postavile razpelo in kropilnik. Obdajalo jo je zimsko zelenje, gorele so sveče.

Na svoji postelji je sedel sin in si glavo podpiral z rokami. Premagovala ga je bolečina, ko so se pred njim vrstile slike iz preteklosti. Videl je mater, kako se premika ob štedilniku, kako postavlja jedila na mizo, kako se ozira vanj. Vse svoje življenje jo je gledal pri tem, že ko je bila še mlada in čvrsta, pa vse dotlej, ko so jo leta izčrpala in sključila. Koliko se je namučila doma, v graščini in po kmečkih njivah, koliko se je trudila zanj!

Spomnil se je, kaj mu je večkrat naročila. V leseni, porezljani stari skrinji je hranila edini spomin na svojo lastno mater, ki jo je že zgodaj izgubila. Bila je to zelena svilena ruta z raznobarvnimi rožami, navedena od moljev, morda že sto let stara. Za materjo jo je nosila tudi hči, ki leži zdaj na mrliškem odru. S to ruto naj ji sin odene glavo, preden bodo zaprli krsto. Ta želja ji bo izpolnjena.

Skoraj vso noč pred pogrebom je Tonč sam prebedel pri pokojnici. V utripajoči svetlobi sveč se je tiho pogovarjal z njo o marsičem, kar sta skupaj doživela. Tudi vprašanja ji je zastavljal. V odgovorih, ki jih je dajal sam, je slišal njen šibki glas. Ob tem je postajal mirnejši in niti ni čutil mraza, ki je vse bolj vdiral v kočo.

V zgodnjem dopoldnevu so prihajali ljudje in mu povedali kakšno sočutno besedo. Končno se je napotil z njimi, stopajoč za črnim vozom. Iz cerkvenega zvonika je tožeče zaklenkalo.

Obstali so ob jami. Vanjo se je pogreznila krsta. Domači župnik je lepo spregovoril ob njej, ki je bila najstarejša faranka, o vzgledni ljubezni, ki jo je vezala s sinom, obema pa je zaželel svidenje nad zvezdami. Trde rumene grudé so pričele padati na krsto. V zraku so zaplesale snežinke.

Pogrebci so se razhajali. Stari kmet Sirše, ki sta pokojnica in njen sin dolga leta pri njem delala in v njegovi koči prebivala, je Tonča zdaj povabil s seboj v hišo. Tu sta gospodarila že mlada dva s kopico otrok. Bil je že čas kosila in posedli so k mizi.

»Nihče vas ne bo gonil iz koče, Tonč!« je dejal mladi Sirše.

»Hvala, prav!« je odvrnil. »Ne vem pa še, kako bom odslej. Nisem vaje živeti sam. Kar naprej moram misliti na mater in od tega sem zmerom žalosten. Nekaj let bom že še toliko trden, da se bom lahko lotil kakšnega drobnega dela.«

»Pri nas se bo našlo takšno delo in tudi žlica za vas.«

»Ko pa mi bodo moči toliko popustile, da si sam ne bom mogel nič več pomagati, se bom zatekel v kakšen Dom za stare ljudi. Moti me pa, ko slišim, da tam po več ljudi prebiva v eni sobi. Človek pa bi kdaj rad imel tudi kakšen prostorček čisto zase...«

Takšen razgovor z razumnimi Siršetovimi ljudmi je starcu godil in ga je precej pomiril. Mogel je s tekom izprazniti krožnik goveje juhe z rezanci in vzeti še nekaj prikuhe.

Mladi so se razšli, stari Sirše in Tonč pa sta še posedela ob steklenici jabolčnika. Modrovala sta o človeških letih, o življenju in smrti, o ljudeh včasih in danes.

»Dobro je tebi, Sirše,« je rekel Tonč. »Glej, koliko svojih ljudi imaš okrog sebe, jaz pa nimam nikogar. Siromak sem se že rodil. Nikoli se nisem oženil. Bil sem pa že blizu tega, da bi se bil. Dvajset let star sem moral k vojaškemu naboru. Ali veš, da mi je Lapanova Malka tedaj šopek dala? V šolo šva skupaj hodila in še potem sva se rada videla. Imel sem resen namen. Preden pa sem vojake odslužil, se je pričela tista prva vojna. In ko sem se še pred njenim koncem bolan vrnil domov, Malke nisem več našel v vasi. Omožila se je medtem z

nekim železničarjem, ki ga je pozneje vlak povozil.«

»Lapanova Malka, da, da. Tudi jaz se je spominjam. Prikupno dekle je bila,« je pritrdil Sirše.

»Menda v vasi ni bilo bolj čedne in postavne, pa tudi ne bolj pametne in pridne. Bogve, če že ni umrla...«

»Malka še živi. Že dolgo je vdova in brez otrok je. Mnogo let je služila po hotelih, bila je imenitna kuharica. Hči moje starejše hčere se je učila kuhanja pri njej na Dobrni, v hotelu. Morda je še danes tam. Kam pa naj bi šla, ko nima svojih ljudi! Samo v kakšen Dom...«

»Potem se ji godi kakor meni,« je menil Tonč.

Zvečer se je vrnil v kočo. Nič ni bilo pospravljeno po njej in dišalo je tu po smrečju in svečah. Ne bo se več zganila materina skrbna roka, da bi delala red...

Streslo ga je od mraza in samote. Na pol oblečen se je zakopal v posteljo, a ni mogel zaspati. Še je mislil na mater. V misel nanjo pa se mu je pričela vpletati misel na Lapanovo Malko. Da tudi ta njegova prijateljica iz mladosti živi osamljena? Enaka usoda...

*

Minilo je teden dni. Matevžkov Tonč je živel v svoji zapuščenosti, v njej pa mu je misel na Lapanovo Malko čedalje bolj delala družbo.

Tudi Malka je sama ostala! Preneroden je bil nekoč, vojna je posegla vmes in tako sta se zgrešila. Odtlej se nista več srečala, drugam jo je odvedla pot. Vendar mu je ostala v ljubem spominu: vitka, z dvema košatima kitama rjavih las in z modrimi očmi, vedno rahlo nasmejana. Takšna mu je pred petdesetimi leti na suknjič pripela šopek cvetja.

In tako je pred seboj zagledal vrh svojih sanj: Tu v koči se okrog štedilnika vrti Malka, še vedno dosti krepka in gibčna, in se z veselim pogledom ozira vanj. In ko leži bolan, mu skrbno streže in ga neguje. Sonce zopet sije v kočo...

Tisto uro, ko se je končno pogumno odločil, se je opravičil pred materinim spominom:

»Saj mi ne boste zamerili, mati! Vem, da ste mi zmerom le dobro želeli. A kako naj mi bo samemu dobro?«

Bilo je vedro zimsko jutro, ko je stopil na cesto v praznji obleki pod črnim plaščem, gladko obrit, na videz dovolj svež in čvrst.

Ni hotel kreniti v gostilno na požirek žganja. Tam bi ga Petrač gotovo vprašal, kam je namenjen. Raje je kar na cesti počakal na avtobus.

Svojega cilja pač ni smel pred nikomer odkriti. Samega ga je bilo strah pred vso negotovostjo tega dne. V preteklosti mu je življenje že marsikaj pričakovanega odreklo. Morda Malke sploh našel ne bo. Če pa jo najde, je nanj morda že davno pozabila. Toda tukaj mora zdaj tvegati že zato, da se pomiri sam v sebi.

V mestu je prestopil v drug avtobus. Tako se je bližal kraju, ki se mu bo v njem odločila usoda. Seveda bo moral najti pravi način, da Malki prav pojasni svoj pošteni namen. Že po tem, kako ga bo sprejela, bo vedel, kakšen odgovor more pričakovati. In zopet si jo je predstavljal takšno, kakršno je poznal nekoč: zalo, postavno, prijazno. Ne, si je zatrjeval, ne bo ga naravnost odbila. Kar ji bo predlagal, tudi zanjo ne bi bila slaba rešitev. Poročila bi se, postala bi gospodinja pod toplo streho. Z njo bi lepo ravnal, saj kako bi bil srečen! Ljudje bi se poroki tako priletnega para sprva posmehovali, a nič zato! Zdaj ga je skrbelo samo to: Ali mu pojdejo z jezika odločilne besede, kakršnih v življenju še nikdar pred nikomer ni izgovoril?

Avtobus je obstal pred prvimi poslopji zdraviliškega kraja, zdaj pozimi prav mirnega. Vsi potniki so izstopili. Tonč je kmalu zagledal veliko hišo z napisom HOTEL.

»Morebiti bom imel srečo, da najdem Malko že kar v prvem hotelu,« je pomislil. »Potem se tudi vse drugo utegne zame dobro končati.«

V pritličju je srečal košato žensko, ki je prihajala iz kuhinje. Ko je slišala, koga išče, je prikimala:

»Malka je naša stara kuharica! Že dolgo ne dela več, le še sobico je obdržala. Nima svojih ljudi in nič kaj zdrava ni. Seveda pa bo vesela obiska iz domačega kraja.«

Cez dvorišče sta dospela do stranskega poslopja, kjer so stanovali hotelski nameščenci. Neko dekle ga je spremilo po stopnicah navzgor in po temnem podstrešnem hodniku do nekih ozkih duri. Potrkala je nanje in izza njih se je začul rahel glas.

In že je Tonč presenečen obstal pred posteljo, iz katere je vanj strmela revna, bolna starka.

»Ali si, Malka?« je prestrašen vprašal in ji segel v izsušeno roko.

»Ti pa si menda Matevžkov Tonč?«

Spoznala ga je, on pa nje ne bi bil. Da, to je bila Malka, nekoč najlepše dekle v vasi! Zdaj je bila starka upadlih lic, vodenih oči, skoraj brez zoba. Od dveh gostih tёмnih kit so ji ostali le še redki beli lasje...

»Prehladila sem se zopet, veš. Zdaj mi je že bolje. Ko ozdravim, se preselim v Dom onemoglih na Gorici. Sprejeli so me že. Tukaj ne morem več biti v napotje. Lepo je, da si me obiskal, Tonč. Kako da si se me spomnil?«

»Glej, mati so mi prejšnji teden umrli, visoko starost so dočakali. Hudo mi je za njimi. Pa sem menil, da stopim do tebe in ti potožim. Tebi bi najlaže, ker sem izvedel, da si tudi ti sama ostala.«

»Prav, da si se me spomnil. Vendar kaj prida tolažbe ti ne bom mogla dati, ko sem je sama preveč potrebna. Leta so šla mimo. Vame so se ostro vrezala, tebi so nekoliko prizanašala...«

»Tudi jaz čutim starost, posebno še zdaj v samoti. Dosti dolgo sem se lahko držal ljube matere. Nate pa sem zmerom rad mislil, vseh teh petdeset let...«

»Videl si, da si tudi meni ostal v spominu...«

Oster kašelj ji je prekinil besedo. Vsa je vztrepetala, kakor da se bo zadušila.

Bila je reva, ki si sama ni mogla prav nič pomagati. Bila ni več niti senca nekdanje lepote Malke. Tonč je od nje odmaknil oči, da ne bi zagledala solz v njih.

*

Pomlad je v deželi.

Pomlad je zadihala tudi v staro graščinsko poslopje na Gorici. V njem je zdaj Dom onemoglih.

Varovanci so željni sonca. Sprehajajo se po belo posutih stezah med zelenimi travami, pod cvetočim drevjem.

Na klopi ob graščinskem ribniku sedé trije stari prijatelji, ki so se po mnogih letih zopet srečali celo pod skupno streho.

Tu sedi Lapanova Malka, ki si je že močno opomogla. Okoli glave si je privezala pisano ruto. Rahla rdečica ji je pobarvala lica. Oči ji živo sijejo.

Njej ob eni strani uživa sončno toploto Matevžkov Tonč. Pri tem pripoveduje iz svojih spominov na vojna leta, ko je pri Doberdodu za las ušel smrtonosni mini. Zvesto ga posluša tudi Lojz Prevoršek, star Tončev vojni tovariš, ki sedi Malki ob drugi strani.

Včasih pa Tonč pove tudi tole:

»Še starost je lahko lepa, če je človek ne doživi prepuščen le sam sebi in če ima na svetu še koga, ki ga je že v mladosti imel rad. Zato mi je tukaj zdaj tako dobro, da se mi to kar čudno zdi...«

Fran Roš

Ludvik Zorzul

Velikonočna

*Kako lepo
je ustvarjeno,
da leto vsako
se vrača k nam
oj, ta pomlad,
ki kukav'ca jih šteje nam
tam v loki pisanih livad.*

*Kako lepo
je ustvarjeno,
da leto vsako
se vrača k nam
oj, sončni brat
ki z naših src izruje nam
plevel, bodičevje, osat*

*Kako lepo
je ustvarjeno,
da leto vsako
se vrača k nam
velika noč,
ki po bregih in dolih vseh
oznanjamo
veselo jo pojoč.*

Sta stala nekoč dva gradova...

GRAD SNEŽEŠKI

Ležijo, ležijo prijazne Snežeče
tam v Brdih goriških. Takó so sanjave,
kot bi se nekdanje spominjale slave.
Jim sosed Drnovk lépe zgodbe šepeče.
Zavidajo Brici narečje domače,
saj hodijo oni še vedno v Snežače.

Ob cerkvi stara sameva cipresa,
kot priča bi bila že davnega klica,
a v cerkvi beli Marija Snežnica
Snežance uči in jih spravlja v nebesa.
So v selu tri hiše, v njih staro zavetje,
si dobri sosedje so, žilavi kmetje.

A hiša največja le kaže nam znake,
da tod so sledovi nekdanje graščine
iz časov pretelih, da so zapuščine
gospodov snežaških, spomin kmetske tlake.
Koliko je dvorov, graščin zapuščenih
v bršljanu zakritih po brdskih slemenih?

V podzemlju nekaj so pod belimi dvori
zijale temnice. Nam kri je zastala:
dva trama, dve rinki so bila vešala
in kjer so kletí, so grozili zapori.

Na hiši pa grajski grb čudna je priča:
naj grb z oljčno vejico mir povelíča?

GRAD VIŠNJEVSKI

Stojijo, stojijo še Višnjeviki-Gradno
tam gor nad Snežečami v brežnih strminah.
Obseva jih v višnjevih bistréh vedrinah
zdaj sonce to vzhodno, zdaj sonce zapadno.
Kje lepši, kje slajši nam svet se odkrije:
čez Brda do morja, do Alp, Benečije?

Nas Višnjevci, Grádenci vabijo v góste
k ognjišču domačemu, da pod kaminom
navdajamo starim se lepim spominom,
zajemamo njih govornice preproste.

Le kje je grad Višnjevski, kje na
razglaju
stal v viteški časti, v gosposkem sijaju?

Naj vprašamo trte? So že prekopane.
Posekane v bregu sò oljke prastare.
Kaj pravi svet Juri od grádenske fare,
on šteje še vedno še med kašteláne?
O, eden je tu, ki zna stare povesti;
šumi še stoletni, šumi dob ob cesti:

Biló je, biló v tistih časih že davnih,
se je nad Kozarnem gradišče vtrdilo,
na Logu še drugo branikovo krilo,
a Rittersberg v sredi, hrib vitezov slavnih.
Do kam njih posest je šla, v gruntih
bogata?
Grb višnjevski bil je simbol: koza zlata.

DVA SPRTA BRATA

Na gradu Snežeškem dol z okna v dobrave
je zrl gospod Valter na polja in njive,
na kmete, podložne, ki v raskave grive
kopali ledino so v žulje krvave.
Ošabno zamahnil je s stisnjeno róko:
le rúšite, rúšite trdo opoko!

Na Višnjevskem gradu grof Fric je bahávi
s trdnjavskega stolpa zrl v spodnje gorice.
»Hohó, spodnji bratec, le kar rokavice
mi vrzi pogumno in brž se pripravi.
Brat gornji ponosen v grofovskem
ornatu
pozdrave pošilja zdaj spodnjemu bratu.

Pogreznjena váse, v trpečo milino
slonela ob oknu grofica je mati.
Kaj? Trka že, čaka pred grajskimi vrati,
da vstopi, oj, grozna Usoda v rodbino?
Kje, komu krivica? Mar večja je síla?
O, mati nesrečna — oba je ljubila.

Zabúhneni Višnjevci svojega sela
poslal je v grad dolnji, mu dal naročilo:
Je v Višnjevku hleba in vina obilo.
Ni v višnjejskih gruntih koprive, plevela.
Če hočejo spodnji, da vino jih zdrami,
okusit, ogret se naj pridejo sami.

Zaškripal z zobmi je grof Valter oholi,
pogoltnil je slino, namočeno v strupu,
a strašni se sklep mu zbudil je v obupu,
le mater pogledal je, skrúšeno v boli.

Kdo, mati, ti zaméri ljubezen, dobroto?

Joj! Jaz sem prevaran za zémľjo, za
doto.

Je plemkinja mati se strogo zravнала:

»Sinova oba iz krvi plemenite,
v turnirjih in v viteški časti prelite,
v turnirjih in v viteški časti prelite,
goriškemu grofu sta zvesta vazala.

Vse spore — le grof naj goriški razsodi
za fevdne, za dedne pravice. Še zdaj
tako bodi!«

ZEMLJA

O, zemlja ti brdska! Kdo z žuljavo róko
ti segel je v grúdi? Kdo dahnil je váte,
iztrébil pustote, robido, osate
in se do srcá ti vkopál je globoko?

So kmetje svobodni! Njim naši spomini:
Tihonje, Budigoji, Radinje, Kožlini.

Kaj zemlja rodila si? Trte grganje,
rumeno rebulo in divje sadike,
si češnje pontevke, si hruške lesnike,
v bregéh črne oljke, po tézah kostanje.

V tropine in v preše so dali vse sile
za zadnje solzice, oj, trtice mile.

Vadljáli za fevde so, zemľjo in dvore
goriški sam grof, patriarh Akvileje,
belinjski opat, a grúntarske meje
po Brdih so šle skoz prepire in spore.

Le kdo bi poznal vse gošpode zemľjiške.
Poznale so brajde jih, vinje so briške.

Kdaj že samostojne so nam kneževine
zatrți fevdalci in zemľja, spočéta
s krevesom tlačana, slovenskega kmeta
jim dala služnosti je, desetine.

Zasula je zemľja kolonstva bremena,
prečiščena v krvi, v svobodí sproščena.

ŽALOIGRA

Nad Brdi razsaja besneči vihar,
da zemľja se tresе, da drevje se lomí,
se križajo bliski, udarjajo gromi.

Noč strašna, noč divja, da sam Bog nas var!
Kaj v gradu Snežeškem se svéti skoz-

line,
zdaj lučka zsvéti, zdaj lučka izgine?

Prikazni? Strašila? Le vode bučé?

Ni pušk to in šlemov in mečev rožljanje
in konjskih nemirnih kopit cepetanje?

Kot sence se plazijo črni možjé.

Biričev, gastaldov in hlapcev krdelo
povelje le čaka in bo zahrumelo.

Za gradom s podzemskega tajnega rova
je plánila temna postava v noč grozno
kot blazna v strmine. »Ne bo že prepozno?
O, reši mi Bog dva nesrečna sinova.«

Z viharjem boreča se mati grofica
na Rittersberg mora do sina, do Frica.

Navzgor le, na Rittersberg! Udari!

V napad! —

sam Valter kriči in podí krvoloke.

Pobili so straže, predrli oboke.

Prepozno zbudil se je Višnjevski grad.

Hoj, Fric, vrzi kópje, ni čas zdaj za
spanje.

Smo prišli zdaj v goste, natoči grganje.

Se branijo Višnjevci z levjo močjó
in znjimi Fric vitez sam v bran se postavi,
neustrašeno vrže se v metež krvavi
in seče, pobija, kot žel bi prosó.

Usoda igra se ob bratski slepoti:
dva brata v oči si stojita nasproti.

Kdo ustavi besnečo surovo drhal?

Ves grad že gorí, se pogreza v prepade,
pod rušami skrije vse svoje zaklade,
le kamen na kamnu v spomin bo ostal.

Je mrtev grof Višnjevski, strt je grb
zlati

in mrtva ob sinu prežlahтна je mati!

DANES

Pojdite zdaj z nami pod briško nebó,
na višnjevska polja Za gradom, Pri gradu,
kjer kámenja kup je ob trtnem nasadu,
vanj grebejo, iščejo skrito zlató.

In glejte: Le naše ostane, a tuje premine,
še včeraј grad Rittersberg, zdaj

razvaline!

V Snežeče še tja, kjer vsa sončna je pot,
poglejmo, kako se Snežanci imajo,
če šli so oživljeni skoz ljudsko vstajo,
če v vélbani kleti tokáj je, merlót?

Vedrimo veselo pri kmetih svojakih,
še znajo povest o dveh bratih graščakih.

Športna aktivnost v zrelosti in starosti

Cloveku pride prezgodaj čas, ko dobi v hoji počasnejši tempo, ko nima več veselja z žogo, ko na zabavi raje sedi, kakor pleše. Čas, ko čuti, da mu postaja oblačilo pretesno in je ves napet, ko mora počepniti in si zavezati čevljev. Gre za splošne znake staranja: rejenost, slabotnost mišičja, zmanjšana gibljivost v sklepih, nižja pljučna kapaciteta, povečani krvni pritisk in podobno.

Pametnemu človeku pa tudi pride čas, ko se zamisli in spozna, da je treba proti prezgodnjim pojavom staranja kaj narediti. Začne se zanimati za pravilno hrano, za jutranjo telovadbo, za knjapanje in za različne športe. Kdor se je pet ali deset let telesno zanemarjal, kdor je izgubil mišice in si nabral toliščo, ne bo odpravil znakov telesnega pešanja in staranja z enomesečno kuro, tudi ne s tabletami, temveč s spremenjenim načinom življenja.

O tem, kaj je treba delati, kaj opuščati in sploh kako živeti, da bi bil človek tudi v starosti zdrav in sposoben za delo, se bomo pomenili v tem sestavku.

STAROSTNE STOPNJE

Človek je razvojno bitje, čigar razvojna pot se začne z rojstvom, nato se dobrih 20 let razvija, raste in telesno izpopolnjuje ter doseže svoj vrhunec. »Delo razvija organe«, velja za mladost — »delo jih ohranja«, pa velja za zrela leta in za starost. Treba se je potemtakem gibati v obliki igre, športa, fizičnega dela itd.

Na vrhuncu telesne čilosti ostane človek razmeroma kratko dobo, nato pa začneja prav po malem razvoj navzdol. Ves razvoj je odvisen delno od dednostnih činiteljev in delno od ugodnih ali neugodnih vplivov okolja. Gibalne potrebe so v različnih starostnih stopnjah zelo različne. To ljudje čutijo in vedo, zato imajo navado, da oskrbijo otrokom najprej igrače, nato športno opremo: sanke, smučiči, kolo in podobno. So igrače, ki so primerne za vse starostne stopnje, na primer smučiči. So pa seveda tudi take, ki so primerne samo otroku (gugalni konjiček) ali samo odraslemu (lovska puška).

TEKMOVALNA DOBA (OD 20. DO 30. LETA)

Okrog polnoletnosti se začne doba, ko je človek telesno najzmogljivejši. To je doba, ko lahko brez škode tekmuje v vseh športnih panogah, s pogojem seveda, da se je na tekmovalje načrtno pripravil. Vendar pa se kažejo v večini primerov tudi že v tej dobi znaki pešanja. Krivulja telesne zmogljivosti, ki jo je izdelal Bach na osnovi rezultatov, doseženih na množičnem tekmovalstvu nemških telovadcev, kaže, da začne padati sposobnost za tek na 1000 m že pri 21. letih. Pri tem gre seveda za splošno pomanjkanje treninga. Ni slabo pove-

dano, da se začne človek starati takrat, ko nima več veselja s tekom. Dejansko mladi ljudje premalo tečejo (zlasti v telovadnih organizacijah), preveč se ukvarjajo z različnimi atraktivnimi vajami, premalo pa z lahkotnimi cikličnimi vajami (tek, plavanje, tek na smučeh), ki ohranjajo zmogljivost srčnožilnega sistema in dihal. Vedeti je treba, da je metoda telovadbe za »močne roke« zastarela. Novejša znanstvena spoznanja govore vse bolj za take metode, ki učinkujejo na višjo funkcionalno raven notranjih organov. Pri tem pripisujejo tudi živahni hoji in posebej še planinstvu izreden pomen.

Tekmovalje in naporno treniranje je najbolj umestno okrog polnoletnosti, preden prevzame človek odgovornejše naloge v družbi. Tudi športno tekmovalje sodi k pripravam za življenje. Vzdržljivost v športu ne cenimo zaradi tega, ker bo omogočila boljši uspeh v teku, temveč kot kvaliteto, ki bo slej ko prej pomagala človeku pri opravljanju resničnih življenjskih nalog. »Športni uspeh je v primeri z življenjskim kakor cvet v primeri s sadom. Cvet odpade, sad pa ostane« (Diem).

Prvo četrtino življenja telovadimo zato, da bi se lepo razvili in okrepli, drugo četrtino zato, da bi ostali čili in sposobni za delo — drugo polovico življenja pa zato, da se ne bi prezgodaj postarali. Kaj vse bi bilo v tem obdobju primerno: izletništvo, sankanje, smučanje, kopanje, plavanje, odbojka, roket, košarka, nogomet itd. Vsakdo bi naj pomislil na to, da ga čaka betežna starost, če se v mladosti ne bo navadil telesnih vaj za ohranjanje gibljivosti v sklepih, za ohranjanje mišične moči, za ohranjanje funkcionalne sposobnosti organov. Na osnovi stoterih zdravniških pregledov in merjenj trdijo, da so ostali tisti športniki, ki so zmerno trenirali vse življenje tudi v starosti za 10 do 20 let mlajši. Zato svetujemo vsakomur, da se začne že v mladosti zanimati za vprašanja telesnega utrjevanja, jutranje gimnastike in zlasti športne rekreacije.

DOBA ZRELOSTI (OD 30. DO 40. LETA)

Kdor je v dobi telesne zrelosti, ima še vedno lepo prihodnost pred seboj, kajti v umskem pogledu se šele po malem približuje vrhuncu. Krivulja intelektualne zmogljivosti se še vedno vzpenja in poteka tudi v starosti skoraj vzporedno. »Telesno zrelost doseže človek s 25 leti, zrelost čustvenega življenja s 35 leti, umsko zrelost s 45 leti« (Boztr, predsednik združenja ameriških zdravnikov).

V tej dobi je človek še vedno telesno močan in spreten, prav posebno pa vzdržljiv. Če ima veselje s športnim tekmovaljem, mu priporočam zlasti tiste panoge, pri katerih odloča o uspehu ekonomična tehnika gibanja (tek, smučanje, plavanje na velike razdalje). V stvarih spretnosti in okretnosti je še vedno mojster.

Čeprav so mladi hitrejši, ima pa zato več rutine več tekmovalske izkušnosti. Seveda pa pride čas, ko ne more biti več med prvimi, zato je pametneje, da se umakne iz vroče tekmovalne arene, kakor da bi se grenil zaradi neuspešnih nastopov. Tekmovalni šport je konec koncev le stvar mladine v razcvetu sil.

Ce bi bil še enkrat mlad, bi pri 30 letih in še poprej zares skrbno pazil na to, da ne bi prekoračil normalne telesne teže. Rejenost kot prvi znak staranja je nevarna zaradi tega, ker nastopa tako neopazno. Samo malo več sediš vsak dan, samo za malenkost se obilneje hraniš, samo kdaj pa kdaj popiješ čašo vina ali piva in že gre po malem navzgor: vsako leto po pol do dveh kilogramov pomeni v petih letih 2,5 ali pa celo 10 kg! Če si prenehal s tekmovalnim športom, ker nimaš več časa za treniranje; če si prenehal s kajenjem ali če si si oskrbel avtomobil, če si se poročil s prijateljico, ki ima posebno veselje s kuho — v vseh takih primerih je treba storiti vse potrebno, da ostane telesna teža normalna, da tehtaš npr. približno 70 kg, če si visok 170 cm.

Potrebno je spraviti v sklad dovajanje energetskih snovi s potrošnjo, potrebno je skrbeti za pravilno sestavljeno hrano in za zadostno gibanje vsak dan. Ne zadostuje nedeljski izlet ali lov — o telesnem stanju in fizični zmogljivosti namreč odloča to, kar delaš vsak dan, kar je tvoja vsakdanja navada. Kdor si ne vzame na dan niti četrte ure časa za gimnastične vaje in niti ene ure za delo na planem, za živahno hojo ali za športno treniranje, se ne sme čuditi pojavom staranja.

Angleži učijo, da je naloga športa prispevati k firmiranju in ohranjanju lahkega in spretnega človeka, ne samo v obdobju tekmovalja, temveč vse življenje. »Dolg pas — kratko življenje«, pravijo zdravniki in vzpodbujajo k zmernosti v jedi, zlasti k zmernim obrokom, da se ne bi trebušna votlina preveč razširila. Primerna vitkost je v prid zdravju, pa tudi funkcionalni sposobnosti organov v prsnem košu. Če so v trebušni votlini zaradi velikih količin hrane in zaradi zamaščenosti tendence širjenja na vse strani (po obilnem kosilu si jedci odponeja pas), pritiska trebušna prepona navzgor in pogoji za dihanje in celo za delovanje srca so otežkočeni. Debeli ljudje dobijo sapo že ob zmernem naporu, če je treba npr. po stopnicah v četrto ali peto nadstropje.

Pljučna kapaciteta se večja do 35. leta, nato začneta po malem padati. Rebra postajajo manj gibljiva, prsni koš postaja vse bolj tog — potrebna je potemtakem posebna dihalna gimnastika. Tu ne mislim na dihalne vaje pri odprtem oknu, temveč na tako športno aktivnost, pri kateri pride zaradi povečanih potreb po kisiku do globokega dihanja, do gimnastike dihal. Za vzdrževanje dihal priporočajo prav posebno živahno hojo po valovitem svetu, lahkoten tek v naravi in igre z žogo. Dr. Diem piše, da je še pri 75 letih vsako jutro opravil po 3000 m lahkega teka s presledki hoje vmes.

Omenil sem že, da začneta gibljivost v sklepkih popuščati. To se dogaja posebno tistim, ki morajo v poklicu večinoma sedeti. Priporočam jim posebne vaje za gibljivost sklepov: kroženje trupa, sukanje trupa, širjenje prsnega koša (gibljivost reber!), kroženje z rokami in visoko vzdigovanje iztegnjenih nog.

PRVA DOBA STARANJA ALI »DOBA PRIZANAŠANJA« (OD 40. DO 60. LETA)

V tej dobi se človek vzpne na vrhunec razgledanosti in umske sposobnosti, v stvarih telesnega razvoja pa je na prelomnici: krivulja telesne zmogljivosti vodi odslej navzdol. Se je čas za izobraževanje, prepozno pa je za vrhunske uspehe v športu.

Zdaj je res skrajni čas za bitko za zdravo in prijetno starost. Se bolj ko kdaj poprej se je treba izogibati vsemu, kar je zdravju škodljivo. Ne preveč jesti, ne preveč piti in kaditi, ne predolgo v noč bedeti — pa tudi ne preveč delati! Mera v vsem, to je naš nasvet, in isto uči tudi indijski yoga nauk: »Yoga ni za tistega, ki preveč je ali premalo, ki preveč spi ali ostane buden.«

Ali je tudi za to dobo priporočljivo naporno športno udejstvovanje? Naša izkušnja bi bila, da ni vse za vse, da morajo telesno zanemarjeni obremenjevati svoj organizem po malem, telesno dobro ohranjeni pa si lahko privoščijo tudi napornejši šport. Najzanesljivejši pokazatelj pravilne ali nepravilne doze obremenitve pa je nedvomno subjektivno počutje po gimnastiki, po nedeljskem izletu, plesu, igri, lovu ali delu. Če se dobro počutiš, če si po telesni aktivnosti dobre volje, kakor da si se osvežil v vodi, je to dobro znamenje; če pa si zbit in te naslednjega dne vadba ne mika, si ravnal napačno.

Po 40. letu ni več odvečne energije in tudi ne posebnih nagonskih vadbениh potreb. Pamen človek se utrjuje s telesnimi vajami razumno, ker ve, da mora. Zdaj je čas, ko je treba natančneje prisluhniti potrebam organizma. Ko sedi predolgo pri knjigi ali pri šivanju, te na vsem lepem zamika, da bi se pretegnil, da bi se vzravnal, kar se le da razširil roke in vdihnil. To je signal narave, to je znamenje, da si potreben gibanja. V takem primeru moraš vstati, se krepko pretegniti na vse strani, odpreti okno in telovaditi vsaj pet minut. Potem boš spet laže in brez škode nadaljeval z delom.

So pa še drugi signali narave. Če si se po desetih letih prekinil v vajah na orodju spet vrtel na drogu in se težno dvigal v stojo na rokah, ti je postalo nekam čudno v glavi. Svarilni znak narave: ne delaj ničesar izrednega, ne loti se naporov, če si jih že pred leti opustil. Da sta zmernost in previdnost dejansko potrebni, bomo videli iz naslednjega pregleda pojavov staranja v tej dobi:

hujšanje (atrofija) mišic in drugih sestavnih delov telesa;

prevelika zamaščenost (v nekaterih primerih tudi prevelika mršavost);

poapnenje žil (skleroza), povečan krvni pritisk, povečan upor v žilah lasnicah; znižan minutni volumen v delovanju srca;

omejena prožnost prsnega koša, zmanjšana elastičnost pljuč, znižana pljučna kapaciteta; degeneracija hrustanca, sklepna artroza, atrofija medvretenčnih ploščic;

splošno upadanje prilagoditvenih (adaptacijskih) in zazdravitvenih sposobnosti;

poslabšana prebava, neredno in pomanjkljivo izločanje.

Če poznamo degenerativne pojave staranja, bomo tudi lažje razumeli, kakšne telesne vaje so primerne in kako jih moramo delati. Gibanje je potrebno kot fiziološki stimulans za presnavljanje, za krvni obtok, za prebavo in s tem v zvezi za izločanje in razstrupljanje organizma. Za krvni obtok, prebavo in iztrebljanje je nedvomno škodljivo, če ljudje preveč sedijo, kajti tako pride do še bolj občutnega zastajanja krvi v kapilarah. Izkušeni zdravnik in telovadec Schmidt odsvetuje vaje hitrosti in vaje moči, ker pomenijo prevelik napor za srčno-žilni sistem. Vaje z glavo navzdol lahko dela tisti, ki je na to navajen, sicer pa je potrebna velika postopnost. Pred sleherno naporejšo vajo se je treba ogreti; pametno je vsaj četrt ure živahno hoditi, preden se starejši človek loti zahtevnejših športnih panog.

Vsi strokovnjaki priporočajo redno bivanje v naravi, združeno s kakim konjičkom: delo na vrtu, delo v sadovnjaku, nabiranje gob, planinstvo, ribolov in podobno.

DRUGA DOBA STARANJA ALI »DOBA ZAVIRANJA« (OD 60. LETA NAPREJ)

Statistike učijo, da je umrljivost tistih, ki so po upokojitvi popolnoma prenehali z delom, posebno visoka. Potrebna je še vedno aktivnost duha in telesa, vendar starosti primerna. Doloré svetuje: Ne veliko, niti hitro, niti često, niti dolgo. Starost ima v vsem svoj tempo — in ta je vse bolj počasen.

Se bolj ko doslej je treba skrbeti za zdrav način življenja, za pravilno hrano, za prijeten počitek, za vedrino duha in za ohranjanje organizma s primerno aktivnostjo. Ljudje, ki so doživeli visoko starost, so bili ljubitelji dela,

reda in zmernosti. V »dobi zaviranja«, kakor imenuje dr. Diem starostno stopnjo od 60. leta naprej, se je treba odpovedati študiju pozno v noč, kakor tudi različnim izredno napornim nedeljskim izletom.

Sovjetska znanstvenica M. Sotnikova je posebej proučevala vpliv športne aktivnosti na starejše ženske (od 40. do 70. leta). Po dveh letih redne vadbe so ugotovili izboljšanje zdravstvenega stanja. Uspehi telesne vadbe in utrjevanja so izraženi v odstotkih takole:

Telesna teža: 73 odstotkov telovadkinj je izgubilo na teži, 15 odstotkov jih je pridobilo na teži, 12 odstotkov jih je ostalo brez spremembe.

Vitalna kapaciteta: pri 56 odstotkih povečana, pri 13 odstotkih zmanjšana, pri 31 odstotkih nespremenjena.

Dinamometrija: pri 69 odstotkih povečana, pri 8 odstotkih zmanjšana, pri 23 odstotkih nespremenjena.

Iz teh podatkov je razvidno, da so telesne vaje blagodejno delovale ne samo na zaviranje degenerativnih procesov, temveč celo na izboljšanje telesnih sposobnosti.

Če bi vprašali gerontologe (strokovnjake, ki se ukvarjajo z naukom o starostnih pojavih), če vedo za kakšno športno panogo, ki bi bila primerna za vsa obdobja življenja, bi nedvomno opozorili na plavanje in smučanje. Plavanje pomeni sprostitve, osvežitev in skladno aktivnost celotnega gibalnega aparata. Znani so primeri 80 in 90-letnih ljudi, ki imajo še vedno veselje s kopanjem in počasnim plavljanjem. Ko smo omenili smučanje, kajpada nismo mislili na hitro vožnjo po strmini, pač pa smučanje po valovitem svetu, pri katerem pride do zmerne poživite krvnega obtoka, do poglobljenega dihanja in do vsestranske mišične aktivnosti.

Ker pa sta sezoni plavanja in smučanja omejeni, nam preostane skoraj enakovredna telesna vaja, to je hoja. Kdor se navadi na hojo vsak dan po eno uro, morda dopoldne in popoldne, kakor je pač pri močeh, kdor opravi vsak dan vsaj minimalni program gimnastičnih vaj za ohranjanje gibljivosti, si bo s svojo aktivnostjo nedvomno ohranil vse do pozne starosti višjo stopnjo odpornosti, zdravja in delovne sposobnosti. Dodati pa moram, da je prav tako velikega pomena tudi boj proti duševnim pojavom staranja.

Drago Ulaga

Navodila za jutranjo gimnastiko

Vsako jutro se je treba umiti, vsako jutro je treba tudi telovaditi! Začeti je treba kar leže v postelji. To je priporočljivo zlasti zaradi tega, ker je telo še ogreto.

Program vaj jutranje gimnastike obsega najprej pretegotvanje, kar je posebno pomembno za ohranjanje gibljivosti prsnega koša. Potem gre za skladno krepitev tistih mišičnih sku-

pin, ki bodo čez dan verjetno zanemarjene. Posebna vaja je namenjena preprečevanju grbavosti in sploh ohranjanju pravilne drže telesa, tri vaje pa učinkujejo na gibljivost sklepov.

Najprej je treba odložiti blazino s postelje, da je ležišče kolikor toliko ravno, kar omogoča bolj učinkovito vadenje.

Prva vaja. Ves se pretegni od stopal do temena. Tudi roke iztegni nazaj nad glavo ali pa v stran. Močno izboči prsni koš in pritegni k

hrbtenici trebušno steno. Ko si se tako ves pretegnil, popusti v mišičju in se oddahni. Ponovi to vajo 6- do 8-krat

Druga vaja. Dvigni boke od tal in popusti. Dvigni prsi od tal in popusti. Nato se ves napni

in se usloči tako, da se opiraš na posteljo samo s petami in glavo. Ponovi 6- do 8-krat

Tretja vaja. Leže na hrbtu dviguj noge kvišku zdaj levo zdaj desno. Pri tem moraš čutiti, da

je trebušna stena napeta. Noge naj bodo v kolnih lepo iztegnjene. Delaj živahno in vse bolj razsežno — po 8-krat dvigni vsako nogo od tal.

Četrta vaja. Leže na trebuhu popolnoma iztegni noge in dvigni glavo. Roke lahko držiš nazaj, v stran ali naprej. Ves se usloči, tako da

se opiraš na ležišče samo s trebušnim delom. Ta vaja pomaga človeku k pravilni drži, na stara leta pa preprečuje grbavost. Ponovi 6- do 8-krat.

Peta vaja. Zdaj že lahko vstaneš in nadaljuješ s telovadbo na tleh oziroma na preprogi. Poklekni na kolena, z dlanmi se opri na tla, trup naj bo vodoraven, glava pokonci. Potisni glavo naprej in skrči roke, tako da prideš s prsmi do tal. Nato spet iztegni roke in dvigni

glavo. Tudi ta vaja je koristna za pravilno držo telesa, še posebej pa za krepitev rok. Ponovi 6- do 10-krat.

Šesta vaja. Poklekni na tla, noge skupaj — nato sedi na pete. Stopala morajo biti iztegnjena — pritisk telesne teže na pete pospešuje gibljivost v gležnjih. Kar najbolj se iztegni od

kriza do temena, z rokami napravi počasi gib skozi odročenje (lopatice skupaj) v vzročenje. Nato pusti roke, da omahnejo dol. Ponovi gibanje z rokami 6- do 8-krat.

Sedma vaja. Stojé na eni nogi mahaj z drugo naprej in nazaj. Istočasno spremljaj gibe z nogo z mahanjem z rokami. Če imaš težave z ravnotežjem, se primi za rob postelje ali podobno. Namen vaje je ohranjanje gibljivosti v kolkih in izpopolnjevanje čuta za ravnotežje. Ponovi 8-krat z levo in 8-krat z desno.

Osmaja vaja. V lepi pokončni drži dvigni levico nad glavo in začni z bočnim kroženjem z rokami («mlin na veter»). Dejansko delaš z rokami

gibe, kakor da bi plaval crawl hrbtno. Gibi z rokami naj bodo kar najbolj razsežni: visoko nad glavo, daleč nazaj, daleč naprej. Hkrati

se sukaj s prsnim košem na levo in desno. Gre za povečanje gibljivosti v ramenih in prsnem košu. Napravi 10 dvojnih krogov.

To bi bil minimalni program jutranje telovadbe. Kdor je pri močeh in kdor utegne, bo posamezne vaje večkrat ponovil in si bo sam naložil še druge.

Po telovadbi so mišice prekrvljene, krvni obtok je malce pospešen, dihanje izdatno. Takoj je treba začeti z umivanjem ali s prhanjem. Če za to ni ugodnih pogojev, si pomagamo z umivalno gobo ali krpo. Glavno je, da je vse telo vsak dan umito. Za umivanje priporočamo mlačno ali toplo vodo, za zaključno osvežitev pa hladno ali celo mrzlo vodo. Najboljša je prha.

Umivanju sledi frotiranje. Krepko se drgnemo v smeri proti srcu. Tako se osušimo in hkrati po malem utrjujemo. Po končanem frotiranju moramo imeti prijeten občutek toplote in osvežitve. Kdor posveti jutranji telovadbi, umivanju in frotiranju vsaj 20 minut na dan, se mu bo to že po nekaj mesecih, zlasti pa po nekaj letih bogato poplačalo: odpornejši bo, njegova drža telesa bo vzravnana, hkrati pa bo izpopolnjeval tudi svojo gibalno sposobnost.

Drago Ulaga

Valentin Cundrič

Jesen

Nezastražen
je grad noči.
Ribnik ima livado
nerazsvetljeno.
Pozna ura bije
temno oznanilo.
Temno izročilo
roma od ušes do ušes.

Nezastražen
je gaj jeseni.
Gaj jeseni, ki je blizu zdaj,
zdaj daleč.
Blizu kakor dež nabrekel
in daleč kakor petje
podzemeljsko.

Nezastražena je luna,
kriva sanj.
Nekaznovana.
Mirno ko megla
in hladno kakor sneg
si za nas izmišlja
nove muke.

Valentin Cundrič

Pesem

Glina v uri pesmi
ne pretrga niti,
o, ljubezen je naslajši med,
kar ga telo obrodi.

Valentin Cundrič

Večer in jutro

Zvečer je pri nas največ lepote,
ko se razbije
nad vasjo njen vrč.

Pijan od čudne slepote
išče človek samote
in sreče, ki drugače ni je.
A ko se zbudiš,
nad strehami hiš
večera več ni,
le sonce slepeče
trga cvetove sreče
iz tvojih drhtečih dlani,
iz tvojih drhtečih dlani.

Gospodinjski koledar

JANUAR

Začetek vsakega novega leta je najprimernejši čas za dobre sklepe. Veselo silvestrovanje je za nami, izdatki zanj gredo še na račun starega leta, novo leto pa začnemo z resno voljo, da bomo v vsakem pogledu boljši, predvsem pa varčnejši. Tak dober sklep ob novem letu naj bi ne veljal samo za gospodinj, ampak za vsakega družinskega člana. Priznajmo, da so danes skoro v vsaki družini tako imenovana finančna vprašanja pogosten vzrok motenj, nespornost, preprirov, skratka nesoglasij, ki imajo večkrat hujše posledice kakor samo razporejenost v družini. Vedeti moramo predvsem tole: kakšni so mesečni prejemki oziroma dohodki družine, dobro vemo, ne vemo pa za izdatke. Pri teh se največkrat uštejemo in ti so največkrat vzrok jeze in slabega razpoloženja v družini. Priznajmo si, da poznamo zavidanja vredne ljudi, ki morda manj zaslužijo kakor mi, pa bolje izhajajo in celo prihranijo si nekaj. Kako je to mogoče? Vedo, koliko denarja imajo in tega si pametno oddelijo.

Proračun, to je prva zadeva, ki jo moramo urediti. Ne ustrašite se besede! Nobena država, nobena ustanova, nobeno podjetje ne ve, pri čem je, če nima svojega proračuna izdatkov in dohodkov. Isto velja za družin, velja tudi za posameznika. Izdatki se seveda ravnajo po dohodkih. Nič težkega, nič učenega za še tako preprosto gospodinj. Napraviti si moramo seznam izdatkov, potrebnih za normalno življenje. Ponekod imajo že kar tiskane obrazce tako imenovanih družinskih indeksov, preproste-ti pevodano gospodinjstvih knjig z natančnim seznamom izdatkov, ki pa jih lahko po svoje izpopolnimo. Tak obrazec si lahko napravi gospodinja sama. Vsakega prvega v mesecu zapišemo znesek dohodkov, stanje dohodkov iz prejšnjega meseca, potem pa razporeditev izdatkov. Te razdelimo v stalne in spremenljive izdatke spet (za vsak dan posebej): za hrano (mleko, kruh); zelenjava, sadje; meso in mesni izdelki) ter drug živež; priboljški (slaščice, pecivo); stanarina (tekoči izdatki za stanovanje; večji izdatki); razsvetljava in kurjava; obleka, perilo, obutev; čiščenje, popravila; izdatki za nego telesa in za zdravje; izdatki za zabavo in radio, televizija, izleti); izdatki za šolo, za šolske knjige, razne članarine; časopisi, telefon;

zavarovanje, podpora; izdatki za vrt ali za kakšnega drugega koristnega »konjička«; počitniški »fond«; razni drugi izdatki in na koncu: prihranek. Človeku se kar v glavi zvrti ob vsem tem naštevanju raznih izdatkov. Nič ne pomaga, s tem se moramo kar sprijazniti in to finančno knjigovodstvo nam mora postati nekaj tako vsakdanjega, da ga ne bomo čutili kot breme, ampak kot nujen opravek, če hočemo biti na čistem. S to oddelitvijo dohodkov in izdatkov za vsak mesec se bomo ognili marsikateri nevšečnosti, jezi in preprirov, naučili pa se bomo predvsem varčnosti in treznega gospodarjenja z denarjem, ki nam je na razpolago.

V nekaterih družinah so finančni posli nekako razdeljeni tako, da ima žena samo denar za potrebe gospodinjstva, za vse druge izdatke je pa odgovoren mož, spet drugod so ti »posli« nekako sporazumno urejeni in enako porazdeljeni, drugod je spet tako, da je oče le tisti, ki ima skrb, da denar zasluži, mati pa prevzame vso odgovornost za izdatke. V vsakem primeru je prav, da so družini finančne stvari jasne, da so vsakemu jasne njegove dolžnosti in obveznosti pri skupnem gospodarjenju.

Po vsem tem ne bo v nobenem gospodinjstvu težav pri pregledu dohodkov in izdatkov. Nekateri gospodinj ne marajo imeti nobenega pregleda o dohodkih in izdatkih, zlasti ne o izdatkih, češ saj za to ne bo pri hiši nič več denarja, kakor ga je. To ne drži. Res je, da zaradi tega ne bo več denarja, toda pri primerjavi zapisanih izdatkov z izdatki v proračunu lahko takoj ugotovimo, kje bo treba bolj varčevati, kje pa je kakšna skrita rezerva, da tu in tam izdatke »uravnovesimo«. Gospodinjam bi priporočali, da bi imele knjigo, v katero bi zapisovale manjše vsakdanje izdatke in večjo knjigo, v katero bi zapisovale večje izdatke in vsote manjših izdatkov. Nekateri gospodinj imajo navado, da imajo za večje izdatke denar razdeljen kar v kuvertah z napisi: za gospodinjstvo, za obleko, za stanovanje, za kurjavo in razsvetljava itd., in v vsaki kuverti listek s podrobno oznako izdatkov.

Na nekaj ne smemo pozabiti! V januarju imamo še kar lepo zalogo ozimnice: zelenjavo, krompir, jabolka, vkuhano sadje, vkuhano in vloženo zelenjavo itd. Ko to uporabljamo, nehote mislimo, koliko prihranimo, ko nam ni treba kupovati zelenjave na trgu, ki je v tem času zelo draga. Kar vzamemo iz kleti, moramo »plačati« in denar hraniti v posebni kuverti. Le tako se zbira in nabira »fond« za poletne mesece, iz katerega lahko potem jemljemo denar za nakup sadja, zelenjave in sočivja za vlaganje in vkuhanje v prihodnjem poletju. To je zakon ekonomike v gospodinjstvu.

Skrbna gospodinja bo pri vsakdanjih izdatkih gledala malo dlje naprej kot samo do konca tega in tega meseca. Koliko želja in načrtov! Sami nekaj primerov. Nič lepšega ni, kakor stanovati. Ko se človek po delu udobno usede

na stol, na divan, na naslonjač, od koder se lahko razgleduje po stanovanju, ga uživa in v resnici »stanuje«, kot temu pravimo, vidi marsikaj, opazi to ali ono pomanjkljivost in si tudi zaželi marsikaj: to in to bi bilo še potrebno našemu starovanju. Januarja je čas misliti na morebitna presenečenja v stanovanjski opremi in izboljšavi, do Miklavža ali božička je še daleč in se da v tem času marsikaj prihraniti. Vsak mesec nekaj v kuverto z napisom »Stanovanje«, pa se od januarja do decembra lahko precej nabere.

Knjige, časopisi, revije, kino, gledališče, koncerti, razstave — brez vsega tega bi bilo naše življenje preenolično, pusto, nekeje dobesedno zastalo. Človek ne živi samo od kruha, potrebna mu je tudi duhovna hrana; ta pa spet ne samo v tem, da vidimo nekaj dobrih ali slabih filmov na leto. Človeku je potrebna tudi dobra knjiga, včasih mora iti v gledališče, na koncert, na razstavo. To dandanes ni več samo stvar ljudi v mestu, ampak prav tako stvar vsakega človeka na deželi, da se globlje izobrazi in si razširi obzorje. Danes zasluži vsaka družina toliko, da ne bi smela biti brez knjižne zbirke te ali one založbe, ki ima pri nas svojo tradicijo in izdaja dosti poljudnih knjig, ki ustrezajo potrebam in zahtevam časa.

Blagor mu, ki ima košček vrta, da doživlja ob njem letne čase, živi v njem in z njim. Toda tudi vrt je važna postavka v gospodinjstvu. Treba mu je dajati in ne le od njega pričakovati. Že januarja in februarja je treba računati na izdatke za vrt: seme, gnojila, popravilo ograje, vrtno ute itd. Brez nič ni nič.

Se na nekaj ne smemo pozabiti že v začetku leta! **Dopust.** Važna postavka v našem mesečnem in letnem proračunu. S posebno ljubeznijo in skrbjo si pripravimo kuverto z napisom »Počitniški fond«.

Mimogrede se nam je nabralo kar precej kuvert z različnimi napisi. Mišlim, da ne bo nobeni gospodinji prišlo na misel, da bi ji bile te kuverte nekakšna oblika hranjenja denarja v nogavicah. Najbolje je, če ta denar sproti vsak mesec nesemo v banko ali hranilnico, kjer bo varno spravljen in obrestovan, kuverta nam bo pa le prijetno opozorilo, da naše gospodarjenje ni brez cilja.

Januar nas sili k razmišljanju o načrtih, k urejanju tega in onega, hkrati je pa to mesec, ki terja od nas še marsikaj drugega. Na policah se nam je nabralo precej časopisov, revij in knjig. Časopise, ki nam niso potrebni, lahko prodamo, revije bomo dali v vezavo, knjige pa razvrstili na knjižne police. Pomnožitev družinske knjižnice za nekaj novih knjig in revij nam je lahko v veselje in ponos.

Ponekod imajo navado, da ob novem letu začno novo stran knjige gostov. Če pride v hišo kakšen imeniten gost, se jim podpiše v knjigo, če že ne napiše vsaj nekaj prijaznih vrstic. Otroci začenjajo novo stran spominske knjige, v katero jim sošolci, učitelji, prijatelji in znanci zapišejo karkoli v spomin. Z novim letom začenjamo tudi novo stran družinske kronike. V

tako kroniko spadajo razni pomembni dogodki, fotografije, ki nas spominjajo prisrčnih družinskih praznikov, srečanj z znanci in prijatelji, izletov, počitnic itd. Ob koncu leta radi prelistavamo take spominske knjige in kronike, in marsikaj nam ob njih ostane živo v spominu še v poznih letih, kar bi sicer prav gotovo pozabili, in ob tem prav radi obujamo lepe in prijetne spomine. Tudi to so stvari, ki so del našega življenja, naših doživetij in srečanj, zanimivih dogodkov, in človeku je resnično žal, da ta navada ni v naših družinah bolj razširjena.

K gospodinjskemu koledarju prav gotovo spada tudi to, kaj nam nudi trg v posameznih mesecih. Ko bi imeli dovolj prostora, bi koledar za vsak mesec izpopolnili z vrsto receptov raznih specialitet — domačih in tujih, tako se pa moramo omejiti le na nekaj predlogov, ki naj požehtnijo naš vsakdanji jedilnik.

Na trgu dobimo v januarju poleg kislega zelja in repe še zmerom dosti sladke repe, belega in rdečega zelja, kodrastega ohrovt, cvetače, popčarja ali brstnega kapusa in listnega ohrovt ali kodrastega kapusa, ki mu januarski mraz celo popravi okus. Črna redkev, korenje, zelena, pesa, koleraba in hren — kar dosti izbire za prikuhe in solate. Tudi fižola je dovolj v tem času, na policah v kleti pa skrbni gospodinji tudi ne manjka vloženih paprik, stročjega fižola, kumaric in kislih gob. Draga pa je v tem času endivija, radič, zelena solata, špinača in motovilec. Vendar si včasih za spremembo privoščimo tudi katero teh solat. Tudi s sadjem je zimski trg kar dobro založen: jabolka, hruške, grozdje, kaki, mandarine, oranže in banane.

Januarska specialiteta je divjačina, ki pa je na našem trgu pravzaprav redka, čeprav naši lovci v tem času uplenijo dosti srnjadi in jelenjadi, divjih zajcev, fazanov in divjih rac. Kar dobro smo pa založeni čez vso zim s kuretino, z gosmi, racami in purani. Tudi ribji trg je v tem času bogat morskih in sladkovodnih rib. Januar je mesec klanja prašičev, torej mesec kolin. Gospodinje res niso v zadregi za jedilnik v januarju. Izbire je dosti, vendar pri sedanjih cenah varčna gospodinja mora včasih zamižati, ko gre čez trg.

Nekaj predlogov za januarske jedilnike:

Ohrovt in zelje lahko pripravimo na več načinov; poskusimo ju pripraviti takole, da kuhamo ohrovt ali zelje z velikim kosom slanine in s prekajeno suho klobaso 1 uro, nastrgamo vanj krompir in začnimo s poprom. Lahko pa kuhamo v ohrovту svežo svinino in kuhano zabelimo z ocvirki. Belo zelje ali kodrasti ohrovt sta kot nalašč za pripravo raznih mesnih zavitkov, za kar porabimo seveda samo velike zunanje liste, notranje pa zrežemo za solato. Najbolje je, če celo glavo najprej v slani vodi zmečamo, odvijemo velike liste, jim sploščimo premčno rebro in take uporabimo za nadev. Rjavo pečene zvitke lahko postavimo na mizo z omako iz masti od pečenke, zeljne vode in malo moke, kar začnimo s kumino, ali pa pečene zvitke postavimo na mizo, zraven pa zeljno

solato in slan krompir. Za nadev zvitkov lahko vzamemo kakršnokoli meso, okusni so tudi z divjačino. Dobro zimsko jed si pripravimo tudi takole: razne vrste mesa: jagnjetino, govedino, svinino, teletino zrežemo na kocke in popečemo, da zarumeni. Tej mešanici mesa dodamo prav tako na kocke zrezane korenine zelene, peteršilja in korenja, potem še čebule, pora in kodrastega ohrovta, nazadnje še po potrebi krompirja. Osolimo, popopravimo, zalijemo z vodo, dobro pokrijemo in vse skupaj kuhamo 1 dobro uro.

Naš organizem potrebuje mnogo vitaminov, zato tudi v zimskih mesecih jejmo dosti solate: endivijo, zeljno solato, zeleno, radič, motovilec.

FEBRUAR

Kar smo januarja začeli, pri tem vztrajajmo. Naš koledar bi bil preobsežen, če bi hoteli opisati vse, kaj naj gospodinja vsak dan napravi, da bo red v stanovanju, čistoča povsod, da bo družina nahranjena, da bo perilo oprano, zlikano, lepo zloženo po omarah in tako dalje. Naj je družina še tako majhna, gospodinja nikoli ne zmanjka dela, če hoče imeti lep, čist in prijeten dom, v katerem se res vsi dobro počutijo. Koledar njenih vsakodnevnih del se s spremembo letnih časov bistveno prav nič ne spremeni in je skoro vse leto enak. Red in natančnost! Toda v natančnosti spet ne smemo pretiravati, da bi prešli v pedantstvo, ki je človeku prav tako v breme kakor druga skrajnost — površnost in ured. Za vse si je treba razdeliti čas: za kuho, za pospravljanje, za nakup, skratka za vsa dnevna in tedenska dela.

Letne čase čutimo prav tako v stanovanju kakor v naravi. Pozimi so dnevi kratki, noči pa dolge; to je treba upoštevati pri čiščenju stanovanja. Pozimi kurimo, zato je več prahu in umazanije, tla je treba pogosteje čistiti. Okna čistimo, kadar ne zmrzuje; če pa jih že v mrazu čistimo, preprečimo zmrzovanje, če vodi dodamo nekoliko glicerina. Pri vseh čiščenjih uporabljajmo toplo vodo. Zaradi kurjenja se pozimi zrak hitreje izrabi, zato je potrebno prostore, v katerih živimo, večkrat za malo časa zračiti. Preproge čistimo s sesalnikom ali pa jih obrišemo z vlažno krpo. Lepo jih očistimo, če jih moremo položiti v čist sneg in jih na obeh straneh dobro okračiti.

S čim je založen **trg v februarju**? Nič se še ne opazi, da bi pošle zaloge zelja, ohrovta, zimске špinace, tudi korenja, zelene, črne redkve in hrena je še dosti, prav tako kislega zelja in repe ter sladke repe. Če si ob nedeljah privoščimo mešano solato: endivijo, radič in motovilec, kar čutimo, kako prihajajo v nas vitamini, njene barve so pa tako žive, da že slutimo pomlad ob njih. Drobna in jušna zelejnjava je sicer draga, a brez nje ne more kuhati nobena gospodinja: peteršilj, zelena, por, drobnjak delajo jedi okusne. Tudi v izbiri mesa nismo v zadregi. Divjačine sicer ni, je pa dovolj kuretine, gosi, rac in puranov. V postnih tednih, ki se začno običajno že v februarju, se priležejo ribe. Kdor zna sardelice okusno pripraviti, odtehtajo še tako dobro, a slabo pripravljeno drago ribo.

Gospodinja vedo, da so se že jajca pocenila in poskrbe za kakšno dobro, okusno jajčno jed. Za priboljšek po kosilu se nam prileže dobro jabolko. V tem času je na trgu prav gotovo dosti pomaranč — opozorilo tistim, ki si žele skuhati pomarančno marmelado.

Zdaj pa nekaj receptov! — Krompirjevi svaljki s kislim zeljem: Pretlači 3 kuhane krompirje, ohlajenim prideni rumenjaki, malo soli, košček presnega masla in premešaj. Zamesi s 5 žlicami moke, razreži najprej v klobase, nato v manjše kosce, jih posvaljkaj v 3 cm dolge svaljke in jih kuhaj 3 minute v slani vodi. — Skuhaj v slani vodi pol kilograma kislega zelja. V kozi zarumeni drobno sesekljane čebule in nekoliko tanko zrezanega surovega zelja, premešaj, začini, stresi v kuhano zelje in pusti, da še dobro prevre.

Namočeno **polenovko** deni v mrzlo vodo, jo prevri, odcedi in poberi z nje kožo in kosti. V kozico nalij 4 žlice olja, deni vanjo najprej plast polenovke, zatem plast krompirja (za 1 kg polenovke olup 3/4 kg krompirja, ga operi in nareži na listke), na plast krompirja spet plast očiščene polenovke, zopet krompir, na krompir spet polenovko in tako nadalj, dokler imaš kaj polenovke. Med plasti natresi 4 stroke strtega česna in žlico zelenega peteršilja, stolčenega ali zmletega popra in soli. Na vrh vseh plasti nalij pičlo osminko olja in osminko mrzle vode. Kozico pokrij, postavi jo v pečico, da se duši 1 uro; med dušenjem jo z vilicami enkrat premešaj. K taki polenovki se prileže kisel zelje.

Ribe v marinadi. Za marinado potrebujemo 1/4 l vinskega kisa, 1/4 l vode, 1 čebulo ali 3 šalotke, 1 koren, 1 (manjši) gomolj zelene, nekaj zrn celega popra, vršček rožmarina, 1 lovorov list, 2 kavni žlički gorčice (namesto gorčice lahko vzamemo tudi 2 žlički paradižnikove mezge) in vse skupaj kuhamo največ 10 minut. Za marinado pripravljene ribe — sardele, sardine, skombre, osliče — očistimo, operemo, osolimo, pomokamo in opečemo na vročem olju. Pečene ribe naložimo v skledo in jih polijemo s pripravljeno marinado.

Ribe še drugače lahko pripravimo: dušimo jih v posebni sitasti ponvi. Na ponev denemo nekoliko z limono okisano in osoljeno ribo, pod njo pa vre zvarek čebule, klinčkov in jušne zelenjave, začinjen z nekaj zrnj popra. Sopara mehča ribo, in sok, ki kaplja od ribe, daje zvarku še poseben okus. Ribo postavimo na mizo z drobnjakovo omako, z gorčično omako, z vinsko omako, z gorčičnim maslom, s hrenovo ali kakšno drugo omako.

Za priboljšek in presenečenje specimo **vaniljeve rogljiče**. Daj na desko $\frac{1}{4}$ kg moke, 12 dkg masti ali masla, 12 dkg sladkorja in 1 jajce. Iz tega napravi testo, ga razreži na majhne koščke, zvaljaj za prst dolge, na koncih nekoliko koničaste svaljke, jih polagaj na pekačo ter vsakega še na pekači zaokroži v obliko rogljiča. Peči jih v srednjevroči pečici, da zarumenijo in pečene povaljaj še tople v vaniljinem sladkorju.

Še boljše vaniljeve rogljiče dobimo, če jih napravimo po naslednjem receptu: 12 dkg surovega masla, 6 dkg zmetih orehrov, 19 dkg moke in 8 dkg sladkorja (nobenega jajca!). Ostalo je kakor zgoraj.

MAREC

Verjemite ali ne: skozi žepe gospodinj gre vsako leto skoro polovico vseh dohodkov, ki jih ljudje zaslužijo. Vsak teden in vsak mesec je gospodinja pred težko računsko nalogo, kako pametno gospodariti z denarjem za gospodinjstvo za družinske potrebe. Vidimo, da se problemi narodnega gospodarstva začno v denarnici vsake gospodinje. Če dobro gospodarji, ji bo tudi pri skromnih dohodkih uspelo, da svojo družino pravilno prehrani in jo preskrbi z vsem potrebnim. Pametna razdelitev izdatkov je nekje v svojih zaključnih naslednjih solidna osnova življenjske ravnj vse naše skupnosti. Pametna gospodinja bo po obračunu rednih nujnih izdatkov za stanovanje, elektriko, kurjavo in podobno vedela, kaj ji ostane za hrano, obleko, za priboljške, za kino, za počitnice in morda še kaj za prihranek za hude čase. Danes vemo, da zdrava hrana ni tudi najdražja hrana. Prav gotovo je, da ne bomo jedli zmerom s knjižico v roki, v kateri so natanko odmerjene kalorije, in si bomo včasih le privoščili tudi kakšno slavnostno ali vsaj godovno kosilo ali večerjo. Spretna in iznajdljiva gospodinja zna z majhnimi sredstvi pripraviti presenečenje za praznično mizo. Nekaj je, kar našim gospodinjam pogosto manjka: ne poznajo kvalitete ali kako-

vosti blaga. To je danes važno, ko je zlasti v zimskem času na slabo založenem zelenjavnem trgu konkurenca tako majhna. Vzeti moraš to, kar je, čeprav največkrat ni vredno polovico tega, kolikor je treba za blago plačati. Marsikoga zmoti tudi to, da je draga stvar tudi najboljša. To ne drži zmerom. Če je solata predraga, bo iznajdljiva gospodinja namesto nje kupila glavo zelja ali kisló zelje in iz njega pripravila okusno in z vitamini prav tako bogato solato, kakor če bi postavila na mizo drago endivijo, radič ali motovilec, ki res tako zapeljivo vabijo in marsikatero gospodinjo premotijo. Šele ko pride domov in računa, ugotovi, da je dala za solato več kakor za meso ali za ribe. Pri nas smo, žal, še precej daleč od tega, da bi s strogimi ukrepi nadzorovali trg s stališča kupca, kar bi ne bilo velikega pomena samo za posameznika, ampak za vse naše gospodarstvo.

Za gospodinjo ni važno samo, da zna gospodariti z denarjem, ampak tudi s časom. Nekatere gospodinje se bolj zamude z nakupom kakor z vsemi drugimi gospodinjskimi deli. Zakaj? Mnoge šele v trgovini premišlujejo, kaj pravzaprav morajo kupiti. Pa se primeri, da katera čaka v vrsti in ko je naposled postrežena in že med vrati, se spomni, da je »najvažnejše« pozabila. Ne kaže drugega, kot da gre spet na rep vrste in čaka. Vsaka gospodinja naj bi imela v kuhinji beležnico, kamor bi sproti zapisovala, katere stvari ji pohajajo, česa ne sme pozabiti in podobno. Z živili, ki jih lahko hranimo doma, se bomo preskrbeli vsaj za teden dni, če že ne za cel mesec. Tudi za teden dni naprej sestavljeni jedilniki omogočajo gospodinji pameten in načrten nakup. V vsakem primeru naj gospodinja napiše na listek vse, kar potrebuje in kar namerava kupiti, pa ne bo skoro nikoli v zadregi.

Pri nakupu živil je važno, da upoštevamo njihovo kakovost. Bolje je, da za neoporečna živila raje nekoliko več plačamo, kot da si z nakupom slabih nakopljemo bolezen, ki utegne biti za marsikoga (razne zlatenice, zastrupitve z živili) usodna za vse življenje. Samo nekaj opozoril takole mimogrede na znake dobre kakovosti!

Maslo: enakomerna barva; prijeten smetanov okus. Preskusimo ga tako, da denemo košček masla na žlico in ga za hip podržimo nad plamenom sveče, da se stopi. Slabo maslo poklja in brizga, dobro pa se stopi brez pokljanja.

Jajca: jajce, ki se nam zdi, da ni dobro, denemo v posodo s $\frac{1}{4}$ litrom vode, kateri smo dodali tri žlice kuhinjske soli. Sveže jajce gre na dno, slabo jajce pa sili navzgor, in toliko da ne plava na površini.

Meso: sveže meso je na odrezanem mestu rdečkaste barve; mrtva, motna barva ali modrikasto se spreminjajoča nas opozarja, da bodimo previdni, zlasti še, če se nam zdi sumljiv tudi vonj mesa.

Svinjska mast: dobra mast je čiste bele barve in prijetno diši. Mast, ki se ji že vidijo nekakšni barvasti odtenki, je slaba in žarka.

Oljčno olje: je najbolj čista in najbolj zdrava maščoba v naši prehrani. Dobro, zdravo olje je čisto, bledorumenno in prozorno. Olje preskusimo tako, da ga v hladni temperaturi kanemo nekaj kapljic na gladko ploškev, kjer se strdi.

Kava: pri žgani kavi glejmo, da so zrna svetle barve; kava temne barve je prežgana, kar pomeni, da je izgubila na kakovosti in aromi. Kakovost preskusimo tako, da zmleto kavo zmanemo med vlažnimi prsti: slaba kava se naredi v kepice, dobra pa ostane v prah zmlata.

Moka: moka je slaba, če je bolj rumenkaste kakor bele barve in če je lahko gnetljiva. Dobra, nepokvarjena moka se težko gnete in se med prsti ne sme narediti v kepice. Če je moka sivkasta, je sumljivo, da ni čista, preveč bela moka pa spet ni prava — verjetno je pomešana z mavecem ali kredo.

Konserve: konzerve v pločevinastih posodah z nabrekliimi pokrovi so prav gotovo pokvarjene. Če se vda pokrov pod lahnim pritiskom prsta in hitro skoči nazaj v prejšnjo lego, je to znamenje, da konzerva ni več dobra.

Ko že govorimo o hrani, bi morali še marsikaj povedati o hranilnih snoveh in tu spet o takih, ki telo grade (beljakovine, voda in rudninske snovi), ki mu dajejo toploto in moč (maščobe, škrob, sladkor) in končno o snoveh, ki ga ščitijo pred boleznimi, uravnavajo življenjske procese in pomagajo bolje izkoriščati hrano, torej o vitaminih. To pa že spada v obširnejše razpravljanje o prehrani! Na nekaj pa je treba vendarle opozoriti vsaj na splošno. Nič nam ne pomaga še tako skrbna in premišljena izbira živil, če jih ne znamo pravilno pripraviti. Naša hrana naj bo kolikor mogoče raznolika, da nam zmerom tekne, da jo radi uživamo in se je ne naveličamo. Kaj bom danes kuhala? se pogosto vprašuje marsikatera gospodinja komaj uro pred tem, ko bi bilo treba kosilo ali večerjo že postaviti na mizo. Ponekod se vrsti teden za tednom vsak ponedeljek, tore, sredo... enak jedilnik, da vsak član družine že naprej ve, kaj bo za kosilo, za večerjo. Za tako mizo je pustjo sedeti. Skrbna gospodinja bo gledala, da bo izbirala različna živila (razne vrste mesa, zelenjave, prikuh itd.), da jih bo pripravljala na čim več načinov in jih bo znala različno začiniti in odisaviti in bo tako spreminjala okus juhe, mesa (dušeno, pečeno), prikuhe. Jedi naj bodo res okusno pripravljene in tudi za oko vabljive, ne samo za vonj in okus. Za tako mizo, ki je seveda tudi lepo in čisto pogrnjena, je prijetno sedeti, družina se počuti za tako mizo zmerom, kot da je praznik.

Zdaj pa na trg! V marcu je še kar reven, nobenih sprememb, čeprav je to mesec, ko se začne koledarska pomlad. Pri ponudbi zelenjave smo še kar navezani na zimsko zalogo belega in rdečega zelja, na črno redkev, na hren, kole-rabo, cvetačo, ohrovt, repo in kislo zelje. Doma vkuhane in vložene zelenjave gotovo še nismo vse porabile, če smo bile gospodarne; torej še kar dosti možnosti za izbiro jedilnikov. Za spremembo si kupimo mladega graha v konzervi, v dobri kuharski knjigi bo spretna gospodinja

naša marsikatero pobudo za to ali ono jed. Vzemimo na primer **fižol!** Je zelo tečen in nasi-tljiv in na koliko načinov ga lahko pripravimo. Najprej kot francosko fižolovo juho, navadno fižolovo juho, vipavsko fižolovo juho fižolovo juho pretlačeno z ječmenčkom in kozicami, z rezanci, z opečenimi kruhki, z rižem z različnimi testeninami. Fižolove jedi: fižol s svežim ali s kislim zeljem, v ječmenčkovem golažu, v ječmenčkovi mešanici (ričetut), fižol v skuhi, z makaroni, z rižem, fižol s slanino, fižolova mešanica s krompirjem, fižolova omaka z drobnjakom, s hrenom, fižolova solata, pretlačena in z mesom itd. V taki ali drugačni obliki lahko postavimo kakršnokoli fižolovo jed dvakrat na teden na mizo, pa bo vsakokrat drugačna, vsakokrat bo vabljiva in nasitna.

Če le ni prehud mrz, nas proti koncu meseca že presenetijo prve pošiljke solate, zgodnje špinace in cvetače iz sončne Goriške in Dalmacije, seveda le v mestih in večjih delavskih središčih. Vesela novica za gospodinjje je v tem mesecu kvečjemu, da so jajca cenejša. Če tudi zgodnja špinaca le ni preveč draga, privoščimo družini špinaco z jajci, s slanin ali pečenim krompirjem.

Špinaca z jajcem: okusna jed, lepa in vabljiva tudi za oko; sveže zelena špinaca in na njej rumeno bela jajca. Skuhamo več jajc v mehko — 2 minuti naj vro — jih olupimo, jih razpolovimo in jih porazdelimo na zeleno špinaco. S slanin ali pečenim krompirjem postavljena na mizo je okusna jed. Špinaco pripravimo takole: vzamemo 1 kg špinace, 3 dkg maščobe, čebula, 2 dkg moke, sol, poper, zelen peteršilj, 2 žlici smetane ali malo mleka. — Očiščeno in dobro oprano špinaco kuhamo pokrito v majhni količini slane vode, da ne uničimo vitaminov. Nekaj špinace pustimo surove. Prežganju s sesekljano čebulo prilijemo špinacno vodo in ga kuhamo pol ure. Potem mu dodamo sesekljano kuhano in surovo špinaco ter sesekljan zelen peteršilj. Jed zboljšamo s smetano ali z mlekom. Ko je pripravljena, jo obložimo z jajci in postavimo na mizo s slanin ali pečenim krompirjem.

Špinacna jajca: skuha v trdo 4 jajca, kuhana olupi, prereži vsakega v dolgim in vzemi iz njega rumenjake. Vse rumenjake stres v skledo in primešaj 10 dkg surovega masla ter vse prav dobro mešaj četrt ure. Nato primešaj 2 žlici kuhane, odcejene in dobro sesekljane špinace, nadevaj s to zmesjo vseh 8 jajčnih skledic in jih postavi kot okrasek k mrzlemu mesu na mizo.

Če smo v marcu prikrajšani za marsikatero zelenjavo, si privoščimo zato kakšno dobro sladico. V naslednjem navajamo tri recepte za tri specialitete: **carski praženec, palačinke in solnograški žličniki.** Carski praženec kljub svojemu blestečemu imenu ni nobeno odkritje dunajske dvorne kuhinje, ampak preprosta kmečka domača jed. Vzamemo $\frac{1}{4}$ litra mleka, 15 dkg moke, $7\frac{1}{2}$ dkg sladkorja, 5 dkg raztopljenega masla, 3 rumenjake, 3 beljake stolčene v trd sneg, 3 dkg rozin, malce soli, 4 dkg m... va-

niljin sladkor. Moko, malce soli, sladkor in rumenjake zmešamo z mlekom, da postane gladko gosto testo. Dodamo maslo in nato sneg. V veliki, globoki ponvi za omete razbelimo okoli 4 dkg masla, vlijemo testo in pustimo, da je spodaj rumeno zapečeno. Potem ga obrnemo in ga zapečemo na drugi strani, ga z vilicami in nožem razrežemo na majhne kose, posujemo z rozinami, nakar praženec za nekaj minut denemo v vročo pečico, potresemo z vaniljinim sladkorjem in postavimo na mizo h kompotu.

Palačinke: za pet oseb vzemi 25 dkg moke, 4 dl nezavretega mleka, 2 jajci, olje ali drugo maščobo, sol, marmelado in sladkor. Presejani moki dodaj toliko mleka, da se navlaži, osoli, zmešaj, da nastane gladko testo. Temu primešaj razzvrkljani jajci in ostalo mleko in ga pusti 1 uro, da postane boljše in voljnije. Če se medtem le preveč zgosti, ga nekoliko razredčimo z mlekom. Ponev pomastimo z oljem ali z drugo maščobo (mast, maslo), vlijemo vanjo tanko plast testa in ga spečemo na obeh straneh. Vsako palačinko namaži z marmelado, jo zvij, posuj s sladkorjem in tople postavi na mizo. Palačinke so rahlejšje, če iz beljakov napraviš sneg in ga primešaš testu, potrebujejo pa zato več maščobe.

Solnograški žličniki: sladkosnedneži jih imenujejo sanje iz sladke zlate pene, nenavadno lahke, vendar je to slaščica, ki od gospodinje terja spretnosti. Poskusimo! Vzemi 4 rumenjake, jedilno žlico moke in 4 dkg masla, zmešaj najprej maslo in sladkor, potem moko in nazadnje rumenjake v testo. Pet beljakov, ki jim dodaš žlico mrzle vode in ščep soli, stolci v trd sneg. Potem deni $\frac{1}{8}$ l mleka in košček masla v ponev, razgrej to na lahnem ognju, a ne sme zarumeneti. Do sedaj je še kar šlo, čarovnja se šele začne. Samo urnost je potrebna pri nadaljnjem delu. Testo iz rumenjakov in trd sneg z lahno roko previdno zmešaj, deni urno v pripravljeno ponev in potisni hitro v vročo pečico. V trenutku bo peneci se hrib postal zlato nadahnjen, urno ga spodaj malce privzdigni, da se ne sprime, a že naslednji hip ga lahko vzameš iz pečice v obliki štrlečih žličnikov, ga deneš na vroč krožnik, posuješ s sladkorjem v prahu in urno neseš na mizo, kjer sladkosnedneži že čakajo na presenečenje. Niti ne utegnejo dosti ogledovati, ampak molče uživajo, ko se jim sladki, penasto lahki žličniki kar stopo na jeziku.

APRIL

April je prvi pravi pomladni mesec, čeprav je navadno muhast in nam jo zagode, kadar najmanj pričakujemo. Čeprav zima včasih še malce z repom zamaha, pomori zgodnje in nezavarovano cvetje, vemo za trdno, da ne bo več dolgo. Zakaj dnevi so zmerom daljši in sonce sveti vsak dan močnejše. Za gospodinjo so topli aprilski dnevi kakor nalašč za veliko čiščenje. Če ne kurimo več v pečeh, jih dobro očistimo in izpahajmo; če so potrebne popra-

vila, storimo to zdaj, da ne bomo v začetku zime, ko nenadoma pritisne mraz, v zadregi Svetlo spomladansko sonce nam odkrije vse tisto, česar v zimskih mesecih največkrat niti ne opazimo. Ne kaže drugega, kot da se lotimo temeljitega čiščenja. Z oken snamemo zavese in jih operemo ali očistimo. Okna in vrata so potrebna čiščenja: v škap ali vedro tople vode vsujemo žlico pralnega praška in vlijemo žlico petroleja, vzamemo krpe, z njimi dobro umijemo in obrišemo, da se okna in vrata spet svetijo. Kakor hitro je voda umazana, jo je treba zamenjati s čisto. Prav tako očistimo in obrišemo vse pleškano pohištvo, kuhinjsko pohištvo in tako dalje. Tudi omare za obleko in perilo temeljito pregledamo, očistimo, znotraj izbršimo in uredimo tako, da zimske obleke lepo vise, zimsko perilo lepo zložimo na staro mesto, poletne obleke in perilo pa razporedimo tako, da nam je pri roki. Oblazinjeno in tapecirano pohištvo očistimo s sesalnikom in povrh še dobro okračamo ali pa iztepavamo s čisto krpo, namočeno v vodi, ki smo ji dodali nekoliko salmiaka. Tako hkrati očistimo pohištveno blago in mu spet osvežimo barve. Preproge sesamo na obeh straneh ali jih iztepavamo prav tako na obeh straneh. Poglejmo, če imajo kje madeže; zdaj je priložnost, da jih odstranimo, in sicer tako, da denemo v vedro mlačne vode dve jedilni žlici salmiakovca in obrišemo madežaste dele preproge.

Če smo imeli v hiši bolnika, je prav, da po ozdravljenju — če tega nismo storili že med boleznijo — stanovanje razkužimo. Tako odstranimo bakterije, nevidne povzročitelje bolezni. Sicer pa — odprimo pomladanskemu soncu in zraku okna na stežaj, da bo po dolgih zimskih mesecih tudi stanovanje sveže zadihalo.

Travniki in gozdovi se odevajo v zelenje in tudi prve grede na vrtu so že ozelenele in nam dale zgodnjo špinačo, solato berivko, drobnjak, rabarbaro, na travnikih lahko nabereмо regrate in si pripravimo iz njega okusno solato. Konec aprila dobimo na trgu poleg solate, špinače in cvetače že zgodnji grah iz južnih in primorskih krajev. Res, da je vse to še zelo drago, je pa obet, da bo zelenjave čedalje več in da bomo tudi z domačih gred kmalu dobili prve pridelke.

V tem času si najbolj poželimo solate, dobre zelene solate, zgodnje berivke ali glavnote solate ali regrate. Berivka je okusna, če jo potresemo s seseklanim drobnjakom, na glavnato razrežemo nekaj v trdo kuhanih jajc, regrat je pa najboljši, če mu primešamo še vroč krompir in ga zabelimo s kisom, prevretim na prekajeni

slanini. Pri regratu je treba paziti, da je naban na peščenih tleh, dobro očiščen in opran.

Poleg solate si zaželimo tudi zelenjavnih omak, ki jih pripravimo iz mladega peteršilja, drobnjaka, zelene solate ali špinacije, iz kislice, krebuljice, navadne kreše, janeža in kopra. Seveda ne iz vseh hkrati. Prilegajo se h kuhani govedini, k ribam, k jajčnim jedem. Nekaj poskusov!

Drobnjakova omaka: naredi rumeno prežgane iz žlice masti in pičle žlice moke, prideni 1 do 2 žlici drobno zrezanega drobnjaka, ga zalij s četrtilitrom juhe in osoli. Ko nekoliko prevre, prideni še žlico kisle smetane. Gorko drobnjakovo omako postavi na mizo k mesu. — Drugačna (solatna omaka): zmešaj nekoliko žlic olja, kisa, sol, zrezan drobnjak ali peteršilj, špinato ali zeleno solato, por ali krešo ali kakšno drugo zelenjavo.

Koprovna omaka: na maščobi prepraži sesekljano čebulo in moko, prilij dobrega pol litra kostne ali zelenjavne juhe in kuhaj pol ure. Potem dodaj opran, sesekljan koper in peteršilj, dodaj 3 žlice smetane, malo limoninega soka in jo postavi na mizo.

MAJ

Vse je v cvetju: rožnato cveto mandeljni že v začetku aprila, rožnato cveto marelice in breskve, belo cveto češnje, češpije in hruške. Ob cestah cveto kostanji, kot da jim je mesec maj prižgal bele in rdeče sveče, cvete jerebika, akacija, bregovi so v cvetju in zelenju gloga, mokovca, krhlike, češmina; cvete gozd: smreka, jelka in bor odpirajo svoje polne prašnice, dišita šmarnica in perla, cveto jagode, iz vsakega grma se oglašajo ptič. Zlata jutra, sončni dnevi, svetle, prijetne noči. Samo za zaljubljeni ljudi? Ne, tudi gospodinje imajo pravico do vsega tega. Nikoli več v letu ne bo narava tako lepa, kakor je v maju, ne vrt ne gozd ne breg ne travnik. Zato zdaj v naravo, v gozd, na vrt, na sprehod! Naj bo doma še toliko dela, naj se gospodinja odtrga od njega in naj se tudi ona naužije lepote in sonca, ki jih prinaša maj — samo enkrat v letu in tako malokrat v življenju. Res je, da dom in vrt terjata dosti dela, čiščenja in pospravljanja, da kuhinja zahteva svoje, da je treba iti nakupovat in je na vrsti še kopa drugih opravkov. Dan je dosti dolg tudi za kratek počitek med delom, za razvedrilo in prijeten odih. Tudi enolično delo in življenje gospodinje mora biti včasih pretrgano z oddihom in razvedrilom na sprehodu, na izletu.

Pomivanje in čiščenje posode in pribora je vsakdanje delo v vsakem gospodinjstvu, tako vsakdanje, da največkrat ne utegne gospodinja pomisliti, kako bi si tako delo olajšala. Najlaže je seveda pomivati v kuhinji z dvema pomivalnima koritoma: v enem pomiva, v drugem splakuje. Ponekod imajo še posebne žične podstavke, na katerih se posoda in pribor odcejata in sušita. Laže je pomivati s ščetko na primer no dolgem ročaju kakor s krpo. Ščetko laže čistimo in z njo laže pomivamo v vroči vodi; gospodinja z uporabo ščetke varuje roke, da jih nima neprestano zdaj v mrzli, zdaj v vroči vodi. Zelo pripravne so pomivalne ščetke z upognjenim ročajem. Ostanke jedi denimo v časopisni papir in jih po vsakem pomivanju sproti odnašamo v posodo za smeti. Če jih ne zavijemo, se v poletnem času nabirajo na njih nadležni roji muh. — Za pomivanje in splakovanje uporabljamo vročo vodo. Posoda se lepo umije, če v vodo vlijemo nekoliko bise ali podobnega sredstva. Za aluminijasto, leseno in stekleno posodo ter pribor ni priporočljiva soda, čeprav jo nekatere gospodinje rade uporabljajo. Za čiščenje in pomivanje kuhinjske posode ter pribora imamo danes na razpolago razna sredstva, ki jih dobimo v vsaki trgovini. V posodo, ki se ji je na dnu zelo sprijela jed, denimo malo vode in soli in pustimo, da nekaj časa vre, potem se jed rada odloči od dna.

Smotno delo med kuhanjem prihrani gospodinji čas in nepotrebne prijeme. Marsikatero posodo lahko takoj po uporabi splakne z mrzlo vodo in jo dene, kamor spada; večkrat zadostuje, da nož samo obriše in ga že lahko uporabi za kaj drugega, namesto da vsakokrat vzame drug nož iz predalnika. Pripravno je, če imamo med kuhanjem na štedilniku lonec z vročo vodo. Vanj devljemo žlico, vilice ali kuhalnico, ki jo potrebujemo za mešanje in pokesanje ali za obračanje jedi. To je prikladnejše, kot da polagamo-kuhalnico čez lonec ali sklado ali da se celo kuha v jedi. Že med kuhanjem zalijemo umazane lonce in sklade z mrzlo vodo, da se zmečkajo ostanke jedi. Pred pomivanjem odlijemo umazano vodo z ostanke jedi v čeber, v škafo ali pa v stranišče. Mastno posodo in pribor obrišemo s časopisnim papirjem, preden jih začnemo pomivati.

Ureditve kuhinje same gospodinji najbolj olajša njeno delo. Sodobna kuhinja ima kar najbolj pripravno razvrstitev štedilnika, pomivalne školjke, omar s posodami in mizice za pripravljane jedi. Ni vseeno, ali je ta mizica ali miza visoka ali nizka; njena višina naj bo prilagojena tako, da gospodinja more sedeti pri njej. Koliko dela v kuhinji se lahko opravi sede in koliko truda in moči si gospodinja lahko s tem prihrani. Tudi ni vseeno, kako visoka je pomivalna školjka. Če je prenizka in se moraš držati nad njo sključeno, kaj hitro začutiš bolečine v hrbtu in v bokih. Čim udobnejša je telesna drža, tem manj utrudljivo je delo.

Tudi ni vseeno, v kakšnem vrstnem redu pomivamo: najprej kozarce, nemasten pribor in porcelansko posodo. Če je treba, dolijemo še

vroče vode in pomijemo ostalo posodo, čisto nazadnje kuhinjsko posodo, v kateri so se kuhale jedi. Če je posoda izplaknjena s toplo vodo, se rada sama posuši. Za brisanje posode so najboljše platnene brisalke: eno imamo za steklo in porcelan, drugo za lonce. Strojev za pomivanje posode pri nas še ne izdelujejo, so pa zelo praktični: vanj naložiš posodo, krožnike, skodelice, jedilni pribor, zapreš vrata, pritisneš na gumb in vroči curki vode pomijejo posodo, jo splaknejo in stroj jo sam tudi posuši. Tak stroj si vsaj v sanjah želi imeti vsaka gospodinja.

Se nekaj besed o **snažilnih pripravah**. Kadar kupujemo metle, omela in podobno, glejmo, da bo dolžina ročaja ustrezala lastni višini telesa, da ne bomo brez potrebe držale v rokah večjo težo, kot je treba. Najboljša so omela s konjsko žimo, čeprav so omela iz najlona morda trpežnejša. Manj trpežne so sirkove metle. Metle in omela naj bodo zmerom obešena na svojem mestu. Ko jih ne rabimo, jim iztepemo prah, vsakih pet ali šest tednov jih pa operemo v lahmem milnem lugu, jih dobro izperemo pod curkom vode in obesimo, da se posuše. Prav tako čistimo tudi krtače. Dobro je, če milnemu lugu dodamo nekoliko kapljic salmiaka. Oprane krtače postavimo tako, da se voda ne odteka v leseni ročaj. Pazimo, da lepljenih in politiranih delov lesa ne zmočimo. Krtače lahko očistimo tudi v bencinu. Jelenjo ali srmino kožo (usnje) očistimo po vsaki uporabi tako, da jo operemo v mlačni milnici. Kožo dobro namilimo in pustimo nekaj časa v milnici, da ostane mehka. Tudi čopiče očistimo takoj po uporabi, ker sicer otrdijo. Namočimo jih v terpentinu ali v močni raztopini sode, a samo četine. Čopič, ki ga uporabljamo za lakiranje, operemo v terpentinovem olju in zatem izplaknemo v bencinu. Razne krpe in prašne cunje moramo večkrat oprati v lugu in jih dobro osušiti.

Beluši, masleno zelje, zgodnji grah in majska koleraba, zraven pa šop rabarbare so vesele novice na **zelenjavnem trgu** v začetku maja, ki je zraven tega dobro založen s špinačo, solato, rdečo redkvico in dišavno zelenjavo, da skoro s prezírom gremo mimo zelja, ohrovta in drugih zelenjav, ki smo jih kupovali v zimskem času. Prazni kozarci v kleti nas opozarjajo, da bo treba začeti misliti na vkuhanje in vlaganje. Sicer se še ne mudi tako, ker bo za to še čas v juniju. Konservirali bomo mladi grah, mlado korenje, beluše, rabarbaro, zeleno kosmuljo, jagode in češnje.

Pri mesarju dobimo v tem času, pa tudi že v aprilu meso jagenjčkov in kozličkov.

Maj je mesec obilnega cvetja: še cveto mačehe, spominčice, marjetice, na vrtnih gredah diše nageljni, se bohotijo dalije in gladiole — dovolj priložnosti, da drobec te majske lepote v naravi prinesemo tudi v stanovanje. Kako prijetno je sedeti za mizo v sobi ali kuhinji, na kateri je šopek cvetja.

Med majske posebnosti na jedilniku so prav gotovo **beluši**; vsebujejo mnogo zdravih soli, so lahko prebavljivi in zelo okusni.

Kot zdravilo so jih priporočali že stari Grki in Rimljani. Kuhati jih moramo seveda tako, da ohranijo čimveč zdravih snovi. Biti morajo mladi, ki jim stebila še ne lesene. Pripravimo jih takole: očiščene in oprane povežemo z belo nitjo in jih kuhamo v zavreli slani vodi. Kuhane odcedimo, stresemo na krožnik, jih potresemo z drobtinami ali z naribanim dobrim sirom in polijemo z raztopljenim maslom. Okusnj so tudi v solati: kuhane ohladimo in zabelimo z oljem in kisom ter potresemo z drobnjakom, ali pa jih pripravimo »à la vinaigrette«, to se pravi z marinado iz kisa, olja in čebule. Vodo, v kateri so se kuhali beluši, uporabljajo nekateri za razne omake.

Huzarski hlebčki: 14 dkg surovega masla 7 dkg vaniljinega sladkorja, 2 rumenjaka, 17 dkg moke. Vmešaj najprej maslo, da postane penasto, pridaj vaniljev sladkor, rumenjaka in moko. Iz testa napravi hlebčke, pravzaprav za dober oreh debele kroglice, jih pomoči v beljak, zatem v zmlete orehe, ali mandeljne, s kuhalnico ali s prstom vtisni vsakemu luknjico in jih pokladaj na pomazano pekačo. Ko so hlebčki pečeni, napolni vsakemu luknjico z okusno mezgo.

JUNIJ

Junij, šesti mesec v letu nam prinaša začetek poletja. To je mesec z najdaljšimi dnevi, s svetlimi nočmi, polnimi vonja po jasmninu in vrtnicah, po pokošeni travi in senu. Izkoristimo sončna jutra za zgodnje vstajanje, da nam ostane kakšna ura popoldne prosta za sprehod, za sončenje, za kopanje, vsaj ob nedeljah. Z junijem se začneja nov letni čas tudi v stanovanju; okna so večidel odprta, da se stanovanje zrači, presonči in ga temeljito očistimo prahu. Nepolitirano pohištvo večkrat obrišimo z nekoliko vlažno krpo. Ker sonce že zgodaj sije, pohitimo, da pospravimo stanovanje, preden začne močno pripekati. Da zavarujemo zavese, zapremo naoknice in spustimo žaluzije. Če okna in vrata zapremo, imamo v stanovanju prijetno, tudi v vročini znosno temperaturo.

Junij je mesec izletov, potovanj, prvi mesec počitnic za gospodinje v mestih in delovnih središčih, za kmečko gospodinjo pa čas najbolj naporenega dela ne le doma, ampak predvsem na travnikih pri spravilu sena, na polju, na vrtu, pri živini. Zato je čas njenega oddiha pomaknjen v zimske mesece, ki imajo prav tako svojo mikavnost. Nekaj dopusta na leto si mora privoščiti vsaka gospodinja, da se malo oddahne,

da spremeni okolje, da ni ona zmerom tista, ki streže, ampak da tudi kdo drug njo postreže. Na počitnice, na izlet ali na potovanje je treba že prej misliti in zapisovati, kaj vse je potrebno pripraviti za na pot. Kar svinčnik v roke, kadar se česa spominimo, napišimo na poseben listek, da ne bomo šele tik pred odhodom v naglici zmetali v kovček nekaj stvari, polovico potrebnega pa pozabili doma. Da bo naše počitniško veselje neskaljeno, zapustimo stanovanje tako, da se ne more ničesar zgoditi in da je ob vrnitvi vse v redu, postelje postlane, vse pospravljeno, samo prezračimo dobro in že spet stanujemo. Na nekaj stvari pred odhodom na počitnice le nikar ne pozabimo!

Obleko in perilo zavarujemo pred molji, in sicer tako, da v omare brizgnemo posebno tekočino proti moljem ali pustimo v njih odprte škatle ditudija ali kakšnega drugega sredstva proti moljem. Tudi oblažinjeno pohištvo tako zavarujemo pred molji in ga pokrijemo s časopisnim papirjem. Preproge iztepemo ali sesamo, podnje natresemo (kar na časopisni papir) diti ali vbrizgamo tekočino. Okna zapremo, zaves odmaknemo in spustimo žaluzije oziroma zapremo naoknice. Ugasnemo plin, zapremo vodovod, pogasimo ogenj in luči, oddamo cvetje v oskrbo, pri sosedih ali prijateljih pustimo rezervne ključke. Ko se vrnemo s počitnic, ne bomo prvi dan začele s temeljitim čiščenjem, ampak počasi, sicer že naslednji dan ne bomo vedele, da smo bile kje na oddihu.

Pred odhodom na izlet, na počitnice, na potovanje je treba še pomisliti na marsikaj. Tem več bomo imeli od izleta, potovanja in počitnic, če bomo na vse to tudi »duhovno«
nekoliko pripravljene. Vedeti moramo, kam gremo; potreben je dober zemljevid krajev, tudi zgodovinske in kulturne spomenike krajev spoznajmo iz knjig, revij in turističnih priročnikov. Kakšni ljudje tam živijo, kakšno gospodarstvo imajo, kakšne druge posebnosti. To je za mestne ljudi! bi kdo ugovarjal. Ne, danes spada to k splošni izobrazbi. Tudi sicer vzemimo za na pot na počitnice kakšno knjigo za razvedrilo. Nekateri si pišejo dnevnik, drugi vzemo s sabo risalni blok in si napravijo risbe in skice, ki so jim lep spomin na izlet, potovanje, počitnice. Če le imamo, ne bomo pozabili vzeti s sabo fotografski aparat, daljnogled, igralne karte, orglice, predvsem pa majhno ročno lekarno z najpotrebnejšimi zdravili, če se nas loti glavobol (prašek), če se ranimo (povoj), jod, mazilo za rane). Tudi na najnujnejši šivalni pribor ne pozabimo: sukanec, šivanke, škarje.

Tako hite meseci, da do konca leta skoro ne bomo pri kraju z opisi vseh najvažnejših gospodinjskih del. Poglejmo, kako je z našim pranjem! Pranje je eno najtežjih del vsake gospodinje. Razvoj kemije in tehnike je to delo že zelo olajšal: z dobrimi kemičnimi pripomočki predvsem pa z električnim pralnim strojem. Pranje perila je danes spričo tako različnih tkanin, ki so nam na razpolago, včasih že tako zamotano, da imajo nekatere vrste perila, ki ga kupimo, priložne listek, kako ga je treba

prati. Včasih so ljudje poznali samo platno, volno in naravno svilo, danes pa imamo celo vrsto sintetičnih ali umetnih vlaken, kot so najlon, perlon, dralon, orlon itd. Lastnosti posameznih vrst blaga gospodinja že mora poznati, zato jih na tem mestu ne bomo naštevali, ampak bomo opozorili na osnovni postopek pri pranju. Pred pranjem perilo razporedimo v belo perilo (iz trdnega tkanega platnenega ali bombažastega blaga), v pisano perilo, ki je največkrat iz stanične volne ali umetne svile, v fino perilo, ki je rahlo tkano iz volne, naravne in umetne svile ali sintetičnih vlaken, in v perilo, iz katerega so navadno delovne obleke in podobno. Kljub kemičnim pripomočkom, ki zmečajo vodo, da se od perila prej odloči umazanija, kljub pralnemu stroju, ki opravi težaven del pranja, je dober uspeh pri pranju še zmerom odvisen od gospodinje oziroma perice. Najvažnejše pri pranju je čista, mehka voda. Mehka voda je deževnica. Mora pa biti čista in pritekati po čistem žlebu. To je pa mogoče le v redkih primerih. Deževnica, ki teče po žlebu, gredeč pobere nesnago, pa tudi delce železa ali druge kovine, ki puščajo na perilu rjaste madeže. Voda iz naših vodovodov pa že tako in tako vsebuje dosti apnenca, ki ga moramo izločiti s pralnimi praški. Danes je pralnih sredstev dovolj na razpolago za vse vrste perila in so jim dodana večinoma tudi navodila, kako naj jih uporabljamo. Za pranje samo nekaj splošnih, osnovnih navodil: belo in barvasto perilo namočimo vsako zase. Škrobljeno perilo je treba dlje namakati. Peremo samo v čisti vodi, zato jo večkrat menjajmo. Uporabljajmo samo priznano dobra pralna sredstva in se pri tem ravnajmo po navodilu. Preveč pralnih sredstev škoduje perilu. Nikoli ne mešajmo izdelkov dveh različnih tovarn. Pralno sredstvo se mora v vodi raztopiti. Zelo umazana mesta, kot so na primer ovratniki in manšete pri srajcah, namočimo v milnico in jih zmencamo že pred pranjem. Prehrano mencanje, krtačenje in ovijanje perilu škoduje. Pralnih sredstev nikoli ne vsipajmo naravnost na perilo, ker utegnejo nastati na njem tanke luknjice. Najbolje je, če perilo namočimo čez noč, a ne v vroči, ampak v mlačni vodi. Natanko preberimo navodilo o uporabi pralnega sredstva, preden perilo namočimo v njem. Perilo mora plavati v vodi in ne sme biti stisnjeno, marveč naj plava v lugu. Dobro preprano in izplaknjeno perilo kuhamo v lugu največ do 15 minut, ga med kuhanjem večkrat premešamo (v pralnem stroju je potek tega dela mehaničen), kuhano pustimo v posodi, da se ohladi. Ne smemo pa naliti nanj mrzle vode, da bi se hitreje ohladilo. Tako perilo porumeni in je videti, da je zaprano. Skuhano perilo izperemo iz luga, ga večkrat izplaknemo v čisti vodi in ožmemo. Blagor gospodinji, ki jo tega težkega dela razbremeni pralni stroj. Sušenje: sonce in zrak najlepše posuši perilo, mu dasta prijeten vonj in svežino. Preden perilo obesimo na vrv, jo dobro obrišimo z vlažno krpo; obesimo ga tako, da se ne razvleče ali razvesi. Obesamo ga tako, da je narobna

stran navzven. Če je perilo predolgo navlaženo, začne plesneti, če nam pozimi zmrzne, ga ne smemo s silo snemati, da se ne raztrga. (Ako se bojimo, da bi nam zmrznilo, dodamo zadnji vodi nekoliko soli.) Ko perilo pobiramo, ga sproti zlagajmo tako, da je lepo zganjeno, kar nam olajša likanje.

Pisano ali barvasto perilo (iz stanične volne ali umetne svile) namočimo za malo časa v hladni vodi, ga nato lahko ožmemo in zatem rahlo mencamo v mlačni milnici ali lugu iz finega pralnega sredstva. Takega perila ne smemo drgniti in krtačiti! Potem ga spet speremo, lahko ožmemo in denemo med frotirke, da tako nalahno iztisnemo iz njega vodo. Pisanega perila ne sušimo na soncu, da ne zbledi in tudi pri vroči peči ne.

Prednost najlonskega in perlonskega perila je v tem, da ga ni treba likati; najbolje je, da ga vsak dan sproti speremo: v mlačno vodo denemo pralno sredstvo, perilo lahko zmencamo, in ožmemo, nato v mlačni vodi speremo, ožmemo in zavijemo v brisačo. Kose perila malce nategnemo v njihove pravilne oblike in na obešalniku se čez noč lepo razvise in osuše.

Volnenih stvari nikoli ne namakamo. V mlačni milnici jih dobro zmencamo (ne drgnemo), stisnemo (ne ožmemo!) in potem spet v mlačni vodi, ki smo ji dodali nekoliko kisa, speremo, nato pa dobro iztisnemo med brisačo. Volnene stvari razprostremo na kakšno neravno rjuho ali spalno srajco, jih naravnamo na njihovo pravo obliko, nato pa posušimo na zraku ali soncu. Še nekaj splošnih nasvetov: vsako okvaro je treba popraviti pred pranjem. Umazanega perila nikoli ne hranimo stlačenega, da ne nastanejo lise in madeži. Po namakanju moramo vsako perilo temeljito sprati, da odstranimo iz njega ostanke mila. Kose perila, ki že dolgo niso bili v rabi, moramo vsako leto vsaj enkrat preprati v dobrem pralnem sredstvu, ker zlasti platneno perilo rado porumeni. V omari zloženo perilo postane na robovih nekoliko umazano, če je preležano. Zato je treba večkrat spremeniti lego robnih gub. Če denemo v omaro vlažno perilo, začne plesneti, Plesnive madeže odstranimo, če jih namočimo in zmencamo v kislem mleku in sušimo na zraku. Zaprano perilo najljepše obelimo na soncu.

Pranje je res tako naporno in zamudno delo, da tisti dan gospodinja kar ne utegne dosti misliti na kuho. A tudi to mora biti v redu opravljeno, da družina ni v ničemer prikrajšana.

V juniju res ne moremo biti več v zadregi za kakršnokoli **zelenjavo**. Vsega je dovolj: temnozeleni špinaci, maslenorumenih belušev, svetlordečega korenja, sladkega graha, kodrastega ohrovt, mladih kolerabic, cvetače, zgodnjih kumar, paradižnikov, rdeče in bele redkvice, solate in zgodnjega krompirja. Kakšna izbira! Zraven tega pa mladih začimnih zelišč, ki imajo zdaj najbolj svež duh: koper, krebuljica, maja-

ron, timijan, kamilice, poprova meta, rožmarin, žajbelj, predvsem pa veliko peteršilja, drobnjaka in pehtrana. Potem jagode in češnje, rabarbara in zelena kosmulje. Tudi rib' je dosti in raznega mesa.

Pehtranov štrukelj lahko kuhamo ali pečemo. Kuhanega pripravi takole: napravi vlečeno testo iz $\frac{1}{2}$ l moke, jajca, koščka presnega masla in osminke litra mlačne vode; testo razvleci, obreži, namaži z nadevom, rahlo zvij, zavij v prtič, preveži z vrstico in kuhaj pol ure v slamenem kropu. Za nadev vzemi $\frac{1}{4}$ l smetane, 2 rumenjaka, sneg 2 beljakov in drobno zrezanega pehtrana. Kuhan štrukelj razreži ter zabeli s presnim maslom. Pečen pehtranov štrukelj: napravi vlečeno testo iz $\frac{1}{2}$ l moke, koščka presnega masla, malo soli in mlačne vode. Nato vmešaj 2 rumenjaka, 2 žlici sladkorja, $\frac{1}{4}$ l smetane, primešaj sneg 2 beljakov in 2 do 3 šopke opranega in drobno zrezanega pehtrana. S tem namaži raztegnjeno testo, rahlo zvij, namaži z jajcem in peci tričetrt ure. Nadevu lahko dodaš nekaj žlic rozin.

Sadje v rumu: za mrzle zimske mesece si lahko že zdaj pripravimo in shranimo dragoceno »zbirko« poletnih sadežev in njihovih vonjev. Za to je najprimernejša lončena ali kamena posoda, če te ni, vzamemo velik steklen kozarec. Čim več sadja hočemo pripraviti, tem večji kozarec moramo vzeti ali pa več manjših kozarcev. Za 4 kg različnega sadja je treba vzeti najmanj 1 liter ruma. Najbolje je, če vzamemo 5 litrski kozarec s širokim vratom in zlijemo vanj 1 liter ruma in potem vanj vlagamo med letom zremo, zdravo, pecljev očiščeno sadje z enako količino sladkorne sipe. Sadje dodajamo, kakor ga pač dobimo, oziroma kakor pač zori: češnje, jagode, maline, borovnice, marelice, breskve, češplje, višnje, ringloji in grozdje. Kolikor sadja, toliko sladkorja! Kozarec imej pokrit s pergamentnim papirjem in zavezan ter zmerom na hladnem. Rum mora sadje pokrivati, če ga je premalo, dolij. Do zime je sadje pozorjeno, dobrega okusa in včasih osvežujoče poživilo. Sadje v rumu pripravljajo nekateri tako, drugi drugače; nekateri vlagajo samo koščičasto sadje, drugi dodajajo tudi jagode, tretji spet pečkasto sadje. Paziti moramo, da so jagode lepo zrele in sladke, češplje in štrbonclje razpolovimo in jim vzamemo koščice, breskve olupimo, razrežemo na štiri dele in jim vzamemo koščice, marelice razpolovimo in jim odvzamemo koščice, ne smejo pa biti moknate; hruške naj bodo res najplemenitejše sorte. Vloženega sadja ne pokušajmo, ampak potrpežljivo čakajmo, da pozori, o božiču se nam bo pa prileglo z vsemi vonjavami in okusi.

Mezga iz rabarbare: 1 kg prav mladih odganjkov razreži na majhne kosce, operi, zmešaj z 1 kg sladkorja in postavi v lončeni posodi na hladno, kjer naj stoji 3 dni. Tako nastane dosti soka. Četrty dan kuhaj vse to na hudem ognju kakih 30 do 40 minut in napolni kozarec, ko je še vroče. Mezga je zdrav namaz namesto medu.

JULIJ

Julij je najbolj vroč poletni mesec, s »pasjimi dnevi«, ki se začno 24. julija, ko se prikaže na jutranjem nebu »pasja zvezda« Sirius. To je mesec počitnic in potovanj, oddiha, pa tudi trdega dela. Pri vsem tem ne pozabimo, da je za nami polovico leta in je julij prvi mesec druge polovice leta, ko je najprimernejši čas, da napravimo obračun za pol leta nazaj in načrt za pol leta naprej. Vročina je in človek bi najraje malo lenaril, toda prav zdaj je tisti čas, ko je treba najbolj misliti na — mrzle mesece. Julij je čas vlaganja in vkuhavanja, čas, ko se je treba preskrbeti s kurjavo za zimo, ko je že zdaj treba misliti na obleko, perilo, čevlje, na šolo, ne pa še le konec avgusta ali v začetku septembra. Poglejmo napotke za mesec januar, prav koristni nam bodo v vsakem pogledu pri »planiranju« za drugo polletje.

V juniju je bilo, navedenih nekaj napotkov za pranje, zdaj se pa pogovorimo nekoliko o likanju. Ne le dan pranja, tudi dan likanja je za vsako gospodinjno naporen. Težo takega dneva si lahko olajšamo, če kar največ dela opravimo sede. Likalna deska ali miza naj bo primerno velika, pokrita s tanko ojejo ali s flanelo, čez njo pa razgrnemo likalni prt ali rjuho. Redka so danes gospodinjstva, kjer še uporabljajo likalnik na oglje. Lahko bi rekli, da si je od vseh električnih aparatov likalnik najbolj široko utrl pot v naša gospodinjstva. Današnji električni likalniki se avtomatično grejejo, imajo regulacijo, ki avtomatično vzdržuje temperaturo približno na nastavljeni višini. Kakršna je vrsta blaga, ki ga likamo, tako nastavimo tudi temperaturo. Moderni likalniki imajo tudi poseben rezervoarček za vodo za navlaženje tkanine. Če likamo s takim likalnikom, navlažitev pred likanjem ni potrebna. Važno je, da je perilo pravilno navlaženo. Če je perilo suho, je treba kar močno pritisirati, da zlikamo gube, če pa je preveč navlaženo, je pa treba perilo dlje likati. Imejmo pri roki posodico z vodo, da presuho perilo po potrebi nekoliko navlažimo.

Perilo likamo po niti. Z desnico premikamo likalnik, z levico nategujemo in naravnavamo perilo. Vezene likamo po narobni strani. Razumljivo je, da imamo perilo že pred likanjem razvrščeno: posteljno perilo zase, srajce zase, bluze zase itd. Rjuhe zganemo na dva ali na štiri dele in jih nato zlikamo. Brisače, robce, kuhinjske brisače itd. likamo na pravi strani. Najteže je likati moške srajce in ženske bluze. Pri moški srajci zlikamo najprej po narobni strani zapestnike, zatem rokava, obramek, zadnjik, zatem prednik in ovrtnik. Prsni del sraj-

ce likamo od sredine navzven. Srajca je lepo zlikana, če nima gub. Zlikano srajco zložimo tako, da jo obrnemo s prednikom navzdol, preganemo najprej eno stran do roba prsi, nato drugo stran, zavijamo spodnji del srajce za kakšnih 10 do 15 cm navzgor, jo zložimo na pol, jo obrnemo na lice in še enkrat nalahno zlikamo prsi. Perilo zlagamo po likanju po velikosti in vrsti, počakamo, da se dobro osuši in ga šele potem zložimo v omaro, vsako na svoj prostor. Ne pozabimo še pred likanjem popraviti, kar je potrebno, prišiti gumbe, zakrpati luknje, zašiti razparane šive in podobno. Če se nam perilo med likanjem nekoliko osmodi, moramo madež takoj izmiti z mrzlo vodo in ga obesiti na sonce, da se obeli.

Posebej bi bilo treba spregovoriti o krpanju posteljnega in životnega perila, o šivanju gumbnic in gumbov, o krpanju in zamenjavi ovratnikov in zapestnikov, o krpanju manjših in večjih lukenj v hlačah, o šivanju robov pri spodnji obleki, o krpanju nogavic, če jih danes sploh še kdo sam krpa, ko je toliko delavnic za pobiranje zank. Krpajmo pred pranjem, da se perilo med pranjem še bolj ne raztrga. Krpamo tako, da napravimo gosto mrežo preko raztrganega dela, večje luknje pa zakrpamo z višito krpo. Če hočemo zakrpati barvno volneno obleko, izpulimo iz istega blaga nit ustreznih barve in z njo zašijemo.

Vsaka gospodinja ima vsaj skromen šivalni pribor z velikimi in malimi jeklenimi in ponikljanimi škarjami, da ne rjavijo, črn in bel sukanec, svilo raznih barv, centimeter, ravnilo, bučike, šivanke, gumbe za srajce, bluze, moške hlače, predvsem pa krpe, ki nam ostanejo od oblek, srajc, perila in podobno. Veliko je vreden šivalni stroj, če ga imamo. Z njim ne le hitro zašijemo in zakrpamo in si tako prihranimo dosti dragocenega časa, ampak se spretna gospodinja tudi sama navadi krojenja, urezavanja in šivanja, s čimer lahko veliko prihrani sebi in družini.

Rdeči paradižniki, temnomodre borovnice, zelena paprika — pisano bogastvo barv in sadežev vseh vrst. Koliko je samo zelenjave v tem času: špinača, cvetača, zelje, ohrovt, korenje, koleraba, grah, stročji fižol, kumare in kumarice, bučke, artičoke, paradižniki, paprika, solata vseh vrst, prve gobe. Kakšna izbira jedilnikov! Najlepše na julijskem trgu je pa sadje: borovnice, jagode, sladke in sočne češnje, marelice in breskve, kosmulje, maline. Proti koncu meseca tudi zgodnja jabolka in hruške. Ali mislimo na **konserviranje zelenjave in sadja?** Konserviramo še grah, fižol v stročju, paradižnike (paradižnikova mezza), borovnice, maline (borovničev in malinov sok!), ribez, marelice, kosmulje, breskve, višnje. Zdaj lahko zelo izpopolnimo izbiro sadja, ki ga namakamo v ru-mu za zimske mesece.

Paradižnikova solata. Nareži redkve in lepih paradižnikov, oboje prav na tanko, posoli in zmešaj. Naj postoji pol ure. Postavi na mizo k rženemu kruhu, pa je okusna večerja.

Paradižnik z ohrovtom. Razreži lepo glavo ohrovta na tanko in jo pari v slani vodi tako dolgo, da izhlapi voda. Nato vmešaj poparjene in skozi sito pretlačene paradižnike, žlico moke, nekoliko kisle smetane ali mleka, posoli, prekuhaj še nekoliko in postavi na mizo s krompirjem.

Kavna krema. 10 dkg sladkorja rjavo zrumeni, vlij vanj $\frac{1}{4}$ l mleka, da zavre. Deni v lonec 2 rumenjaka, 2 žlici močne črne kuhane kave, 2 žlici moke, $\frac{1}{4}$ l mleka in vse to dobro žvrkljaj. Zlij oboje v lonec in na vročem štedilniku žvrkljaj dalje, da se zgosti, vendar pazi, da se ne prismođi. Ko je hladno, lahko dodaš sneg 1 ali 2 beljakov. Deni v kozarce in postavi na hladno. Ko postaviš na mizo, deni vrh kozarcev sladko smetano, stepeno z vaniljinim sladkorjem.

Breskova bovla. $\frac{3}{4}$ kg na četrtine zrezanih in olupljenih breskev, 25 dkg sladkorja v prahu, 1 l belega vina, $\frac{1}{4}$ l slatine ali majhna steklenica sekta. V skledo polagamo plast breskev in plast sladkorja in pustimo to pol ure. Potem dolijemo vino, slatino ali sekt, pokrijemo in spet pustimo, da 1 uro stoji. Ponudimo v širokih kozarcih. Namesto breskev lahko vzamemo tudi pol kilograma borovnic in namesto vina lahko uporabimo grozdni ali jabolčni sok, namesto slatine pa sodavico.

Zdaj je čas in priložnost, da se naužijemo sadja: presnega, kuhanega, kot sadne kreme, kot sladke solate, v narastkih, pečenjakih, v sadnih tortah, povalnica, poticah, cmokih, štrukljih itd. Vsak dan v drugi obliki lahko postrežemo s sadjem, možnosti je na pretek in spretna gospodinja jih bo znala poiskati v vsaki dobri kuharski knjigi in jih izkoristiti v veliko zadovoljstvo vseh, ki lačni sedejo za mizo h kosilu ali k večerji. Treba je le nekoliko več iznajdljivosti — brez te pa ni nobena dobra in skrbna gospodinja.

AVGUST

Ni še konec pasjih dni, še pripeka sonce, vendar v naravi že opazimo prve znanivce zime. Kukavice in štorclje se v avgustu že selijo, tudi kobilar in srakoper se pripravljata na zgodnjo selitev. Gospodinja se za te spremembe v naravi malo menijo, utegnejo jim pa biti opozorilo: treba je pripraviti kleti za zimo, jih očistiti, prebeliti, treba je misliti na kurjavo, če se še

nismo z njo založili. Prihodnji mesec se začno šole in bo dosti izdatkov za knjige in podobno.

Ceprav je v poletnih mesecih tako rekoč vsega dosti na trgu, je gospodinja v skrbeh, kako ohraniti v tem času živila. Kadar je huda vročina, je nevarnost, da meso že na poti od mesarja do doma dobi slab duh. Včasih je res težko ohraniti živila sveža od sobote na nedeljo. Najidealnejši za to je električni hladilnik, rekli bi lahko, da je med vsemi modernimi kuhinjskimi pripomočki najbolj pomemben. V hladilniku ostanejo živila sveža, hladilnik prihrani gospodinj mnogo potov, ker lahko tudi v toplem letnem času nakupi večjo količino občutljivih živil in jih hrani v hladilniku kar v kuhinji, pa ji zato ni treba tolikokrat v trgovino, na trg, k mesarju. V vročem poletju se nam včasih prileže osvežujoča hladina pijača, sladoled, hladna jed (solate, kompoti in podobno) — vse to nam omogoči hladilnik. Hladilnik je idealna naprava za pridne gospodinja, za lene je pa potuha. Hladilnik je zato, da nam ohrani živila sveža le za krajšo dobo, ne pa za to, da ga zatlačimo z živili za cel teden ali še dlje. Še tako idealen, ekonomičen in praktičen pripomoček v gospodinjstvu je treba pametno uporabljati — tudi hladilnik.

Kjer nimajo hladilnikov, zlasti na deželi, je v poletnem času veliko vredna suha in hladna klet ali druga shramba. Kjer tudi te ni, si je treba znati pomagati kako drugače, tako na primer, da v najtmenjšem in najhladnejšem prostoru v kuhinji denemo na tla kamnito ploščo, nanjo pa postavimo posodo z mesom ali s kakim drugim žvilom. Nekaj nasvetov ne bo odveč.

Kruh hranimo v hladni in zračni shrambi, pa se ni bati, da bi nam splesnil ali zadahnil. Da se poleti kruh ne skvari, mu pridenemo, ko ga gnetemo, mrzlega kisa (za 3 kg težak hlebec pol kozarca).

Meso: ali ga zavijemo v krpo, namočeno s kisom ali pa ga še tisti dan, ko ga kupimo, od vseh strani na hitro opečemo ali skuhamo. Nekateri ohranijo meso sveže tudi tako, da v glinast lonec položijo na dno koprive, nanje nalože meso in na meso zopet koprive, pokrit lonec hranijo na hladnem. Meso se dobro ohrani tudi, če svežega vložimo v kisló, posneto mleko.

Če opazimo, da se klobase, salame ali suho meso začno kvariti, jih umijemo z mrzlo čisto vodo, jih dobro zbršimo in takoj uporabimo. Plesnivega suhega mesa ne smemo nikoli umivati z vodo. Z mesa odrgnemo plesen s suho krpo ali krtačo, ga spet zbršimo s čisto krpo ali pa ga temeljito odrgnemo s soljo. Poleti imejmo suhe mesnine v gosto zamreženih shrambah, da so zavarovane pred škodljivci, zlasti pred mesarsko muho.

Mleko zvečer zagrejemo, da zavre, nato pa postavimo v posodo z mrzlo vodo. Z zavretjem so uničene bakterije in mleko se tako čez noč ne skisa.

Maslo denemo v lončeno posodo, ki smo jo najprej dobro umili z vročo, potem pa še splaknili z mrzlo vodo. Posodo z maslom postavimo

v mrzlo vodo, ki jo večkrat premenjamo. Ali pa maslo v lončeni posodi stlačimo z mokro kuhalično, da je gosto in ne ostajajo vmes zračni prostori. Zgoraj maslo gladko zravnamo in ga zalijemo s slano vodo.

Margarine in masti ne smemo nikoli puščati v papirju. Denemo ju v lončeno posodo, katero postavimo na hladna, kamnita tla.

Solato in zelenjavo dobro zavijemo v časopisni papir in denemo na kamnita tla. Ali pa ju zavijemo v vlažno krpo, ki jo od časa do časa na novo navlažimo.

Nobene jedi, ne mesa ne masla ne sira ne gotovih jedi ne puščajmo v papirju, kadar jih hranimo na hladnem. Kuhane jedi pustimo odkrite, da se ohladi, začinjmo jih pa šele naslednji dan pred uporabo. Ko se ohladijo, jih postavimo v posodo s hladno vodo.

Novo barve, nove vonje novih sadežev nam prinašata **sadni in zelenjavni trg** v avgustu. Vsega je dosti od raznih vrst solat, zelja in špinacije do graha in fižola v stročju; zlasti dosti je kumar in kumaric za vlaganje, gob, paradižnikov in paprik, jušne zelenjave, kolerabic, redkvic, krompirja in čebule. Čeprav je avgust mesec, ko sadje začne šele prav zoreti in dobiti svojo pravo barvo zrelosti, nam trg nudi lepo izbiri sladkih buč in melon, zlato rumenih hrušk in zgodnjega grozdja — sami sladki obeti jesenskih sadežev, s katerimi bo trg založen tja do konca oktobra. Prve dni avgusta dobimo včasih še pozne češnje, zdaj je dovolj marelic in breskev, sliv in češpelj, malin in v drugi polovici meseca lepo rdečih brusnic.

Naši pridni ribiči skrbno, da ne manjka rib, pa tudi za razne vrste mesa in celo divjačine ob tem času ni zadrege.

Prav velika izbira zelenjave in sadja daje gospodinjstvom možnost, da večkrat preseneti družino z okusno pripravljenimi prikuhami, s solatami, s sadnimi kupami, kompoti in sadnimi sladnicami. Na tem omejenem prostoru ni mogoče navajati kopice receptov za prijetno spremembo naših jedilnikov, gospodinja se mora sama znajti in jih poiskati. Sicer glede sadja velja tole: uživajmo čimveč presnega sadja; za dopoldansko ali popoldansko malico h kosu kruha, po kosilu in večerji. Vsakokrat se nam prileže, nas osveži s svojim sokom, nam teši žejo in krepi telo z vitamini in rudninskimi snovmi, redno uživanje sadja nam pa najbolje ureja prebavo in pomirja utrujeno in izčrpano živčevje. Kako osvežujoča je škodelica zgodnih ali vrtnih jagod, borovnic, ribeza, češenj! Na koliko načinov lahko pripravimo sadje in ga postavimo na mizo ne le surovo, ampak tudi kuhano, dušeno ali pečeno v drugih jedeh, v cmokih, z rižem, s kašo, v ometlah, v kompotu strjenkah in sadnih solatah. Kako zdrav je na primer švicarski zajtrk, ki je sestavljen iz sadja in ovsenih kosmičev. Koliko možnosti, da se zdaj preskrbimo z raznimi mezzami za zimske in spomladanske mesece, ko ne bo sadja ali pa bo predrago. Borovnice, ribez ali maline, iz katerih smo pripravili sadne sokove, lahko upo-

rabimo in prekuhamo v okusno mezgo. Kako se prileže k zajtrku breskova, kutinova, marelična in jabolčna mezga; dalje lahko pripravimo za zimo brusnice same ali skupaj z jabolki, češplje kot mezgo in namočene v rumu, marelice s sladkorjem, jagodovo, malinovo, hruškovo, šipkovo mezgo itd.

Ribezova strjenka: zrele ribezove jagode stisnemo, zalijemo z vodo in kuhamo (na 5 kg jagod $\frac{1}{2}$ l vode). Kuhaj počasi približno $\frac{3}{4}$ ure. Mezgo deni na prtič, pogrnjen nad posodo s širokim dnom. Pusti, da se počasi preceja. Tako precejni sok pretehtaj in mu daj enako količino sladkorja (na 1 kg soka 1 kg sladkorja), pridno mešaj, da se sladkor raztopi in nato spet kuhaj. Peno, ki medtem nastane, sproti odstranuj, da ostane sok čist. Paziti je treba, da ne kuhaš ne preveč ne premalo. Med kuhanjem moraš večkrat preizkusiti, če se sok že spreminja v strjenko. Vzemi na konico žlice soka in ga kani na hladen krožnik. Kakor hitro se sok na krožniku strdi, je znamenje, da je delo opravljeno. Na mokrem prtiču so že pripravljene čisti kozarci, ki jih takoj napolnimo še z vročo strjenko. Ko se ohladi, potresemo po vrhu nekoliko salicila, napnemo čezenj moker celofan in kozarec zavežemo.

Češpljeva mezga z bezgom. Koliko bezga propade vsako leto na grmovih ne da bi se kdo drug zmenil zanj kakor kakšen vrabec škorec ali izbirčen kos. In kaj vse lahko pripravimo iz bezgovih jagod! Posušene jagode so skupaj z lipovim cvetjem imeniten zdravilni čaj. Bezgovec ali terjak je iz bezgovih jagod kuhan sok — pozimi odlična pijača proti prehladu. Za mezgo vzemi 2 dela češpelj in 1 del bezgovih jagod, kuhaj 15 minut, zatem pretlači skozi cedilo in to kuhaj, da se zgosti. Na 500 g soka deni 300 g sladkorja. Še vročo mezgo deni v kozarce.

Kompite vkuhavamo s sladkorjem. Koščičastemu sadju odvezamo koščice. Prekuhani sladki vodi odvezamo pene in potem vse skupaj kuhamo pet do deset minut in kompite že lahko denemo v kozarec. Vrhno plast pokrijemo s pergamentom, ki smo ga napojili v rumu, napnemo celofan in zavežemo. Za 1 kg češenj vzamemo 500 g sladkorja in $\frac{1}{4}$ l vode, za 1 kg sliv ali češpelj 250 g sladkorja in $\frac{1}{16}$ l vode, za brusnice pa 500 g sladkorja in $\frac{1}{8}$ l vode.

Sadne sokove pripravljamo po preizkušenih navodilih naših mater in seveda tako, da ohranijo svoje značilne vonje in predvsem vitamine. Velike vrednosti je lonec za pridobivanje sadnega soka ali sokovnik. Sadje, ki ga predelavamo v sokove, mora biti zrelo, zdravo in čisto, pred drobljenjem skrbno oprano, prav tako steklenice, ki jih polnimo s sokovi, polnjene pa dobro zamašene in jih potem hranimo leže v suhem, čistem in hladnem prostoru.

Manj znan način priprave sadnih sokov je naslednji: zmečkanemu, stolčenemu ali zmletemu sadju dodamo limonine kisline, postavimo za 1 dan na hladno in medtem večkrat premešamo. Nato sadno kašo precedimo skozi platnen prtič — pustimo, da sok počasi odteka v po-

sodo. Sok potem stehamo, ga zmešamo z ustreznimi količinami sladkorja in kakor hitro se ta raztopi, sok pretočimo v čiste steklenice in jih dobro zamašimo. Na tak preprost način pripravimo jagodovec (na 1 kg jagod 8 g limonine kisline, $\frac{1}{3}$ l vode in na 1 kg soka 75 dkg sladkorja); malinovec (kakor jagodovec), češnjev sok (za 1 kg češnje vzamemo 4 g limonine kisline, nič vode, za 1 kg soka pa 75 dkg sladkorja).

Na kmetih je v tem času lepa priložnost za sušenje sadja.

Tako vidimo, se nam kar lepo polni klet za zimo in pomlad, in zaloga za hude čase. — Ne pozabimo na lonec z rumom in mu dodajmo štrboncljev, breskev, marelic in dobrih hrušk.

Kumarice v kislu. Za 3 litrski kozarec vzemimo 2 kg majhnih, svežih kumaric, jih dobro umij in vsako posebej obriši. Tako jih pusti kakšno uro, da so popolnoma suhe. V dno kozarca deni liste višnje ali trte, nekaj peres pehtrana, nekaj listov kopra ali janeža, na to naloži kumaric, kolikor mogoče na gosto eno zraven druge, zatem spet liste trte ali višnje, malo pehtrana in janeža, spet plast kumaric in ko je kozarec poln, zalij kumarice s tekočino: 1 l dobrega vinskega kisa skupaj z 1 l vode zavreš, dodaš 8 dkg soli, nekaj zrn celega popra in gorčice, v shlajeno 4 nožev konice salicila, dobro premešaš in vliješ na kumarice. Preden kozarec pokriješ, prilij 1 žlico olja. Kozarec zaveži s celofanom in ga hrani na temnem, hladnem prostoru. Tako pripravljene kumarice se obdržijo do poletja.

SEPTEMBER

September nam prinaša jesen in prve mrzle dneve. Se pred mrazom očistimo stanovanje, kakor smo to napravili spomladi. Predvsem je treba pregledati peči, jih očistiti in popraviti, dimnike pa dati omesti. Poglejmo, če je kakšna okvara na oknih ali če se vrata slabo zapirajo. Ko bo pritisnil mraz, bo prepozno misliti na to. Pred zimo si bomo morda tudi pohištvo v stanovanju kako drugače razporedili, da bomo v mrzlih dneh imeli prijetne tople koticke. Poletno obleko in perilo, ki ga ne bomo več uporabljali, osnažimo, operemo, zlikamo, pregledamo, če je treba kje kaj zakrpati ali drugače popraviti in spravimo v omare. Kopalne stvari operemo, očistimo, zavijemo v papir ali deneemo v škatle in shranimo, da nam niso v nepotje.

Ni bolj neprijetnega, kakor če družina natančno ve, kaj bo jedla danes za kosilo in večerjo, kaj jutri, kaj popjutrišnjem... Že v tem je napaka, ker je razpored naše dnevne hrane nepravilen. Samo ponekod na kmetih znajo pripraviti obilen zajtrk in zadostne malice, ker to zahteva naporno delo. Kar nezdrava je navada, da zjutraj pred odhodom na delo največkrat popijemo le skodelico kave, mleka ali čaja, prigriznemo košček kruha, pa je opravljeno do kosila. Pri kosilu ali pri večerji pa spet ne poznamo mere. Vidimo, da je **red v prehrani** velikega pomena za naše zdravje; red ne le v tem, da se pravilno hranimo, da količine hrane pravilno razdeljujemo na dnevne obroke, ampak da izbiramo tudi taka živila, ki ohranijo človeka duševno in telesno zdravega in svežega. Včasih je pri enakih izdatkih lahko hrana slaba ali pa dobra, včasih je njena kakovost odvisna od priprave. V naši vsakdanji prehrani še vedno premalo upoštevamo sadje, zlasti v družinah, kjer so otroci. Se tako varčna gospodinja si lahko privoščiti, da nastrga vsak dan otrokom malo korenja in ga potrese s sladkorjem. Otroke naj bi navadili, da bi za zajtrk imeli jed iz ovsenih kosmičev; čez noč jih pustimo v malo mrzli vodi, zjutraj jih skuhamo z mlekom in potresemo s sladkorjem. Zadnji obrok otrokom bi morali dajati eno do dve uri pred spanjem, ne pa tik preden gredo spat. Naši jedilniki so še zmerom preskromni z zelenjavno hrano, v kateri je največ vitaminov in rudninskih snovi, tako potrebnih za pravilno delovanje živčevja, za gradnjo kosti, zobovja, tkiva in krepitev krvi. Zlasti je priporočati, da zaužijemo presno sadje in zelenjavo pred glavnimi dnevnimi obroki. Navadimo otroke, naj še pred zajtrkom pojedjo jabolko, pred kosilom pa majhno skodelico kislega zelja, repe, nastrganega korenja, redkvice ali česa podobnega.

Jedilnike naj bi prilagodili letnim časom. Pozimi naj bi bila hrana bolj mastna in moknata, poleti pa naj bi bile na jedilniku bolj lahke jedi. Zlasti tedaj, ko ni dosti sadja, naj bi uživali čimveč presne zelenjave. Jedilnike moramo prilagajati tudi glede na to, kaj dobimo na trgu. Dragega zgodnjega sadja ne bomo kupovali, če ga bo nekaj tednov pozneje dovolj in dosti ceneje.

V naši vsakdanji prehrani še zmerom premalo upoštevamo **mleko**. Pol litra mleka ima prav toliko visokovrednih beljakovin kakor 10 dkg mesa in še enkrat toliko maščobe kot meso. Pa računajmo, koliko stane 1 liter mleka in 1 kg mesa! V mesu so mnogo dražje beljakovine kakor v mleku, to se pravi, da bomo dnevne obroke mleka zvišali na račun mesa, pri štiri ali šest članski družini pa bomo ob mesecu prihranili nekaj lepih tisočakov. Za gospodinjstvo velja: čim bolj bo spoznavala vrednost posameznih živil, tem gospodarnejše jih bo uporabljala. Mleko je dragoceno hranilo, vendar ga moramo pravilno uporabljati. Za mleko imejmo zmerom isto posodo. Mleko kuhajmo počasi, ker če ga kuhamo na preveč razbeljenem štedilniku, uničimo v njem mnogo hranil-

nih snovi. Ko ga prevremo, ga hitro ohladimo v porcelanasti ročki, ki jo postavimo v mrzlo vodo. Poleti hranimo mleko zmerom na hladnem.

Naše vsakdanje prehrane si ne moremo misliti brez jajc, ki vsebujejo dragocene hranilne snovi in snovi, ki so potrebne za gradnjo telesa. Z jajci izboljšujemo jedem okus in povečamo njihovo hranilno vrednost. Jajca pripravljamo zmerom počasi, ker se rada sesedeje pri temperaturi, ki je pod vreliščem vode, pa naj gre za mehko kuhana jajca, za jajčne jedi ali za posajena jajca. Več hranilnih snovi kot beljak ima rumenjaki. Uporabljamo pa zmerom sveža jajca. Preden damo jajce kuhat, ga dobro umijmo. Kuhano jajce (predolgo kuhano potemni, je težje prebavljivo in manj okusno) ohladimo v mrzli vodi, da ga lažje olupimo. Bolnikom in otrokom kuhamo jajca v mehko.

Če nam zdrkne nekoliko rumenjaka v beljak, ko jajce ubijemo, ga najlažje odstranimo z jajčno lupinico. Iz beljaka, v katerega je zdrknilo le malo rumenjaka, je težko narediti sneg. Kadar delamo sneg, dodajmo na vsak beljak žličico vode. Ščepec soli ali kaplja limoninega soka v beljak, pa se bo sneg lažje naredil.

Tudi zelenjava naj bo čim bolj sveža. Če hočemo, da bo ohranila kar največ vitaminov, jo moramo skrbno pripraviti. Listnato zelenjavo: špinačo, zelje, kolerabice dobro operemo, denemo v malo vrele vode in hitro kuhamo. Seveda zelenjavo sesekljamo oziroma razrežemo šele tik pred uporabo, da kisik iz zraka razkroji čim manj vitamina C. Če zelenjavo povrh še dušimo, uporabimo pri tem vgdo, v kateri se je kuhala, ker so v njej dragocene hranilne snovi. Korenasto zelenjavo, predvsem korenje, razrežemo na liste ali na koščke in jo nekoliko dušimo v malo vode, ki smo ji dodali košček masčobe (masla). Cvetačo kuhamo v loncu, v katerega nalijemo toliko vode, da je cvet pokrit. Ko je kuhana, jo nekaj minut pustimo pokrito, da ne razpade. Če jo kuhamo v loncu na pritisk, je kuhana v treh, štirih minutah — kakor je pač velika, a jo moramo potem takoj vzeti iz lonca. **Krompir** je naša najbolj vsakdanja hrana, zato je važno, kako ga pripravimo, da je zmerom okusen. Krompir je jed, ki jo uživamo v vseh letnih časih; vsebuje ogljikove hidrate, sladkor, beljakovine, rudninske snovi, vitamin C. Krompir kuhajmo ali pečemo neolupljen, ker mu tako ohranimo čim več hranilnih vrednosti. Nalupljen krompir naj ne stoji v vodi, da ne potemni in se ne izluži iz njega rudninske snovi in vitamin C. Postan krompir je nevarna jed, prav tako slabo pripravljen pražen krompir. Za krompir je tudi važno, kako ga hranimo. Vsako pomlad moramo klet temeljito počistiti, poleti jo pa prebeliti. **Riža** — če je mogoče — ne perimo. Pražimo ga v masti, dokler je steklast, ga dolijemo z dvojno količino vroče vode (1 skodelica riža, dve skodelici vode), ga lahko kuhamo ali dušimo. Riža ne mešajmo, kvečjemu z vilicami zrahljamo. — **S solato** lahko zelo bogatimo naš jedilnik. Na mizo jo postavimo lahko kot pred-

jed, k glavni jedi ali pa tudi kot zadnjo jed. Razne sestavljene solate so zlasti v poletnem času priljubljene kot samostojna jed za večerjo (npr. mešanica iz fižolovega stročja, paradižnika, paprike in jajc ali mesnih kuhanih ostančkov). S solatami skozi vse leto prijetno dopolnjujemo kosila in večerje: glavnata solata, motovilec, radič, špinačni listi, zelnata solata, pesa, črni koren, redkvice, korenje, cvetača, hren, paradižnik, paprika, kumare, kisle kumariče, bučke, stročji fižol, fižol v zrmu, paradižnik, paprika — koliko vitaminov in koliko sprememb na naših jedilnikih. In poleg kislih cela vrsta sladkih solat.

Ribe in meso. Kupuj zmerom le sveže ribe. Naši Dalmatinci se drže načela, da je najboljša tista riba, ki jo potegnesh iz morja in jo takoj deneš v lonec. Svežo ribo spoznaš po tem, da ima čiste oči, rdeče škрге in trd trebuh. Ribjo temeljito osnažiš, če jo položiš na mokro desko, jo primeš s krpo in ji najprej z nožem (če je potrebno) ostrgaš luskinge od repa proti glavi. Nato ji prereži trebuh od glave do repa, ji odstrani drobovino, jo operi in ko se nekoliko osuši, jo nasoli. Če ribo kuhaš, ji pusti glavo, če jo cvreš razrezano na kose, ji glavo odrežeš.

Kupovanje mesa ni tako preprosta zadeva, zlasti ne za mlade gospodinje. Poznati moraš ne le vrste mesa, ampak tudi posamezne kose. Zdravo meso je čvrsto, sočno in lepe rdeče barve. Meso ne perimo preveč, da mu ne odvzamemo hranilnih snovi; peremo ga hitro, in če ga pečemo, ga hitro obrišimo s suho krpo. Nekaj navodil, kakšno meso kupimo, ako ga kuhamo, dušimo, pečemo itd. **Svinina:** vratnik pečemo, karé porabimo za ocvrte zarebrnice ali pa ga pečemo, pleče in stegno vzamemo za zrezke ali pečemo, prsa nadevamo ali pečemo. **Teletina:** pleček pečemo v pečici ali porabimo za zrezke, obistno pečenko pečemo v pečici, prsi nadevamo ali pečemo, karé porabimo za golaž, za meso z rižem in podobno; vrat, prsi, ali bočnik za obaro. **Govedina** — bržlo hitro popečemo na obeh straneh, da zarumeni, križ kuhamo v juhi ali dušimo, prsi in rebra kuhamo v juhi, pljučno pečenko vzamemo za biftek, lahko jo pa tudi pečemo ali dušimo v omaki.

Načini pripravljanja hranš so zelo različni: **jo kuhamo** (v tekočini), v sopari, **jo dušimo, pražimo, pečemo in cvremo.** Kuhanje v tekočini zmehča živila, ki pri tem sicer izgube mnogo snovi, a ostanejo v tekočini (v juhi). Parimo ali kuhamo v sopari, če živilo, na primer meso, zelenjavo denemo v posodo, dolijemo malo vode in dobro zapremo, da se meso ali zelenjava mehča ali pari. Meso, zelenjavo in sadje tudi dušimo, to se pravi mehčamo v njihovem lastnem soku ali v majhni količini vode oziroma maščobe. Pražimo npr. jetrca, meso, čebulo, moko, zelenjavo, pražimo kavo. Praženje je včasih le samo del pripravljanja neke jedi. Pečemo meso, zelenjavo, sadje, testo — na štedilniku, v pečici ali peči. Med pečenjem se živilo zmehča v masti in vročini. Meso, razna živila, testo, zelenjavo in ribe cvremo na vroči maščobi, in

sicer tako, da v njej plava. Maščoba mora biti primerno vroča: če je premalo vroča, se začne peniti, če je preveč, meso ali drugo živilo prehitro in preveč zarumeni, v sredini je pa še surovo. Živila, ki jih cvremo, sproti paniramo (povajjamo v moki, jajcu in v drobtinah), sicer skorjica rada odpade.

Zaklano **perutnino** doma še natanko pregledmo, nad majhnim plamenom požgemo še ostanke puha. Oskubljeni perutnini odrežemo najprej spodnji kljun, izbodemo oči, snamemo roženi zgornji kljun, prerežemo zgornjo kožico na golši in odstranimo golšo, požiralnik in dušnik. Iz trebušne votline previdno vzamemo čreva, jetra želodec in srce, pri tem je treba posebej paziti pri jetrih, da previdno odstranimo žolč. Želodec prerežemo in mu olupimo notranjo kožo, noge odrežemo pri kolenu in nazadnje še izrežemo črevo pod repom. Osnaženo perutnino obesimo tako, da visi z glavo navzdol.

Testo: pri pripravi testa za kakršnekoli sladice odtehtajmo vse natanko po preskušanih receptih. Moka naj bo suha in presejana. Važno je tudi razmerje med ostro in mehko moko. Pekače zmerom dobro namažemo z maščobo, kakršna je v testu. Mleko ali voda, ki ju uporabljamo pri pripravi testa, naj bo mlačna. Testa ne pripravljajmo v hladnem prostoru ali na prepihu, da se ne »prehladi«. Ko vzhaja, ga pokrijemo s prtičem. Testo je dobro, če se odloči od kuhalnice ali ga z rokami lahko gnetemo. Testo naj bo trdo, mehko ali krhko, za kakršno pecivo ga pač delamo. Krhko testo mora biti hitro ugnetenost z mrzlimi rokami, v hladnem prostoru in ga pečemo v vroči pečici. Testo za palačinke najlaže pripravimo v kljunastem vrču. Moki dodamo najprej le toliko tekočine, da nastane gosta kaša, ki jo potem razredčimo z mlekom ali z vodo. V ponev damo le malo maščobe, toliko da je dno pokrito, ta naj se pa močno razgreje in nanjo vlijemo iz vrča testo, ki ga na obeh straneh svetlorumeno zapecemo. Biskvitno ali piškotno testo: na vsako jajce vzamemo polno žličico sladkorja in zravnano žličico moke. Rumenjake in sladkor stepi, da se speni, lahko vmešaj trd sneg in moko in stresi zmes v tortni model in peci v vroči pečici. Krompirjevo testo: na 1 kg krompirja vzemi 30 dkg moke, krompir zanj mora biti pravkar kuhan in pretlačen, ko je še gorak. Edino za krhko testo skuhamo krompir lahko že prejšnji dan in ohlajenega olupimo in nastrgamo. Krompirjevo testo moramo takoj uporabiti, sicer se spet zmeha.

V septembru **konserviramo** še dalje zelenjavo in sadje: cvetačo, papriko, gobe, kumarice, rdeče zelje, jabolka, hruške, breskve, šipek, bezgove jagode, slive, brusnice, grozdje in kutine. Pogled na založeni sadni in zelenjavni trg nas ne sme premotiti, da ne bi mislili na zimo, ko je trg največkrat slabo založen in smo pač odvisni od tega, kar si sami pripravimo za zimo. V gozdu dobimo zdaj okusne robidnice; potrese s sladkorjem so imenitna jed, lahko jih pa vkuhamo kot marmelado. Skratnordeče brusnice, vkuhane s sladkorjem in shranjene v ko-

zarcih ali lončenih vrčih, so pozimi najokusnejša prikuha k pečenki, hkrati pa nenadomestljivo vitaminsko zdravilo. Koralnordeče šipkove jagode uporabimo na več načinov: šipkov liker, meza in zlasti kot čaj. September je mesec nabiranja gob. Koliko je užitnih gob, ki jih ne poznamo in kakšna hranilna in gospodarska vrednost nam zaradi tega propada v gozdovih. Pri nas poznamo v glavnem le jurčke, lisičke, sivke — pa smo že skoro pri kraju s poznavanjem gob. Pravi gobarji jih že več poznajo, a so redki. Z dobro knjigo o gobah, ki jo napoveduje Mohorjeva družba, se bo gotovo povečalo zanimanje za nabiranje gob. Tako si bomo obogatili jedilnike z okusno hrano, pa še za prodajo se bo povečal in razširil dosedanji izbor naših gob.

Hladni dnevi nas silijo, da se posvetimo urejanju stanovanja, čiščenju kleti in drugih prostorov, kamor bomo spravili ozimnico. Ali bo jedilni kot v kuhinji ali zraven nje za zimo kaj spremenjen? Stari, visoki oguljeni naslonjač bomo zamenjali z novim, udobnejšim. Tudi gospodinja naj si uredi svoj zimski delovni kotiček z mizico, kjer bo šivala, naj si pripravi prostor za radio, ki naj jo med pridnim delom tudi nekoliko zabava. Ali je treba kaj prebeliti? Klet vsekakor! Morda tudi kuhinjo ali kak drug stanovanjski prostor, če tega že poleti nismo naredili.

OCTOBER

Staro ime za oktober je vinotok — mesec trgatve, stiskanja grozdja, živih barv v gozdovih in vrtovih, mesec zoritve poznih sadežev na vrtovih in njivah, hkrati pa mesec oranja, gnojenja, prekopavanja, setve in sajenja — mesec priprav in novih obetov za prihodnjo pomlad, mesec zahvale za vse pridelke. Zadnji teden v oktobru je tudi teden svetovnega varčevanja, torej najlepša priložnost, da se spomnimo, kako gospodarimo s svojim denarjem in premoženjem, kako varčujemo v svojo korist in v korist skupnosti. No, kar smo si do zdaj pripravile in spravile za zimo, imamo. Koledar nas je vsak mesec sproti opozarjal na vlaganje, vkuhavanje, na spravljanje in shranjevanje letnih sadežev za zimske mesece in če smo kolikaj upoštevale njegove pobude, smo v glavnem te stvari opravile in lahko rečemo, da smo za zimo nekoliko vendarle že preskrbljeni.

Če pogledamo na zelenjavni trg, že vidimo, da se bliža zima. V glavnem prevladuje brstni ohrovt, rdeče zelje, kodrasti ohrovt, cvetača in navadne zelne glave, ki so ob tem času najcenejše in kar vabijo in se ponujajo za prikuho kot sladko zelje ali kot zelna solata ali za pripravo kot kislo zelje. Dovolj je še sladke repe, kolerabe, hrena, zelene, korenja in peteršilja, špinacije, stročjega fižola, gob, čebule pora, česna, poznih paprik in paradižnikov. V oktobru se založimo s krompirjem in z jabolki.

Oktobra je še zmerom čas za konserviranje: kumare, rdeče zelje, zelje in repa (kislo), pesa, zeleni paradižniki, zreli paradižniki, buče, jabolka, hruške, breskve, šipek, bezgove jagode, slive, brusnice, trnulje, kutina, jerebika, grozdje.

V našem gospodinjstvem koledarju moramo še na nekaj opozoriti: na **kartoteko receptov**. Vsaka gospodinja pozna nekatere recepte, ki jih je podedovala po materi ali pa jih je sama preskusila. Škoda, da bi se izgubili ali kakorkoli pozabili. Nekatere gospodinjke imajo kar v kuharski knjigi kopico listkov z raznimi recepti, druge jih zapisujejo v poseben zvezek, najpametneje pa bi bilo, če bi vsaka gospodinja imela majhno kartoteko receptov, ki so dragoceni, ni jih pa najti v še tako dobri kuharski knjigi. Taka kartoteka je velike vrednosti in dragocen pripomoček pri vsakdanji rabi in še posebej za razne priložnosti, kot so družinski prazniki, godovi, obletnice in podobno. Kako si uredimo tako kartoteko? Kar preprosto. V vsaki papirnici dobimo primerno škatlo in kartotekne listke v velikosti dopisnice. Na vrhu takega listka napišemo naslov recepta, pod njim pa recept sam: kaj in koliko tega in tega za to in to jed potrebujemo in kako se pripravi. Če je recept preskušen, pripišemo opombo, ali je resnično dober ali pa se ni obnesel in od koga ga imamo. Kartotekne listke razporedimo po skupinah: juhe, mesne jedi, solate, torte, zelenjavne jedi, prikuhe, testo, omake, pecivo, brezmesne jedi, divjačina, močnate jedi — pač po abecednem redu in vsako skupino spet po abecednem redu. Za rojstne dneve, za velikonočne in božične praznike, za silvestrovo in novo leto, za razne družinske praznike vzamemo listke druge barve, da jih že po tem ločimo. Tako razporejeno kartoteko receptov imamo stalno pri roki v kuhinji. Tako si prihranimo skrb, kaj in kako postreči ob raznih praznikih in tako gospodinja ni nikoli v zadregi.

Jetrni cmoki so okusna jed poleti s solato, pozimi s kislim zeljem. Suh, na koščke zrezan kruh popari z mesno juho in naj dve uri tako stoji. Sesekljaj nekoliko prejakene slanine ali govejega mozga, malo čebule in česna, izstrži kos govejih jeter, osoli, vmešaj žličko majarona in ščep popra ter vse to zmešaj z namočenim kruhom (te mešanice naj bo vsaj za tretjino toliko, kolikor je kruha). Testo gneti toliko časa z leseno žlico, da postane gladko; premeško ne sme biti. Kuhaj to dobre četrte ure na mesni juhi ali v kropu, odcedi in zabeli. Postavi na mizo k solati ali h kislemu zelju.

Grozdna torta: vzemi 24 dkg moke, 16 dkg margarine, 8 dkg sladkorne sipe, 4 dkg mandeljinov, lupino in sok 1 limone, 2 rumenjaka, marelično marmelado, $\frac{1}{2}$ kg dobrega namiznega grozdja, 2 beljaka, 15 dkg sladkorja, mandeljne za okras. Napravimo krhko testo, ga razvaljamo v obliko torte, ga na robovih nekoliko zvijemo, potem namažemo z beljakom in testo pečemo. Ko je še toplo, namažemo z marelično marmelado, posujemo z grozdnimi jagodami in namažemo s snegom. Sredino torte posujemo z mandeljni in v vroči pečici nekoliko opečemo, da mandeljni porumene. Sneg pripravimo iz dveh beljakov, v katere primešamo sladkor.

NOVEMBER

Mesec megle, dežja, vetra, ki napoveduje sneg — vse to je res, in če bi se po tem ravnali, bi bilo naše razpoloženje za delo kaj klavirno. Kljub praznikom, ki nas spominjajo na mrtve, ima november tudi svoje prijetne strani: sv. Martin poskrbi, da smo ob novem vinu prijetno razpoloženi, v novembru že mislimo na advent in na priprave za božič — koliko prijetnih ur in večerov lahko prebijemo v toplem domačem kotu! Dani se pozno, zvečer je zgodaj tema in je zato treba dan temeljito izkoristiti, da ne zanemarimo stanovanja, da imamo vse v redu in čisto, zlasti še, ker je zaradi kurjenja tudi več umazanije. Okna čistimo le tedaj, če ni mraza; če pa zmrzuje, dodajamo mlačni vodi nekoliko glicerina. Pred mrazom ne smemo biti tako občutljivi, da bi pozabili na pogosto zračenje. Sicer pa storimo vse, da se bomo čim prijetneje počutili doma. Toliko stvari je še o katerih bi bilo treba pokramljati, da bi vsaj v glavnem pokazali, kaj vse gospodinja v enem dnevu, v enem tednu, mesecu in letu mora napraviti. Nič dosti se nismo pogovorili o negi stanovanja, o raznih delih v gospodinjstvu, o oblačenju, o odstranjevanju madežev, o hrani in hranilnih snoveh (le mimogrede), o vitaminih v naši vsakdanji prehrani, o sestavi naše hrane, o kuhinjski posodi in priboru, o merah in utežih, kaj več o konserviranju, o prijetnih in neprijetnih vonjih v kuhinji, o tehnikah v gospodinjstvu, o manjših popravilih, ki naj bi jih znala vsaka gospodinja, o okusni opremi stanovanja, o zavesah, preprogah, prtih, o cvetju v lončkih in vazah in še o marsičem drugem. Še za en tak gospodinjstveni koledar bi nam ostalo

kramljanja, če bi se hoteli vsaj v glavnem pogovoriti o vsem, kar spada v gospodinjstvo.

Večkrat se sliši o tej ali oni družini, da se mož in žena ne razumeta, da otroci niso radi doma, da je dom hladen, mrzel, neprijeten, odnosi tudi med starši in otroci nenavadno slabi. Večkrat je vzrok za tako klavno družinsko vzdušje to, da nimajo mize. Da, mize nimajo, pravijo starejši ljudje in hočejo s tem povedati, ne le da nimajo doma pogrnjene mize, za katero bi se trikrat na dan usedli k jedi in se prijazno, domače pogovorili. Mizo imajo, a je pusta, dolgočasna, pogrnjena brez ljubezni. Prijaznost in domačnost v družini resnično ustvarja lepo pripravljena miza. To ne stane dosti. Nekoliko se je treba potruditi in nekaj smisla je treba imeti za take reči. Za vsak dnevni obrok naj bo miza lepo pogrnjena, čista, vabljiva. Majhna sprememba od časa do časa, pa takoj opazimo razliko. Na mizi naj bo zmerom čist prt. To dandanes ni težko, ko je taka izbira okusnih, lepih plastičnih prtov. Izogibajmo se velikih vzorcev. Za spremembo dajmo včasih na mizo namesto prta male prtiče iz slame ali rafije. Zjutraj raje vstanimo četrť ure prej, da pripravimo lepo mizo, da že človek ob pogledu nanjo začne dan z nekim prijetnim občutkom. Naj bo zajtrk še tako skromen, postavimo ga na mizo skrbno in okusno. Zajtrk zaužijmo počasi, saj je do naslednjega obroka še dolgo. Najlepše je, če je družina že pri zajtrku zbrana za mizo z gospodinjjo vred; toliko prej naj le vstane, da čista in umita sede tudi sama za mizo in ni le za strežnico drugim.

Opoldanski pogrinjek je spet drugačen. V poletnih mesecih ni nujno, da je za kosilo na mizi kot prva jed mesna ali zelenjavna juha. Namesto nje lahko pojemo nekaj sadja, spijemo kozarec sadnega soka ali použijemo majhnen krožnik zelene solate. Pozimi se nam juha bolj prileže — pogreje nas. Okusno pripravljena tudi juha vzbuja tek. Tej sledi glavna jed in za njo še majhno presenečenje: kompot, sadje, sladica. To je za mestne ljudi! Ne, tudi na kmetih in v delavskih družinah je mogoče pripraviti taka kosila: skromna, okusna, z vsakdanjimi spremembami. Napak je, če za vse jedi postavimo na mizo en sam krožnik in žlico. Pogrinjek zahteva svoje in bi lahko rekli, da je v nekem oziru ogledalo gospodinjje. Če namesto juhe postavimo na mizo hladno ali toplo predjed, bomo dali namesto žlice desertne vilice. Žlico in vilice položimo tako, da izboklina gleda navzgor, nož je z ostrino obrnjen navznoter. Če jemo ribe, uporabljamo ribji pribor, ako ga nimamo, nič hudega zato, pa vzamemo dvoje vilic. K desertu damo desertni pribor. Če smo navajeni popiti med kosilom kozarec vode, naj bo ta na mizi v steklenici ali vrču, kozarec pa ob koncu noževke konice. Skodelica ali krožnik s solato naj bo na levi strani vilic.

Tudi **večerni pogrinjek** se ravna po tem, kaj večerjamo. Obilne večerje niso priporočljive,

če smo pa že tako vajeni, da je večerni obrok obilnejši, naj bi bil čimprej, da ponoči ne obremenjuje želodca. Poleti se navadimo na mrzle večerje, pozimi se nam pa bolj priležejo tople večerje. Solate, zelenjave vseh vrst, sadje, skuta, mleko, jajca, mlečna kaša za večerjo.

Ni važno samo to, kaj jemo, ampak kako je postavljeno na mizo. Oblika in barva jedi zelo vplivata na tek. Skrb za lep pogrinjek in serviranje jedi! Jedi, ki jih postavimo na mizo, naj nikoli ne segajo čez rob skled. Prazen, lep bel rob sklede učinkuje kakor okvir pri sliki. Preproste zelenjavne jedi ponudimo v lepih porcelanastih belih ali barvastih ali pa v steklenih skledah. Dušen ali pražen riž ne bomo nikoli stresli kar na krožnik, ampak ga bomo lepo oblikovali v zajemalki ali majhni skodelici in prevrtili na krožnik. Rezance in krompir prinesemo na mizo v plitvi in ne v globoki skledi in ne preveč naenkrat. Raje dvakrat ponudimo, kot bi prinesli celo goro krompirja ali rezancev naenkrat na mizo.

Vsaka jed mora imeti primerno temperaturo, ker sicer izgubi na okusu. Mlačen kompot nima pravega okusa, gorka solata tudi ne, razen če si tako s precvrto slanino želimo. Pozimi bomo krožnike za juho in mesne jedi in tople prikuhe nekoliko segreli, da se nam prehitro ne ohladi. Isto velja za sklede in pladnje, v katerih in na katerih prinašamo jedi na mizo.

Jedi serviramo ali podajamo z leve strani z desnico, prav tako tudi jedi, za katere je prostor na levi strani od glavnega krožnika (solata, kompot). Z desne strani podajamo z desnico pladnje in sklede, točimo v kozarce vino, vodo ali sadne sokove in odnašamo krožnike ter pribor.

Koliko pridobi pogrinjek, če je na njem vaza s cvetjem. Včasih zadostuje šopek teloha, vijolic, ena ali dve vrtnici, spet drugi zataknejo v zganjene prtiče majhen cvet, kakršnega pač utrhamo na vrtu od skromne marjetice ali spominčice do popka vrtnice ali nageljna. V zimskem času zadostuje plitev krožnik z mahom, v katerega zataknejo nekaj belih cvetov teloha ali mačice. Ne pozabimo na razne družinske praznike, kot so rojstni dnevi, godovi, obletnice, božični, novoletni, velikonočni, binkoštni in drugi prazniki. Vsak od teh praznikov naj se pozna tudi na družinski mizi. V družini moramo gojiti izročilo takih domačih praznikov. Mož in žena naj bi s svojim zgledom vzgajala otroke že od prvih let k temu, da bi jih naučila ceniti pomen takih družinskih slavnosti. Skromno medsebojno obdarovanje, ustvaritev prijetnega in prisrčnega domačega vzdušja, obujanje spominov, vse to naj poživi razpoloženje ob takih praznovanjih. Nič ne de, če je tisti dan slučajno delavnik. Praznično vzdušje lahko ustvarimo vsak dan, saj je odvisno od nas samih, od naše srčne topline in razpoloženja. Gospodinja bo še posebej poskrbela, da bo za take praznične dneve olepšala stanovanje,

napolnila vaze s cvetjem in tudi na mizo postavila kak priboljšek.

V primeri s poletjem in zgodnjo jesenjo je na trgu zdaj že dosti manjša izbira sadja in zelenjave. Vendar je še kar dosti zelja, ohrovt, cvetače, špinače, endivije, tudi gobe sivke se dobe še v tem času. Od sadja dobimo še hruške, jabolka, kakije in grozdje, iz južnih dežel pa dobimo iz uvoza zgodnje mandarine, pomaranče in banane. Tudi rib ne manjka ob tem času.

Vampi po francosko. Oprane vampe skuhamo in razrežemo, jim dodamo za polovico njihove teže rumenega korenja in enako količino na koščke razrezane prekajene slanine; to pristavimo, prilijemo nekoliko juhe, dodamo nasekljane čebule, ščepec popra, kumne in majarona in počasi pečemo. Čez nekaj časa odcedimo juho, jo zgotimo z moko in to vlijemo nazaj na vampe. Kdor želi, lahko izboljša njihov okus z naribanim sirom.

Dober šarkelj lahko napravimo na več načinov. Poskusimo tegale: 125 dkg masla, 20 dkg sladkorja in 3 jajca vmešamo, da se peni, nato dodamo 35 dkg presejane moke, ki smo ji vmešali $\frac{3}{4}$ zavitka pecilnega praška in $\frac{1}{4}$ l mleka, 2 dkg kvasa, raztopljenega v 2 žlicah toplega mleka in soli. Vse narahlo zmešajmo, dodajmo nastrgano limonino lupino ali vaniljevega sladkorja, dobro pest rozin in nazadnje sneg treh beljakov; testo stepajmo še nekaj minut, stepeno stresemo v pomazan model in pečemo v srednje vroči pečici 55 do 60 minut.

DECEMBER

Zadnji mesec v letu nam prinaša toliko prijetnih skrbi in dela, da nam mine mimogrede in z njim vred celo leto. Koliko lepih starih navad obnavljamo leto za letom prav v decembru. Tu je praznik sv. Barbare — po stari navadi prinesemo v hišo Barbarine vejice: vejice češplje, češnje, leske, mandlja in forsitiije denemo v vodo in v topli sobi nam zcveto ravno do božiča. Potem je Miklavž, ki se ga otroško vesele stari in mladi, zatem sv. Lucija z lepo navado, da otroci že navsezgodaj voščijo gospodinjam svojih sosedov in sorodnikov vse

najbolje; priprava na božične praznike spet s svojimi starimi navadami: z adventnim vencem na Koroškem, s pripravljanjem jasic, z zgodnjim vstajanjem k zornicam. Na Tomažev god — 21. decembra je najdaljša noč in najkrajši dan v letu. Tja do srede januarja so res še kar dolge noči, potem pa že vidimo, kako se dan daljša. Tudi na božični drevesček mislimo, kako ga bomo letos okrasili, da bo drugačen od lanskega. In ko minejo božični prazniki, že mislimo na Silvestrovo, kako ga bomo preživel v prijetnem razpoloženju doma.

December je mesec prvih kolin, ki si jih vsako leto tako želimo in komaj čakamo nanje. Na trgu je pred božičnimi in novoletnimi prazniki dosti pitane perutnine: gosi, rac, puranov, kokoši, pri mesarjih pa tudi ne manjka izbire raznega mesa. Za spremembo postavimo kdaj na mizo tudi slankovico solato. Tudi za razne prikuhe še ne moremo biti v zadregi, če jih le znamo dobro in okusno pripraviti iz zelja, ohrovt, špinače, hrena, korenja, repe in kole-rabe, čebule in pora. Poskrbimo za vitamine: sadje, glavna solata, endivija in motovilc. Za božične in novoletne praznike pa se obeta že kakšno presenečenje iz poletnih zalog vkuhanega sadja in zelenjave, pa tudi iz lonca s sadjem v rumu.

Zimski čas prinaša gospodinji dosti dela s kurjenjem. Kuriti moramo preudarno, da kurjava zaleže, da je toplo in da se nam ne kadi. Skoro odveč bi bilo svetovati, da je treba peč ali štedilnik skrbno očistiti, preden zakurimo. Pepel, ki ostane v peči ali štedilniku, je slab prevodnik toplote in zadržuje gorenje, izžarjevanje in oddajanje toplote. Pepel pobiramo v pločevinasto posodo potem, ko se peč ali štedilnik ohladi. Če se okna in vrata ne morejo tesno zapreti, kurjava malo zaleže. Odprtine je treba skrbno zadelati, okna in vrata pa na robovih, kjer se zapirajo, prevleči s trakom iz penaste plastike.

Ko smo v našem kramljanju skozi mesece opozarjali na nekatera najvažnejša dela v gospodinjstvu, nekatera smo prezrli, ker ni dovolj prostora, vsaj zdaj ob koncu ne smemo nečesa pozabiti — na gospodinjstvo samo. Vsaka gospodinja, ki hoče ostati zdrava in negovana, si mora svoj delovni dan tako razdeliti, da tudi njej ostane najpotrebnejši čas za počitek, za duševno in telesno nego. Ko govorimo o telesni negi, ne mislimo na razna lepoticenja, ampak na tiste temeljne zahteve, ki jih terja od človeka nauk o zdravem življenju: redno umivanje, nega las, zob, nog, rok, nohtov itd. K tem zahtevam je treba šteti osem ur spanja, ki je trdno, če večerje niso obilne in pozne. Ali je gospodinja negovana ali ne, se ji že vidi, če jo pogledamo v glavo: zmršenih las ne dela dobrega vtisa. Lase naj si vsak večer skrbno prečeše, vsaj vsakih štirinajst dni naj si pa glavo temeljito umije s šamponom ali pa z domačim

kamiličnim ali koprivnim odcedkom. Lasišče je treba temeljito zmasirati in glavo potem dobro izprati s toplo vodo, kateri smo dodali nekoliko kisa ali limoninega soka. Tudi koža na obrazu je potrebna nege. Občutljivi koži je včasih milo škodljivo, zato je najbolje umivati obraz brez mila, samo s toplo, mehko vodo. Če je obraz umazan od saj ali od česa drugega, odstranimo umazanijo z mastno kremo ali s toplim oljem. Premastno kožo umivamo s kamiličnim odcedkom. Uporabljajmo zmerom taka kozmetična sredstva, ki jih koža prenese. K negi spada dnevno čiščenje zob in to po vsakem obroku hrane, prav posebno pa še zvečer, preden gremo spat. Vsaj enkrat na leto je treba iti k zobozdravniku na temeljit pregled zob.

Koliko dela opravijo vsak dan gospodinjine roke! Toda to ne sme biti opravičilo, da se ji vse to delo na rokah pozna. Roke je treba negovati: vsa umazana dela opravljajmo v rokavicah. Ko si roke temeljito umijemo v topli vodi, jih skrbno obrišimo zlasti pozimi, da koža ne razpoka in jih namažimo z mastno kremo. Nekatere gospodinjine le prevečkrat uporabljajo glicerini, da zavarujejo roke pred razpokami, kar pa utegne imeti za posledico, da se koža preveč izsuši. Proti ozeblinam na rokah se zavarujemo tudi tako, da jih držimo dve minuti v vroči, dve minuti v mrzli vodi, kar večkrat ponavljamo in poživimo krvni obtok.

Tudi na nohte na rokah in nogah ne smemo pozabiti. Negovani nohti so ogledalo čiste gospodinjine. Dolgi nohti se pri delu radi lomijo. Po kratki kopeli prstov v topli milnici nohte očistimo, ostrizemo, porežemo tanko kožico, v primeru majhne poškodbe pa pomazemo z jodom ali alkoholom.

Poklicna bolezen gospodinjine so krčne žile in okvarjena stopala kot posledica prevelike obremenitve nog in stopal zaradi dolgega stanja. Zato naj gospodinja čimveč del opravi sede. (likanje, priprava jedi itd.). Napak je, če nekatere gospodinjine pri delu doma nosijo obutev z obrabljenimi petami, češ da je za doma vse dobro; prav zaradi take obutve pri delu noge in stopala največ trpe.

Napak ravna gospodinja, če trudna dela kar naprej; majhen odmor dopoldne ali popoldne je potreben. Včasih naj se za deset minut ali četrt ure zlekne na divan tako, da ima noge čim višje.

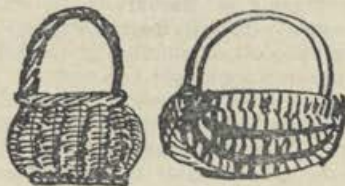
In še zadnje pravilo: gospodinja naj bo tudi pri delu čedno oblečena. Danes je na izbiri dosti poceni blaga za obleke doma in pri delu. Če je obleka stara, obrabljena, zašita, nič zato, da je le čista. Včasih ji ni treba drugega kakor svetel ovrtnik ali predpasnik, ki se lepo poda, pa je gospodinja tudi ob nenadnem obisku oblečena, da je ni treba biti sram. Gospodinja je prva luč v hiši, pravi star slovenski pregovor, in drugi ga dopolnjuje: Če prva luč v hiši slabo gori, je vsa hiša brljava.

Za večerjo pred božičem se priležejo koline: krvavice ali jetrne klobase in pečenice, za božično kosilo pa pečena kokoš, puran, gos, raca ali sočna pečenka; če je velika družina, perutnino pečemo z nadevom. Za nadev vzamemo jetra, želodec in srce, jih drobno sesekljamo in zmešamo z dvema žemljama, namočenima v mleku in ožetima; in z jajcem, dodamo precej sesekljane peteršilja, soli, malce nastrganega limoninega olupka ali muškata. Ta nadev denemo v notranjost purana, kokoši, gosi ali raze in zašijemo.

Pečen puran, gos, kokoš ali raca: očiščeno žival znotraj osolimo, lahko tudi nekoliko popopravimo ali odrgnemo z majaronom, kakršen okus nam bolj prija. Od zunaj samo natremo s soljo. Če je žival mlada, jo denemo v kozico, namažemo z maščobo in pečemo počasi kakor piščanca; med pečenjem večkrat polijemo s toplo vodo. Tako pečemo 1½ ure, razrežemo, postavimo na mizo s pečenim praženim ali pire krompirjem in solato. Če žival ni mlada, jo pečemo v pekači, v kateri smo zavreli malo vode in polijemo z 1—2 žlicama masti. Pečemo tako najmanj pol ure pokrito, nato še toliko časa odkrito, da se lepo zmehta in zarumeni. Med pečenjem jo čimvečkrat polijemo s sokom. Žival je pečena, ko se meso odloči od kosti.

Orehova torta: 14 dkg sladkorja, 4 rumenjaki, 14 dkg orehov, sneg iz dveh beljakov, 7 dkg drobtin. Nadev: 15 dkg masla, 10 dkg sladkorne sipe, 10 dkg orehov, 2 kava; žlici kave (kuhane in odcejene). Glazura: 20 dkg sladkorja v prahu, 1 beljak, sok 1 limone. — Sladkor in rumenjake penasto vmešaj in dodaj trd sneg z zmetimi orehi in drobtinami ter rahlo zmešaj. Zmes stresi v pomazan, z moko potresen tortni model in peči v srednje vroči pečici 20 do 30 minut. Ohlajeno prereži ploskoma, jo namaži s kavino kremo in prevleci z belo glazuro. Torte okraši s polovicami orehov ali s čokoladnimi bonboni. Nadev: maslo in sladkor vmešaj in dodaj drobno zmlete orehe in kavo. Glazura: v presejano moko vmešaj beljake in toliko limoninega soka, da je zmes gosto tekoča.

Dobra božična potica. Za testo 1 potice vzemi 60 dkg moke, 2 rumenjaka, 2 dcl mleka, 6 dkg masla, 8 dkg sladkorja, 2 dkg masla, limonine lupinice in soli. Za nadev vzemi poljubno količino orehov, rozin ali mandeljnov; orehom dodaj 35 dkg sladkorja, rozinam 25 dkg in mandeljnom 30 dkg sladkorja.

CENIK KNJIG

MOHORJEVA KNJŽNICA:

	Cena za ude		Cena za neude	
	broš.	vez.	broš.	vez.
Dickens Ch.: Cvrček na ognjišču	40	100	50	130
Fabjančič Avgust: V izgnanstvo	80	240	120	320
Kęšten Herman: Otroci Gernike	—	450	—	600
Kroflič Jože: Veter veje nad globjekom	120	300	200	400
Perko Pavel: Novele in črtice	—	600	—	800
Greene Graham: Moč in sijaj	—	1100	—	1450
Kranjc Jože: Moj otrok in jaz	—	600	—	800
Savnik Dušan: Črna celina	200	380	280	500
Jurčič Josip: Jurij Kozjak	200	400	280	500

SLOVENSKE VEČERNICE:

Cajnkár Stanko: Sloven iz Petovije	40	80	60	120
Jalen Janez: Ovčar Marko	120	280	160	360
Jalen Janez: Tri zaobljube	120	280	160	360
Jaleh Janez: Izpodkopana cesta	120	280	160	360
Munih Joži: Ljudje iz Stržišča	150	330	200	440
Munih Joži: Sadovi zla	200	400	280	500
Kozar Lojze: Takšen prag	200	380	280	500

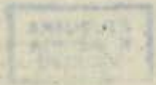
IZBRANA DELA SLOVENSКИH PISATELJEV:

Meško Ksaver: Izbrani spisi

III. knjiga — platno	360	500	500	700
IV. knjiga — platno	600	735	800	980
V. knjiga — platno	600	735	800	930

Pregelj Ivan: Izbrana dela

I. knjiga — platno	—	1600	—	2140
polusnje	—	1900	—	2500
II. knjiga — platno	—	1600	—	2140
polusnje	—	1900	—	2500
III. knjiga — platno	—	1750	—	2300
polusnje	—	2050	—	2650

Detela Franc: Zbrano delo		Cena za ude		Cena za neude	
		broš.	vez.	broš.	vez.
I. knjiga	— platno	—	1900	—	2550
	— polusnje	—	2200	—	2900
II. knjiga	— platno	—	1900	—	2550
	— polusnje	—	2200	—	2900
III. knjiga	— platno	—	1900	—	2550
	— polusnje	—	2200	—	2900
Finžgar Fr. S.: Izbrana dela					
I. knjiga	— platno	—	1500	—	2000
	— polusnje	—	1800	—	2400
II. knjiga	— platno	—	1500	—	2000
	— polusnje	—	1800	—	2400
V. knjiga	— platno	—	1300	—	1750
	— polusnje	—	1600	—	2150
VI. knjiga	— platno	—	1300	—	1750
	— polusnje	—	1600	—	2150
VII. knjiga	— platno	—	1300	—	1750
	— polusnje	—	1600	—	2150

RAZNO:

Sveto pismo (4 knjige) usnje	—	6200	—	7800
Cajncar Stanko: Misli k svetopisemskim knjigam	—	1400	—	1864
Finžgar Fr. S.: Makalonca	40	—	60	—
Gregorčič Simon: Poezije	— platno	—	800	1100
	— polusnje	—	1000	1350
	— usnje	—	1300	1730
Grivec Franc: Slovanska blagovestnika sv. Ciril in Metod	1200	1500	1500	1800
Klemenc B.: Električna v hiši	200	380	280	500
Kneipp J. S.: Domači zdravnik	200	380	280	500
Kuhelj Anton: Tehnika v vsakdanjem življenju	150	250	200	440
	Tehnika II. del	150	250	200
Moder Janko: Mohorska bibliografija	200	300	300	400
Ogorevc Miha: Pot v vrtno veselje	200	400	280	500
Poljanec-Hrastelj: Knjiga o Slomšku	200	380	280	500
Puntar Hedvika: Na ženi dom stoji	150	—	200	—
Trstenjak Anton: Pota do človeka	60	—	80	—
Trstenjak Anton: Človek v stiski	150	310	200	420
Vodnik Anton: Glas tišine (pesmi)	—	400	—	600
Kramolc-Tomc: Slovenska pesmarica I. del	300	500	380	600
Kramolc Luka: Lisičjakove pesmi (part.)	40	—	60	—
Koledar 1964	300	500	380	600
Stari koledarji MD	40	—	60	—

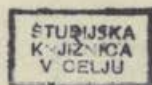
Posamezno se dobija samo II. in III. del Svetega pisma (stara zaveza) in stane vsaka knjiga v platno vezana 1200 din, v usnje vezana 1500 din, oziroma 1500 in 1900 din za neude. — Cene so veljavne od 1. julija 1963 dalje. — V naši knjigarni dobite šolske knjige, slovarje in knjige drugih založb.

MOHORJEVA DRUŽBA V CELJU

Poštni predal 36 - Telefon 30-29 ZIDANŠKOVA ULICA 7 Žiro račun št. 603-II-1-457

PODRUŽNICA V LJUBLJANI

GORNJI TRG 14

1. PISMA				Albanija Grčija Bolgarija Madžarska Romunija Turčija	6. POŠTNE NAKAZNICE		7. VPLAČILA POLOŽNIC IN IZPLAČILA BANČNIH NAKAZNIC		9. TELEGRAMI	
Tuzemstvo		Inozemstvo			do din	taksa din	do din	taksa din	a) Navadni telegram za vsako besedo najmanjši znesek	10 din 100 din
Medkrajevni promet	Krajevni promet	Splošno								
do g din	do g din	do g din	do g din	do g din	do g din	do g din	do g din	b) Nujni telegram za vsako besedo najmanjši znesek	20 din 200 din	
20 25	20 20	20 50	20 40	500	20	100	5	c) Telegram s plačanim odgovorom za odgovor za vsako besedo najmanjši znesek	10 din 100 din	
50 40	50 30	40 80	40 65	1.000	30	500	10	d) Dostava telegrama po posebnem dostavljaju za dostavo telegrama po poseb- nih dostavljaju za naslovnika telegrama izven pošte:		
250 80	250 50	60 110	60 90	3.000	50	1.000	15	za vsak kilometer		
500 120	500 70	80 140	80 115	5.000	70	3.000	25	oddaljenosti } podnevi 100 din		
1000 140	1000 80	100 170	100 140	10.000	100	5.000	30	prehojene poti } ponoči 200 din		
2000 200	2000 120	Največja teža je 2 kg. Za vsakih nadaljnjih polnih ali začetih		20.000	130	10.000	35			
Največja teža je 2 kg.		20 g	30	25	20.000	180	30.000	55		
2. DOPISNICE				Na eno poštno nakaznico se lahko pošlje največ 50 tisoč din. Za telegrafsko nakaznico se plača poleg cene še cena za telegram.		Za vsakih nadaljnjih polnih ali začetih 100.000 din še po 10 din.				
Navadna 15		10								
z odg. 30		—		30		25				
3. TISKOVINE										
Tuzemstvo		Inozemstvo								
do g din	do g din	do g din	do g din							
50 10	50 8	50 20	50 15							
150 15	150 10	100 30	100 23							
500 20	500 15	150 40	150 31							
1000 30	1000 20	200 50	200 39							
2000 60	2000 40	250 60	250 47							
3000 80	3000 60	Za vsakih nadaljnjih polnih ali začetih								
Največja teža je 2 kg; če gre za eno vezano knjigo, pa največ 3 kg.		50 g	10							
		Največja teža je 3 kg; če gre za eno vezano knjigo, pa največ 5 kg.								
4. PRIPOROČNINA										
Tuzemstvo		Inozemstvo								
		Splošno	Grčija Turčija							
40		50	40							
5. NUJNO										
Tuzemstvo		Inozemstvo								
		Splošno	Grčija Turčija							
40		a) pisma	70							
		b) paketi	200							
				c) Nujno: 100 din.						
				d) Odkupno: za izterjavo odkupnine pri vseh vrstah pošilk še 20 din.						

10. MEDKRAJEVNI TELEFONSKI POGOVORI

Za enoto pogovora, ki traja 3 minute:

	a) od 7.—19. ure din	b) od 19.—7. ure din
I. cona do 15 km	60	30
II. cona do 50 km	120	60
III. cona do 100 km	240	120
IV. cona do 200 km	300	150
V. cona do 400 km	360	180
VI. cona do 600 km	400	200
VII. cona nad 600 km	420	210

Za nujni telefonski pogovor dvakratni znesek — za zelo nujni telefonski pogovor petkratni znesek

TELEFONSKA POZIVNICA IN OBVEŠTNICA

Za navadno telefonsko pozivnico in obvestnico v medkrajevnom prometu se zaračuna ne glede na oddaljenost 100 din. Za nujno telefonsko pozivnico v medkrajevnom prometu se zaračunava ne glede na oddaljenost 200 din.